Kadın Araştırmaları Dergisi DAÜ - KAEM / Journal for Woman Studies EMU - CWS

Haziran / June 2000

Kadın / Woman 2000

Gazimağusa - KKTC / TRNC
Doğu Akdeniz Üniversitesi / Eastern Mediterranean University
Cilt 1 / Sayı 1 ● Volume 1 / Number 1

Kadın / Woman 2000 ● Haziran / June 2000 ● Cilt 1 / Sayı 1 ● Volume 1 / Number 1

13029916

Tasarım ve Baskı: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi
Design & Print by : Eastern Mediterranean Printinghouse

DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
KADIN ARAŞTIRMALARI VE EĞİTİMİ MERKEZİ
KADIN / WOMAN 2000

Derginin Adı
KADIN / WOMAN 2000

Sahibi
Prof. Dr. Özay Oral

DAÜ-KAEM Yönetim Kurulu
Prof. Dr. Aysel Aziz (Başkan)
Doç. Dr. Biran Mertan
Doç. Dr. Netice Yıldız
Doç. Dr. Sevda Kural
Yard. Doç. Dr. Şule Lokmanoğlu Aker (Başkan Yardımcısı)

DAÜ-KAEM Dergi Editörleri
Doç. Dr. Netice Yıldız (Başkan)
Doç. Dr. Sevda Kural
Doç. Dr. Biran Mertan
Doç. Dr. Carol Rowe

DAÜ-KAEM Akademik Danışma Kurulu
Prof. Dr. Feride Acar; Prof. Dr. Neşla Arat; Prof. Dr. Rüveyde Bayraktar; Prof. Dr. Nilgün Çelebi; Prof. Dr. Ülker Gürkan; Doç. Dr. Yıldız Ecevit; Prof. Dr. Yakın Ertürk; Prof. Dr. Tülin Günşen İçli; Prof. Dr. Çiğdem Kağıtcıbaşı; Prof. Dr. Meryem Koray; Prof. Dr. Ayla Neusel; Prof. Dr. Mine Tan; Prof. Dr. Nermin Abadan Unat

Dergi Sekreterleri
Ar. Görev. Gülhan Alp
Ar. Görev. Leyla Önal

KADIN / WOMAN 2000'in Amacı
Doğu Akdeniz Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi (DAÜ-KAEM) 17 Kasım 1998'de DAÜ İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Aysel Aziz öncülüğünde bir grup akademisyen kadın tarafından kuruldu. KADIN / WOMAN 2000 DAÜ-KAEM'in yayın organı olup, Merkez'in amaçları doğrultusunda kadın konusu ile ilgili değişik disiplinlerde çalışmalara yer veren bilimsel düzeyde bir dergidir. Her yıl bir cilt oluşturan 2 sayı olarak yayınlanan KADIN / WOMAN 2000, Merkez'in faaliyetleri paralelinde kadın haklarının korunması, kadının toplumdaki yeri, aile konuları, kadının sosyo-kültürel evrimi, kadının hukuki sorunları gibi konuları ele alan sosyoloji, psikoloji, sağlık, antropoloji, hukuk, sisyaset bilimi, ekonomi, sanat tarihi, arkeoloji ve iletişim alanlarındaki akademik ve disiplinler arası nitelikli makaleler yayınlar, ayrıca kadın konusunda yapılan çalışmalar ve de özellikle yayınlarla ilgili bilimsel tanıtım yazılarına yer verir.

Derginin Dili
Türkçe / İngilizce.

KADIN / WOMAN 2000 Yazışma Adresi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimağusa, KKTC
Tel: (0392) 630 1546
Fax: (0392) 365 07 43
e-mail: kaemwoman@emu.edu.tr
© 2000 DAÜ - Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

Kadın / Woman
2000

İÇİNDEKİLER / CONTENTS
Cilt / Volume I, Sayı / Issue 1, Haziran / June 2000

Editör'den Notlar: Bu Sayıda
Netice Yıldız V

Başlarken
Aysel Aziz VII

Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde Kadının Konumu: Bir İnceleme
(The Position of Women at Eastern Mediterranean University: A Case Study)
Biran Mertan 1

Kadın Suçluluğunu Etkileyen Bazı Sosyolojik Faktörler
(Some Factors Affecting the Reasons of Committing Crimes on the Part of Women)
Tülin Günşen İçli - Aslıhan Öğün 11

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti YurttaşlıkYasasında Evlenmenin
Vatandaşlığa Etkisi ve Kadın
(The Citizenship Right Gained Through Marriage in the TRNC Laws and Women)
Turgut Turhan 37

Turkish Cypriot Women and CEDAW
(Kıbrıs Türk Kadını ve Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleyen Konvansiyon)
Gönül Erönen 61

Kıbrıs'ta Tarih Öncesinden Günümüze Kadın
(Women in Cyprus from Prehistoric Ages until Today)
Netice Yıldız 79

Kadın Duyarlığı Açısından Sevinç Çokum'un Hikayeleri
(Stories of Sevinç Çokum in View of Woman's Sensitivity)
Hülya Argunşah 117

Kitap Tanıtımı
Bahire Uzman İnan – Mürüvvet Atalay - Kıbrıs Türk'ünün Değişim ve
Gelişiminde Kıbrıs Türk Kadın Dernekleri
Aysel Aziz 137

Yayın İlkeleri
Notes for Contributors 143

Bu Sayıda Katkıda Bulunan Yazarlar
Authors in this Issue 149

Editör'den Notlar

Bu Sayıda ...

KADIN / WOMAN 2000 dergisinin ilk sayısı yoğun bir çalışma sonucu ortaya çıkmıştır. Senede iki kez çıkarmayı hedeflediğimiz bu dergide, kadın araştırmalarının her yönünü irdeleyen Türkçe veya İngilizce özgün çalışmalara yer vermeyi hedefledik. Kadın araştırmalarının çok kapsamlı bir konu olduğu burada okuyucuya sunduğumuz makalelerin çeşitliliğinden açıkça görülmektedir. Özellikle sosyal ve insani bilimlerin her dalından araştırmacıların yaptığı özgün nitelikli akademik çalışmalar, hakemli bir dergi olan KADIN / WOMAN 2000'de okuyuculara sunulacaktır.

"Başlarken" yazısında Prof. Dr. Aysel Aziz, Dergimizin ortaya çıkmasına neden olan DAÜ-KAEM (Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi)'in kuruluşunun öyküsü ve çalışmalarını dile getirmiş ve hem Merkez'in, hem de Dergi'nin amaçlarını kısaca anlatmıştır. DAÜ'de kadının konumu konulu inceleme yazısı ile Doç. Dr. Biran Mertan da özellikle akademik bir kurumda kız öğrenci ve çalışan kadınların hangi alanlarda yoğunluk kazandığı ve yönetimdeki payını ele almıştır. Prof. Dr. Tülin Günşen İçli ve Yard. Doç. Dr. Aslıhan Öğün'ün birlikte kaleme aldıkları kadın suçluluğu konusundaki makale, Türkiye'de cezaevlerinde olan tutuklu kadınların suçluluğunu etkileyen faktörler üzerinde yapılan bir alan araştırmasına dayanmaktadır.

KKTC yurttaşlık yasası çerçevesinde yapılan düzenlemelerde evlenme yoluyla kazanılan vatandaşlık konusunu ele alan makalesinde Doç. Dr. Turgut Turhan, bu yasanın devletlerin nüfus politikası ile çelişkili olmasına karşın, kadın-erkek eşitliği yönünden olumlu yönleri olduğunu vurgulamıştır. Yüksek Mahkeme Yargıcı Gönül Erönen de İngilizce olarak yazdığı makalesinde Kıbrıs kadınının toplumsal gelişmesinin kısa bir tarihçesini vermiş ve yeni aile yasasını örneklerle açıklayarak bazı öneriler sunmuştur.

KADIN / WOMAN 2000, kadın sorunlarına bakış açısını sanat ve edebiyat ile de yansıtmayı hedeflemiştir. Doç. Dr. Netice Yıldız, tarih süreci içinde Kıbrıs kadınını sanat eserleri ve yazılı kaynaklar ışığında tanıtmaya çalışırken, Doç. Dr. Hülya Argunşah ise, öykü yazarı Sevinç Çokum'un eserlerini kadın duyarlığı açısından çalışmıştır.

KADIN / WOMAN 2000, kadın konusunda yeni yayınlanan eserlerin de tanıtımına yer ayırmayı amaçlamaktadır. Bu sayıda, Bahire İnan ve Mürüvvet Atalay tarafından yazılan ve DAÜ-KAM (Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kıbrıs Araştırma Merkezi) tarafından yayınlanan *Kıbrıs Türk'ünün Değişim ve Gelişiminde Kıbrıs Türk Kadın Dernekleri* adlı iki ciltlik çalışmanın tanıtım ve eleştirisi Prof. Dr. Aysel Aziz tarafından yapılmıştır.

KADIN / WOMAN 2000'in amacı kadın araştırmaları alanına bir katkı koymak ve bu konuda özgün çalışmalar sunmaktır. Amacına ulaşabilmişse ne mutlu bizlere...

Doç. Dr. Netice Yıldız

Başlarken

1998 yılı Kasım ayında kurulan ve kuruluşunu tamamlayan Doğu Akdeniz Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi (DAÜ-KAEM), Üniversitenin örgün eğitim çalışmaları dışında, bilimsel çalışmalar başta olmak üzere, her türlü araştırmaya ve eğitime açık olarak kurulan bir merkezdir. DAÜ'nün 15 dolayındaki araştırma merkezlerinden biri olan bu merkez, gerçekte diğer araştırma merkezlerinden pek çok yönü ile ayrılmaktadır. Kuruluş aşamasında, çeşitli yerlerden önce biraz eleştiri, biraz alaylı bir bakışla karşılanmış olsa da, merkez, ele aldığı konular açısından, toplumu oluşturan kadın ve erkek cinsiyet ayrımına dayanan bir Merkezdir. Diğer merkezlerle karşılaştırıldığında, yalnızca erkeğe ya da kadına yönelik DAÜ-KAEM gibi bir merkezin bulunmadığını açık yüreklilikle itiraf etmek gerekiyor. 2000'li yılların başında neden böyle bir ayırımcılığın temel alındığı bir Merkezin kurulmasına önayak olduk? Sanırım bu sorunun yanıtı çok açık ve çok yalındır. Çünkü kadınların, erkeklere göre toplumsal yaşamda, siyasal yaşamda, eğitimde, iş yaşamında erkekle aynı haklara kağıt üzerinde sahip olsa bile, bu haklarını işlevsel olarak kullanması, ya da daha açıkcası kullandırılmasında kimi kez açık, doğrudan, kimi kez kapalı, dolaylı engeller vardır. Bu engellerin o kadar içindeyiz ki kadın erkek bunların farkında bile değiliz ve bu durumu doğal olarak kabul etmişiz ve hala da ediyoruz. İnsanın doğumu ile girdiği bu toplumsallaşma sürecinin, 2000'li yılların yeni bir bakış açısı ile ele alınması, sorgulanması gerekir. Kadın olmanın bir "yazgı" olmadığı bilincinin yerleşmesinde, bilimin, eğitimin önemini bilen akademisyenler olarak, bu konuda uğraş veren kurum ve kuruluşlar gibi, bize düşen görevi yerine getirmek amacı ile yola çıktık. Üniversitelerin de bu konuda üzerine düşenleri yapmaları gerekir düşüncesi ile Doğu Akdeniz Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi'ni, kısa adı ile DAÜ-KAEM'i kurduk.

Merkezin amaçlarını, kadın konusu ile ilgili olarak saptanan önceliklere göre, her türlü araştırma yapmak, yaptırmak, bunları yayınlamak, kadınlarla ilgili bir veri bankası oluşturmak, kadının eğitimi, bilinçlendirilmesi konusunda çalışmalar yapmak, siyasal iktidarların kadın konusundaki siyasalarının oluşturulmasına yardımcı olmak ve kadın konusu ile ilgili kurum ve kuruluşlarla, başta üniversiteler olmak üzere, tüm kadın örgütleri ile işbirliği ve dayanışma içerisinde bulunmak şeklinde özetleyebiliriz. Amaçların gerçekleştirilmesi için doğru seçilmiş araçların olması gerekir. İşte bu doğru araçlardan biri de, kadın konusunda yapılmış olan çalışmaların yayımlanacağı bir bilimsel derginin çıkarılması idi. Kadın/Woman 2000 dergisi bu amaçla çıkıyor.

DAÜ-KAEM'in Kıbrıs ya da dışarıda yapılacak kadınla ilgili her türlü bilimsel çalışmaya yer verecek ilk süreli yayın Kadın / Woman 2000, başta Kıbrıs Türk toplumundaki kadınlar olmak üzere, tüm kadın konusundaki bilimsel çalışmalara açık olarak, belki de benzer kuruluşların pek çoğunun yapamadıkları bir ilke de imza attı. Altı ayda bir çıkarmayı planladığımız Kadın / Woman 2000 Dergisi'nin, kadın-erkek, sizlerin desteğinizle de gelişeceğine, alanında hizmet vereceğine ve aranan bir dergi olacağına içtenlikle inanıyoruz. Bilimsel olma koşulu ile kadın konusunda kuramsal, ya da ampirik olarak hazırlanan makalelerinizin, hakemli dergi olan Kadın / Woman 2000'de yayımlanması, bize güç katacaktır.

Derginin çıkarılmasında, DAÜ-KAEM'in diğer çalışmalarında olduğu gibi, bir avuç kadın akademisyen ve akademisyen olma yolundaki genç arkadaşlarımız emek verdiler. Ben burada tüm emeği geçen ve geçecek olanlara peşinen teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Prof. Dr. Aysel Aziz
DAÜ-KAEM Başkanı
Nisan 2000

Kadın / Woman 2000, *1* (1), 1 - 9

Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde Kadının Konumu: Bir İnceleme

Biran MERTAN*
Doğu Akdeniz Üniversitesi

Özet

Bu incelemenin amacı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin öncü ve saygın üniversitesi olan Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin öğrenci ve çalışanlarını cinsiyet açısından kıyaslamaktır. Bu amaçla, kuruluşundan bugüne kız ve erkek öğrenci sayılarındaki değişmelerle, üniversitede çalışan kadın ve erkek personelin sayıları ve alanları incelenmiştir. Gerek öğrenciler gerekse çalışanlar arasında kadın ve erkek sayıları arasında önemli farklar olmadığı, ancak bunların yoğunlaştıkları öğretim dalı veya hizmet alanları arasında önemli farkların bulunduğu saptanmıştır.

Kuzey Kıbrıs, son yirmi-beş yılda, sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamda büyük değişikliklere sahne olmuştur. Dış siyasi arenada her ne kadar durağan bir konumda kalmışsa da, toplumun iç dinamikleri sürekli işlemiştir. Bin-dokuzyüz-yetmiş-dört Barış Harekatı'ndan sonra Kuzey Kıbrıs'ta toplanan Türk toplumu bir yapılanma sürecine girmiş ve 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurarak egemenliğini ilan etmiştir. Bu yapılanma sürecinde toplumun erkek ve kadın nüfusu önemli görevler üstlenmiştir.

Bin-dokuzyüz-doksan-altı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde yaklaşık 200 bin kişi yaşamaktadır. Bu *de facto* nüfusun %47.2'si kadınlardan oluşmaktadır. Ancak, bu sayının %81'ini oluşturan KKTC vatandaşları arasında kadın ve erkek oranlarının eşit olduğu görülmektedir: kadınların oranı %50.4'dür.

* Yazışma Adresi: Doç. Dr. E. Biran Mertan, Psikolojik Danışmanlık Rehberlik ve Araştırma Merkezi Başkanı, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, KKTC

© 2000 DAÜ - Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

KKTC'de kadın nüfusun eğitim düzeyi erkek nüfusun eğitim düzeyinden pek farklı değildir. Kıbrıs Türk kadınının eğitim serüveni 1902 yılında Lefkoşa'da "Victorya İslam İnas Sanayi Mektebi"nin kurulmasıyla başlamıştır (Dedeçay, 1993). Bugün Kuzey Kıbrıs Türk kadını örgün eğitimin tüm aşamalarında erkeklerden pek aşağı kalmayan oranlarda yer almaktadır. Her şeyden önce, okur yazarlık oranı (%93.3) pek çok ülkenin okur yazarlık oranından daha yüksek olan Kuzey Kıbrıs'ta, kadın ve erkek nüfusun okur yazarlık oranları arasında fark az olup, bu fark dünya ortalamasından daha düşüktür. UNESCO (1999) verilerine göre dünyadaki kadınlarların %71.0'ı erkeklerin ise %83.9'u okur yazardır. KKTC'de bu yüzdeler kadınlar için %89.7, erkekler için %96.8'dir (KKTC Devlet Planlama Örgütü, 1997). Örgün eğitim aşamalarından mezun olan kadın ve erkeklerin oranları kıyaslandığında da benzeri bir durum görülmektedir. Tüm kadın nüfusu içinde (0-6 yaş grubu dahil), ilkokul diploması olanların oranı %34.9, ortaokul ve dengi diploması olanlar %10.9, lise ve dengi diploması olanlar da %26.7'dir. Erkek nüfusta da bu oranlar benzer bir dağılım göstermektedir. KKTC'de erkek nüfusun %34.4 ilkokul, %12.5 ortaokul ve %28.4'ü lise mezunudur. Kadın ve erkekler arasında en büyük fark yüksek öğrenim düzeyinde görülmektedir. Kadınların % 6.4'ü, erkeklerin ise %10.4'ü üniversite veya yüksekokul diplomasına sahiptir.

Eğitim edinimleri bakımından kıyaslanabilir düzeylerde olan kadın ve erkekler çalışma hayatında çok değişik oran ve konumlarda yer almaktadırlar. Bu iki cinsin genel nüfus içindeki oranları eşit olmasına rağmen, KKTC'de ekonomik olarak aktif olan nüfusun yaklaşık %72'si erkek, %28'i kadındır. Çalışan kadınların büyük çoğunluğu (%86.8) devlet veya bir başkası adına çeşitli iş yerlerinde ücret karşılığı çalışırken, %7.0'ı kendi hesabına, %3.9'u ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta ve %2.2'si de işveren konumundadır. KKTC, Devlet Planlama Örgütü (DPÖ)'nün çalışan kadınlarla ilgili verilerine göre ekonomik olarak faal olan kadın nüfusun %21.8'i bilim insanı, teknik eleman, serbest meslek sahibi, %1.9'u girişimci ve üst düzey yönetici, %30.6'sı idari personel ve benzeri hizmet elemanı, %11.3'ü ticaret ve satış personeli, %16.2'si hizmetli, %5.2'si tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve avcılık çalışanı ve yaklaşık %13.0'ı da tarım dışı üretim elemanları olarak ekonominin değişik sektörlerinde etkinliklerini sürdürmektedirler.

KKTC'de hızlı gelişme gösteren sektörlerden biri yüksek öğretim sektörüdür. Halen Kuzey Kıbrıs'ta ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunan 5 üniversite, hem kendi gençlerine, hem de değişik ülkelerden gelen gençlere eğitim hizmeti vermektedir. Bu incelemenin amacı, bu sektörün öncü ve ileri gelen üniversitesi olan Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)'nde kadının konumuna bir göz atmaktır. İncelemede, DAÜ'ye kayıt yaptıran öğrencilerle DAÜ çalışanlarının cinsiyete göre dağılımları irdelenecektir. Öğrencilerle ilgili incelemede sadece KKTC vatandaşı olan öğrenciler üzerinde durulacaktır.

Doğu Akdeniz Üniversitesi 1979 yılında, Kuzey Kıbrıs'ta, o dönemde gereksinim duyulan teknisyen ve ara insan gücü yetiştirmek üzere, Yüksek Teknoloji Enstitüsü olarak kurulmuş ve daha sonra, 1986 yılında KKTC parlamentosunun kabul ettiği yasa ile devlet-vakıf üniversitesine dönüşmüştür. Kuzey Kıbrıs'ın doğu sahil kenti olan Gazimağusa'da, 2000 dönümlük bir alana yerleşen DAÜ, bugün yedi fakültesi, iki yüksekokulu ve İngilizce Hazırlık Okulu ile adanın en büyük üniversitesidir.

1. DAÜ'de Kız ve Erkek Öğrencilerin Dağılımı

Kuzey Kıbrıs'ta yüksek öğrenim öğrenci sayıları yıllar içinde önemli bir artış göstermiştir. Bin-dokuzyüz-seksenaltı yılında 1216 olan öğrenci sayısı, 1990'da 4839, 1995'te 13429'a ulaşmıştır. Artış hızı düşmekle birlikte, KKTC'de üniversite öğrenci sayısı yıllar içinde sürekli bir artış göstermiştir. DPÖ verilerine göre 1997-98 öğretim yılında Kuzey Kıbrıs'taki üniversitelerde KKTC, TC ve başka uyruklu kayıtlı toplam öğrenci sayısı 21117'ye ulaşmıştır. Bunların %48.41'i DAÜ'de kayıtlıdır. DAÜ'ye kayıtlı öğrencilerin %34.4'ü KKTC vatandaşıdır.

Bin-dokuzyüz-doksan-yedi–1998 öğretim yılında DAÜ'ye kayıtlı 4173 KKTC uyruklu öğrencinin 1507'si (% 36.1) yeni kayıttır. Tablo 1'de de görüleceği gibi bu 1507 öğrencinin %49.4'ü kızdır. Üniversite öğrenimi görenler arasında kızların bu orana çıkması son birkaç yıl içinde olmuştur. Tablo 1'de 1986-87 ve 1999–2000 eğitim-öğretim yılları arasında DAÜ'ye yeni kayıt olan KKTC'li öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. Bu tabloda dikkati çeken noktalardan biri 1993–94 eğitim-öğretim yılı ile birlikte bu üniversiteye kayıt olan öğrenci sayısında önemli bir artış olmuş ve 1992–93 öğretim yılında 645 olan toplam yeni kayıt 1993–94 eğitim-öğretim yılında 1058'e yükselmiştir. Yeni kayıt öğrenci sayısında benzeri bir artış da 1997–98 eğitim-öğretim yılında meydana gelmiş ve binlerde seyreden KKTC'li öğrenci sayısı 1500'lere fırlamıştır.

Tablo 1: 1986-87 ve 1999–2000 Eğitim-Öğretim Yılları Arasında DAÜ'ye Yeni Kayıt Olan KKTC'li Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Erkek		Kız		
	Sayı	%	Sayı	%	Toplam
1986-87	131	*80.9*	31	*19.1*	162
1987-88	187	*67.8*	89	*32.2*	276
1988-89	198	*74.4*	68	*25.6*	266
1989-90	186	*66.0*	96	*34.0*	282
1990-91	147	*65.3*	78	*34.7*	225
1991-92	207	*62.0*	127	*38.0*	334
1992-93	385	*59.7*	260	*40.3*	645
1993-94	584	*55.2*	474	*44.8*	1058
1994-95	547	*53.0*	485	*47.0*	1032
1995-96	513	*51.8*	478	*48.2*	991
1996-97	587	*49.2*	605	*50.8*	1192
1997-98	762	*50.6*	745	*49.4*	1507
1998-99	743	*49.5*	758	*50.5*	1501
1999-2000	791	*53.3*	694	*46.7*	1485

Kaynak: DAÜ Öğrenci İşleri Müdürlüğü.

Tablo 1'de dikkati çeken önemli bir nokta da DAÜ'ye kaydolan öğrencilerin cinsiyeti ile ilgilidir. Bu üniversiteye 1986–87 eğitim-öğretim yılında kayıt yaptıran az sayıdaki (162) öğrencinin çok azı (31) kızdır. Kızların toplam içindeki yüzdesi 19.1'dir. İzleyen beş yıl içinde DAÜ'ye kayıt yaptıranların arasında kızların oranı ikiye katlanmış ve 1992–93 eğitim-öğretim yılında %40.3'e ulaşmıştır. Bin-dokuzyüz-doksan-üç–1994 eğitim-öğretim yılında üniversiteye kayıt yaptıran öğrenci sayısındaki artışa koşut olarak kız öğrencilerin oranında da artışlar olmuştur. Söz konusu edilen bu öğretim yılında, bir önceki öğretim yılına kıyasla erkek öğrenci sayısında %51.6'lık bir artışa karşılık, kızlarda %82.3'lük bir artış gerçekleşmiştir. Tablo 1'de 1996-97 öğretim yılı ile birlikte DAÜ'ye kayıt yaptıran kız ve erkek öğrenci oranlarının eşitlendiği görülmektedir.

DAÜ'de öğrenim gören KKTC uyruklu öğrenci sayısı ve özellikle de kız öğrenci sayısındaki önemli artış Kıbrıslı Türk ailelerin çocuklarını yurtiçi üniversitelerde okutma tercihlerinin bir göstergesi olabilir. Nitekim, 1997–98 eğitim-öğretim yılında yurtdışında lisans, master ve doktora çalışması yapan KKTC uyruklu öğrencilerin toplamı 2791'dir. Aynı yıl sadece DAÜ'de öğrenim gören KKTC'li öğrenci sayısı, daha önce de belirtildiği gibi, 4173'dür. Bu tercihin değişik sosyal ve ekonomik nedenleri olabilir. Yurtiçi üniversitelere duyulan güvenin yanında, yurtiçinde öğrenim maliyetinin daha düşük olması ve/veya ailelerin özellikle kız çocuklarını kendilerine yakın bir yerde üniversiteye gönderme istekleri bu tercihe yol açan nedenler arasında düşünülebilir.

DAÜ'de öğrenim gören KKTC'li kız ve erkek öğrenciler arasında tercih ettikleri öğrenim dalına göre önemli farklar vardır. Tablo 2'de 1997–98 eğitim-öğretim yılında DAÜ'de lisans ve lisansüstü öğrenim gören KKTC'li öğrencilerin fakültelere göre dağılımı verilmiştir. Tabloda verilen sayılara İngilizce Hazırlık Okulunda bulunan öğrenciler dahil edilmediği için bu tablodaki toplam sayı Tablo 1'de aynı öğretim yılına ait toplam sayıdan farklıdır. Tablo 2'de lisans düzeyinde, kız öğrencilerin Hukuk, Fen ve Edebiyat Fakülteleri ile İletişim Fakültesi'nda yoğunlaştıkları görülmektedir. Buna karşı, Mühendislik ve İşletme Fakültelerinde ise yoğun olanlar erkek öğrencilerdir. Kız ve erkek öğrencilerin yakın oranlarda öğrenim gördükleri alan ise Mimarlıktır. Mimarlık Fakültesinde kızların oranı (%54.7) ile erkeklerin oranı (%45.3) arasındaki fark, diğer fakültelerdeki oranları arasındaki farklardan daha düşüktür. Benzeri bir dağılım lisansüstü öğrencileri arasında da gözlenmektedir. Ancak, öğrenci sayılarının düşük olması sağlıklı bir değerlendirmeyi olanaklı kılmamaktadır. Üniversitede bölüm tercihlerinin OYS puan türüyle ilgili olduğunu hatırlayarak kız öğrencilerin çoklukla sosyal ve/veya sözel puanla öğrenci alan bölümleri tercih ettikleri söylenebilir. Ancak, öğrenim dalı tercihlerinde kız ve erkek öğrenciler arasında gözlenen farkların sadece puan türünden kaynaklandığını söylemek çok doğru bir davranış olamayacaktır. Kuşkusuz, bu tercihlerin hem sosyal ve ekonomik nedenleri vardır hem de sosyal ve ekonomik sonuçları olacaktır.

Lisans ve lisansüstü programların yanı sıra DAÜ'nün Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu ile Bilgisayar ve Teknoloji Yüksekokulu'nda öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin sayıları arasında da çok büyük farklar görülmemekle birlikte, sayılar arasında kızların lehine bir fark vardır. Bu okullara 1997–98 eğitim-öğretim yılında kayıtlı toplam 648 KKTC'li öğrencinin %55.2'si kızdır.

Tablo 2: 1997-98 Eğitim-Öğretim Yılında DAÜ'ye Kayıt Yapan KKTC'li Lisans ve Lisansüstü Öğrencilerin Cinsiyet ve Fakülteye Göre Dağılımı

	Lisans				Lisansüstü			
	Kız		Erkek		Kız		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hukuk F.	31	75.6	10	24.4	-	-	-	-
FEF	168	72.1	65	27.9	50	68.5	23	31.5
İletişim F.	42	64.1	23	35.9	-	-	-	-
Mimarlık F.	29	54.7	24	45.2	11	78.6	3	21.4
İşletme F.	63	39.9	95	60.1	36	46.8	41	53.2
Mühendislik F.	21	23.1	70	76.9	8	22.2	28	77.8
Toplam	354	55.2	287	44.8	105	56.7	95	43.3

Kaynak: DAÜ Öğrenci İşleri Müdürlüğü.

2. DAÜ Çalışanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

DAÜ'de tam ve yarı zamanlı ile sözleşmeli ve kadrolu çalışan sayısı 1421'dir. Bunlara üniversitenin ilkokulu ile kolejinde çalışan toplam 97 kişi de dahil edilirse DAÜ'de çalışan sayısı 1518'e yükselir. Çalışanların uyruklarına ilişkin sağlıklı verilerin olamayışı nedeniyle, çalışanlarla ilgili irdelemede uyruk ayırımı yapılmamıştır. Bu nedenle, yukarıda belirtilen sayı KKTC, TC ve başka ülke uyruklularla KKTC ve TC çift uyruklu personeli kapsamaktadır. Toplam 1518 çalışan içinde kadın ve erkeklerin oranları KKTC'li öğrencilerde olduğu gibi hemen hemen aynıdır; kadın personelin yüzdesi 50.7'dir.

DAÜ'de çalışan kadın ve erkeklerin sayıları biribirine çok yakın olmakla birlikte, bunlar arasında hizmet sınıfı, ünvan ve statü farkları büyüktür. Tablo 3'te DAÜ çalışanlarının yaptıkları işe göre dağılımları verilmiştir. Bu tabloda da görüleceği gibi Üniversite bünyesinde görev yapanların %48.1'i akademik, %26.2'si de teknik ve idari personeldir. İşçi ve hizmetli personelin yüzdesi de 25.6'dır. Bu hizmet gruplarındaki personelin cinsiyete göre dağılımlarında ise kadınların göreli olarak akademik ve idari kadrolarda azınlıkta, buna karşı işçi ve hizmet kategorisinde ise çoğunlukta oldukları görülmektedir. Tablo 3'de, akademik personelin %41.1' i, teknik ve idari personelin %46.4'ü, işçi kategorisinin de %66.1'inin kadın olduğu görülmektedir. İşçi ve hizmetli grubunda çoğunluğu temsil eden kadınların büyük bir bölümü kampüsün temizlik işlerinde görevlidir.

Tablo 3: DAÜ Akademik, İdari Personeli ile İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Akademik	283	41.4	401	58.6	684	48.1
İdari	173	46.4	200	53.6	373	26.2
İşçi-Hizmetli	244	66.1	120	33.9	364	25.6
Toplam	700	49.3	721	50.7	1421	
DAİ ve DAK	69	71.1	28	28.9	97	
Toplam	769	50.7	749	49.3	1518	

Kaynak: DAÜ Personel Müdürlüğü

Kadınların akademik kadrolardaki payının (%41.1), sağlıklı istatistikler olmamakla birlikte, batılı ülkelerdeki oranlardan düşük olmadığı söylenebilir. Ancak, Tablo 4'de de görüleceği gibi akademik ünvan kademelerinde kadın ve erkeklerin oranları arasında önemli farklar vardır. DAÜ'de profesör kadrosu ile görev yapan kadınların oranı %17.4, doçent kadrosunda görev yapanların oranı %24.4 ve yardımcı doçent kadrosunda olanların oranı ise %19.2'dir. Buna karşı, genelde doktorası olmayanlardan oluşan "öğretim görevlisi" kadrosunda kadınların erkeklerin sayısından çok az olmadığı, "okutman" kadrosunda ise kadınların çoğunlukta olduğu (%75.2) görülmektedir. Akademik ünvan bakımından kadınlar ikincil bir konuma sahiptir. Tablo 4'de, bir kıyaslamaya temel oluşturmak için DAÜ akademik personelinin dağılımı ile birlikte Türkiye genelinde (ÖSYM, 1999) akademik ünvan kademelerinde görev yapan kadın ve erkek akademisyenlerin yüzdeleri de verilmiştir.

Tablo 4: DAÜ ve Türkiye Geneli Cinsiyete Göre Öğretim Elemanı Dağılımı (%)

	DAÜ		Türkiye Geneli	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Profesör	17.4	82.6	22.9	77.1
Doçent Doktor	24.4	75.6	29.4	70.6
Yardımcı Doç. Dr.	19.2	80.8	28.7	71.3
Öğretim Görevlisi	47.3	52.7	33.0	67.0
Okutman	75.2	24.8	53.8	46.2

Kaynak: ÖSYM Yayınları No 1999-1 ve DAÜ Personel Müdürlüğü

Üst ünvan kademelerinde düşük oranlarda temsil edilen kadınların üniversite yönetiminde de yeterince yer almadıkları anlaşılmaktadır. Tablo 5'de DAÜ üst düzey yöneticilerinin cinsiyete göre dağılımı görülmektedir. Rektörlük katında yer almayan kadınların dekan, dekan yardımcısı arasında da sayıca erkeklere kıyasla az oldukları görülmektedir. Üniversitede 7 dekandan biri kadın, dört dekan yardımcısından da bir tanesi kadındır. Yüksekokul müdürlükleri, bölüm başkan ve başkan yardımcılıklarının büyük çoğunluğu erkek akademisyenler tarafından paylaşılmıştır. Bu makamların karar verme ve uygulama birimleri oldukları hatırlanırsa, kadınların yönetimde yeteri kadar yer almadıklarını söylemek gerekir.

Tablo 5: DAÜ'de Üst-düzey Yöneticilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Kadın	Erkek
Rektör		1
Rektör Yardımcısı		4
Genel Sekreter		1
Dekan	1	6
Dekan Yardımcısı	1	3
Bölüm Başkanı	3	17
Bölüm Başkan Yardımcısı	3	19
Lisansüstü E. Ö. Ve Arş. Ens.		1
Yüksekokul Müdürü		2
Yüksekokul Müdür Yard.	1	1
İ. Hazırlık Okulu Müd.	1	
İ. Hazırlık Okulu Müd. Yard.	1	2
Toplam	11	57
%	16.2	83.8

Kaynak: DAÜ Personel Müdürlüğü.

Tartışma ve Sonuç

Nüfusla ilgili veriler Kuzey Kıbrıs Türk toplumunda kadın ve erkek sayıları arasında önemli farkların olmadığını göstermektedir. Kadın ve erkek nüfusun örgün eğitimin değişik aşamalarından aynı oranlarda yararlandıkları anlaşılmaktadır. Doğu Akdeniz Üniversitesi istatistiklerinde eşitlenme yönünde gelişmelerin olduğunu göstermektedir. Üniversitenin kurulduğu 1986–87 öğretim yılından itibaren bu kurumda öğrenim gören KKTC'li öğrenci sayılarında kız öğrencilerin lehine gelişmeler olmuş ve son yıllarda kız ve erkek öğrencilerin oranları eşitlenmiştir. Bununla birlikte, kız ve erkek öğrenciler arasında eğitim gördükleri alanlar açısından önemli farklar olduğu görülmüştür. Hukuk, Edebiyat ve İletişimle birlikte öğretmen yetiştirmeyi amaçlayan bölümlerde kız öğrenciler yoğunlaşırken, İşletme ve Mühendislik gibi teknik alanlarda erkeklerin çoğunlukta olduğu saptanmıştır.

Öte yandan, çalışma hayatında KKTC genelinde kadınların aleyhine olan durumun DAÜ çalışanları arasında olmadığı anlaşılmıştır. Bu üniversitede istihdam edilen kadın ve erkeklerin sayıları arasında önemsenecek bir fark yoktur. Hatta üniversitenin ilkokul ve koleji de dahil edilirse mutlak sayılar kadınların lehine bir durum göstermektedir. Bununla birlikte, birincil görevi akademik etkinlikler olan bir kurumda kadınların tüm ünvan kademelerinde yeterince temsil edilmedikleri saptanmıştır. DAÜ örneğinde, profesörlük, doçentlik ve yardımcı doçentlik gibi ünvan kademelerinde kadınların oranı %25'in altında kalmıştır. Kadınların yoğunlaştığı akademik kadronun ise, uzmanlaşmanın olmadığı, dil öğretimi alanı ile sınırlı, "okutmanlık" kadrosunun olduğu görülmüştür. Üst akademik kadrolarda kadınların az sayıda olması veya başka nedenler kadınların üniversite yönetiminde de yeterince yer almaması sonucunu doğurmuştur. Benzer bir durumun idari personelde de var olması büyük bir olasılıktır. Ancak, bu konuda elimizde yeterli veri bulunmadığı için, herhangi bir değerlendirme yapılamamaktadır. Bu inceleme sonucunda, kadının DAÜ'deki konumuyla ilgili olarak söylenebilecek başka bir nokta da, "işçi" ve/veya "hizmetli" kadrosundaki personelin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşmasıdır. DAÜ öğrenci ve çalışanlarına ilişkin istatistiklerden çıkarsanacak ana sonuç, KKTC kadınının, kendine sağlanan eğitim olanaklarından erkekler kadar yararlandığı, buna karşı iş hayatında bu eğitime koşut sayı ve nitelikte henüz yer alamadığıdır. Kadının iş hayatında da erkeklerle kıyaslanabilir sayı ve statüye ulaşmasında kadın kuruluşlarının ve onları sağlıklı bilgilerle destekleyecek kadın araştırma merkezlerinin ve de erkek egemen zihniyetin değişmesinin kuşkusuz önemli katkıları olacaktır.

Kaynaklar

Dedeçay, S.S. (1993). *Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi ve Kıbrıs'ta Yüksek Öğretim Çabaları*. Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Yayınları: 10, Lefkoşa, KKTC.

KKTC Devlet Planlama Örgütü. (1998). *İstatistik Yıllığı 1997*. KKTC.

ÖSYM (1999). *1998-1999 Öğretim Yılı Yükseköğrenim İstatistikleri*. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Yayınları, No 1999-1, Ankara, Türkiye

UNESCO. (1999). *Statistics: Estimate Illiterate Population 15 years and Over*. http://unescostat.unesco.org/yearbook / Table2_2.htm

Summary

The aim of this study is to compare gender differences between university students and staff of the Eastern Mediterranean University, a university which holds a leading higher educational role and a highly respected position in the Turkish Republic of Northern Cyprus. In the current study, the changes in the number of female and male students have been examined since the university was established, as has, the staff composition and their working fields. The findings showed that there are no real significant differences in the number of male and female students and staff, however there are differences concerning the educational fields chosen and the posts held.

Received February 15,2000
Accepted April 11, 2000

Kadın Woman 2000, 1(1), 11 - 35

Kadın Suçluluğunu Etkileyen Bazı Sosyolojik Faktörler

Tülin Günşen İÇLİ*
Hacettepe Üniversitesi
Aslıhan ÖĞÜN
Hacettepe Üniversitesi

Özet

Cinsiyet rollerine uygun davranışlar dikkate alındığında, "suç ve kadın" konusu üzerinde sıklıkla durulan bir konu değildir. Bu kuşkusuz, erkeklerle karşılaştırıldığında, kadınların çok daha düşük oranda hüküm giymesinden kaynaklanabilir.

Diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kadını suça iten faktörler erkeğinkinden çok farklıdır. Araştırmamızda bu faktörler, ülkemiz açısından değerlendirilirken, kadının günümüzdeki sosyo-kültürel ve ekonomik konumu dikkate alınarak bu konumda kadın açısından mevcut olumsuzlukların belirlenmesi hedeflenmiştir.

1. *Anket formunda, ilk başta evrende aynı karakteristikleri taşıyan kişilerin dağılımını gösterecek olgusal sorulara yer verilmiştir. Hükümlünün yaş, cinsiyet, medeni hal, öğrenim durumu ve çocuk sayısı gibi demografik niteliklerini betimlemeye yönelik sorulardan sonra, ekonomik durumunu, aile içi ilişkilerini, evli kadınlarda özellikle eş ve çocuklarla ilişkileri ortaya çıkarmayı sağlayacak sorular yerleştirilmiş, daha sonra kadınların suç işlemelerine neden olan faktörlerin belirlenebilmesine yardımcı olacak sorulara yer verilmiştir. Hazırlanan anket formunda sorular, çalışmanın başında belirlenen bağımlı değişken ile (kadının suç işlemesi) onun üzerinde etkili olan bağımsız değişkenlerin ilişki derecesini ve yönünü belirlemeyi sağlayacak şekilde hazırlanmıştır.*

* Yazışma adresi: Prof. Dr. Tülin Günşen İçli, Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölüm Başkanı, Ankara - Türkiye

© 2000 DAÜ - Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

2. *Bilindiği gibi, nitel verilerin analizinde, oransal karşılaştırmalar ve/veya ki-kare analizleri olarak da bilinen çapraz tabloların analizi yaygın biçimde kullanılmaktadır. Ancak, etken sayısının ikiden çok olduğu durumlarda her defada bir etkeni gözönüne alarak diğer sabitleri kontrol etmek hatalara neden olmaktadır. Son yıllarda bu sorunu gidermek için kullanılan yeni tekniklerin en önemlisi Çok Boyutlu Tablolama (Multi Dimensional Tabulation) veya Loglineer Modellerdir. Dolayısıyla araştırmamızda oransal karşılaştırma ve khi-kare analizinin yanısıra, kadının suç işlemesinde önemli etkilerinin bulunduğu düşünülen değişkenler seçildikten sonra, bu değişkenlerin aralarında üçlü ve dörtlü etkileşim/ilişki bulunup bulunmadığı, loglineer modeller aracılığıyla incelenmiştir.*

Giriş

Cinsiyet rollerine uygun davranışlar dikkate alındığında, "suç ve kadın" konusu üzerinde sıklıkla durulan bir konu değildir. Ufak tefek dükkan hırsızlıkları ve fahişelik haricinde hüküm giyen kadınlar birer "istisna" ve "uç durum" olarak nitelendirilir. Bu durum, erkeklerle karşılaştırıldığında kuşkusuz kadınların çok daha düşük oranda hüküm giymesinden kaynaklanabilir. Lomire (1992), 1970-1989 tarihleri arasında 631 tane kriminoloji dergisi makalesi tarayarak "kadın ve suç" konusunda içerik analizi yaptığı araştırmasında, söz konusu dönemde kadın suçluluğu ile ilgili yazılarda bir artış olduğunu ortaya koymakta, ancak bu oranın 1970'lerde % 2.78 iken, 1980'lerde ancak %10.8'e yükseldiğini vurgulamaktadır.

Lomire (1992)'a göre kriminoloji metinlerinde kadının dışlanmasının bazı temel nedenleri vardır: Toplam kurban ve suçlular içinde kadınlar oran olarak önemli bir bölümü oluşturmamaktadır. Kadın suçluların suçları marjinalleştirilmektedir. Hükümlü kadınlar erkeklere göre daha az problem yarattıkları için daha az araştırma konusu edilmektedir.

Söz konusu durumun bir diğer nedeni de, kadınlar için kabul edilebilir sayılan davranışlarla, erkek için kabul edilebilir sayılan davranışların önemli farklılık göstermesidir. Öte yandan, sosyoloji teorilerinin bir kaç istisna dışında kadınları ihmal ettikleri, cinsiyeti açıklayıcı niteliği yüksek bir değişken olarak değerlendirmedikleri ve erkeklerden oluşan örneklemlere dayalı teoriler ile erkek egemen dünya görüşünü kadınları da kapsayacak şekilde genelleme eğilimi içinde oldukları görülmüştür. Bazı hallerde de açık biçimde ya da örtük olarak, biyolojik teorileri benimsemişlerdir. Bu konuda en belirgin örnekler, geleneksel kriminolojik teorisyenlerden Lombroso, Ferrero, Thomas ve Pollak'ın çalışmalarında görülebilir. 19.yüzyılda ve 20.yüzyılın başlarında biyolojik determinizm, her iki cins açısından da suçluluğu açıklamada kullanılan hakim teorinin kaynağını oluşturmuştur. Zamanla, erkeklerin işlediği suçlar ile ilgili teorilerin daha sosyolojik içerikli hale geldiği görülmektedir. Bu çerçevede verilebilecek belirgin örnekler, altkültürel ya da etiketleme teorileridir. Ancak, kadınların işlediği suçlarla ilgili olarak karşımıza çıkan biyolojik determinizmin tümüyle geçmişte kaldığını söylemek pek olanaklı görünmemektedir. Morris (1987)'e göre, kadın suçluluğunun biyolojik bir tabana oturtulması pek de şaşırtıcı değildir. Çünkü genellikle biyolojik özelliklerin, kadınların yaşamlarını büyük ölçüde belirlediğine inanlmaktadır.

Kadın suçluluğu konusunda biyolojik teorilerin çekiciliği nereden gelmektedir? 19. yüzyılda kadının biyolojik yapısı onu sosyal ve politik yaşamdan uzak tutabilmek için ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır. Kadının eğitim görmesinin ve çalışmasının onun anne, ev kadını, eş rollerini gerektiğince yerine getirememesine; hatta sağlığının bozulması, dolayısıyla sağlıklı nesiller yetiştirememesine yol açacağı savunulmuştur. Yine benzer biçimde kadının özgürleşmesinin de onun değerini azaltacağı yolunda görüşlere rastlanmaktadır. Biyolojik determinizmin, bu doğrultuda temel niteliği statükoyu sağlamlaştırması geleneksel rolleri, "doğal", "değiştirilemez" rollermişçesine sunmasıdır. Ancak, kuşkusuz doğa bu tür bağlantılardan sorumlu değildir; bu tür bağlantılar, patriyarkal düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçekte de patriyarkal düşüncenin doğal olanı savunduğu gibi son derece yerleşik ve güçlü bir niteliği vardır (Morris, 1987: 51).

Hemen hemen tüm toplumlarda kadınların suç işleme oranı erkeklerinkinden düşüktür. Uzun süreden beri, kadın ve erkek suçluluğu bağlamında gözlenen bazı empirik gerçeklikler vardır. Örneğin, işlenen tüm suçlar içerisinde kadınların işlediği suçlar daha az bir yer tutmakta ve kadınlar, erkeklere göre daha az ciddi, daha az profesyonelce suçlar işledikleri görülmektedir. Örneğin, Forsyth ve Marchese (1995) 1943-1991 döneminde üç suç (dolandırıcılık, sahtecilik ve zimmete geçirme suçları) çerçevesinde kadın suçlu oranlarını incelemiş, bu dönemde söz konusu suçlarda istikrarlı bir yükselme ortaya çıkmıştır. Ancak, sosyo-kültürel yapı farklılıkları nedeniyle, suç oranları ve suç türleri açısından ülkeler arasında farklılıklar görülmektedir. Bu konunun ayrıntılı analizini yapan, karşılaştırmalı çalışmalara ise çok az rastlanmaktadır.

Modern Dönemde Geliştirilen Teoriler

1965 yılından itibaren kadınlar üzerinde konuyla ilgili çalışmaların niteliği değişmeye başlamış, özellikle de 1980'li yıllarda kadın suçluluğuna ilişkin görüşler ve araştırmalarda fiziksel, biyolojik ve psikolojik unsurlardan uzaklaşılarak, toplumsal içerikli açıklamaların ağırlık kazanmaya başladığı görülmüştür. 1970'li yılların ortalarına doğru özellikle Amerika'da doruk noktasına ulaşan kadın özgürlüğü hareketi ve kadın suçlu sayısındaki yükselme, konunun 1970'li yılların sonlarından itibaren toplumsal, kültürel ve ekonomik bir içerikle ele alınmasına yol açmıştır. Eğitim ve çalışma olanakları ile çalışma koşullarındaki değişmelerin kadın suçluluğu oranlarıyla, işledikleri suç türlerini değiştireceği görüşü yaygın biçimde benimsenmiştir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda, kadınların toplumsal ve ekonomik eşitlik için verdikleri savaşın, kadın suçlu oranlarının yükselmesine neden olduğu ileri sürülmektedir.

Kadın Özgürlüğü Hareketi ve Kadın Suçluluğu

"Kadının özgürleşmesiyle birlikte işlediği suç oranlarının da artacağı" biçimindeki düşünce aslında, 1970'li yılların sonlarında aniden ortaya çıkmış bir düşünce değildir. Bu tarihten bir asır önce, 1876 yılında Pike, kadınlar sosyal yaşam çerçevesinde özgürleştikçe suça eğilimlerinin artacağını vurgulamıştır. 1916

yılında Bonger, kadın ve erkek suçlu oranları sarasındaki farkın yalnızca üst sınıflarda belirgin olduğuna dikkat çekerek, kadın ve erkeğin yaşam biçimlerinin birbirine oldukça yakın olduğu alt sınıflarda kadın suçlu oranının artması beklenebileceğini vurgulamıştır. Yine Bishop 1936 yılında kadın suçlu oranlarında bir artışın olduğuna dikkat çekmiş ve bu artışı kadının özgürleşmesine bağlamıştır. Kadınlar hiçbir zaman erkeklerle eşit olamayacağı için haklarını iyileştirmek çabası onlarda hayal kırıklığı ve tatminsizlik yaratmıştır. Bu da suça yönelmelerine yol açmaktadır. Öte yandan, Pollak da toplumda kadının özgürleşmesine bağlı olarak suç oranlarının arttığını vurgulamıştır. Ancak, bu görüşler genel kabul görmeyen özel düşünceler olarak kalmıştır. Konunun feminist bir yaklaşım doğrultusunda ele alınması ve tartışılması ise ancak 1970'ler ve 1980'lerde sözkonusu olmuştur. Bertrand, cinsiyet rolü teorisi ve ve suç ilişkisi üzerinde durarak, uluslararası düzeyde kadının kendisine ilişkin algısının, kadın rollerine ilişkin kültürel klişelerin, ceza yasalarının ve kadının özgürleşmesinin bağlantılı olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır (akt. Hagan, Simpson ve Gillis, 1987: 790; Heidensohn, 1995: 154-155).

Kriminoloji alanında kadının statüsüyle erkeğinki birbirine yaklaştıkça, suç oranlarının da yakınlaşacağı düşüncesini açık biçimde ortaya koyan ilk ve önemli isim Freda Adler'dir. Adler (1979), kadın özgürlüğü hareketinin, kadın hakları açısından yeni bir dönem başlattığını ileri sürmektedir. Konuyu yurttaşlık hakları çerçevesinde açıklayan Adler'e göre insanları yaş, ırk ve cinsiyet ayırımı gözetmeden yasalar önünde eşit duruma getirme girişimlerine koşut olarak kadın hakları da yeniden gündeme gelmiştir. Bu dönemde kadın sorunlarının ve haklarının ele alınma biçimi daha bilinçli ve gerçekçidir. Kadın örgütlenmeleri yeni bir kimlik kazanmıştır. Bu gelişmeler kadın haklarını erkeğinkine eşit kılma amacı güden düşünce akımına yeni bir içerik kazandırmış, diğer bir deyişle yeni feminizme öncülük etmiştir. Yeni feminizm, Amerika'da her sınıf kadına haklarını koruma ve savunma bilinci aşılayan bir süreç niteliği taşımaktadır. Adler'e göre, bu gelişmeler sonucunda ataerkil kültürün oluşturduğu geleneksel kadın suçlarının da değişmesine yol açmakta, yeni toplumsal rolleri kadını yeni suç türlerine yöneltmektedir. Ayrıca, ilerleyen yıllarda kadınların eğitim düzeyindeki yükselmeye, toplumsal üretime katılma biçim ve dereceleri ile cinsel özgürleşmelerine bağlı olarak suç oranlarının da giderek yükselmesi büyük bir olasılıktır.

Kadınların toplumsal ve ekonomik özgürlüğe kavuşmaları ya da modernleşme süreci sonucunda işledikleri suç oranlarının da artacağı yolundaki varsayım, önceleri bilimsel çevrelerde destek görmekle birlikte, sonraları yapılan birçok araştırmada eleştirilmiştir.

Örneğin, Steffensmeier, Amerika'da 1965-1977 dönemine ait kadın suçlu orantılarını incelemiş ve kadınların oran olarak hiçbir suç grubunda belirgin bir yükselme göstermediğini ortaya koymuştur. Hırsızlık, sahtekarlık, dolandırıcılık ve dilencilikten tutuklanan kadın oranlarındaki yükselmenin ise, geleneksel kadın suçları arasında yer alan mağaza hırsızlığı, fahişelik ve sahte çek kullanma suçlarındaki artışla ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Aynı çerçevede, modernleşmenin kadın rollerini değiştireceği, dolayısıyla da suç oranlarını etkileyeceği varsayımı üzerinde çalışan Hartnagel ve Mizanuddin (1986) ise söz konusu varsayımın doğrulanmadığını belirtmektedirler. Onlara göre kadınların, modernleşmeyle birlikte, mala karşı işledikleri suçlarda belirgin bir

artış meydana gelmemiştir. Bu konuda yalnızca sahtekarlık suçları bir istisna olarak görülmektedir. Elde ettikleri ilginç bir diğer sonuç ise, kadının işgücüne katılımının adam öldürme suçları üzerinde pozitif etkisinin bulunmasıdır. Aynı biçimde doğurganlık oranı da cinayet suçu üzerinde pozitif etkili çıkmıştır. Hartnagel ve Mizanuddin, bu durumu, kadınların geleneksel ev içi rolleriyle sınırlandırıldıkları sürece, geleneksel çerçevede suç işleme oranlarının yükseleceği yolundaki varsayımın desteklenmesi olarak değerlendirmektedirler. Bu doğrultuda, kadınların aile üyelerine yönelik saldırıları artacaktır. Clark (1989)'ın 49 ülkede kadın suçluluğuna ilişkin verileri kullanarak yaptığı bir araştırmada da elde edilen sonuçlar benzer nitelik taşımaktadır.

Stefensmeier, Allan ve Streifel (1989) da INTERPOL verilerini kullanarak yaptıkları araştırma sonucunda, cinslerarası eşitliğin, kadın suçlu oranını arttıracağı yolundaki varsayımın geçerli olmadığını ortaya koymaktadırlar. Ayrıca, yine aynı araştırma bulguları 'gelişmiş ülkelerde, ekonomik statüsünün giderek düşmesi sonucunda, kadınların mala karşı işlenen suçlarının artacağı' yolundaki varsayımı doğrulamamıştır.

Feminist Değerlendirmeler

Feminizmin yaygınlaşmasıyla birlikte, görülen önemli gelişmelerden biri de kuşkusuz kadın konusundaki çalışmaların artmasıdır. Bu artış özellikle sosyal bilimler alanında geçerli olmuştur. Bu bağlamda, suç ve sapmış davranış da üzerinde çalışılan önemli konulardır. Feminist kriminolojinin kadın suçluluğunu anlamada ne gibi katkıları olduğu araştırıldığında, öncelikle kriminolojideki erkek egemen söyleme ve teorilere eleştiri bağlamındaki katkısını vurgulamamız gerekmektedir.

Feministlerin geleneksel kriminolojiyi eleştirdikleri iki temel nokta bulunmaktadır: kadınların suç olayı çerçevesinde yoğun biçimde gözardı edilmesi ve marjinalleştirilmesi, kadınlar üzerine çalışmaların çok dar kapsamlı ve basite indirgeyici olması. Kadınlar, suç olayı çerçevesinde cinsellikleri gereksizce ve fazlasıyla ortaya konularak ele alınmaktadır. Feminist bakış açısına göre, cinsiyetin de suç olayı çerçevesinde açıklayıcı önemi olan bir değişken sayılabilmesi için, paradigma değişikliği gerekmektedir. Bu konuda psiko-pozitivistik (biyolojik, psikolojik) teoriler doyurucu açıklamalar geliştirememişlerdir. Burada feministlerin dikkat çektiği noktalar, cinsiyet ve sınıf ilişkileri ile patriyarkal ilişkiler, kadınlığa ilişkin ideoloji ve ailede kadının rolüdür (Abbott ve Wallace, 1997).

Kadın her ne kadar eylemlerini, bilincini ve kaderini kendi belirliyor gibi görünse de bu, kontrol edemediği bir ekonomik, ideolojik ve politik bir çerçeve içerisinde gerçekleşmektedir. Ayrıca, hangi koşullarda suç işlediklerini anlayabilmek için, yasayı çiğneyen kadınlara ilişkin empirik araştırmalar da gerçekleştirilmelidir. Bunun ötesinde yasaya uyum göstermeyen kadınlarla ceza adalet sisteminin bu konudaki yaklaşımı da incelenmelidir.

Smart'ın 1977'de yayımlanan çalışması feminist analiz çerçevesindeki ilk en kapsamlı araştırmadır. Çalışmasında literatürdeki araştırmaları değerlendiren Smart, bunların çoğunun, kadınlara ve genç kızlara ilişkin cinsel temelli, eleştirel içerik taşımaktan uzak araştırmalar olduklarını ve basmakalıplar yaratmaktan

kurtulamadıklarını belirtmektedir. Smart'ın çalışmasının önemli bir özelliği, feminist teorinin kadın suçluluğu konusunda ortaya atılan iddiaların eleştirilmesi gerektiğini söylemesinin yanısıra, kadın suçluluğu konusunun yeni bir çerçevede ele alınması gerektiğini vurgulamasıdır. Feminist bir bakış açısı geliştirilecekse, bu alanda cinsiyet ayırımcılığının eleştirilmesi doğaldır; ancak, yeni bir teori ortaya koymak için sadece eleştiri yeterli değildir. Kadın suçluluğu alanında kapsamlı değerlendirmeler yapılması gerekmektedir (akt.Heidensohn, 1994).

Feminist kriminolojinin bir tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Yaptığı eleştirilerin çoğu da son derece faydalı olmuştur, ancak kriminolojik teori içerisinde sağlam bir yer edindiğini söylemek zordur. Kadın ve suçluluğu konusunda farklı toplumsal yapılarda ve kültürlerde araştırmalar yapılması gerektiği açıktır. Ayrıca kadının bir kategori olarak değil, özgül toplumsal, kültürel ve ekonomik çevrede yaşayan bir birey olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Son dönemlerde yapılan araştırmalarda kadın suçluluğuna ilişkin olarak, ataerkil yapı, kadının ekonomik ve sosyal olarak marjinalleştirilmesi, sosyal kontrolü, aile içi şiddete kadının gösterdiği tepki, kadının yaşadığı gerilim ve taciz, ırksal çatışmalar ve sorunlar ile olumsuz çevre koşulları gibi konular ele alınmaktadır

Kadın Suçluluğuna İlişkin Olarak Araştırılan Temel Değişkenler

Kadın suçluluğu konusunda yapılan araştırmalarda ele alınan temel değişkenlere geçmeden önce, kadın suçluluğu konusunda incelenmesi pek kolay olmayan ataerkil düşüncenin etkilerine kısaca değinmek istiyoruz. Erkeğin kadının üzerinde egemenlik kurması ve olumsuz anlamda güç kullanması olarak ifade edilebilecek ataerkillik kadın suçluluğunun açıklanmasında doğrudan kullanılan bir değişken değildir. Ancak, Heidensohn (1994:1024)'e göre, bu kavram iki önemli bağlamda kullanışlıdır: Ceza adalet sistemi içerisinde kadının konumunu ve ev içi şiddet ve tacizi analiz etmede. Öte yandan, bazı yazarlara göre, etiyolojik olarak ataerkilliği kadın suçluluğuyla ilişkilendirmek çok da mantıklı değildir, çünkü kadınların bu tür bir sistem içerisinde ekonomik ve sosyal açıdan erkeklere oranla daha çok ezilmeleri, mantıken şiddet suçu işleyenlerin çoğunun da kadın olması beklenir. Oysa empirik veriler bize bu durumun tam tersini göstermektedir.

Kadın suçluluğuna ilişkin olarak üzerinde en sık durulan değişkenlerin kadının ekonomik, sosyal ve ırksal statüsü bağlamında yaşadığı problemler olduğu görülmektedir. Bu konuda özellikle ekonomik unsurların önemi üzerinde yoğunlaşılmakta ve suç işleyen kadınların, bu anlamda marjinal bireyler oldukları ileri sürülmektedir. Kadınların ekonomik ve sosyal yaşamın dışına itilmeleri, yalnızca ev içi rolleriyle sınırlandırılmaları ve birlikte yaşadığı erkeğe bağımlı olmaları içinde bulundukları sosyo-ekonomik statünün önemini ortaya çıkartmaktadır. Bu paralelde düşük sosyo-ekonomik statünün, çocukluk dönemiyle evlilikte karşılaşılan şiddet ve tacizin, uyuşturucu kullanımı ve ırk çatışmalarının da etkisi değerlendirilmektedir. Rodriguez, Rodriguez ve Henderson (1995) da kadınların işlediği cinayetlerde yaş ve ırkın etkisinin bulunduğunu ortaya koymuşlardır.

Danner ve diğerlerinin (1998) Florida'da kronik kadın ve erkek suçlular ile kronik olmayan kadın suçlular üzerinde yaptığı bir araştırma sonuçlarında kronik kadın suçluların, kronik olmayan kadın suçlulara oranla daha yüksek oranda genç, bekar, uyuşturucu kullanan ve azınlık grubu üyesi olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, bu kadınların kronik olmayan kadın suçlulara oranla daha fazla ev içi şiddete maruz kalan kadınlar oldukları bulgulanmıştır. Sonuçlar kentsel topluluklarda sosyal disorganizasyonun artma eğilimi çerçevesinde yorumlanmıştır.

Campbell, Muncer ve Bibel (1998)'ın yaptıkları araştırmada ise, kadının kadına karşı şiddet kullanması incelenmiştir. Bu çerçevede yine ekonomik faktörlerin etkisi ön plana çıkmaktadır. Araştırma sonuçlarında devletin kadına ekonomik güvence sunması halinde, kadının kadına karşı kullandığı şiddetin azalma eğilim gösterdiği ortaya konulmuştur. Ayrıca, kadının başka bir kadına şiddet kullanmasında, erkeğe ekonomik bağımlılığın ve ekonomik açıdan güçlü erkek için mücadelenin etkili olduğu da ilginç bir sonuçtur. Çoklu regresyon analizi sonucunda, cinsiyet oranı, işsizlik de kadının kadına karşı şiddet kullanmasında etkili faktörler olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, yoksulluğun yalnızca mala karşı suç oranlarında değil, kişiye karşı şiddet açısından da etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Chesney-Lind (1997), genç kız ve kadın suçluları incelediği çalışmasında genç kız grubunun suç işlemesinde cinsiyet ayırımcılığının yoğun olduğu bir ortamda yaşamanın, yoksul ve marjinal toplulukların üyesi olmanın ve cinsel tacizin suça önemli ölçüde zemin hazırladığını ortaya koymaktadır. Suçlu kadınlarda ise genç kızlarda olduğu gibi cinsel tacizin ve yoksulluğun etkili olduğu; bunun yanısıra, uyuşturucu kullanımının ve ev içi şiddete maruz kalmanın belirleyici faktörler olduğu ortaya çıkmıştır. Chesney-Lind özellikle uyuşturucu suçlarına dikkat çekerek bu bağlamda kadının içinde yaşadığı topluluklardaki olumsuz koşullara ve çözülmeye engel olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Sosyal bütünleşmenin önemine dikkat çekilen bu çalışmayla Danner ve diğerlerinin (1998) kentsel topluluklarda çözülmeye ilişkin vurgulamaları aynı paralelde değerlendirilebilir. Yine, Belknap, Helsinger ve Dunn (1997)'ın 1996 yılında, suçlu genç kızlardan oluşan 11 odak gruba (n=48) ve onlarla birlikte çalışan 42 profesyonele ilişkin çalışmalarında, gerek hüküm giymeden önce, gerekse hüküm giydikten sonra, genç kızların oldukça travmatik aile ve yaşam deneyimleri olduğu ortaya konulmuştur.

Kadının marjinal statüsü bağlamında üzerinde durulan bir diğer faktör de ırktır. Farklı bir ırka mensup, azınlık statüsü içerisinde yaşayan kadınların yoksulluk ve olumsuz çevre koşullarından daha yoğun biçimde etkilendiği üzerinde durulmaktadır. Baskin ve Sommers (1998), 1990'lı yıllarda kadınların işlediği şiddet suçlarında siyah kadınların tutuklanma oranlarının tüm diğer etnik grup ve ırklardan daha yüksek olduğunu vurgulamaktadırlar. Siyah ırka üye kadın ve erkeklerin yaşadığı mahallelerin koşulları ile şiddet öğesi içeren suç oranı arasında güçlü bir ilişki saptanmıştır. 1990'lı yıllarda siyah kesimin gittikçe fakirleşmesi, endüstrileşmenin olumsuz etkileri, kokain ekonomisindeki gelişmeler ve kentlerin merkez bölgesindeki cinsiyet kompozisyonunun değişmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu tür topluluklarda yaşayan kadınlar, çevrelerinde saygınlık elde etmek için çok genç yaşlardan itibaren, suç öğesi içeren davranışlarda ve özellikle uyuşturucu suçlarında önemli roller oynayabilmektedir. Dolayısıyla bu ortam kadınların başka suçlar işlemelerine de olanak hazırlamaktadır. Bu tür çevrelerde kadınların ve erkeklerin işlediği suçlar arasında

çok az fark vardır. Dolayısıyla Baskin ve Sommers, suçlu davranışın gerçekleştiği sosyo-kültürel çevrenin özelliklerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Ayrıca, boşanma kanunlarındaki değişiklikler, mesleki ayırımcılık, kadına düşük ücret verilmesi ve bekar anne ebeveynliğinin artması kadının sınıfsal pozisyonunu sarsan faktörler olarak değerlendirilmiştir. Özellikle, kadının aile reisi olduğu tek ebeveyinli ailelerde yoksulluk büyük artış göstermiştir. Genellikle küçük memur, hizmet ya da satış elemanı olarak çalışan bu "pembe yakalı" kadınların ekonomik düzeyleri gittikçe düşmüş ve "çalışan fakirler" olarak adlandırılmalarına yol açmıştır. Bazı yaklaşımlarda, kadının bu konumu ile şiddet içeren suç işlemesi arasında paralellik kurulduğu görülmektedir (Simpson, 1991: 116).

Kadın suçluluğu konusunda üzerinde durulan bir diğer faktör de kadına yönelik şiddet ve kadın suçluluğudur. O'Keefe (1998), maruz kaldığı şiddetten dolayı eşini/sevgilisini öldüren, ciddi biçimde yaralayan hükümlü kadınlarla, eşi/sevgilisi tarafından şiddete maruz kalan, ancak başka bir suçtan hüküm giymiş kadınlara ilişkin karşılaştırmalı bir araştırma gerçekleştirmiştir. Elde ettiği sonuçlar, eşini/sevgilisini öldüren kadınların, diğer gruptan daha yoğun biçimde şiddete maruz kaldığını ortaya çıkartmıştır.

Ailede kadına karşı şiddet ve kadın suçluluğu üzerine gerçekleştirdiğimiz bizim bir araştırmamız ise, suçlu kadınların %45'inin çocukluğunda değişik şekillerde fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldıklarını ortaya çıkarmıştır. Araştırma çerçevesinde sorulan "evlilik yaşamında eşinin kötü davranışına maruz kalan kadının ne yapması gerektiği" sorusuna deneklerin (%24.1 'i tek şık olarak, %15.4'ü başka şıklarla birlikte olmak üzere) toplam %39.5'i "hiçbir şey yapmamalı, sabretmeli" şeklinde cevap vermiştir. Hükümlü kadınlara "kız çocuğunuz ilerde eşinden kötü davranış görse ne yapmasını önerirsiniz" diye sorulduğunda ise %58.3'ü "o da sabretmeli" şeklinde cevapladıkları görülmüştür. Kadınlar arasında suç işledikleri anda evli olanların oranı %69.7'dir. Suçlu kadınların %51.2'si evliliklerini görücü usulü gerçekleştirdiklerini, %69.9'u ise eşlerinin kendilerine karşı kaba kuvvet kullandığını belirtmişlerdir. Kaba kuvvet kullanma nedeni olarak da en sık maddi sorunlarla ilgili ilgili anlaşmazlıklar ifade edilmiştir. İlginç olan sonuç kadınların %52.5'in şiddet olayının "kendilerinden kaynaklandığını" düşünmeleridir. Kadınların işledikleri suçlara göre bakıldığında ise; %44.4'ünün adam öldürme ve öldürmeye teşebbüsten, %19.8'inin hırsızlıktan, %20.6'lık bölümünün üse yalancı şahitlik, öldürmeye azmettirmek, kadın satmak, ırza tecavüze iştirak, sahtekârlık ve anti terör yasasına muhalefet gibi suçlardan hüküm giydikleri görülmektedir. Adam öldürme olaylarının %70.2'sinde, mağdur erkek ve %38.9'luk bir oranla failin tanımadığı bir kişidir. Kadınların %23'ü ise kocasına karşı suç işlemiştir. Hükümlü kadınlarda şidette maruz kalma ve işlenen suçun türü ve suçun yöneltildiği kişi arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (İçli vd.,1995)

1990'lı yıllarda "şiddet ve kadın" konusu, kamuoyunun gündeminde giderek artan biçimde yer almaya başlamıştır. Burada dikkat çeken, şiddet olayı denilince, kadınlar açısından ilk akla gelenin, "şiddet kurbanı" bağlamı olmasıdır. Değişik sosyal çevrelerde yaşayan kadınlara yönelik fiziksel, cinsel ve duygusal şiddet kullanımı ve taciz, yoğun biçimde gündemi işgal etmiştir. Bununla birlikte, konunun gerek kamuoyunda, gerekse bilimsel çevrelerde sürekli gündemde

olması, ceza-adalet sisteminde kadınların lehine önemli değişiklikler yapılmasına yol açmamıştır. Öte yandan, kadınların, "şiddet uygulayıcısı" olarak değerlendirilmeleri, "şiddet kurbanı" olarak değerlendirilmelerinden çok daha sorunlu bir alan olarak dikkat çekmektedir. Ancak, şiddet kurbanı olan kadınların, tepkilerini şiddet kullanarak gösterdiklerinde, durum daha kolay değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu bağlamda temel ilginin, adam öldürme suçu işleyen kadınlara yönelik olduğu ve kadınların ya maruz kaldıkları şiddetin "masum" kurbanları, ya da duygusal, tutkulu, cinsel dürtüleriyle cinayetler işleyen, rasyonel davranmayan bireyler olarak değerlendirildikleri görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu araştırmalarda göze çarpan temel eğilim, kadınların işledikleri suçların üzerinde ayrıntılı biçimde durulmaması, yüzeysel değerlendirmelerle yetinilmesidir. Shaw (1995: 116-117)'a göre bu eğilim, kadın suçluluğuna açıklayıcı bir çerçeve sağlayamamaktadır. Ona göre, şiddet kullanan, suç işleyen kadın konusunun gerektiği biçimde üzerinde durulmasını güçleştiren bazı noktalar vurgulanmalıdır:

1. Şiddet kullanan kadınların medya tarafından takdimi,
2. Basite indirgeme, "hafife alma" problemi; kadının suç öğesi içeren davranışlarının nedenini tek bir faktöre indirgeme eğilimi; suç işleyen tüm kadınların aynı zamanda birer kurban olduklarına ya da suç işleyen kadının, "kadınsı" olmaktan çok, erkeksi ve sert olduğuna vurgu.
3. Kadının şiddet öğesi içeren davranışını, erkeksi bir çerçevede basitleştirerek, yüzeysel bağlamda değerlendirmek.
4. "Şiddet" kavramının anlamına ilişkin toplumsal ve ceza adalet sistemi tanımlamaları.
5. Suç işleme ile şiddete uğrama arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmanın ve açıklamanın zorluğu.

Ajzenstadt ve Odeda (1997), 1987-89 ve 1994 yıllarında, İsrail gazetelerinde kadın suçlu imajı konusunda yaptıkları çalışmalarında, gazetelerin kadının işlediği suçu ve formel yaptırımını içeren betimlemelerinde, doğrudan suçla ya da cezayla ilgili olmayan detaylar üzerinde durduğunu vurgulamaktadırlar. Sunulan detaylar, kadının "kadınsılığı"nı ön plana çıkaran detaylardır; fiziksel görünümü, davranışları, anne, ev kadını ve eş olarak performansı üzerinde yoğunlaşılmaktadır. Ciddi, ağır bir suç işlemiş olsa dahi bu, münferit, kaza sonucu oluşmuş bir durum gibi yansıtılmaktadır. Araştırmacılara göre, bu bağlamda kadının "suçlu" olarak rolünü minimalize etme çabalarını yansıtan klişeleşmiş betimlemeler, kadının geleneksel cinsiyet rolünü pekiştirmek amacı taşımaktadır. Söz konusu durum, kadının kamu alanındaki görünürlüğünü ortadan kaldırmakta, özel alandaki konumunu vurgulamakta, dolayısıyla, geleneksel cinsiyet rollerini destekleyen sosyal düzen sürdürülmeye çalışılmaktadır.

Bell ve Fox (1996) sevgilisini öldüren bir kadın suçluyla gerçekleştirdikleri vaka analizi çalışmasında feminist söylemin de yalnızca bir erkeği öldüren kadınlarla ilgilenerek, yalnızca onların öykülerini gündeme getirdiğini, buna karşılık başka kadınlara ya da çocuklara yönelik saldırılar gerçekleştiren kadınlar üzerinde durmadığına dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla, kadınların işlediği suçları hafife alma, basite indirgeme eğilimi, bu doğrultuda da gerçekleştirilen açıklamaların son derece sıradan hale gelmesi ve yüzeyselleşmesi dikkat çekici görünmektedir. Örneğin, kadın suçluluğuna

ilişkin geleneksel açıklamalarda göze çarpan biyolojik determinizm, son yıllarda kadın suçluluğunu adet dönemiyle ilişkilendirme çabalarında izlenebilir. Günümüzde de, hala, kadınların işlediği suçların bir çeşit bozukluk, hastalıklı davranış gibi algılandığı dikkat çekmektedir. (Shaw, 1995: 119)

Hoyt ve Scherer (1998), St. Louis'in kentsel bölgesinde, derinlemesine mülakat aracılığıyla, kadın ve erkek sokak soyguncularını inceledikleri araştırmalarında, şiddet kullanma konusunu incelemişlerdir. Bulgulara göre soygun yapma nedeni kadın ve erkekler arasında benzerlik göstermekle birlikte, sokaklarda da varolan cinsiyet hiyerarşisi, suçun işlenme biçimini ciddi boyutlarda etkilemektedir. Ayrıca, kadının uyuşturucu pazarındaki durumu inceleyen araştırmalarda, uyuşturucu kullanan, bu pazar içinde yer alan kadınların uyuşturucu suçları haricindeki suçları, özellikle de şiddet öğesi içeren suçlara daha çok yönelecekleri ileri sürülmüştür. Bu çerçevede yapılan bir araştırmada kadınlarda şiddet kullanımının, doğrudan uyuşturucu işiyle bağlantılı olmaktan çok, kişisel şiddet kullanım durumuna ve şiddet altkültürüne ilişkin olduğu ortaya konulmuştur. (Sommers ve Baskin, 1997) Şiddet altkültürü paralelinde vurgulanması gereken bir başka sonuç da, Stevens (1998)'ın hükümlü kadınlarla ilgili bir araştırmasında ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, hüküm giymiş kadınlar, hüküm giymeden önce şiddet kullanmazken, hükümlülük halleri bittikten sonra, şiddet kullanır hale gelmektedirler.

Diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kadın suçlu oranı düşüktür. Türkiye'de tipik kadın suçlu, 22-50 yaş grubunda, öğrenim düzeyi çok düşük, genel olarak okuma yazma bilmeyen veya okur yazar olup da bir okul bitirmemiş olan, evli ve en çok zina, hırsızlık, adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçu işleyen kişidir. Boşanmış ve eşi ölmüş kadınlarda suç oranlarının çok düşük olması Türkiye'nin kültürel yapısı içersinde kadının genelde ailesi ve akraba çevresi tarafından korunması ile bir ölçüde açıklanabilir. Evli kadınlarda suç oranının yüksek oluşunda evliliğin ülkemizde erken yaşlarda gerçekleşmesi ve evliliğin kadına yüklediği görev ve sorumlulukları yerine getirirken karşılaştıkları güçlükler suçu hazırlayıcı faktörler olarak düşünülülebilir. Kadınların en sık işledikleri suç türü olarak zina, eşi veya sevgiliyi öldürme suçlarının istatistiklere yansıdığı da dikkate alındığında, evli kadınların problemleriyle ilgili ayrıntılı analiz yapmanın gerekliliği ortaya çıkar. (İçli, 1998:267)

1989-1991 yılları arasında Türkiye'de cezaevlerinde bulunan 2934 hükümlü ile gerçekleştirdiğimiz bir başka araştırmanın sonuçları suç türünde cinsiyet açısından büyük bir farklılık olmadığını ortaya koymaktadır. Kadınlarda erkeklerde olduğu gibi en sık görülen üç suç türü adam öldürme, gasp, değerli evrak, sahte senet, sahte çek suçları ve hırsızlıktır. Kadın hükümlülerin büyük bölümünün öğrenim düzeyleri düşüktür ve çalıştıkları işler iyi gelir getiren nitelikli bir ekonomik faaliyet olmaktan uzaktır. Araştırma sonuçlarında, suçlu kadınların kırsal kesimin erken yaşta evlenme ve evlendirme adetlerinin yaygın bir şekilde uygulanan kadınlar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Suç işleyen kadınların %69.6 'sı evlidir ve kadınlarda evlenme yaşı sıklığı 17.5 yaşında doruk noktasına ulaşmaktadır. Suçun en sık işlendiği yaş grubu 15-24' tür. İlerleyen yaşla birlikte suç oranlarında düşme görülmektedir. Kadınlar suçu ilk sırada ilde, ikinci sırada ise köyde işlemiştir. Suçun işleniş yerine cinsiyet açısından bakıldığında kadınların %53.8 'inin, erkeklerin ise %18.7 'sinin evde suç işlediği görülmüştür. (İçli, 1992:144-150)

1. Araştırmanın Metodolojisi

1.1. Araştırmanın Amacı

Diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kadını suça iten faktörler erkeğinkinden çok farklıdır. Bu makalenin konusu olan araştırmamızda söz konusu faktörler, ülkemiz açısından değerlendirilirken, kadının günümüzdeki sosyo-kültürel ve ekonomik konumu dikkate alınarak bu konumda kadın açısından mevcut olumsuzlukların belirlenmesi hedeflenmiştir. Ülkemizde, suç sosyolojisiyle ilgili çalışmalar çok az sayıdadır. Ayrıca, kadın suçluluğuyla ilgili sosyolojik boyutlu, kapsamlı saha araştırmasına dayalı bir çalışma yoktur. Bu durum gözönünde bulundurulduğunda, araştırmamızın temel amacı, Türkiye'de kadın suçluların sosyo-demografik özelliklerini, aile içi ilişkilerini ve işledikleri suçların bazı temel özelliklerini ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmamızda yüzey araştırma (survey) metodu kullanılmıştır. Araştırma grubunu oluşturmak için kadın hükümlülerin bulunduğu 71 cezaevinde mevcut tüm kadın hükümlülere soru kağıdı uygulanmıştır.[1] Çalışmada, daha az sayıda kişiden oluşan örneklem seçimi yerine evrenin tümü ile araştırma yapılmasına karar verilmiştir. Kadın hükümlü evreninin tümünün araştırmaya konu edilmesi, bu çalışmanın önemini arttırmaktadır. Ayrıca, evrenin tümünün kullanılması muhtemel örnekleme hatalarını da ortadan kaldırmaktadır.

Kadın hükümlülerde araştırma yapmanın zorluğu daha önce yaptığımız saha araştırmalarında görülmüştü. Kadınlardan bazıları anket formlarını cevaplamada gönülsüz olmuşlar, bunların büyük kısmı anketi, doğru şekilde cevaplama konusunda ikna edilmişlerdir. Anket formlarında bazı soruların seçeneklerine birden fazla cevap verilmesi, bazı soruların hiç cevaplandırılmaması gibi problemlerden ötürü, Nazilli E Tipi, İstanbul Özel Tip, Muğla E Tipi Kapalı ve Bergama Kapalı Cezaevleriyle yeniden temasa geçilmiş ve bu cezaevlerinde bulunan kadın hükümlülere yeniden anket formu doldurtulmuştur. Geçerli anketler böylece daha önce işleme konulmayan anketlerin yerine ikame edilmiştir. Geçersiz anketlerin işlem dışı bırakılmasıyla, araştırma evreni 915'le sınırlanmıştır. Bazı anketlerde, bazı sorulara cevap alınamaması sonucu, frekans toplamı o sorular için 915'ten farklı olmuştur.

Araştırmamızda elde ettiğimiz veriler, öncelikle tek yönlü frekans dağılımı olarak sunulmuş, böylelikle değişkenlerin örneklem içerisindeki dağılımları incelenmiştir. Daha sonra belirlediğimiz temel değişkenler arasındaki iki yönlü etkileşim, khi-kare tekniğiyle analiz edilmiştir[2].

Araştırmamızda belirlediğimiz temel hipotezler şunlardır:

1. Kadınların işledikleri suçlar arasında birinci sırayı namus ve şerefi korumak uğruna işlenen adam öldürmeler almaktadır.
2. Kadınların işledikleri cana yönelik suçlarda mağdur sıklıkla erkek ve kadının tanıdığı biridir.

3. Kadınların işlediği suç türü ile suç öncesi şiddete maruz kalmaları arasında güçlü bir ilişki vardır.
4. Cana yönelik suçlardan sonra kadınların en sık işledikleri suçlar mala karşı olanlardır.

Kadın Hükümlülerin Çeşitli Özellikler Açısından Tek Yönlü Frekans Dağılımları Yardımıyla İncelenmesi

Kadın hükümlülerin yaşları 13 ile 78 arasında değişmekte, böylece grubun ranjı 65, ortalama yaşı 32.995, medyan yaşı 31, standart sapması ise 10.819 olmaktadır. Yaş grupları açısından incelendiğinde, araştırma grubunun %19.8'inin 23-27 yaş grubunda yer aldığı görülmektedir. Bu grup, 28-32 yaş grubu tarafından takip edilmekte (%19.7), 3. sırada yer alan 18-22 yaş grubunun oranı da (%19.1) eklenince, 18-32 yaş grubunda yer alan kadın hükümlü oranının % 58.6 olduğu görülmektedir. Kadın hükümlülere medeni hal ile ilgili olarak sorulan soruya alınan cevaplar, %60'ının evli olduğunu göstermiştir. Hükümlü grubunda hiç evlenmemiş olanların oranı yalnızca %12 bulunmuştur. Bunlara ek olarak yalnızca 3 kişi (%0.3) kocasının kendisinden başka eşi olduğunu ifade etmiştir. Hükümlü grubunun 1/3'ünden fazlası 5-6 kardeşi olduğunu belirtmiştir. 4'ten fazla kardeşe sahip olanların oranı %61.6 bulunmuştur.

Kadın hükümlülerin öğrenim durumu ile ilgili verilerin değerlendirilmesi, %35.4'ünün okuryazar olmadığını, ilkokul mezunu olanların oranının, bu grubu takip ettiğini (%34.6) göstermiştir. Tüm öğrenim düzeyleri açısından incelenince, öğrenim düzeyi yükseldikçe oranların belirgin biçimde düştüğü görülmektedir. Araştırma grubunda yüksek öğrenimli olanların oranı yalnızca %2.5'tir.

Hükümlü kadınların hangi sosyo-ekonomik ve kültürel çevreden geldiklerini belirleyebilmek amacıyla cezaevine girmeden önce yaşadıkları yerleşim birimi sorulduğunda, alınan cevaplar grubun %43.9'unun ilde, %36.2'sinin ise ilçede yaşadığını, bu iki yerleşim biriminde yaşayanların, toplam olarak, grubun %80.1'ini kapsadığını göstermiştir. Cezaevine girmeden önce, bu yerleşim birimlerinde yaşayan grubun %69.1'i merkezde yaşadığını ifade etmiştir.

Hükümlü kadınların meslek dağılımları incelendiğinde, %62.3'ünün ev kadını olduğu görülmüştür. Kadınlar arasında işsiz ve öğrenci ve emekli olanlar hariç tutulursa, cezaevine girmeden önce çeşitli sektörlerde çalışan toplam kadın oranı %33.9'dur.

Hükümlü kadınların öğrenim durumları ve meslekleri ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir veri grubu da, cezaevine girmeden önce gelir getiren bir işte çalışıp çalışmadıklarıdır. Bu soruyla ilgili olarak grubun %67.4'ü cezaevine girmeden önce gelir getiren bir işte çalışmadığını ifade etmiştir. Cezaevine girmeden önce gelir getiren bir işte çalıştıklarını belirtenlerin %70.9'u, çalışma kararını kendisinin, %4.2'si de eşlerinin verdiğini ifade etmiştir. Grup içerisinde en yüksek oran (%54.1) çalışmasının amacının temelde aile bütçesine katkıda bulunmak olduğunu ifade edenlere aittir. Bunu, kendi adına para kazanmak şeklinde cevaplayanların oranı (%27.4) takip etmektedir. Bu soruyla paralel olarak, hükümlü kadınların %34.3'ü gelirinin tümünü istediği gibi harcadığını, buna yakın bir bölümü de (%33.9), kendi gelirini eşinin geliriyle birleştirdiğini belirtmiştir.

Hükümlü kadınların %69.5'i suç işlediği sırada evli olduğunu, yalnızca %13.2'si hiç evlenmemiş olduğunu ifade etmiştir. Bu arada eşlerin öğrenimin düzeyinin, hükümlü kadınların öğrenim düzeyine ilişkin dağılıma benzer bir nitelik gösterdiği ve %46.6'sının 'ilkokul mezunu', %21.4'ü 'okuryazar olmadığı', yalnızca %4.3'ünün 'yüksekokul mezunu' olduğu bulunmuştur. Hükümlü kadınların eşlerinin meslekleri arasında en büyük oran tarım dışı üretim faaliyetlerine aittir (%26.5). İlmi-teknik elemanlar ve serbest meslekler ikinci sırada (%16.1), hizmet işleri üçüncü sırada (%14.3) gelmektedir.

Kadın hükümlülerin evlenme yaş ortalamaları 18.284, medyan yaşı 17 ve grubun standart sapması 5.118 bulunmuştur. Hükümlü kadınların yarıya yakını (%48.9) görücü usulü ile evlilik yaptığını ifade ederken, eşiyle birlikte evlenme kararını aldıklarını belirtenlerin oranı % 29.9 bulunmuştur.Evli kadın hükümlülerin çocuk sayısı incelenince %43.2'sinin 1-2 çocuk, %31.2'sinin ise, 3-4 çocuk sahibi olduğu görülmüştür. Grubun ortalaması 3.353, standart sapması 2.820, medyanı 3 bulunmuştur. Grupta 21 çocuk sahibi bir kadının bulunması ranjı 21'e çıkarmıştır.

Hükümlü kadınların %53.4'ü eşiyle evlilikleri süresince iyi anlaştığını ifade etmiştir. Eşiyle sık sık kavga ettiklerini ve eşinin kendisini dövdüğünü ifade edenlerin toplam oranı %37.9 bulunmuştur. Hükümlü kadınların %80.9'u evlilikleri süresince ekonomik sıkıntı yaşadıklarını ifade etmiştir. Evlilikte yaşanılan en önemli güçlük, hükümlü kadınlar tarafından, gerek tek başına bir seçenek olarak, gerekse diğer seçeneklerle birlikte 'maddi sıkıntı' (%33.3) olarak ifade edilmiştir.Yine hükümlü kadınların %50.4'ü eşlerinin uzun süreli işsiz kaldığını ifade ederken bu soruya hayır cevabı verenlerin oranı da yarıya yakın bulunmuştur (%49.6).

Hükümlü kadınların %62.6'sı eşlerinin alkol kullandığını ifade etmiştir. Kendilerine karşı eşlerinin kaba kuvvet kullandığını ifade eden kadın oranı %57.4 bulunmuştur. Araştırma grubuna hiç eşlerinden boşanmayı düşünüp düşünmedikleri sorulunca alınan cevapların %59.2'sinin 'hayır' olduğu görülmüştür. Boşanmayı düşünmüş olanların (%40.8) %30.6'sının nedeninin dayak, hakaret ve kötü muamele olduğu görülmüştür.'Şiddetli geçimsizlik' ikinci sırada gelen nedendir (%21.6).

Kadınlar fiziksel olarak kötü davranışla karşılaşmalarında ve yıpranmalarındaki temel nedenlerin ekonomik sıkıntılar (%34.9) ile eşin ev dışı sorunları ilişkilerine yansıtması olarak belirtmişlerdir (%22.8). Kadınlar, eşleri kendilerine kötü davrandığı zaman ilk anda ondan kaçıp kurtulmayı (%36.5) ve ondan boşanmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir (%27.3). 'Onu öldürmek' diyenlerin oranı, grup içerisinde düşük bulunmuştur (%6.2). Eşinin hoşa gitmeyen davranışlarına grubun %76.1'i sabredip, katlandığını ifade ederken, kocasına karşı sert tepki gösterip onunla kavga ettiğini ifade eden kadın oranı %16.6 bulunmuştur. Kendilerine karşı kaba kuvvet kullanmasına rağmen, hükümlü kadınların %38.4'ü çocuklarını babasız bırakmamak için, %19.2'si de gidecek yeri ve geçinecek parası olmadığı için eşleriyle birlikte kaldığını belirtmiştir. Hükümlü kadınların %55.9'u eşlerinin kendilerine yönelttiği, sözel ya da fiziksel kötü muameleyi hakettiğini düşünmekte, böyle düşünmeyenlerin oranı ise, yarıya yakın bir değer almaktadır.

Daha önce de tutuklanmış ve/veya hüküm giymiş olan kadın hükümlülerin, % 47.9'unun mala karşı işlenen suçları, %9.6'sının ise, adam öldürmeye

teşebbüs, yaralama ve/veya adam öldürme suçlarını işlemiş oldukları bulgulanmıştır. Buna karşılık, araştırma grubunun %30.6'sı adam öldürme, yaralama ve öldürmeye teşebbüsten, %27.8'i ise, mala yönelik suçlardan hüküm giyerek içerde bulundukları ortaya çıkmıştır. Kadınların %46.6'sı suç işlemeye önceden karar vermediğini ifade ederken, planlı biçimde suç işlediğini ifade edenlerin oranı da %25.8'dir. Hükümlü kadınların % 61.1'i suçu şehirde, %18.6'sı köyde, %51.4'ü evde, % 23.2'si de sokakta işlediğini ifade etmiştir.

Hükümlü kadınların suç işleme yaşları araştırıldığında, grubun %39'unun 18-27 yaş arasında suç işlediği, bu grubun 28-32 yaş grubu tarafından takip edildiği görülmüştür. (%18.9) İlerleyen yaşla birlikte, suç işleme frekansı da düşmektedir.

Araştırma verileri, kadın hükümlülerin suçu yönelttiği kişinin %66.4 oranında erkek olduğunu ve %20.3 oranında suçlunun kocası ya da sevgilisi olduğunu göstermiştir. Araştırma grubuna suç işleme nedeni sorulduğunda ise, cevaplar arasında %32.9 ile ilk sırada 'maddi sıkıntı' yer almaktadır. İkinci sırada ise, 'namus için ve kıskançlık' (%14.1) suç işleme nedeni olarak belirtilmiştir

İkili Etkileşimler

Kadın hükümlülerin medeni halleri ile işledikleri suç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçu evliler tarafından beklenenden daha az işlenirken hırsızlık suçu evliler tarafından beklenenden daha fazla işlenmektedir. Her iki suç türünde de evli olmanın ilişkiye etkisi önemlidir.Eşi ölmüş olanların adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçu ilişkisine etkisi beklenenden fazladır. Aynı şekilde eşi ölmüş olanlar, hırsızlık suçunu beklenenden daha az işlemektedirler. Eşi ölmüş olanların zina, fuhuş ve benzeri cinsel suçları da beklenenden daha az işledikleri görülmektedir. Hırsızlık suçu boşanmış olanlar tarafından da beklenenden daha az işlenmektedir.

Kadın suçluların cezaevine girmeden önce yaşadıkları yer ile işledikleri suç arasındaki ilişki anlamlıdır ($p<0.05$). Cezaevine girmeden önce ilde yaşayan hükümlüler mala yönelik suçları beklenenden fazla cinsel suçları ise beklenenden daha az işlemektedirler. Cezaevine girmeden önce, kırsal kesimde yaşayan hükümlü kadınlar ise, adam öldürmeyi ve cinsel suçları beklenenden fazla, hırsızlık ve diğer tür mala yönelik suçları beklenenden az işlemektedirler.

Hükümlü kadınların cezaevine girmeden önceki meslekleri ile işledikleri suç arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Cezaevine girmeden önce ticaret ve satış personeli olarak çalışan kadınlar, mala yönelik suçları beklenenden fazla, adam öldürme suçunun beklenenden az işlemişlerdir. Tarım kesiminde çalışan kadınlar ise, cinsel suçları beklenenden fazla işlemişlerdir. Cezaevine girmeden önce idari personel ve memur olarak çalışan kadınlar da cinsel suçları beklenenden az işlemişlerdir.

Hükümlü kadınların ailelerinde önemli kararların kimin tarafından alındığı ile işledikleri suç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Bu ilişkiyi sağlayan düzeylerin hangileri olduğu araştırıldığında evde önemli kararları eşinin aldığını belirten kadınların mala yönelik ve cinsel suçları beklenenden fazla işledikleri görülmüştür. Hükümlü kadınların evlenme yaşı ile işledikleri suç arasında

çok yüksek olmamakla birlikte, anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). İlişkiyi sağlayan düzeyler incelendiğinde, 12-17 yaşında evlenip mala yönelik suç işleyenlerin ilişkiye etkisinin olduğu görülmüştür.

Hükümlü kadınların eşleriyle ilişkileri ile işledikleri suç ilişkisi incelendiğinde, aralarında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$). İki değişken arasındaki ilişkiye etkisi olan gözeler incelendiğinde, eşiyle birbirlerine karışmadıklarını ifade edenlerin adam öldürme suçunu beklenenden fazla mala yönelik suçları ise, beklenenden daha az işledikleri görülmüştür. Eşiyle sık sık kavga ettiklerini ifade eden kadınların ise, cinsel suçları beklenenden fazla işledikleri görülmüştür. Eşiyle iyi anlaştıklarını ifade eden kadınlar, mala yönelik suçları beklenenden fazla, cinsel suçları ise, beklenenden az işlemektedirler. Kocanın eşine fiziksel şiddet kullanması ile işlenen suç arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p<0.05$). Eşinin kendisine fiziksel şiddet kullandığını ifade eden kadınların adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçlarını beklenenden fazla, eşinin kendisine şiddet uygulamadığını ifade eden kadınların da adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçlarını beklenenden daha az işledikleri görülmüştür.

Hükümlü kadınların suç işleme nedenleriyle işledikleri suç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Namus uğruna ve kıskançlık nedeniyle adam öldürenlerin bu ilişkiye etkisi önemlidir (std. artık=8.9>1.96). Namus uğruna ve kıskançlık nedeniyle adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçları beklenenden daha fazla işlenmektedir. Bunlara ek olarak, evlenmek amacıyla cinsel suç işleyenlerin de bu ilişkiye etkisi önemlidir (std. artık=11.4>1.96). Ayrıca, sarhoş kavgası sonucu, arazi anlaşmazlığı nedeniyle adam öldürmeler de beklenenden daha fazla işlenmektedir. Maddi sıkıntı nedeniyle adam öldürme suçu beklenenden daha az işlenmektedir. Mala yönelik suçlar namus uğruna ve kıskançlık nedeniyle, evlenmek amacıyla sarhoş kavgası sonucu beklenenden daha az işlenmektedir.

İşlenen suçla suça aile çevresinin tepkisi arasındaki ilişki anlamlıdır ($p<0.05$). Aile çevresinin adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçu işleyenleri onayladığı gözenin ilişkiye etkisi önemlidir.Ayrıca, aile çevresi cinsel suç işleyenleri onaylamamaktadır. Bu gözenin de ilişkiye etkisi önemlidir. Buna ek olarak aile çevresi hırsızlık yapanlara beklenenden daha fazla kayıtsız kalmıştır. Kadınların işledikleri suç ile arkadaş çevresinin tepkisi arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$).

Hükümlü kadınların fiziksel olarak hırpalanma nedenleri ile işledikleri suç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Çocuklarla ilgili sorunlar, hırsızlık suçu işleyenlerde beklenenden fazla, eşin ev dışı sorunları ilişkiye yansıtması ise beklenenden az gerçekleşmiştir.

Hükümlü kadınların eşlerinin fiziksel şiddetine maruz kaldıkları zaman ilk anda akıllarına gelen çare ile işledikleri suç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$).

Kendisine şiddet kullandığı zaman, eşini öldürmeyi düşünenler beklenenden fazladır ve bu grubun ilişkiye etkisi önemlidir. Hükümlü kadınların daha önce işledikleri suç ile halen hüküm giydikleri suç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$).

Bu iki değişken arasındaki ilişkiye etki eden gözeler incelendiğinde, daha önce işlediği ve halen hüküm giydiği suç, adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçu olanların bulunduğu gözenin, bu ilişkiye önemli etkisi olduğu

görülmüştür. Aynı şekilde daha önce ve halen hüküm giydiği suç, hırsızlık, gasp, soygun gibi mala yönelik suçlar olanların yer aldığı gözeler de bu ilişkiye önemli etkide bulunmaktadır. Daha önce adam öldürme suçu işleyenlerin halen hüküm giydikleri suçun da adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama, daha önce mala yönelik suç işleyenlerin halen hüküm giydikleri suçun mala yönelik suçlar, daha önce cinsel suç işleyenlerin halen hüküm giydikleri suç türünün cinsel suç olduğu görülmektedir.

Kadınların işledikleri suç ile suç mağdurunun yakınlık derecesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre, öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçları eş, sevgili ve kumaya karşı beklenenden daha fazla işlenmektedir. Buna ek olarak bu suçlar akrabalara karşı da beklenenden daha çok, tanıdık olmayanlara karşı ise, beklenenden daha az işlenmektedir.

X75'in (kadının hüküm giydiği suç türü) 1. düzeyi (adam öldürme, öldürmeye teşebbüs, yaralama) seçilerek, X80 (suç işleme nedeni) ile X91 (işlenen suça ailenin tepkisi) arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). İlişkiye hangi gözelerin katkısının daha önemli olduğu incelendiğinde, namus uğruna ve kıskançlıktan adam öldüren kadınların aile çevrelerinin suçu beklenenden daha fazla anlayışla karşıladığı (std. artık=2.4<1.96) olduğu ve toplam hükümlü kadınların %22.6'sının bu kategoride yer aldığı görülür.

Kan davası nedeniyle adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçu işleyen kadınlara karşı ailenin kayıtsız kaldığı gözenin de ilişkiye etkisi önemli bulunmuştur (std. artık=2.1>1.96). Bunlara karşılık, para alacağı nedeniyle adam öldürenlerin aile tarafından onaylanmadığı görülmektedir (std. artık= 2.1>1.96). Sonuç olarak bu üç gözenin de ilişkiye etkisi önemlidir.

X75'in (kadının hüküm giydiği suç türü) 1. düzeyi (adam öldürme, öldürmeye teşebbüs, yaralama) seçilerek, X80 (suç işleme nedeni) ile X92 (işlenen suça arkadaş ve komşu çevresinin tepkisi) arasındaki ilişki de anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Tek tek gözelerde standart artıklar incelendiğinde, namus ve şeref nedeniyle adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçu işleyen kadınların işledikleri suçun arkadaş ve komşu çevreleri tarafından da beklenenden daha fazla anlayışla karşılandığı görülmüştür. Bu gözenin ilişkiye etkisinin önemli olduğu görülmüştür.

Loglineer Analiz

Çalışmamızın bu bölümünde, kadının işlediği suç türünde etkili olan değişkeni veya değişkenleri belirleyebilmek için, değişkenler arası üçlü ve dörtlü ilişkiler bulunup bulunmadığı, uygun modeller yardımıyla araştırılmıştır. Bu modeller çerçevesinde aralarında çoklu etkileşim önemli bulunan modeller yorumlanmıştır. Loglineer model çerçevesinde analiz aşamalarının daha açık biçimde anlaşılabilmesi açısından çoklu etkileşimin olduğu varsayılan ilk model örnek olarak ele alınmış ve elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Model X75 * X28 * X40 * X41
X75: Halen hangi suçtan hüküm giydiniz?
X28: Eşin öğrenim durumu
X40: Evlilikte ekonomik sıkıntı yaşanıp yaşanmadığı
X41: Eşin uzun süreli işsizlik geçirip geçirmediği

Bu modelde yer alan değişkenler arasında aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi, yalın (K=1) ve ikili (K=2) etkileşimler önemli, üçlü (K=3) etkileşimlerde ise, anlamlılık değeri sınırda bulunmuştur. ($p=0.0619$) Değişkenler arası dörtlü etkileşim olasılığı (K=4) ise 0.4536>0.05 bulunmuştur.
Bu değişkenler arası etkileşim değişik aşamalarda incelendikten sonra elde edilen sonuç model;

X75*X28*X40
X28*X41
X75*X41
X40*X41

değişkenleri arasında üçlü (K=3) ve ikili (K=2) etkileşimlerin bulunduğunu göstermiştir. Buna göre, işlenen suç türü üzerinde eşin öğrenim durumunun ve ekonomik sıkıntının etkisi önemlidir. Ayrıca kadınların işledikleri suç türü üzerinde eşin işsizlik durumu önemli etkide bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, eşin işsizliği ile ekonomik sıkıntı, eşin öğrenim durumu ile eşin işsizliği arasında da ikili etkileşimler önemli bulunmuştur.

Bulunan bu etkileşimlerin, değişkenlerin hangi düzeylerinde önemli olduğunu belirleyebilmek amacıyla bundan sonraki aşamalarda gözlenen ve beklenen frekanslarla artıklara (*residual*) bakılmıştır. Buna göre, adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçu işleyen kadınlarda eşi ilkokul mezunu olan ve evliliğinde ekonomik sıkıntı çekmemiş kadınların sayısı beklenenden daha az bulunmuştur. (Gözlenen frekans: 0, Beklenen frekans: 2.7'dir).

Eşi ilkokul mezunu olan, evliliğinde ekonomik sıkıntı yaşamayan ve eşi uzun süreli işsizlik geçiren kadınlar mala karşı suçları beklenenden daha fazla işlemektedir. Eşi lise ve dengi okul mezunu olan, evliliğinde ekonomik sıkıntı yaşamadığını belirten fakat eşinin uzun süreli işsizlik geçirdiğini ifade eden kadınlar, cinsel suçları (ağırlıklı olarak zina) beklenenden daha fazla işlemiştir. Eşi lise ve dengi okul mezunu olan, evliliğinde ekonomik sıkıntı yaşamadığını, fakat eşinin uzun süreli işsizlik geçirdiğini ifade eden kadınlar diğer kategorisinde topladığımız suçları da (uyuşturucu, darp, orman suçları, siyasi suçlar, silah yakalattırmak) beklenenden daha fazla işlemişlerdir.

Model X75 * X40 * X41 * X87
X75: Hangi suçtan hüküm giydiniz?
X40: Ekonomik sıkıntı
X41: Eşin uzun süreli işsizliği
X87: Suç mağduru ile yakınlık derecesi

Bu modelde yalın (K=1), ikili (K=2) ve üçlü (K=3) etkileşimler önemli bulunmuştur. Dörtlü etkileşimde olasılık 0.9264>0.05 bulunduğu için ilişki önemli değildir. Analiz sonucunda ulaşılan en iyi model;

X75*X40*X87
X75*X41*X87
X40*X41

Buna göre, kadınların işledikleri suç türü ile evlilikte yaşanan ekonomik sıkıntının ve mağdurun yakınlık derecesinin üçlü (K=3) işlenen suç türü ile eşin işsizlik durumu ve mağdurun yakınlık derecesinin üçlü (K=3), ayrıca eşin işsizliği ile ekonomik sıkıntı değişkenlerinin ikili (K=2) etkileşimleri önemlidir. Etkileşimin değişkenlerin hangi düzeyleri için önemli olduğu incelendiğinde, evliliğinde hiç ekonomik sıkıntı çekmeyen, eşinin uzun süre işsizlik yaşadığını ifade eden kadınların tanımadık birine karşı mala yönelik suçları beklenenden fazla işlediği görülmüştür.

Model X75 * X87 * X46 * X50 * X51 * X54
X75: Halen hangi suçtan hüküm giydiniz?
X87: Suç mağduru ile yakınlık derecesi
X46: Boşanmayı düşünüyor musunuz?
X50: Evde birlikte yaşanılan kişilerden kaynaklanan sorunlar olup olmadığı
X51: Eşin kadına sevgisini dile getirip getirmediği
X54: Cinsel ilişkide zorlama olup olmadığı

Söz konusu değişkenlerin her bir düzeyi için yapılan analizler sonucunda kurulan modelde yalın (K=1), ikili (K=2), üçlü (K=3) ve dörtlü (K=4) etkileşimlerin önemli olduğu görülmüştür.
Sonuç modele göre, aşağıdaki değişkenler arasında etkileşimin önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

X75*X46*X50*X54
X75*X87*X46
X75*X87*X51
X75*X51*X54
X87*X46*X50*X54
X87*X51*X54
X87*X46*X51
X46*X50*X51
X50*X51*X54

Buna göre, kadınların işledikleri suç türü üzerinde kadının boşanmayı düşünüp düşünmemesinin, evde birlikte yaşadıkları başka kişilerden kaynaklanan sorunların, eşiyle cinsel ilişki değişkenlerinin etkisi önemlidir. Ayrıca, kadının işlediği suç üzerinde mağdurun yakınlık derecesinin ve kadının boşanmayı düşünüp düşünmemesinin etkileşimi önemlidir. Kadının işlediği suç türü üzerinde mağdurun yakınlık derecesinin ve eşin kadına karşı sevgisini dile getirmesinin etkileşimi önemlidir. Kadının işlediği suç türü üzerinde eşin kadına karşı sevgisini dile getirmesi ve cinsel ilişkinin kadının rızası ile olup olmamasının etkisi önemlidir. Bunlara ek olarak mağdurun yakınlık derecesi, kadının boşanmayı düşünüp düşünmemesi, evde yaşayan başka kişilerden kaynaklanan sorun olup olmaması ile cinsel ilişkinin kadının rızası ile olup olmaması durumu arasında önemli bir etkileşim vardır. Bunlar dışında, mağdurun yakınlık derecesi, kadının boşanmayı düşünüp düşünmemesi ile eşin kadına karşı sevgisini dile getirip getirmemesi arasındaki etkileşim önemlidir.

Kadının boşanmayı düşünüp düşünmemesi, evde yaşayan başka kişilerden kaynaklanan sorunların olup olmaması ile eşin kadına karşı sevgisini dile getirip getirmemesi değişkenleri arasında etkileşim önemlidir. Son olarak, evde yaşayan başka kişilerden kaynaklanan sorunların olup olmaması, eşin kadına karşı sevgisini dile getirip getirmemesi ve eşle cinsel ilişki değişkenleri arasında da etkileşim önemli bulunmuştur.

Etkileşimin değişkenlerin hangi düzeylerinde varolduğu incelendiğinde, evde yaşayan başka kişilerden kaynaklanan sorunları olan, eşinden boşanmayı düşünmeyen, eşi kendisine karşı sevgisini dile getirmeyen, eşi kendisiyle bazen rızasıyla, bazen de rızası dışında cinsel ilişki kuran kadınlar akrabalarına karşı adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçunu beklenenden daha fazla işlemektedirler. Boşanmayı düşünen, evde birlikte yaşadığı kişilerden kaynaklanan sorunları olan, eşi kendisine karşı sevgisini dile getiren, eşi kendisiyle bazen rızası ile, bazen de rızası dışında cinsel ilişki kuran kadınlar, tanımadıkları biri veya birilerini beklenenden daha fazla öldürmekte, öldürmeye teşebbüs etmekte, ya da yaralamaktadırlar.

Model X75 * X40 * X57 * X56 * X41
X75: Halen hangi suçtan hüküm giydiniz?
X40: Evlilikte ekonomik sıkıntı olup olmadığı
X57: Eşin kaba kuvvet kullanıp kullanmadığı
X56: Eşin alkol kullanıp kullanmadığı
X41: Eşin uzun süreli işsizlik dönemi geçirip geçirmediği

Kurulan bu modelde yalın, ikili, üçlü ve dörtlü etkileşimler önemli bulunmuştur. Bu doğrultuda elde edilen sonuç model, aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

X40*X57*X56*X41
X75*X40*X57
X75*X41

Bu modele göre, kadının işlediği suç türüne, eşin işsizlik durumu etki etmektedir. Ayrıca, yine suç türü üzerinde evlilikte yaşanılan ekonomik sıkıntı ile eşin kaba kuvvet kullanması etkide bulunmaktadır. Bunun yanında, ekonomik sıkıntı, eşin işsizliği, eşin şiddet kullanması ve eşin alkol kullanması arasında da etkileşim önemli bulunmuştur.

Bu etkileşimin hangi düzeylerde önemli olduğunu belirleyebilmek amacıyla artıklar incelenmiştir. Buna göre, evliliğinde ekonomik sıkıntı yaşamayanlar, eşinden şiddet görenler, eşi düzenli alkol kullananlar, eşi uzun süreli işsizlik dönemi geçirenler, beklenenden daha az adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçu işlerken, yine şiddete maruz kalan, evliliğinde ekonomik sıkıntı yaşayan, eşi uzun süreli işsizlik dönemi geçiren, eşi alkol kullanmayan kadınlar mala yönelik (hırsızlık, yankesicilik, gasp, soygun) suçları beklenenden fazla işlemektedirler. Bunlara ek olarak, ekonomik sıkıntı çeken, eşi kendisine karşı şiddet kullanan, bununla birlikte eşi alkol kullanmayan ve eşi uzun süre işsiz kalmayan kadınlar cinsel suçları beklenenden daha az işlemektedirler.

Model X75 * X87 * X57 * X46
X75: Halen hangi suçtan hüküm giydiniz?
X87: Mağdurla yakınlık derecesi
X57: Kadının eşinin kaba kuvvet kullanıp kullanmadığı
X46: Kadının eşinden boşanmayı düşünüp düşünmediği

Bu değişkenlerin etkileşimleri incelendiğinde, yalın (K=1), ikili (K=2) ve üçlü (K=3) etkileşimler önemli bulunmuştur ($p<0.05$). Değişkenler arası etkileşim analizleri aşağıdaki sonuç modelini ortaya çıkarmıştır.

X75*X87*X57
X75*X87*X46
X75*X57*X46

Bu modele göre, kadının işlediği suç türü, kadının şiddete maruz kalması ve suçu yönelttiği kişiyle yakınlık derecesi arasındaki etkileşim önemlidir. Yine kadının işlediği suç türü, mağdurun faile yakınlık derecesi ve kadının boşanmayı düşünüp düşünmemesi arasındaki etkileşim önemli bulunmuştur. Bunlara ek olarak, kadının işlediği suç türü, şiddete maruz kalması ve boşanmayı düşünüp düşünmemesi arasında da etkileşim önemli bulunmuştur.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Kadın hükümlü evreni çeşitli değişkenler açısından daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, loglineer analiz kullanılarak ikili, üçlü ve daha yüksek derecede etki modelleri şeklinde incelenmiştir.

Bağımsız değişken olan (X75) kadının hüküm giydiği suç türünü etkilediği düşünülen değişkenlerle ikili ve çoklu etkileşim içerisinde incelenerek kadının hangi suçları, hangi nedenlerle ve hangi koşullar altında işlediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Frekans dağılımının yorumundan da görüldüğü gibi, evrende bazı özellikler belirgindir. Bununla birlikte, bu yığılmalara etki eden faktörleri belirlemek, araştırmanın amacının gerçekleştirilmesi ve hipotezlerin test edilmesi açısından önemlidir.

Gerek frekans dağılımlarının, gerekse ikili ilişkilerin yorumu, kadın hükümlüler arasında evli olanların çoğunlukta olduğunu göstermiştir. Buna ek olarak, kadınların öğrenim düzeyleri düşüktür ve çoğu ev kadını statüsündedir. Ülkemizde evlenme yaşı geçen yıllara göre biraz yükselmiştir. Bununla birlikte, kırsal kesimde ve öğrenim düzeyi düşük olanlar arasında hala erken yaşta evlilikler sık gerçekleşmektedir. Bu durum, kırsal kesimde ve benzer özellikler taşıyan erkekler için de geçerlidir. Özellikle kırsal kesimin koşulları gerek erkeğin ailesine kazandıracağı ek işgücü, gerek cinselliğe yönelik bazı problemlerin önlenmesi amacıyla erken yaşta evlilikleri teşvik etmektedir. Kız çocuğun bir an önce 'namusuyla başgöz edilmesi', erkeğin ise, bir an önce 'evlenerek sorumluluğunu bilmesi ve gözünün dışarıda olmasının engellenmesi' geniş bir çevre tarafından onaylanmaktadır. Zaten kırsal kesimde evlerin mevcut fizik koşulları genelde gençlere tahsis edilebilecek ayrı yatak odaları olması konusunda da yetersiz kalmaktadır. Ebeveynler sıklıkla küçük çocuklarıyla aynı yatak odalarını paylaşmaktadırlar. Bu durum hem gençlerin cinsel yaşama erken yaşta tanık olmalarına, hem de ebeveyinlerin çocuklarını erken yaşta evlenmeye teşvik etmelerine yol açabilmektedir.

Hükümlü kadınların yarısı görücü usulüyle evlendiklerini ifade etmişlerdir. Erken yaşta ve görücü usulüyle evlenmelerin kadınların evlilik yaşamlarına bazı problemler getirdiği düşünülebilir. Çok genç evliliklere bir de çok genç yaşta çocuk sahibi olma eklenince, problemler başa çıkılması güç bir hal almaktadır.

Hükümlü kadınların aile içi ilişkileri de işledikleri suç türü ile ilişkili bulunmuştur. Eşinin kendisine karşı fiziksel şiddet kullandığını ifade eden kadınlar cana yönelik suçları daha fazla işlemektedirler. Eşiyle sık sık kavga ettiklerini belirten kadınlar da cinsel suçları beklenenden fazla işlemektedirler. Bu durumun ne kadar geçerli olduğu "Ailede Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Suçluluğu" (İçli vd.,1995) çalışmamızda da kanıtlanmıştır. Eşinin şiddetine maruz kalan kadın, bu durumu kimseyle paylaşmak istememekte ve sabretmektedir. Özellikle öğrenim düzeyi düşük, ekonomik güce sahip olmayan kadınlar için bu duruma katlanma dışında çıkar yol görünmemektedir. Ancak, eşin şiddeti dayanılmaz bir hal alınca, kadın da şiddete başvurmakta ve kendisine şiddet uygulayanı öldürmektedir.

Eşi, kendisine karşı fiziksel şiddet kullandığı zaman ilk anda onu öldürmeyi düşünen kadınların oranı da beklenenden fazladır. Bu durum zaten adam öldüren kadın oranlarına da yansımıştır. Loglineer analiz sonucunda da kadının işlediği suç türü ile eşin şiddet kullanması ve mağdurun yakınlık derecesi arasındaki ilişki önemli bulunmuştur. Şiddet kadın suçluluğunda önemli bir faktör olmakla birlikte tek faktör değildir. Zaten karmaşık bir sosyal olgu olan suç, ancak birçok faktörün etkileşimi ile açıklanabilir.

Bunlara ek olarak eşin işsizliği, öğrenim düzeyi, alkol kullanması, kendisine karşı şiddet kullanması, kadının rızası dışında cinsel ilişkiye girmesi, kadının boşanmayı düşünüp düşünmemesi, evde yaşayan başka kişilerden kaynaklanan sorunların olmasının, kadının işlediği suçun türü ile etkileşimi önemli bulunmuştur.

Araştırma sonuçlarımız evli kadınların daha çok adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçu işlediklerini ve mağdurların da sıklıkla eş ve sevgili olduğunu göstermiştir. Kırsal kesimde veya kadının ilişkilerinin ev ve aile üyeleriyle yoğunlaştığı sosyal yapılarda kadının sosyal problemlerinin de özellikle aile üyelerine, evli ise özellikle kocasına yöneltileceği olasılığının yüksekliği de gözden kaçırılmamalıdır.

Kadınların işledikleri suç türü ile yaşadıkları yerin ilişkili olduğu da düşünülür. Araştırma sonuçlarımız bunun doğruluğunu kanıtlamıştır. Buna göre, cezaevine girmeden önce, ilde yaşayan daha çok mala karşı, kırsal kesimde yaşayanlar da adam öldürme, öldürmeye teşebbüs ve yaralama suçlarını işlemektedir. Bu sonuç daha önce Türkiye genelinde yaptığımız "Türkiye'de Suçlular" araştırmasında elde edilmiştir (İçli 1992). Türkiye'de cana karşı suçlar kırsal kesimde, mala karşı suçlar da kentsel kesimde yoğunlaşmaktadır. Ülkemizde mala yönelik suçlar her iki cins tarafından da daha çok ilde, cana yönelik suçlar da kırsal kesimde işlenmektedir.

İşlenen suç türüne çevrenin ve ailenin tepkisi de incelenince, bu husus daha da açık hale gelir. Aile çevresi cana yönelik suç işleyen kadınları onaylarken, mala yönelik suç işleyenlere kayıtsız kalmakta, cinsel suç işleyenleri ise onaylamamaktadır. Kadının çevresi de, cana yönelik suç işleyenleri anlayışla

karşılarken, cinsel suç işlenmesini onaylamamaktadır. Burada, suç işleme nedeninin de dikkate alınması gerekir. Kadınlar eş ve sevgililerine karşı cana yönelik suçları daha çok işlerken, bu suçların işlenme nedenleri de suçu ailenin ve çevrenin neden onayladığını göstermektedir.

Namus ve şeref ülkemizde özellikle yüzyüze ilişkilerin hakim olduğu, kırsal kesimde üzerinde önemli durulan, birçok durumda gerek kan davalarına, gerekse adam öldürmelere neden olabilecek, korunmaları gereken, önemli toplumsal değerler olarak karşımıza çıkar. Kadının kendisi yanında genelde babası, erkek kardeşi, kocası daha sonra da ailenin diğer erkek üyeleri namusu ve şerefi korumakla sorumludurlar. Namusa, ya da şerefe zarar verecek davranış ya da tutumlar da toplumsal prestijin korunması veya yeniden kazandırılması için, namus ve şerefi söz konusu olan kişi veya kişilerce şiddetle cezalandırılmak zorundadır.

Kadınlar mala yönelik suçları genelde tanımadıkları birine karşı ve ilde işlemektedir. Eşin uzun süreli işsizlik yaşaması, ailedeki ekonomik sıkıntılar ve kadının gelir getiren bir işte çalışmaması gibi faktörler kadın suçluluğu üzerinde etkili faktörler olarak görünmektedir. Aile, arkadaş ve komşu çevreleri kadının bu tür suçlarına karşı da olumsuz bir tavır takınmamaktadır. Oysa, cinsel suçlar, hem ailenin, hem kadının namus ve şerefini zedelediği düşünüldüğü için aile ve diğer çevre tarafından onaylanmamaktadır.

Kadınların daha önce işledikleri suç türü halen hüküm giydikleri suç türü ile ilişkili bulunmuştur. Kadınlardan daha önce cana yönelik suç işleyenler, şimdi de aynı suç türünden hüküm giymiştir. Bu husus mala yönelik ve cinsel suç türleri için de geçerlidir. Kadınlarda mükerrer suçluluk fazla olmamakla birlikte, daha önce ve halen hüküm giyilen suç türlerinin genelde aynı olması hususu dikkat çekicidir. Araştırmanın ilgi çeken bir başka yönü, 1994 yılında 350 kadın hükümlüyle yaptığımız ve böylesine kapsamlı bir araştırmanın ne derece önemli bir gereksinim olduğunu gösteren "Türkiye'de Kadına Karşı Saldırgan Davranışlar ve Kadın Suçluluğu" araştırmasının verilerinin, bu araştırmanın verileri ile büyük benzerlik göstermesidir (İçli vd.,1995).

Gerek 20 yıllık dönemde suç istatistiklerinin incelenmesi (İçli 1994), gerek seçtiğimiz örneklemle (İçli vd.,1995), gerekse Türkiye'de kadın suçlu evreninin tümüyle yaptığımız araştırmaların (İçli 1992) sonuçları kadın suçluluğunun yıllara göre stabil bir portresini vermiştir. Gerek suç işleyen kadınların sosyo-kültürel ve demografik özellikleri, gerekse işlenen suçun türü ve buna aile ve arkadaş çevresinin tepkisinin aynı olduğunu göstermektedir. Yani kadının suçu işlemesine etki eden faktörler bellidir.

Ülkemizde adi suçlarda mükerrer suçluluk sık rastlanan bir özellik değildir. Suç nedeni de dikkate alınınca bu husus daha açık bir hale gelir. Türkiye'de adi suçlar açısından tesadüfen suç işleme hem kadınlar hem de erkekler için sık rastlanan bir suç işleme şeklidir. Ayrıca işlenen suçlarda failin genelde tek başına olması, suçun nedeni ve suç mağduru gibi değişkenlerle birlikte incelenirse, kadının suça katılımı konusunda daha güvenilir değerlendirmeler yapılabilir. Saydığımız tüm olumsuzluklara rağmen, Türk kadınının suç oranlarındaki düşüklük dikkat çekicidir. Bu durumda toplumumuzda kız çocuklarının sosyalizasyonunun önemi tartışılmaz.

Kaynaklar

ADLER, Freda (1979). The Interaction Between Women's Emancipation and Female Criminality: A Cross-Cultural Perspective. *The Criminology of Deviant Women*, F. Adler, R.J. Simon, (eds.) içinde. Dallas: Houghton-Mifflin Com.

ABBOTT, Pamela, WALLACE, C. (1997). *An Introduction to Sociology:Feminist Perspective.* London:Routledge

AJZENSTADT, Mimi, ODEDA, S. (1997).The Feminisation of the Female Offender: Israeli Newspaper Reports of Crimes Committed by Women. *Women and Criminal Justice, 8(4), 57-77.*

BASKIN, Deborah, SOMMERS, I.B. (1998). *Casualties of Community Disorder: Women's Careers in Violent Crime.* Westview: Boulder.

BELKNAP, Joanne, HOLSİNGER, K., DUN, M. (1997). Understanding Incarcerated Girls: The Results of a Focus Group Study. *Prison Journal, 77*(4), 381-404.

BELL, Christine, FOX, M. (1996). Telling Stories of Women Who Kill, *Social and Legal Studies, 5(4), 471-494.*

CAMPBELL, Anne, MUNCER, S. , D. BIBEL (1998). Female-Female Criminal Assault: An Evolutionary Perspective, *Journal of Research in Crime and Delinquency, 35(4),* 413-428.

CHESNEY-LIND, Meda (1997). The Female Offender: Girls, Women and Crime. London: Sage.

CLARK, Roger (1989). Cross-National Perspective on Female Crime: An Empirical Investigation, *International Journal of Comparative Sociology, 30 (3-4),* 195-215.

DANNER, Terry, BLAUNT, W. R., SILVERMAN, I., VEGA, M. (1998). The Female Chronic Offender: Exploring Life Contingency and Offense History Dimensions for Incarcerated Female Offenders. *Women and Criminal Justice, 6(2),* 45-66.

FLOWERS, Ronald Barri (1987) *Women and Criminality, The woman as Victim, Offender and Practitioner.* New York: Greenwood Press.

FORSYTH, Craig J. , MARCHESE, T. (1995). Female Participation in Three Minor Crimes: A Note on the Relationship Between Opportunity and Crime, *International Journal of Sociology of the Family, 25(1),* 127-132.

HAGAN, John, SIMPSON, J. ve GILLIS, A. R.(1987). Class in the Household: A Power Control Theory of Gender And Delinquency, *American Journal of Sociology, 92 (4),* 788-816.

HARTNAGEL, Timothy F., MIZANUDDİN, M.. (1986). Modernization, Gender Role Convergence and Female Crime: A Further Test, *International Journal of Comparative Sociology, 27 (1-2),* 1-14.

HEIDENSOHN, Frances (1995). *Women and Crime.* London: MacMillan Press.

HEIDENSOHN, Frances (1994). Gender and Crime, *The Oxford Handbook of Criminology.* M. Maguire, R. Morgan, R. Rainer (eds.) içinde. Oxford: Clarendon Press.

HOYT, Stephanie, D.G. SCHERER(1998). Female Delinquency: Misunderstood by the Juvenile Justice System, Neglected by Social Science, *Law and Human Behaviour, 22 (1),* 81-107.

İÇLİ, Tülin (1992). *Türkiye'de Suçlular.* Ankara: Bizim Büro Basımevi.

İÇLİ , Tülin(1998). *Kriminoloji.* Ankara: Bizim Büro Basımevi.

İÇLİ, Tülin, ÖĞÜN, A., ÖZCAN, N. (1995). *Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu* . Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.

LOMIRE, Patricia Ann Wasely (1992). Women and Crime in Criminology Textbook, *The Great Plains Sociologists, 5(1),* 78-90.

MORRIS, Allison (1987). *Women, Crime and Criminal Justice,* Oxford: Basic Blackwell.

O'KEEFE, Maura (1998). Posttraumatic Stress Disorder Among Incarcerated Battered Women: A Comparison of Battered Women Who Killed Their Abusers and Those Incarcerated for Other Offences. *Journal of Traumatic Stress, 11(1),* 71-85.

RODRIGUEZ, Fernando, HENDERSON, V.A. (1995) Intimate Homicide: Victim-Offender Relationship in Female Perpetrated Homicide, *Deviant Behavior, 16(1),* 45-57.

SHAW, Margaret (1995). Conceptualizing Violence by Women, *Gender and Crime,* R. E. Dobash, R.P. Dobash, L. Noaks (Eds.) içinde. Cardiff: University of Wales Press.

SIMPSON, Sally (1991). Caste, Class and Violent Crime: Explaining Difference in Female Offending, *Criminology, 29 (1),* 115-133.

SOMMERS, Ira, BASKIN, D.R. (1997). Situational or Generalized Violence in Drug Dealing Networks, *Journal of Drug Issues, 27(4),* 833-849.

STEFFENSMEIER,Darell, ALLAN E., STREIFEL, C. (1989). Development and Female Crime: A Cross-National Test of Alternative Explanations, *Social Forces, 68 (1),* 262-283.

STEVENS, Dennis J. (1998). The Impact of Time-Served and Regime on Prisoners' Anticipation of Crime: Female Prisonization Effects, *Howard Journal of Criminal Justice,* 37(2): 188-205.

Summary

Females commit markedly fewer crimes than males, of a generally less serious character, and are less likely to persist after a first conviction, has been acknowledged by criminologists. In this research a questionnaire including both close ended and open ended questions was applied to all the woman criminals in 71 prisons in Turkey between May 1996 and June 1997. The main aim in preparing the questionnaire was to determine the social and cultural reasons in specifying the reasons of committing the crime on the part of women. The questions were prepared in order to obtain socio-demographic data as well as informative data on the family life, occupational status, various relationship with friends and acquintaces and data on the criminal activity.

According to the result, the incidence of violence is found to be 63.9% for the female offenders. This finding demonstrates that female offenders were subject to violence and also the results indicate a definite link between being subject to violence and committing violent crimes.The socio-economic level of this group was low. Most of them had to face economical problems in their marriages. Most of them got married at early ages and their marriage partners were chosen by their families. The women did not choose to leave the abusing relationship and remained in it. According to the results, the main reasons for this included a mixture of the following components: a sense of commitment, financial hardship and affection for children. Also most of them blamed themselves for the abusive / aggressive behavior. In cases of murder, the victims are usually male, being mostly their husband or lovers. When the women commit murder in order to save their honour, it is found that the family and friends usually showed tolerance to the incidence.

Received February 28, 2000
Accepted April 11, 2000

Kadın / Woman 2000, *1* (1), 37 - 60

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yurttaşlık Yasasında Evlenmenin Vatandaşlığa Etkisi ve Kadın

Turgut TURHAN *
Doğu Akdeniz Üniversitesi

Özet

Devletlerin izlemekte oldukları nüfus politikaları ile, getirdikleri vatandaşlık hukuku kuralları arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Bu sıkı ilişki bağlamında, KKTC Yurttaşlık Yasası da, kendisini devletin izlediği nüfus politikasından kurtaramamıştır. Devletin izlediği nüfus politikasının yasa üzerindeki etkilerini, en açık bir biçimde, evlenen kadının vatandaşlığı üzerinde görmek mümkündür.

KKTC Yurttaşlık Yasası, evlenen kadının vatandaşlığı konusunda "vatandaş olan erkekle evlenen yabancı kadının otomatikman kocasının vatandaşlığını kazanması; ancak yabancı bir erkekle evlenen KKTC yurttaşı kadının vatandaşlığını koruması" sistemini benimsemiştir. KKTC Yurttaşlık Yasası'nın, evlenen kadının vatandaşlığı konusunda benimsemiş olduğu bu sistemin, kadın-erkek eşitliği ilkesini vatandaşlık hukuku alanına aktarmak isteyen görüşmelerin gerisinde kaldığı ve bu eşitliği kadın aleyhine ihlal ettiği açıktır. Ancak bu ihlal, devletin izlediği haklı nüfus politikasının doğal bir sonucu olup, kanunkoyucunun bilinçli bir tercihi değildir.

Anılan bu olumsuzluğa rağmen, KKTC Yurttaşlık Yasası'nın kadın-erkek eşitliğini vatandaşlık hukuku alanına aktarmak isteyen akımlara çok olumlu bir katkı getirdiği de gözden uzak tutulmamalıdır. Söz konusu katkı da, Yasa'nın, KKTC yurttaşı bir kadınla evlenen yabancı erkeğe, KKTC yurttaşlığını kazanma hakkını vermiş olmasıdır. Unutmamak gerekir ki, evlenmeye bağlı olarak vatandaşlığın kazanılması sırasında kadın ve erkeği eşit koşullara tabi kılan yasa örneklerine uygulamada pek rastlanmamaktadır. İşte KKTC Yurttaşlık Yasası, yine izlenen nüfus politikasının bir sonucu olarak da olsa, getirmiş olduğu bu düzenleme ile, dünyadaki nadir örnekler arasındaki yerini almıştır.

* Yazışma adresi: Doç. Dr. Turgut Turhan, Hukuk Fakültesi Dekanı, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, KKTC

© 2000 DAÜ - Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

Giriş

Evlenmenin vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi üzerindeki etkisi, vatandaşlık hukukunun en fazla tartışılan konularından birisi olmuştur. Ancak, bu konuda yapılan tartışmalar, özellikle "ailede tâbiiyet birliğinin sağlanması" görüşünün de etkisiyle, daha ziyade, "evlenmenin kadının vatandaşlığı üzerindeki etkisi"ne kaymış bulunmaktadır.[1] Bu anlamda, evlenmenin vatandaşlık üzerindeki etkisine yönelik tartışmaların, aslında, "evlenmenin kadının vatandaşlığı üzerindeki etkisi"ne ilişkin tartışmalarla iç içe geçerek daha da önem kazandığını söylemek pek yanlış olmayacaktır.[2]

Bilindiği gibi, vatandaşlık konusu, devletlerin uluslararası hukuktan gelen münhasır yetkiye sahip oldukları bir alandır. Bu anlamda her devlet, kendi vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesinin koşullarını kendi iç hukuk kurallarından hareketle kendisi belirler.[3] Bu bağlamda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) de, uluslararası hukuktan gelen bu münhasır yetkisine dayanarak KKTC vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesinin koşullarını 21 Mayıs 1993 tarih ve 25/1993 sayılı KKTC "Yurttaşlık Yasası" ile düzenlemiş bulunmaktadır.[4]

KKTC "Yurttaşlık Yasası", evlenmenin genel olarak vatandaşlık[5] üzerindeki etkilerini 7/ ve 19. maddelerinde getirdiği hükümlerle düzenlemiştir. Bu iki maddeyle getirilen genel düzenleme içinde evlenmenin kadının vatandaşlığı üzerindeki etkisi de yer almaktadır. Bu hükümlerden 7. madde, "evlenme ile KKTC yurttaşlığının kazanılması"; 19. madde ise "yurttaşlığın korunması" başlığı altında "evlenme ile KKTC yurttaşlığının kaybedilmesi" konularını düzenlemiştir. Yurttaşlık Yasası'nın getirmiş olduğu ayırıma uygun olarak, biz de, konuyu "KKTC yurttaşlağının evlenme yoluyla kazanılması ve kadın" ve "KKTC yurttaşlığının evlenme yoluyla kaybedilmesi ve kadın" olmak üzere iki başlıkta ele alacağız.

Saptayabildiğimiz kadarıyla, KKTC "Yurttaşlık Yasası"na ilişkin ilk çalışma olma[6] özelliğini taşıyacak olan bu incelemeyle güdülen amaç, KKTC Yurttaşlık Yasası'nın evlenmenin vatandaşlığa etkisi ve kadın hakkında getirmiş olduğu düzenlemelerin ele alınarak irdelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmamızda ilk önce Yasa'nın konuya ilişkin hükümleri açıklanacaktır. Daha sonra, açıklanan bu hükümler, vatandaşlık hukukuna hakim olan genel ilkeler ve vatandaşlık hukuku alanında kadın-erkek eşitliği açısından ele alınarak değerlendirilecektir.

KKTC'nin hem içe göç alan, hem de özellikle dışa göç veren bir ülke olduğu göz önüne alındığında, bu çalışmanın sadece teorik değil, fakat pratik bir önemi haiz olduğu da kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Gerçekten, kesin sayıları hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olmamamıza rağmen, günümüzde çok sayıda KKTC vatandaşı kadının, başta Türkiye olmak üzere, İngiltere, Avustralya ve Kanada gibi ülkelerde yaşadığı ve bu ülke vatandaşlarıyla evlendikleri bilinmektedir. Aynı şekilde, özellikle 1974'den sonra, Türkiye'den KKTCne yapılan göçlerin sayısı da artmış ve çok sayıda Türk vatandaşı da KKTC vatandaşı kadınla evlenmiştir. Yapılan bu "karma evlilikler" nedeniyle ortaya çıkan vatandaşlık sorunları dikkate alındığında, konunun uygulamadaki önemi açıkca ortaya çıkacaktır.

1. KKTC Yurttaşlığının Evlenme Yoluyla Kazanılması ve Kadın

KKTC yurttaşlığının evlenme yoluyla kazanılması, KKTC Yurttaşlık Yasası'nın "Yasa ile Yurttaşlığın Kazanılması" başlığını taşıyan ikinci kısmının 7. maddesinde düzenlenmiştir. "Evlenme ile Yurttaşlığın Kazanılması" başlığını taşıyan bu madde aynen şu şekildedir:

7.(1) (A) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşı bir erkekle evlenen kadın; veya
(B) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlığına geçmek hakkına sahip olduğu halde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlığını almadan ve/ veya kazanmadan ölen bir erkekle evlenen kadın, başvuruda bulunursa ve kocası ile birlikte bir yıldan az olmayan bir süre birlikte yaşadığını kanıtlarsa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlığını kazanır.
Ancak, bir yıllık birlikte yaşama süresi Bakanlık tarafından kısaltılabilir.

(2) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşı bir kadınla en az bir yıldan fazla evliliği olan ve birlikte yaşayan bir erkek, ikamet koşulu aranmaksızın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlığını kazanır.

(3) Yukarıdaki (1)'inci ve (2)'nci fıkralarda belirtilen yurttaşlığın kazanılması hali dışında, bir kadın veya bir erkek,
(A) evlendiği anda vatansız olması; veya
(B) evlenmekle eski yurttaşlığını kaybetmesi halinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlığını kazanır.

(4) Evlenmenin geçersizliğine karar verilmesi halinde, iyi hal sahibi olan bir kadın veya erkek, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlığını korumaya devam eder.

(5) Geçersizliğine karar verilmiş evlenmeden olan çocuklar, ana veya babaları iyi hal sahibi olmasalar dahi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlığını korumaya devam ederler.

Yedinci maddenin yukarıya aktarılan açık ifadesinden de anlaşılacağı gibi, KKTC Yurttaşlık Yasası, KKTC yurttaşlığının evlenme yoluyla kazanılması ve kadın ilişkisi içinde, birbirinden farklı dört konuyu düzenlemiş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, yabancı kadının KKTC yurttaşı erkekle evlenmesi; ikincisi yabancı bir erkeğin KKTC yurttaşı kadınla evlenmesi, üçüncüsü evlenme anında vatansız olan veya evlenmekle yurttaşlığını kaybeden kadının KKTC yurttaşlığını kazanması ve nihayet dördüncüsü de, evlenmenin geçersizliği halinde kadının vatandaşlığının akıbetidir.

7. (1) Yabancı Kadının KKTC Yurttaşı bir Erkekle Evlenmesi

7.1 (A.) KKTC Yurttaşlık Yasası'nın Getirdiği Düzenleme

Yabancı kadının KKTC yurttaşı bir erkekle evlenmesi halinde, bu evliliğin kadının vatandaşlığını ne şekilde etkileyeceği meselesi, Yurttaşlık Yasası'nın 7. maddesinin (1) fıkrasının (A) ve (B) bentlerinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Getirilen düzenlemeye göre

(A) KKTC yurttaşı bir erkekle
veya
(B) KKTC yurttaşlığına geçme hakkına sahip olduğu halde, bu devletin yurttaşlığını almadan ve/veya kazanmadan ölen bir erkekle evlenen yabancı kadın KKTC yurttaşlığını kazanacaktır. Ancak bu son halde, kadının KKTC yurttaşlığını kazanması, başvuruda bulunması ve kocasıyla en az bir yıl birlikte yaşamış olduğunu kanıtlaması şartına bağlanmıştır.

Görüldüğü gibi, KKTC Yurttaşlık Yasası, yabancı kadının KKTC yurttaşı bir erkekle evlenmesi halinde iki ihtimali birbirinden ayırmıştır. Bunlardan birincisi, yabancı kadının evlenme anında KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenmesi; ikincisi ise, yabancı kadının KKTC yurttaşlığına geçme hakkına sahip olduğu halde, bu devletin yurttaşlığını almadan ve/veya kazanmadan önce ölen bir erkekle evlenmesidir.

a-Yabancı kadının evlenme anında KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenmesi

KKTC Yurttaşlık Yasası'nın 7. maddesinin (1) fıkrasının (A) bendine göre, yabancı bir kadının evlenme anında KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenmesinin kadının vatandaşlığı üzerindeki etkisi gayet açıktır: "Evlenme ile yurttaşlığın kazanılması", "yasa yolu ile yurttaşlığın kazanılması"nın bir yolu olduğuna göre, KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadın, kendi rızası veya iradesi olup olmadığına bakılmaksızın, yasa hükmü gereği, otomatik olarak KKTC yurttaşlığını kazanacaktır. Burada, kadının KKTC yurttaşlığını kazanabilmesi için, Bakanlar Kurulu veya ilgili bakanlık olarak İçişleri Bakanlığının, diğer bir ifade ile "yetkili bir makamın" kararına gerek yoktur. Aynı şekilde, evlenme anında KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenen yabancı kadının, "yurttaşlığı kazanma yolunda" bir başvuruda bulunmasına da gerek yoktur. Kadın evlenme yoluyla KKTC yurttaşlığını zaten kazanmış olup, KKTC içinde veya dışında bu devletin yetkili makamlarına yapılacak olan başvuru[7] kadının KKTC de sakin olduğunun sicile kaydı ve kendisine KKTC kimlik kartı verilmesi[8] açısından önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenen yabancı kadının, KKTC yurttaşlığını kazanması için kocasıyla en az bir yıl birlikte oturduğunu kanıtlama yükümlülüğü de yoktur. Diğer bir ifade ile, 7. maddenin (1) fıkrasının (B) bendinde yer alan bu şart, evlenme anında KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenen yabancı kadını ilgilendirmemektedir.[9]

Kuşkusuz ki, evlenme anında KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenen yabancı kadının, yasa yoluyla KKTC yurttaşlığını kazanabilmesi için, yapılmış olan evliliğinin hukuken geçerli bir evlilik olması gerekir.[10] Bu anlamda, evliliğin KKTC'nin yerel yetkili makamları veya yurt dışında KKTC konsolosları önünde yapılmış olması, evlilik geçerli olarak yapılmış olduğu sürece, kadının KKTC yurttaşlığını kazanması açısından bir fark yaratmayacaktır.

Konuyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer soru da şudur: Acaba, gerçek anlamda evlenme iradesi olmaksızın, salt yabancılara getirilen sınırlamalardan kurtulmak için, KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadının yurttaşlığı da bu evlenmeye bağlı olarak değişecek midir? Bu anlamda, örneğin

KKTCde ikamet ve çalışma izni almak için veya salt KKTC yurttaşlarına tahsis edilmiş işlerde çalışabilmek için KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadın, bu evlenmeye bağlı olarak KKTC yurttaşlığını kazanacak mıdır? Belirtmek gerekir ki, bir çok devletin yurttaşlık yasasında olduğu gibi[11] KKTC Yurttaşlık Yasasında da bu konuda bir hüküm yoktur. Ancak vatandaşlık hukuku doktrin ve uygulamasında genel olarak kabul edilen odur ki, muvazaalı (veya cali) evlenmelerin, yurttaşlığın yasa yoluyla kazanılmasına olumsuz bir etkisi yoktur.[12] Bu anlamda, yabancı kadın, evlenmeyle güttüğü amaç ne olursa olsun, hukuken geçerli bir evlilik yapmış olmak koşuluyla yasanın kendisine verdiği bu imkandan yararlanmakta ve kocasının yurttaşlığını kazanabilmektedir. Yurttaşlık Yasasında aksine bir düzenleme mevcut olmadığına göre, medeni hukuk açısından geçerliliği ayrıca tartışılabilecek olan bu tür evliliklerin[13] KKTC yurttaşlığının kazanılmasına bir engel teşkil etmeyeceği kanısındayız.

Konuyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer bir sorun da, evlenmeye bağlı olarak kazanılan yurttaşlığın hangi tarihte kazanılmış olduğunun belirlenmesi sorunudur. KKTC Yurttaşlık Yasası'na göre, KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadının, bu devletin yurttaşlığını kazanması hiçbir şekilde kadının iradesine dayanmadığından, vatandaşlığın kazanıldığı an bakımından tartışılabilecek sadece iki tarih vardır.[14] Bunlardan birincisi, evlenme akdinin icra edildiği tarih, ikincisi ise yurttaşlığı kazanan kadının Muhaceret Dairesi Müdürlüğü tarafından kaydının yapıldığı tarihtir. Kanımızca, yabancı kadına KKTC yurttaşlığını kazandıran hukuki işlem evlenme olduğuna göre,[15] doktrindeki hakim görüşe uygun olarak,[16] yurttaşlığın kazanıldığı anın evlenme akdinin icrasının tamamlandığı an olarak kabul edilmesi doğru olacaktır.

Belirtmek gerekir ki, yabancı kadının evlenme yoluyla kazandığı KKTC yurttaşlığı, kazanıldığı andan itibaren hüküm ifade eden devamlı ve mutlak nitelikte bir yurttaşlıktır. Bu anlamda, kadının evliliği sona ermiş olsa bile, kadın KKTC yurttaşlığını koruyacaktır. Nitekim, Yurttaşlık Yasası'nın 19. maddesine göre, evlenme yoluyla KKTC yurttaşlığını kazanmış olan kadın, kendisine bu yurttaşlığı kazandıran evlenmenin son bulmasından sonra yabancı bir erkekle evlense dahi KKTC yurttaşlığını koruyacaktır. Öte yandan, evlenme suretiyle KKTC yurttaşlığını kazanmış olan kadının yararlanacağı haklar konusunda, bu devletin yurttaşlığını doğum yoluyla kazanmış olanlar arasında hiçbir fark yoktur. Diğer bir ifade ile, evlenme suretiyle KKTC yurttaşı olan kadın, doğumla KKTC yurttaşı olmuş bulunan kişilerin yararlandığı haklardan aynen yararlanacaklardır.[17]

b-Yabancı kadının KKTC yurttaşlığına geçme hakkına sahip olduğu halde, bu devletin yurttaşlığını almadan ve/veya kazanmadan ölen bir erkekle evlenmesi

KKTC Yurttaşlık Yasası'nın 7 (1) (B) bendinde getirilen bu düzenlemeye göre, yabancı kadın,

- KKTC yurttaşlığına geçme hakkına sahip olduğu halde,
- Bu devletin yurttaşlığını almadan,
- ve/veya kazanmadan

ölen bir erkekle evlenmesi halinde de, yasa yoluyla, yine KKTC uyruğunu kazanacaktır. Görüldüğü gibi, burada evlenen kadının KKTC yurttaşlığını kazanmasına yol açan neden evlenme anında KKTC yurttaşı olan bir erkekle değil, fakat KKTC yurttaşlığını "alma veya kazanma" hakkına sahip olduğu halde almadan veya kazanmadan ölen bir erkekle evlenmiş olmasıdır. Bu anlamda, evlenme yoluyla KKTC yurttaşlığının kazanılmasının kapsamını oldukça genişleten ve deyim yerindeyse, KKTC yurttaşlığının evlenme yoluyla kazanılmasını "sanal vatandaşlığa" bağlayan bu düzenleme üzerinde önemle durmak gerekmektedir.

Kanımızca, böyle bir düzenlemeyle ilgili olarak üzerinde durulması gereken ilk husus, böyle bir düzenlemeye neden ihtiyaç duyulduğu olmalıdır. Gerçekten, biraz önce de incelediğimiz gibi, KKTC Yurttaşlık Yasası, evlenme anında KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenen yabancı kadının otomatik olarak KKTC yurttaşı olacağını zaten düzenlemiş bulunmaktadır. Durum böyle olduğunda, kanun koyucu böyle bir düzenlemeye neden tekrar ihtiyaç duymuştur?

Doğal olan, yukarıdaki bu soruların cevabına KKTC Yurttaşlık Yasası'nın gerekçesinde yer verilmiş olmasıydı. Ancak ne yazık ki, KKTC Yurttaşlık Yasası'nın gerekçesinde bu soruların cevabı bulunmamaktadır. Durum böyle olduğunda, KKTC Yurttaşlık Yasası'nın neden böyle bir düzenleme getirme yoluna gittiği sorusunun cevabını, KKTC hükümetlerinin izlemiş ve izlemekte oldukları nüfus politikalarında aramak gerekir.

Adaların genelde göç alan değil, fakat göç veren coğrafi birimler oldukları sosyolojik bir gerçektir. Dolayısıyla, adaların nüfusları da her zaman azalma tehdidiyle karşı karşıyadır.[18] Bu sosyolojik gerçek, tarih boyunca Kıbrıs adasını da etkilemiştir. Nitekim, Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethinden sonra izlenen ve ilk başlarda "rızaya" daha sonraları "zorunlu iskana" dayanan iskan politikaları bile Ada'daki Türk nüfusun artmasında pek faydalı olmamıştır.[19] Adadaki Türk nüfusun Rum nüfusuna göre azlığı ise, Rumlar tarafından politik arenada çok güzel kullanılmış ve Rumlar, bu gerekçeden hareketle, Türkler'in Ada'da bir azınlık olduğunu her fırsatta ileri sürmüşlerdir.[20] İşte bu nedenledir ki, Osmanlılardan bu yana, gelmiş geçmiş bütün Türk idareleri, Ada'daki Türk nüfusun artmasına yönelik politikalar izlemişlerdir.[21] Bu nedenle, kanımızca KKTC Yurttaşlık Yasası'nın 7. maddesinin 1. fıkrasının (B) bendiyle getirilen hüküm de, tarihten gelen bu çabaların bir ürünüdür. Diğer bir ifadeyle, kanun koyucu, 7. maddenin kapsamını kişi bakımından genişletmek suretiyle, KKTC yurttaşlarının sayısının da artabileceğini düşünmüştür.

Belirtmek gerekir ki, çok haklı bir amaca dayanmasına rağmen, 7. maddenin 1. fıkrasının (B) bendiyle getirilen düzenlemenin vatandaşlık hukukunun genel ilkeleriyle pek bağdaşmadığını ve Yurttaşlık Yasası'nın kendi iç düzeniyle de uyum halinde olmadığını belirtmek gerekir. Şöyle ki; herşeyden önce KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenen kadının kanun yoluyla KKTC yurttaşlığını kazanmasının nedeni, kadının evlendiği erkeğin, yani kocasının KKTC yurttaşı olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, bu halde kadının KKTC yurttaşlığını kazanmasının ölçütü "KKTC yurttaşı olan" bir erkekle evlenmesidir. Kanunkoyucu, "KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen" kadının yurttaşlığının kocasının yurttaşlığını izlemesi sistemini benimsemek suretiyle ailede vatandaşlık birliğini sağlamayı amaçlamıştır. Durum böyle olduğu halde, salt KKTC nüfusunu artırmak amacıyla, KKTC yurttaşı olmayan, ancak KKTC yurttaşlığını alma veya kazanma hakkına sahip olduğu

halde bu devletin yurttaşlığını almadan veya kazanmadan ölen bir erkekle evlendiği için kadına KKTC yurttaşlığına geçme hakkı vermek, benimsenen istemi abartmaktan başka bir anlam ifade etmeyecektir.

Öte yandan, getirilen bu düzenlemenin Yurttaşlık Yasası yapma tekniğine de pek uygun düşmediğini belirtmek gerekir. Şöyle ki, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadının KKTC yurttaşlığını kazanması, yurttaşlığın "yasa yoluyla" kazanılmasının bir yoludur. Kadının bu evlenmeye bağlı olarak KKTC yurttaşlığını kazanabilmesi için hiç bir makamın bir değerlendirme yapmasına, bir karar vermesine veya kadının bir hususu ispat etmesine gerek yoktur. Kadın, KKTC yurttaşı bir erkekle evlenmekle, yasa hükmü gereği kendiliğinden ve otomatik olarak KKTC yurttaşlığını kazanmaktadır. Durum böyle olduğu halde, getirilen düzenleme, KKTC yurttaşlığını almadan veya kazanmadan ölen bir erkekle evlenen kadının, bu evlenmeye bağlı olarak KKTC yurttaşlığını kazanabilmesi için "başvuruda bulunmasını ve kocası ile birlikte en az bir yıl birlikte yaşadığını" kanıtlaması gerekir.

Kanımızca, madde 7 (1) (B)' nin bu açık ifadesi karşısında, bu maddenin artık KKTC yurtaşlığının yasa yoluyla kazanılmasını düzenlediğini söyleyebilmek oldukça güçtür. Zira bu madde, kadının evlenme yoluyla KKTC yurttaşlığını kazanması süreci içine hem kadının "bir makama başvurması", hem de doğal olarak, bu makamın "olumlu bir karar vermesi" şartını getirmektedir. Belirttiğimiz bu iki şartın vatandaşlığın kazanılması süreci içine girmesi halinde ise, bu yolun, kanun yoluyla kazanmadan çıkarak "yetkili makam" kararı yoluyla vatandaşlığın kazanılması yoluna kayacağı açıktır.

Gerçekten, getirilen bu düzenlemeye göre, KKTC yurttaşlığını alma ve/veya kazanma hakkı olduğu halde, bu devletin yurttaşlığını almadan ve/veya kazanmadan ölen bir erkekle evlenmiş yabancı kadının, bu evlenme nedeniyle KKTC yurttaşlığını kazanabilmesi için "başvuruda" bulunması şarttır. Kadının başvuracağı makamlar ise, "yurtaşlığın kazanılmasında başvuru merciileri" olarak 11. maddenin (1) fıkrasında sayılmıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bu merciiler, KKTC'de Muhaceret Dairesi Müdürlüğü, KKTC dışında ise elçilikler, konsolosluklar veya temsilciliklerdir. Ancak yine Yurttaşlık Yasası'na göre, sayılan bu makamlardan hiç birisi KKTC yurttaşlığının kazanılması konusunda kurucu karar alma yetkisine sahip değildir. Yasaya göre bu konuda yetkili olan merciiler "İçişleri Bakanlığı (md.8)" veya "Bakanlar Kurulu (md.9)'dur. Nitekim 11. maddenin (2) fıkrası, başvuruları kabul etmekle yükümlü olan makamların "tamamlanan belgeleri, gereği yapılmak üzere Bakanlığa göndereceğini" hükme bağlamıştır. Bütün bu düzenlemeler karşısında, 7. maddenin (1) fıkrasının (B) bendinin uygulanması anlamında ortada yetkili bir makamın olduğunu ve bu nedenle, söz konusu düzenlemenin, "yasa yoluyla kazanma"dan ziyade "yetkili makam kararıyla kazanma" ya kazandığını kabul etmek gerekir.

Kaldı ki, 7. maddenin açık ifadesi karşısında, tamamlanmış olan belgeleri alan yetkili makamın, bir değerlendirme yapmak ve bu değerlendirme sonunda, kadının KKTC yurttaşlığını alıp almayacağı konusunda olumlu veya olumsuz bir karar vermek zorunda olduğu da ortadadır. Zira getirilen düzenlemeye göre, yetkili makam, kadının ölmüş bulunan kocasının önce KKTC yurttaşlığına geçme hakkına sahip olup olmadığını, ve daha sonra da bu hakka sahip olduğu halde KKTC yurttaşlığını almadan ve/veya kazanmadan öldüğünü tespit etmek durumundadır. Üstelik yetkili makam bununla da yetinmeyecek ve kadının

getireceği delilleri değerlendirmek suretiyle, kadının kocasıyla birlikte en az bir yıl birlikte yaşadığına ikna olduktan sonra kadının KKTC yurttaşlığını kazandığına karar verecektir.

Yaptığımız bütün bu açıklamaları şu şekilde noktalayabiliriz: Yabancı kadının evlenme yoluyla KKTC yurttaşlığını kazanmasını düzenleyen bu hükmün, yurttaşlığın evlenmeye bağlı olarak "yasa yoluyla kazanılması"yla bir ilgisi yoktur. Hüküm, yapısı ve şartları itibariyle, belli bir grup kadının "yetkili makam kararıyla" vatandaşlık kazanmasını düzenler bir biçimde kaleme alınmıştır. Nitekim, Yasa'nın gerekçesinde belirtildiği gibi, bu hükmün "genel olarak yurttaşlığa alınma" yolundan tek farkı ikamet şartının aranmaması, bunun yerine kadının en az bir yıl süreyle kocasıyla birlikte yaşadığının şartının aranmasıdır. Bütün bu nedenlerle, 7. maddenin (1) fıkrasının (B) bendiyle getirilen düzenlemenin Yasanın yanlış kısmında yer aldığını söylemek mümkündür. Kanımızca doğru olan, bu hükme, aynı kaleme alınış biçimiyle, istisnai olarak yurttaşlığa alınma"yı düzenleyen 9. madde içinde özel bir bent olarak yer verilmesiydi.

c. Yabancı kadının vatansız olması veya evlenmekle eski yurttaşlığını kaybetmesi

KKTC Yurttaşlık Yasası'na göre, KKTC yurttaşı olan bir erkekle evlenen kadının KKTC yurttaşlığını kazanmasına yol açan bir diğer hal de kadının vatansız olması veya evlenmekle eski yurttaşlığını kaybetmesidir. 7. maddenin (3) fıkrasında getirilen bu düzenlemeye göre, KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen kadın,

(A) evlenme anında vatansızsa,
(B) evlenmekle eski yurttaşlığını kaybediyorsa,

yine otomatik olarak KKTC yurttaşlığını kazanacaktır. Bu halde de, KKTC yurttaşlığı "yasa yoluyla" kazanıldığından, kadının KKTC yurttaşlığını kazanabilmesi için yetkili bir makam kararına veya kadının irade açıklamasında bulunmasına gerek yoktur.

Belirtmek gerekir ki, vatansızlık hali, hem kişi, hem de devlet açısından istenmeyen bir halin ifadesidir. Şöyle ki, herşeyden önce devletler, kendilerinin en önemli kurucu unsurunu oluşturan "insan" unsurunu bilinmesini isterler. Öte yandan kişi de, her zaman kendisini koruyacak ve diplomatik himaye gösterecek bir devlete bağlı bulunmayı arzu eder.[22] Nitekim bu nedenledir ki " herkesin bir tabiiyeti olmalıdır" ilkesi, devletlerin vatandaşlık hukukuna ilişkin normlar getirirken dikkate almak zorunda oldukları bir "genel esas", bir "direktif ilke" olarak vatandaşlık hukuku alanındaki yerini almıştır.[23] Ayrıca, devletler bu ilkeyi geliştirmek için, milletlerarası platformda da yoğun çalışmalar yapmaktadırlar.[24] İşte KKTC Yurttaşlık Yasası, aynen TVK'nu gibi,[25] bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı kalmış ve evlenme anında vatansız olan veya bu evlenme nedeniyle vatansız duruma düşebilecek olan yabancı kadına, KKTC yurttaşlığını vermek suretiyle kadının vatansız duruma düşmesini önlemiştir. Getirilen bu düzenlemenin, evlenen kadının hukuki durumuna yönelik düzenlemelerle tam bir uyum halinde olduğunu ise ayrıca belirtmek gerekir.

d. Evlenmenin Geçersizliği ve Kadının Yurttaşlığı

KKTC Yurttaşlık Yasası'nın evlenen kadının yurttaşlığı ile ilgili olarak getirdiği son bir düzenleme de 7. maddenin (4) fıkrasında yer alan ve evlenmesinin geçersizliğinin kadının yurttaşlığı üzerindeki etkisini hükme bağlayan düzenlemedir. Buna göre, KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen kadının yapmış olduğu "evlenmenin geçersizliğine karar verilmesi halinde, iyi hal sahibi olan kadın KKTC yurttaşlığını korumaya devam eder".

Belirtmek gerekir ki, 1/1998 sayılı KKTC Aile (Evlenme ve Boşanma) Yasası'na göre,[26] "evlenmenin geçersizliği" kavramı bir üst kavram olup, Türk hukukunda "mutlak butlan" olarak ifade edilen "kesin hükümsüzlük halleri (md.17)" ile yine Türk hukukunda "nisbi butlan olarak ifade edilen "iptal edilebilirlik hallerini (md 18)" kapsamaktadır. Aile Yasası'nın 15. maddesine göre ise "evlilik mahkeme hükmü ile kesin hükümsüz ilan edilmediği veya iptal edilmediği sürece geçerlidir".

Yurttaşlık Yasası ile Aile (Evlenme ve Boşanma) Yasası'nın ilgili hükümleri birlikte düşünüldüğünde, evlenmenin geçersizliğine karar verilmesi halinde evlenen kadının yurttaşlığı açısından karşımıza şu tablo çıkacaktır: KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadın iyi hal sahibi ise, yani evlenme anında evliliğinin kesin hükümsüzlüğüne veya iptaline yol açabilecek nedenlerin varlığını bilmiyordu ise, hakim evliliğin geçersizliğine karar vermiş olsa bile, kadın KKTC yurttaşlığını korumaya devam edecektir. Buna karşın, kadın evlenme anında suiniyetli ise, yani evlenme anında kesin hükümsüzlük veya iptal yoluyla evliliğin geçersizliğine yol açabilecek olan nedenlerin varlığını biliyordu ise, hakimin geçersizlik kararı verdiği tarihe kadar KKTC yurttaşlığını koruyacak, fakat bu kararla birlikte, başka hiç bir işleme gerek kalmadan KKTC yurttaşlığını kaybedecektir.[27] Bu halde yurttaşlığın, hakimin geçersizlik kararı verdiği tarihte kaybedildiğinin kabulü yerinde olacaktır.

B. KKTC Yurttaşlık Yasasının Getirmiş Olduğu Düzenlemelerin Değerlendirilmesi

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalarda, KKTC Yurttaşlık Yasasında yer alan ve KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadının vatandaşlığının bu evlenmeden ne şekilde etkileneceğini düzenleyen hükümleri inceledik. Bütün bu açıklamalardan sonra, şimdi de, KKTC Yurttaşlık Yasası tarafından benimsenmiş olan sistemin, özellikle vatandaşlık hukuku alanındaki kadın-erkek eşitliği açısından değerlendirilmesine geçebiliriz.

a. Genel olarak evlenen kadının vatandaşlığını düzenleyen sistemler

Vatandaşlık Hukuku alanında yapılan karşılaştırmalı çalışmalara bakıldığında, evlenen kadının vatandaşlığı konusunda, milli hukuk düzenlerinin birbirinden farklı üç sistem takip ettikleri görülmektedir. Bunlardan birincisi, klasik sistem olarak adlandırılan ve evlenen kadının vatandaşlığını mutlak olarak kocasının vatandaşlığına bağımlı kılan sistemdir. Takip edilen ikinci sistem ise, modern

sistem olarak adlandırılan ve evlenen kadının vatandaşlığını kocanın vatandaşlığından tamamen bağımsız olarak ele alan sistemdir. Nihayet uygulamada görülen üçüncü sistem de, iki uç sistem arasında kalan ve evlenen kadının vatandaşlığını kocasının kanunlarda yer alan koşullara bağlı olarak kocanın vatandaşlığına bağımlı kılan sistemdir.[28]

"Ailede tâbiiyet birliğinin sağlanması" amacına hizmet ettiği savunulan ilk sistemin temel özelliği, evlenen kadının vatandaşlığının mutlak olarak kocanın vatandaşlığına bağımlı kılınmasıdır.[29] Bu sistemin mutlak olarak uygulanması halinde, vatandaş olan bir erkekle evlenen yabancı kadın, bu yönde bir iradesi olsun veya olmasın otomatik olarak kocasının vatandaşlığını alacak; yabancı bir erkekle evlenen vatandaş kadın da, iradesine bakılmaksızın kendi vatandaşlığını kaybedecektir. Bu sistem dahilinde, kocanın vatandaşlığının hakimiyeti ilkesi evlilik süresince de devam edecek ve eğer evlilik birliği süresince kocanın vatandaşlığı değişir veya son bulursa kadının vatandaşlığı da değişecek veya son bulacaktır.[30] Biraz sonra yapacağımız değerlendirme sırasında da göreceğimiz gibi, KKTC Yurttaşlık Yasası, bu sistemi kadının KKTC yurttaşlığını kazanması açısından benimsemiş, fakat yabancıyla evlenen KKTC yurttaşı kadının özgün vatandaşlığını kaybetmesi açısından benimsememiştir.

Modern sistem veya "ikinci sistem"[31] olarak adlandırılan sistemin temel özelliği ise, evlenen kadının vatandaşlığının bu evlenmeden etkilenmemesidir. Vatandaşlık konusunda kadının bağımsızlığı ilkesine dayanan[32] bu sistemin mutlak olarak uygulanması halinde ise, vatandaş olan bir erkekle evlenen yabancı kadın kocasının vatandaşlığını almayacak; yabancı bir erkekle evlenen vatandaş kadın ise özgün vatandaşlığını kaybetmeyecektir. Bu sistemde "kocanın vatandaşlığının hakimiyeti" ilkesi benimsenmiş olmadığı için, evlilik birliği süresi içinde kocanın vatandaşlığının değişmesi veya son bulması da kadının vatandaşlığını etkilemeyecektir.[33]

Belirtmek gerekir ki, evlenmenin, evlenen kadının vatandaşlığı üzerindeki etkisine ilişkin tartışmalar, temel özellikleri yukarıda belirtilen bu iki ana sistem etrafında cereyan etmiştir.[34] Yapılan tartışmalardan ortaya çıkan sonuç şudur ki, anılan bu sistemlerden hiç birisi, hiç bir ülkede tek başına mutlak olarak uygulanmamıştır.[35] Her ülke kendi özgün ihtiyaçlarına ve özellikle nüfus ve vatandaşlık hukuku politikasına göre bu sistemlerden birini benimsemiş, ancak getirdiği özel düzenlemelerle benimsemiş olduğu sistemi yumuşatma yoluna gitmiştir. Nitekim bu nedenledir ki, bu üç ana sistem, uygulamada çeşitli alt sistemler doğurmuş bulunmaktadır.[36]

Yapmış olduğumuz ayrıntılı açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, KKTC Yurttaşlık Yasası, KKTC yurttaşlığının kazanılması açısından klasik sisteme mutlak olarak bağlı kalmış ve KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadının, iradesi hiçbir şekilde dikkate alınmaksızın otomatik olarak KKTC yurttaşı olacağını hükme bağlamıştır (md. 7/(1)(A). Hatta yine yapmış olduğumuz eleştirilerden hatırlanacağı gibi, yasa klasik sisteme olan bu bağlılığını kanımızca biraz abartmış ve KKTC yurttaşlığına geçme veya kazanma hakkına sahip olduğu halde geçmeden veya kazanmadan ölen bir erkekle evlenen kadının da KKTC yurttaşlığını kanun yoluyla kazanabileceğini hükme bağlamıştır.[37] Acaba KKTC Yurttaşlık Yasası'nın, evlenen kadının KKTC yurttaşlığını kazanması açısından sıkı sıkıya bağlı kaldığı bu sistemin kadın-erkek eşitliğini vatandaşlık hukuku alanına taşımak isteyen güncel görüşler karşısındaki konumu nedir? Benimsenmiş olan bu sistem kadın-erkek eşitliği açısından nasıl değerlendirilecektir? Kanımızca bütün bu açıklamalardan sonra, şimdi de bu sorunun cevabını tartışmaya geçebiliriz.

b. Yasanın Benimsemiş Olduğu Sistemin Kadın-Erkek Eşitliği Açısından Değerlendirilmesi

Evlenen kadının kocasının yurttaşlığını alması sistemi, XX.yüzyılın ortalarına kadar, hemen hemen bütün hukuk düzenlerine hakim olan sistem olmuştur. Bu sistemin hakimiyeti iki temel nedene dayandırılmıştır. Bunlardan birincisi kocanın evlilik birliğinin reisi sayılması; ikincisi ise ailede tabiiyet birliğinin sağlanması ilkesidir.[38]

Bilindiği gibi, kocayı aile birliğinin reisi olarak kabul eden anlayış, Roma hukukundan miras kalan bir aile anlayışına dayanır. Aile hayatını ilgilendiren bütün konularda kocanın mutlak hakimiyetini kabul eden ve genelde Kıta Avrupasında benimsenmiş olan bu anlayışta kocanın babalık yetkisi ve kocalık yetkisi kocayı aile birliğinin reisi haline getirmiştir. Bu aile anlayışı içinde, kadın evlenmekle kocasının otoritesi altına giren sınırlı ehliyetli bir kişi haline gelmektedir.[39] Durum böyle olduğunda, karıyla koca arasında vatandaşlık farkının söz konusu olduğu evliliklerde de, bu farklılık, karının kocasının vatandaşlığını izlemesi suretiyle giderilmektedir.[40]

Evlenen kadının yurttaşlığının kocasının yurttaşlığı izlemesi sisteminin dayandırıldığı "ailede tâbiiyet birliğinin sağlanması" ilkesi ise, kanımızca hukuk tekniği açısından çok daha ciddiye alınması gereken bir nedendir. Zira "ailede tâbiiyet birliği"nin sağlanması ilkesi, karı-kocanın müşterek bir tâbiiyete sahip olmaları halinde, aile içinde ortaya çıkması muhtemel olan aile hukuku sorunlarının, tek bir hukuk düzenine yani ortak milli hukuka tâbi olacağını savunmaktadır ki, bu da göz ardı edilebilecek bir savunma değildir.[41]

Yapılan bu kısa açıklamadan da anlaşılacağı gibi, KKTC Yurttaşlık Yasası'nın sıkı sıkıya bağlı kaldığı bu sistemin altında yatan yasama siyasetleri kocanın aile birliğinin reisi olması ve ailede tâbiiyet birliğinin sağlanmasıdır. Evlenen kadının yurttaşlığının kocanın yurttaşlığını izlemesi sisteminin duyandırıldığı "ailede tâbiiyet birliğinin sağlanması" ilkesi ise, kanımızca bu sistemin benimsenmesini çok daha haklı gösteren bir nedendir. Gerçekten, evlenen kadının yurttaşlığının kocanın yurttaşlığını izlemesi, herşeyden önce karı-koca arasındaki müşterek hayatın tek bir hukuk düzenine tâbi kılınması bakımından elzemdir. Aksine bir düşüncenin kabulü halinde, karı-koca arasında özellikle evlenmenin genel hükümlerine ilişkin olarak doğabilecek uyuşmazlıklarda taraflardan herbirinin kendi milli hukukunun uygulanabileceği, böyle bir uygulamanın ise sorunları daha da karmaşık hale getireceği açıktır.[42] Öte yandan, evlenen kadının yurttaşlığının kocasının yurttaşlığını izlemesi sonunda oluşacak tabiiyet birliğinin, karı ve kocanın farklı yurttaşlığa sahip olmasından doğabilecek sosyal ve siyasal mahzurları da yok edeceği ve böylelikle, çocukların daha uygun bir ortamda yetişmelerine yardımcı olacağı da malumdur.[43]

Acaba KKTC kanunkoyucusu, evlenen kadının yurttaşlığının kocanın yurttaşlığını izlemesi sistemini benimserken yukarıdaki nedenlerden hangisini benimsemiştir? Belirtmek gerekir ki, Yurttaşlık Yasası'nın hazırlık çalışmalarından

hareketle be soruyu cevaplandırabilmek mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle, ne Yasanın gerekçesinde, ne ilgili Bakanlıkça hazırlanan Komisyon raporunda ve ne de Cumhuriyet Meclisinde yapılan görüşmelerde konuya ilişkin bir açıklık yoktur.

Kanımızca, KKTC Yurttaşlık Yasası'nın bu sistemi benimserken yukarıda açıkladığımız nedenlerden hangisine dayanmış olduğunun bilinmesi, çalışmamızın şu aşamasında pek de önemli değildir. Zira biraz sonra üzerinde duracağımız gibi, KKTC yurttaşlık Yasasının bu sistemi benimsemesinin nedeni, yukarıda açıkladığımız mülahazalardan ziyade, devletin yürüttüğü nüfus politikasıdır. Bu nedenle şimdilik sadece şunu söylemek mümkündür ki, KKTC Yurttaşlık Yasası tarafından da benimsenmiş olan bu sistem, hem vatandaşlık hukuku tekniği ve hem de feminist akımlar tarafından ciddi şekilde eleştirilmiştir.

Evlenen kadının vatandaşlığının kocanın vatandaşlığını izlemesi sistemine karşı yöneltilen teknik eleştiri, sistemin hem vatansızlığa, hem de çifte vatandaşlığa yol açabilecek bir yapıya sahip olduğu iddiası olmuştur.[44] Gerçekten de , evlenen kadının vatandaşlığının kocasının vatandaşlığını izlemesi sisteminde, kadının kendi vatandaşlık kanunları uyarınca özgün vatandaşlığını da kaybetmemesi halinde çifte vatandaşlığa sahip olacağı açıktır. Aynı şekilde, bu sistemin mutlak olarak uygulanması halinde, yabancı erkekle evlenmek suretiyle vatandaşlığını kaybeden kadının, kocanın vatandaşlığını da kazanamaması halinde vatansız kalma tehlikesi her zaman mevcuttur. Nitekim bu nedenlerledir ki, söz konusu sistem hiç bir ülkede tam ve mutlak olarak uygulanmamıştır.[45]

Kadının ekonomik, sosyal ve siyasi bakımdan bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan hukuki alanda kadın-erkek eşitliğini[46] vatandaşlık hukuku alanına da aktarmak isteyen hukukçuların bu sisteme karşı yönelttikleri eleştirileri ise şu şekilde özetlemek mümkündür: Roma Hukukundan kalan köhneleşmiş bir aile kavramına bağlı kalarak, evlenen kadının vatandaşlığının mutlak olarak kocanın vatandaşlığını izlemesi gerektiği görüşüne bağlı kalabilmek günümüzde mümkün değildir. Günümüzde kadınlar genel olarak ekonomik bağımsızlıklarını elde etmiş, sosyal ve siyasal hayata aktif olarak katılan varlıklar haline gelmişlerdir. Çalışma hayatına tam anlamıyla ortak olan ve siyasal haklardan faydalanma konusunda da önemli aşamalar kaydetmiş olan kadınları, hukuki bakımdan da kocalarına bağımlı kılmak günümüz sosyolojik gerçeklerine aykırıdır. Bu anlamda, özellikle aile hukuku alanındaki güncel gelişmelere paralel olarak, hukuk alanında giderek daha geniş bir uygulama alanı bulan kadın-erkek eşitliği,[47] vatandaşlık hukuku alanında da uygulamalı ve evlenen kadının vatandaşlığı da günümüz sosyolojik gerçeklerinden hareketle saptanmalıdır.[48] Günümüz sosyolojik gerçekleri ise evlenmede kadının vatandaşlığının, kendi iradesi dışında zorunlu olarak değişmesi ve kocanın vatandaşlığını izlemesi gerektiği yönünde değildir.[49] Tam tersine, özellikle Batı Avrupa ülkelerinin son yıllarda aile hukuklarında yapmış oldukları değişiklikler aile birliğinin reisi kocadır kuralını derinden sarsmış ve kocanın bu sıfatla sahip olduğu yasal üstünlüklerin bir çoğuna son vermiştir.[50] Bütün bu gelişmelere rağmen, "kocanın aile birliğinin reisi olduğu" konusunda halâ ısrar etmek ve ailede tâbiiyet birliğini de evlenen kadının vatandaşlığını zorla değiştirerek sağlamaya çalışmak günümüz gerçeklerine uymamaktadır.

Belirtmek gerekir ki, evlenen kadının vatandaşlığının kocanın vatandaşlığını izlemesi sistemine yöneltilen bu teknik ve feminist eleştiriler, etkisini çabuk göstermiş ve devletler, evlenen kadının vatandaşlığının ilke olarak kocasından bağımsız olması görüşünü paylaşmaya yönelmişlerdir.[51] Devletlerin paylaşmaya başladıkları bu yaklaşım, zaman içinde milletlerarası örgütler tarafından hazırlanan milletlerarası hukuk metinlerinde de yer almaya başlamıştır.[52] Ancak bu görüşü paylaşan devletler, yine de "ailede tâbiiyet birliğinin sağlanması" gereğinden vazgeçmemişler ve evlenen kadının, kendi iradesiyle bu birliğin gerçekleşmesine yardımcı olmasına yönelik özel düzenlemeler getirmişlerdir. Getirilen bu özel düzenlemeler ise uygulamada ya evlenen kadının evlenmeye bağlı olarak kendi iradesiyle kocasının vatandaşlığına geçmesi; ya da kendisine tanınan istisnai vatandaşlığa alınma yoluyla kocasının vatandaşlığını kazanması şeklinde karşımıza çıkmıştır.[53]

Yukarıda ana hatlarıyla açıklanan ve evlenen kadının vatandaşlığı konusunda kadının kocasından bağımsız olması gerektiği görüşünü kabul eden düzenlemelerin en güzel örneğini 403 Sayılı TVK'nu oluşturmaktadır. Vatandaşlık hukuku açısından kadının koca karşısındaki bağımsızlığını kabul etmesi ve kadının iradesine değer vermesi bakımından tamamiyle modern görüşü yansıtan[54] TVK md. 5'e göre, bir Türk ile evlenen yabancı kadın, bu evlenme nedeniyle otomatik olarak Türk Vatandaşlığını kazanamaz. Bir Türkle evlenen yabancı kadının Türk vatandaşlığını kazanabilmesi için, evlenme yetkili Türk makamları önünde yapılıyorsa evlenme sırasında; evlenme yabancı makamlar önünde yapılıyorsa, evlenmeyi izleyen 1 ay içinde evlenmeyi tescille yetkili Türk makamlarına Türk vatandaşlığına geçmek istediğini beyan etmesi gerekir (md. 42). Görüldüğü gibi, TVK'nun evlenen kadının vatandaşlığı konusunda getirmiş olduğu düzenleme KKTC Yurttaşlık Yasasıyla getirilmiş olan düzenlemeden tamamiyle farklı olup,[55] modern görüşü yansıtmaktadır.

Yapılan bütün bu açıklamalardan çıkan sonuç şudur ki, KKTC Yurttaşlık Yasası'nın evlenen kadının vatandaşlığı konusunda getirmiş olduğu düzenleme, kadın erkek eşitliğini vatandaşlık hukuku alanına aktarmak isteyen güncel gelişmelerin çok gerisindedir. Evlenen kadını vatandaşlık hukuku açısından kocasına bağımlı kılan ve kadının iradesini hiç bir şekilde dikkate almayarak kadının otomatik olarak KKTC yurttaşı olmasını hükme bağlayan bu düzenlemelerin kadın-erkek eşitliği açısından başka türlü yorumlanmasına imkan yoktur. Ancak unutmamak gerekir ki, getirilen bu düzenleme de bir zaruretin ifadesidir. Zaruret ise, KKTC yurttaşlarının sayısının arttırılması yoluyla, Rumların artık klasikleşmiş olan "Türkler'in Ada'da azınlık oldukları" yolundaki iddiasına bir gem vurabilmektir. Konuya bu açıdan bakıldığında, kanun koyucunun, vatandaşlık hukuku alanındaki kadın-erkek eşitliğini bilinçli bir tercihin sonucu olarak ihlal ettiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Söylenebilecek tek şey, devletin nüfus ve vatandaşlık politikasının, vatandaşlık hukuku alanında kadın-erkek eşitliği idealine haklı olarak tercih edildiğidir. Yapılan bu tercihin Yasanın getirmiş olduğu diğer düzenlemeleri de etkilediği aşağıdaki açıklamalarımızda ortaya konacaktır.

2. Yabancı Erkeğin KKTC Yurttaşı Bir Kadınla Evlenmesi

a. KKTC Yurttaşlık Yasasının getirmiş olduğu düzenleme

Ailede tâbiiyet birliği kocanın vatandaşlığı esas alınarak sağlandığından, evlenmede vatandaşlığı etkilenen hep kadın olagelmiştir. Bu anlamda, evlenmede vatandaşlığı değişen ve farklı uygulamalar çerçevesinde de olsa, kocanın vatandaşlığını alan kadındır. Yoksa evlenme kocanın vatandaşlığını etkilemez. Diğer bir ifadeyle vatandaş olan bir kadınla evlenen yabancı erkek, bu evlenme nedeniyle otomatik olarak karısının vatandaşlığını kazanamaz. Aynı şekilde, evlilik süresince kadının vatandaşlığında meydana gelen değişmeler ve vatandaşlığı kayıp hali de kocanın vatandaşlığını etkilemez.[56]

Vatandaşlık hukukuna hakim olan anlayışın evlenme sonunda kadının vatandaşlığının değişmesi olmasına rağmen, KKTC Yurttaşlık Yasası, 7. maddesinin (2) fıkrasında getirdiği düzenleme ile değişik ve pek rastlanmayan bir yaklaşımı benimsemiş bulunmaktadır. Yasanın getirmiş olduğu düzenlemeye göre, "KKTC yurttaşı bir kadınla en az bir yıldan fazla evliliği olan ve birlikte yaşayan bir erkek, ikâmet koşulu aranmaksızın KKTC yurttaşlığını kazanır". Görüldüğü gibi, getirilen bu düzenleme karşısında, alışılmışın aksine, KKTC yurttaşı bir kadınla evlenen yabancı erkek, evliliğin en az bir yıl sürmesi ve bu süre içinde karısıyla birlikte yaşamış olmak koşuluyla, yasa yoluyla, yani otomatik olarak KKTC yurttaşlığını kazanabilecektir.

Getirilen bu düzenlemeyle ilgili görüşlerimizi açıklamaya geçmeden önce, KKTC yurttaşlık yasasının neden böyle bir düzenlemeye yer verdiği sorusu üzerinde durmakta herhalde yarar vardır. Gerçekten, vatandaşlık hukukundaki genel eğilim evlenmenin sadece kadının vatandaşlığını etkilemesi yönünde iken KKTC Yurttaşlık Yasası neden böyle bir düzenlemeye yer vermiştir? Belirtmek gerekir ki, aynen yukarıda olduğu gibi, KKTC Yurttaşlık Yasasının neden böyle bir düzenlemeye yer verdiği sorusunun cevabını Yasanın hazırlık çalışmalarından çıkarabilmek mümkün değildir. Ne yasanın genel gerekçesinde, ne de madde gerekçelerinde bu soruyu cevaplayacak bir açıklama vardır. Kanımızca bu soruya verilecek cevap da KKTC'nin nüfus yapısıyla ilgilidir. Diğer bir ifadeyle, KKTC yurttaşlarının sayısının arttırılması amacı bu düzenlemede de etkili olmuştur. Yasayı hazırlayanlar, getirdikleri bu düzenleme ile, KKTC yurttaşlarının sayısının artabileceğini düşünmüşlerdir. Yoksa, Yasayı hazırlayanların, bu düzenlemeyi getirirken, vatandaşlarla evlenen yabancı uyruklu bir erkek ve kadın arasında, vatandaşlığın kazanılma koşulları bakımından bir eşitlik sağlamayı düşündüklerini söylemek çok iyimser bir yorum olur.

Bu ön açıklamayı yaptıktan sonra, getirilen düzenlemeyle ilgili olarak şu gözlemleri yapmak mümkündür: Yasa, KKTC yurttaşı olan bir kadınla evlenen yabancı erkeğin KKTC yurttaşlığını kazanabileceğini "Yasa Yoluyla Kazanma" başlığını taşıyan ikinci kısımda düzenlemiştir. Bu nedenle, aynen 7. maddesinin (1) fıkrasının uygulanmasında olduğu gibi, KKTC yurttaşı bir kadınla evlenen yabancı erkeğin KKTC yurttaşlığını kazanabilmesi için, "İlgili Bakanlık" veya "Bakanlar Kurulu" gibi yetkili bir makamın kararına ihtiyaç yoktur. KKTC yurttaşı bir kadınla evli olan bir erkek, bu evliliğinin en az bir yıl sürmüş olması ve bu süre içinde kadınla birlikte yaşadığını kanıtlaması koşuluyla otomatik olarak KKTC yurttaşlığını kazanacaktır. Nitekim Yasa, "ikamet koşulu aranmaksızın" demek suretiyle bu hususu belirtmiş ve yabancı erkeğe tanınmış olan bu imkanın, yetkili makamın kararını gerektiren "genel olarak yurttaşlığa alınma" yolundan farklı olduğunu vurgulamıştır.[57]

Yasanın, KKTC yurttaşı bir kadınla evli olan bir erkeğe yasa yoluyla KKTC yurttaşlığını kazanma imkanını vermiş olmasına rağmen, bu imkanın kullanılmasını "evliliğin en az bir yıl sürmüş olması" ve bu süre zarfında "erkeğin kadınla birlikte yaşamış olması" koşullarına bağlaması, kanımızca maddenin uygulanması sırasında bazı sorunların doğmasına yol açabilecektir. Şöyle ki; Yasanın, KKTC yurttaşı bir kadınla evli olan erkeğin KKTC yurttaşlığını kazanabilmesi için evliliğin en az bir yıl sürmüş olması koşulunu araması mümkündür ve haklı görülebilir. Ancak evlilik birliğinin temeli karı ve kocanın her bakımdan bir hayat ortaklığı kurmak amacıyla yan yana gelmeleri olduğuna göre, Yasanın, bu gayet tabii olan durumu bir koşul haline getirmesi, evlilik birliğinin ruhuna ve yapısına aykırıdır.

Öte yandan, KKTC Yurttaşlık Yasasının getirmiş olduğu bu iki koşul, aynen 7. maddenin (1) fıkrasının uygulanmasında olduğu gibi, [58] KKTC yurttaşı kadınla evlenmiş olan yabancı erkeğin KKTC yurttaşlığını kazanma süreci içine "yetkili bir makamın kararı" kavramını da dahil edebileceğinden tehlikelidir. Gerçekten, getirilen bu iki koşul nedeniyle, KKTC yurttaşı bir kadınla evlenen yabancı erkeğin, bu evlenmeye bağlı olarak KKTC yurttaşlığını kazanabilmesi için bu evliliğin en az bir yıldır mevcut olduğunu ve bu süre içinde karısıyla birlikte yaşadığını kanıtlamak zorundadır. Diğer bir ifadeyle, KKTC yurttaşı bir kadınla evli olduğu için bu evliliğe bağlı olarak KKTC yurttaşlığını kazanmak isteyen koca hakkında, başvuru makamı, zorunlu olarak, böyle bir evliliğin mevcut olup olmadığı, eğer mevcutsa bunun bir yıldan beri sürüp sürmediğini ve daha da önemlisi, bu süre zarfında karı ile kocanın birlikte yaşayıp yaşamadıkları hakkında bir "karar" vermek zorunda kalacaktır. Oysa aranılan bu "karar", evlenmeyle yurttaşlığın kazanılmasını "yasa yoluyla kazanma" kısmında düzenleyen yasanın sistematiğine aykırıdır.

Nihayet, getirilen düzenlemeyle ilgili olarak üzerinde durulabilecek olan son bir nokta da, madde metni içinde geçen "ikamet koşulu aranmaksızın" ibaresinin gereksiz olduğudur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, kanunkoyucu bu ibareyi, evlenme yoluyla kazanılan yurttaşlığın yetkili makam kararıyla kazanılan yurttaşlıktan farklı olduğunu vurgulamak için kullanmıştır. Ancak, kanımızca herkes tarafından bilinen bu farkı vurgulamak için yasanın sistematiğini bozmak da yanlıştır. Bütün bu eleştiriler karşısında, KKTC kanunkoyucusunu, ilgili maddeyi "KKTC yurttaşı bir kadınla evlenen erkek, evlenme tarihinden itibaren bir yıl geçmekle KKTC yurttaşlığını kazanır" şeklinde kaleme alması herhalde amaca daha uygun düşerdi kanısındayız.

b. KKTC Yurttaşlık Yasası'nın getirmiş olduğu düzenlemenin kadın-erkek eşitliği açısından değerlendirilmesi

İlginçtir ki, KKTC kanunkoyucusu, KKTC yurttaşlarının sayısını arttırmak amacıyla getirmiş olduğu bu düzenlemeyle, aslında farkında olmadan, vatandaşlık hukuku alanında kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesine de çok olumlu bir katkıda bulunmuştur. Bu olumlu katkıyı şu şekilde açıklamak mümkündür: Bilindiği gibi,

klasik tez, evlilik birliğinin gerektirdiği vatandaşlık bütünleşmesinin, ailenin reisi olan kocanın vatandaşlığı ekseninde gerçekleşmesini savunmaktadır. Klasik teze göre, evlenme sonunda vatandaşlığı değişmesi ve kocanın vatandaşlığını alması gereken taraf kadındır. Yoksa evlenme, kocanın vatandaşlığını hiç bir şekilde etkilememektedir [59]. Nitekim, 20. yüzyılın ilk yarısının sonuna kadar etkisini bütün dünyada sürdürmüş bulunan bu görüş nedeniyle, vatandaşlık kanunları, daha ziyade kadınların kocalarının vatandaşlığını almalarına imkan veren; buna karşın kocaların karılarının vatandaşlığını almalarına imkan sağlamayan düzenlemeler getirmişlerdir.[60]

Görüldüğü gibi, klâsik tez, açıklanan bu yapısıyla, vatandaşlık hukuku alanındaki kadın erkek eşitliğinin gerçekleşmesini, kadın aleyhinde geciktirmektedir. Zira klasik tez, vatandaşla evlenen yabancı kadınla yabancı erkek arasında, vatandaşlığın kazanılmasının koşulları açısından kadın aleyhine farklılık yaratmaktadır. Bu tez çerçevesinde, vatandaş olan bir erkekle evlenen yabancı kadın, kendi iradesine bakılmaksızın kocasının vatandaşlığını alırken; vatandaş olan bir kadınla evlenen yabancı erkek evlenme yoluyla karısının vatandaşlığını alamamaktadır.

Nitekim, yukarıda açıklanan bu eşitsizliği gören Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 1977 yılında yayınlamış olduğu raporda

- üye devlet vatandaşlarıyla evlenen yabancı kadın ve erkek arasında, eşin vatandaşlığını kazanma şartları açısından hiç bir ayırım yapılmamasını sağlayacak önlemlerin alınmasını;
- üye devletlerin kadın vatandaşları ile evli olan yabancı erkeklerin, eşlerinin vatandaşlıklarını kazanmaları açısından, mümkün olduğu ölçüde, erkek vatandaşlarla evli yabancı kadınlara uygulanan usul ve işlemlere tâbii tutulmasını ve
- bu konuda, yabancı uyruklu erkeklerden, en çok üç yılı evlilikten sonra olmak üzere
- beş yılı aşmayan sürelerde ülkede ikamet şartının istenmesini

tavsiye etmiştir.[61]

KKTC Yurttaşlık Yasasının 7. maddesinin (2) fıkrasının getirmiş olduğu düzenlemeyi bu tavsiye kararı açısından değerlendirdiğimizde ise, getirilen düzenlemenin, tavsiye kararıyla tamamiyle uyum içinde olduğu görülür. Gerçekten, 7. maddenin (2). fıkrası, KKTC yurttaşı olan bir kadınla evlenen yabancı erkeğe de KKTC yurttaşı olma imkanı vermekle, evlenmeye bağlı olarak vatandaşlığın kazanılması açısından kadınla erkek arasındaki farkı kaldırmıştır. Bu anlamda KKTC Yurttaşlık Yasasının 7. maddesinin (1). fıkrası evlenmeye bağlı olarak kadına KKTC yurttaşlığını verirken; aynı maddenin (2) fıkrası da evlenmeye bağlı olarak erkeğe KKTC yurttaşlığını vermektedir. Öte yandan, 7. maddenin (2) fıkrası, KKTC yurttaşı bir kadınla evlenen yabancı erkeğin KKTC yurttaşı olmasını en az bir yıllık evlilik süresine bağlamakla da tavsiye kararına uygun davranmıştır.

Yapılan bütün bu açıklamalar da göstermektedir ki, KKTC Yurttaşlık Yasasının 7. maddesinin (2). fıkrasıyla getirilen düzenleme, vatandaşlık hukuku alanında kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olan bir düzenlemedir. Getirilen bu düzenlemeyle KKTC yurttaşlarının sayısını arttırmak isteyen kanunkoyucu,

amacını aşan bir biçimde, vatandaşlık hukuku alanında kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesine de yardımcı olmuştur. Getirilen bu düzenlemenin, ayrıca Avrupa Konseyinin vatandaşlık hukuku alanında kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesi yönünde almış olduğu tavsiye kararına uygun düştüğünü de ayrıca belirtmek gerekir.

2. KKTC Yurttaşlığının Evlenme Yoluyla Kaybedilmesi ve Kadın

Evlenmenin yurttaşlığa etkisi iki yönlüdür. Bunlardan birincisi yabancı kadının vatandaş olan bir erkekle evlenmesi; ikincisi ise vatandaş olan kadının yabancı bir erkekle evlenmesidir.[62] Vatandaşlık kanunlarına bakıldığında, bunlardan ilk halin vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin kısımlarda; ikinci halin ise vatandaşlığın kaybedilmesine ilişkin kısımlarda düzenlendiği görülür. Nitekim KKTC Yurttaşlık Yasası da yabancı kadının vatandaş olan bir erkekle evlenmesinin sonuçlarını "Yasa Yolu ile Yurttaşlığın Kazanılması" kısmında (md.7); vatandaş kadının yabancı bir erkekle evlenmesinin sonuçları ise "Yurttaşlıktan Çıkma ve Yurttaşlığın Kaybedilmesi" kısmında (md.19) düzenlemiştir.

Yabancı bir erkekle evlenen KKTC yurttaşı kadının yurttaşlık durumunun ne olacağı sorusu ise, "yurttaşlığın korunması" başlığı altında Yasanın 19. maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Getirilen düzenlemeye göre, "Yabancı bir erkekle evlenen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşı kadın, kocasının yurttaşlığını kazanmış olsa bile, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlığını korumaya devam eder". Görüldüğü gibi getirilen düzenleme, çifte vatandaşlığa yol açma pahasına bile olsa, yabancı ile evlenen KKTC yurttaşı bir kadının yurttaşlığını muhafaza edeceği hükmüne getirmektedir.

Belirtmek gerekir ki, KKTC Yurttaşlık Yasasının 19. maddesiyle getirilmiş olan bu düzenlemenin genel olarak vatandaşlık hukuku uygulamasıyla çelişen bir tarafı yoktur. Zira, bazı devletler, özellikle nüfus politikalarının da etkisiyle, ailede "tâbiiyet birliği" ilkesini sadece koca kendi vatandaşları olduğu takdirde benimsemekte; buna karşın kocanın yabancı olması halinde bu ilkeden sapabilmektedirler. Diğer bir ifadeyle, bu tür bir uygulamayı benimsemiş olan devletler, kendi vatandaşı olan bir erkekle evlenen yabancı kadınlar açısından "ailede tâbiiyet birliği" ilkesine önem vererek kadını kendi vatandaşı yapmakta; buna karşın yabancı bir erkekle evlenen kendi vatandaşı olan kadınlar açısından "vatandaşlık bağının çözülmezliği" ilkesine önem vererek kadının vatandaşlığını muhafaza etmektedirler.[63] 1928 yılından 1964 yılına kadar Türk Vatandaşlık hukukunu düzenlemiş bulunan 1312 sayılı mülga TVK'nun 13. maddesi, genç Cumhuriyetin nüfus politikası nedeniyle,[64] bu tür uygulamayı benimsemiş bulunan devletlerin güzel bir örneğini oluşturmuştur.[65] İşte aynen mülga TVK gibi, KKTC Yurttaşlık Yasası da yabancıyla evlenen kadının hiç bir şekilde KKTC yurttaşlığını kaybetmeyeceğini hükme bağlamış bulunmaktadır.

Sonuç

Vatandaşlık hukukuna ilişkin normlar, devletlerin izlemekte oldukları nüfus politikaları ile sıkı bir etkileşim içindedir. Bu anlamda, devletlerin izlemekte oldukları nüfus politikaları, yine devletlerin vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi konusunda benimseyecekleri sistemleri ve bu sistemler çerçevesinde getirilen normları yakından etkilemektedir.

KKTC Yurttaşlık Yasası da, özellikle evlenmenin yurttaşlığa etkisi ve kadın konusunda getirmiş olduğu düzenlemelerde kendisini bu etkiden kurtaramamıştır. Nitekim bu nedenle, Yasa, KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadının, kendi iradesine bakılmaksızın otomatik olarak KKTC yurttaşlığını kazanacağını hükme bağlamıştır. Ancak yasa, yine izlenen nüfus politikası nedeniyle, aynı cömertliği yabancıyla evlenen KKTC yurttaşı kadına göstermemiş ve kadının KKTC yurttaşlığını korumasını öngörmüştür. Bu anlamda Yasanın evlenen kadının vatandaşlığı konusunda benimsemiş olduğu sistemin "vatandaşla evlenen yabancı kadının kocasının vatandaşlığını kazanması; fakat yabancıyla evlenen vatandaş kadının vatandaşlığının bu evlenmeden etkilenmemesi" sistemi olduğunu söylemek mümkündür.

KKTC Yurttaşlık Yasası'nın evlenen kadının vatandaşlığı konusunda benimsemiş olduğu bu sistemin, kadın-erkek eşitliği ilkesini vatandaşlık hukuku alanına aktarmak isteyen görüşlerin gerisinde kaldığı ve bu eşitliği kadın aleyhine ihlâl ettiği açıktır. Ancak önemle belirtmek gerekir ki, getirilen düzenlemelerle oluşan bu ihlâl, KKTC kanunkoyucusunun bilinçli bir tercihinin sonucu değildir. Tam tersine, ortaya çıkan bu sonuç devletin izlediği haklı nüfus politikasının bir sonucudur. Diğer bir ifadeyle, kanunkoyucu, vatandaşlık hukuku alanındaki kadın-erkek eşitliği idealini, zorunlu ve haklı olarak devletin nüfus politikasına kurban etmiştir. Ancak bu olumsuzluğa rağmen, KKTC Yurttaşlık Yasasının, yine nüfus politikasının etkisiyle de olsa, KKTC yurttaşı kadınla evlenen yabancı erkeğe KKTC yurttaşlığını alma hakkı vermesi, kadın-erkek eşitliğinin vatandaşlık hukuku alanına taşınması yönünde olumlu bir katkıdır.

Notlar

1. E. E. GÖĞER, *Türk Tabiiyet Hukuku*, 4. bs. Ankara 1979, s. 59 vd.
2. Nitekim, vatandaşlık hukukuna ilişkin genel eserler yanında, özel olarak evlenmenin kadının vatandaşlığı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların sayısı da bir hayli fazladır. Bu konuda bkz. R. AYBAY, (1980). *Kadının Uyrukluğu Üzerinde Evlenmenin Etkisi*, Ankara; O. F. BERKİ, (1972). Türk Hukukunda Evlenmenin Tâbiiyete Tesiri, *H. C. OĞUZOĞLU'na Armağan*, Ankara, s. 89 vd.; B. DUTOIT, (1973). *La Nationalite de la Femme Mariée*, Vol. I, Genève; R. HEGI, (1954). *La Nationalite de la Femme Mariee*, Lausanne; A. SAKMAR, (1978). Kadınla Erkek Arasındaki Hukuki Eşitliklik İlkesi ve Vatandaşlık Hukuku, *İÜHFM.* (1978), s. 123 vd.
3. H. PAZARCI, (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Ankara, s. 58; E.NOMER, (1997). *Vatandaşlık Hukuku*, 11. bs., İstanbul, s. 5.
4. KKTC "Yurttaşlık Yasası"nın metni için bkz. *Resmi Gazete, 52,* 23 Mayıs 1993
5. Genellikle kabul edildiğine göre, "tâbiiyet" kavramı "kişileri ve şey'i devlete bağlayan hukuki bağdır. "Vatandaşlık" kavramından ise sadece "gerçek kişileri devlete bağlayan hukuki ve siyasi bağ" anlaşılır. Bu anlamda "tâbiiyet" kavramı, "vatandaşlığı" da içeren bir üst kavramdır, bkz. V. DOĞAN, (1999). *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Ankara, s. 4. Gerçekte, Türk Hukuku yönünden "tâbiiyet", "vatandaşlık", "uyrukluk" ve "yuttaşlık" kavramları aynı anlamı ifade etmekte olup, doktrinde ve uygulamada biri diğerinin yerine kullanılabilmektedir, bkz. E. NOMER, s. 11; V. DOĞAN, s. 3-5. Buna karşın KKTC hukukunda kullanılan kavram "yurttaşlık"tır. KKTC hukuk sisteminin "yurttaşlık" kavramına bağlılığı 3/975 sayı ve 7 Şubat 1975 tarihli "Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Yurttaşlık Kanunu"ndan bu yana süregelmektedir. Bu ülkenin hukuk sisteminde kullanılan "yurttaşlık" kavramının KKTC Anayasası md. 67'nin başlığı ile de uyum halinde olduğunu belirtmek gerekir. Biz bu çalışmamızda, doğru bulduğumuz ve alışık olduğumuz "vatandaşlık" kavramına bağlı kalmayı, ancak ele aldığımız Yasa'nın hüküm ve ayrımlarından söz ederken yasanın terminolojisine uygun olarak "yurttaşlık" kavramını kullanmayı uygun bulduk.
6. Kıbrıs Türk Federe Devletinin vatandaşlık hukukuna ilişkin iki önemli çalışma için bkz. N. ULUOCAK, (1983). Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Yurttaşlık Kanununa ilişkin kritik inceleme, *Kıbrıs Türk Federe Devlet'inin Milletlerarası Hukuka İlişkin Bazı Sorunları Sempozyumu,* İstanbul, s. 69 vd.; A. SAKMAR, (1983). Kıbrıs Türk Federe Devleti Vatandaşlığı Üzerine Genel Düşünceler, *Kıbrıs Federe Devletinin Milletlerarası Hukuka İlişkin Bazı Sorunları Sempozyumu,* İstanbul, s. 63 vd.
7. KKTC Yurttaşlık Yasası, "Yabancıların Durumu ve Yurttaşlık İşlemleri" başlığını taşıyan dördüncü kısmında yer verdiği 11. madde ile, KKTC içinde "Muhaceret Dairesi Müdürlüğü"nü; KKTC dışında ise KKTC elçiliklerini, konsolosluklarını veya dış temsilciliklerini yurttaşlık işlemleri için yetkili kılmıştır.
8. "Kıbrıs'ta Sakinlerin Kaydı, Kimlik Kartı Verilmesi ve Bu Konularla İlgili Amaçlar İçin Kurallar Öngören Yasa" uyarınca (Fasıl 85), kendisine kayıt muafiyeti tanınmamış olan herkes bu yasada öngörülen biçimde kayıt yaptırarak kimlik kartı almak zorundadır.
9. Buna rağmen KKTC Yurttaşlık Yasası'nın madde gerekçelerinde (yayınlanmamıştır), 7. maddeyle ilgili olarak, "Evlenme, yurttaşlığın yasa yolu ile kazanılmasını sağlayan diğer bir yoldur" denildikten sonra "KKTC yurttaşı bir kadın veya erkekle evlenen yabancının KKTC yurttaşlığını kazanması için ikamet şartı aranmamakta, sadece birlikte yaşadıklarını kanıtlamaları şartı aranmaktadır" ifadesine yer verilmiş olması son derece hatalıdır.
10. N. ULUOCAK, (1984) *Türk Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul, s. 37; E. NOMER, s. 66; E. GÖĞER, s. 61.
11. Bu konuda özel bir düzenleme getiren İsviçre ve Fransız vatandaşlık hukuku ve getirdikleri çözüm şekilleri için bkz. N. ULUOCAK, s. 35, n. 87; E. NOMER, s. 67.
12. N. ULUOCAK, s. 34-35; E. NOMER, s. 67; E. GÖĞER, s. 61; R. AYBAY, s.111. Ayrıca muvazaalı evlenmelerin vatandaşlık hukukundaki durumu hakkında geniş bilgi için bkz. R. AYBAY, s. 109 ve V. DOĞAN, s. 59 vd.
13. a.e. s. 59 vd.; N. ULUOCAK, s. 35; E. NOMER, s. 67;

14. KKTC Yurttaşlık Yasası'nın evlenmenin kadının vatandaşlığına etkisi konusunda benimsemiş olduğu sistem, Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK)'nun benimsemiş olduğu sistemden (TVK md.5 ve md.42) farklı olduğu için, Türk Vatandaşlık Hukuku açısından önem taşıyan "kadının irade beyanında bulunduğu an"ın KKTC hukuku bakımından tartışılmasının hiçbir anlamı yoktur, bkz. E. GÖĞER, s. 62, n.48; N. ULUOCAK, s. 39 vd. Türk Vatandaşlık Hukukunda, bir Türk vatandaşı erkekle evlenen yabancı kadının Türk vatandaşlığını kazandığı anın "kadının beyanda bulunduğu tarih" olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde, bkz. O. F. BERKİ, s. 93 vd.
15. N. ULUOCAK, s. 39.
16. a.e., s. 39; E. NOMER, s. 64; E. GÖĞER, s. 62; V. DOĞAN, s. 57.
17. E. NOMER, s. 68; N. ULUOCAK, s. 40.A. GERÇEL, (1999). Kıbrıs Tarihinde Göçler, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998*, C. II, Tarih-Kıbrıs Sorunu , Gazimağusa, KKTC, s.485 vd.
19. Y. HALACOĞLU, (1993). Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskan Siyaseti, *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, s. 57 vd. KKTC'de yapılan son nüfus sayımı 15 Aralık 1996 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere göre, KKTC'nin nüfusu 200,587 kişidir. 1986 yılında yapılan önceki sayımda, KKTC'nin nüfusunun 162,676 kişi olduğu düşünüldüğünde, 10 yıl içinde meydana gelen artışın sadece % 2.1 oranında (37,911 kişi) olduğu görülür. Üstelik bu nüfusun 11,925'nin de KKTC dışında ikamet ettiğini belirtmek gerekir. Görüldüğü gibi, alınan çeşitli yasal önlemlere rağmen, KKTC'nin nüfusu istenilen düzeyde artmamaktadır. Bkz. K. F. FERİDUN, (1998). General Population Census (15 Decembre 1996) and Some of the Important Government Decisions and Legislation Pertaining to Population in the TRNC, *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, 4,* s. 377 vd.
20. A. ÖZTÜRK,(1996) "Kıbrıs Meselesinin Nüfus Faktörü", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, 2,* No: 4, 367; S. İSMAİL, (1998), *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, s.166.
21. Nitekim, Muhaceret Dairesi yetkililerinin vermiş olduğu bilgiye göre, 1984 yılından bu yana KKTC vatandaşı yapılan kişilerin sayısı yaklaşık 49,000 kişiyi bulmuştur. 1974-1984 yılları arasında KKTC vatandaşı yapılanların sayısı ise, kayıtlar sağlıklı tutulmadığından kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda bkz. 15 yılda 49 bin vatandaş, *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Haziran 1999. Belirtmek gerekir ki, sadece KKTC değil, fakat Kıbrıs Rum Yönetimi de nüfusunu arttırma peşindedir. Nitekim Rum Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, Rum kesimindeki doğurganlık oranının halen %1,92 olduğunu, nüfusun yenilenmesi ve artması için gereken oranın ise %2,10 olduğunu belirterek, "çocuk yapın çünkü yok oluyoruz" sloganı ile halkı çocuk yapmaya davet ettiklerini açıklamışlardır. Bkz. Çocuk Yapın, Çünkü Yok Oluyoruz, *Kıbrıs Gazetesi* 23.2.2000.
22. E. GÖĞER, s.63; V. DOĞAN, s.13.
23. a.e. s.13, E. NOMER, s. 6 ;
24. Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından hazırlanan 30 Ağustos 1961 tarihli "Vatansızlığın Önlenmesi Sözleşmesi" ile, Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu tarafından hazırlanmış olan 13 Eylül 1973 tarihli "Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme" bu yönde yapılan milletlerarası çalışmaların en önemli örneklerini oluşturmaktadır. Bkz. E. NOMER, s.34; R. AYBAY, s.41 vd.

25. TVK md. 5 hükmü "Bir Türkle evlenen yabancı kadının veya vatansız bulunduğu veyahut evlenmekle eski vatandaşlığını kaybettiği takdirde Türk Vatandaşlığını kendiliğinden kazanır" düzenlemesini getirmiştir. Görüldüğü gibi, vatansız kadının evlenmekle kocasının yurttaşlığını kazanması açısından KKTC Yurttaşlık Yasası ile TVK tam bir uyum içerisindedir.
26. Aile (Evlenme ve Boşanma) Yasası için bkz. *Resmi Gazete, 10,* 26 Ocak 1998.
27. Evlenmenin geçersizliğinin evlenme yoluyla kazanılmış olan yurttaşlığa etkisi hakkında daha geniş bilgi için bkz. R. AYBAY, s. 105 vd.
28. Sistemler hakkında toplu bilgi için bkz. R. AYBAY, s.11 vd.
29. a.e., s.3, 11 vd.; E. NOMER, s. 61-62; E. GÖĞER, s.59.
30. R. AYBAY, s. 11.
31. a.e, s. 13.
32. a.e, s. 14; N. ULUOCAK, s. 32-33.
33. R. AYBAY, s. 13.
34. Üçüncü sistem olarak adlandırdığımız sistem, daha ziyade evlenen kadının vatansız veya çifte (çok) tâbiiyetli duruma düşmesini önlemek için geliştirilmiş bir sistem olduğundan bu tartışmalarda ağırlık kazanamamıştır, bkz. R. AYBAY, s. 21 vd.
35. A. SAKMAR, s. 124; R. AYBAY, s. 14.
36. Her üç sistemin de uygulamada doğurduğu alt sistemler açısından bkz. R. AYBAY, s. 14 vd.
37. Belirtmek gerekir ki, KKTC kanun koyucusu, KKTC yurttaşı bir erkekle evlenen yabancı kadına göstermiş olduğu bu cömertliği, yabancı erkekle evlenen KKTC yurttaşı kadın için göstermemiş ve bu sonuncu halde, kadının KKTC yurttaşlığını koruyacağını hükme bağlamıştır (md.19). Bu konuya, evlenmenin KKTC yurttaşlığının kaybına ilişkin hükümlerinin incelenmesi sırasında da tekrar geri dönülecektir.
38. E. GÖĞER, s. 59; E. NOMER, s. 63; R. AYBAY, s. 3;
39. a.e., s. 3.
40. a.e., s. 3.
41. a.e., s. 4.; E. NOMER, s. 61-62;
42. E. NOMER, s. 62; N. ULUOCAK, s. 32,
43. E. NOMER, s. 62; N. ULUOCAK, s. 32,
44. R. AYBAY, s. 13.
45. a.e., s. 16; SAKMAR, s. 124
46. a.e., s. 123.
47. a.e., s. 123.
48. E. GÖĞER, s.61; N. ULUOCAK, s. 33.
49. E. GÖĞER, s. 61.
50. A. SAKMAR, s. 123; N. ULUOCAK, s.33. Evliliğin genel hükümleriyle ilgili olan ve tamamı "kocanın aile birliğinin reisi olması" sıfatından kaynaklanan kadının kocasının soyadını alması; kadının kural olarak ayrı bir ikametgaha sahip olamaması; kadının çalışabilmesi için kocasının iznine gerek olması; çocuklar üzerindeki velayet hakkının kullanılmasında babanın oyunun üstün

olması; evlilik birliğinin temsilinde karı ve kocanın eşit haklara sahip olması gibi konular, yapılan bu değişikliklerle kocanın hakimiyet alanından çıkarılan konuların en önemli örneklerini oluşturmaktadır. Bu konuda bkz. S. TEKİNAY, (1982). *Türk Aile Hukuku*, İstanbul, s. 309 vd. Belirtmek gerekir ki benzeri konular Türk Medeni Kanunu Değişiklik Tasarısında da ele alınmıştır. Bkz. K. OĞUZMAN, - M DURAL, (1998). *Aile Hukuku*, 2. bs., İstanbul, s.13 vd.

51. R. AYBAY, s. 26.
52. Evlenen kadının vatandaşlığı sorununun milletlerarası plâtformda yapılan çalışmalarda ele alınmaya başlaması XX. yüzyılın ilk yarısına raslamaktadır. Bu konudaki ilk düzenlemelere 30'lu yıllar içinde Milletler Cemiyeti tarafından hazırlanan La Haye Sözleşmeleri ile, Amerikan Devletleri Konferansı'nın önderliğinde gerçekleştirilen Montevideo Sözleşmelerinde rastlamak mümkündür. Bkz. R. AYBAY, s. 35 vd. Ancak kuşkusuz ki, evlenen kadının vatandaşlığına yönelik çalışmalar, özellikle II. Dünya Savaşını izleyen yıllar içinde gelişen feminist akımlara paralel olarak XX. Yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaşmıştır. Yapılan bu çalışmalar içinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından hazırlanan *Evli Kadının Uyrukluğu Sözleşmesi (1957)* ve *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979)* ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından yayınlanan *Değişik Vatandaşlıktaki Eşlerin Vatandaşlılığa İlişkin Tavsiye " Kararı (1977* önem taşımaktadır. Belirtmek gerekir ki, anılan bütün bu milletlerarası metinlerde evlenen kadının vatandaşlığının kocanın vatandaşlığından bağımsız olarak düşünülmesi gerektiği ve kadının, ancak kendi iradesiyle kocasının vatandaşlığını alması gerektiği hükme bağlanmıştır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. R. AYBAY, s. 42, s.58 vd.; A. SAKMAR, s. 124 vd.
53. R. AYBAY, s. 27; A. SAKMAR, s.126.
54. A. SAKMAR, s. 124. 2h. 126; R. AYBAY, s.90, s.104; E. GÖĞER, s. 61; E. NOMER, s. 46; O. F. BEKRİ, s. 91.
55. TVK'nun getirdiği düzenleme, sadece kadının vatansız olması veya evlenmekle eskivatandaşlığını kaybetmesi halinde kocasının vatandaşlığını otomatik olarak kazanması açısından KKTC Yurttaşlık Yasası ile benzerlik arzetmektedir.
56. Evlenmenin sadece kadının vatandaşlığını etkileyeceği yönünde bkz. E. GÖĞER. s. 59 vd.; N. ULUOCAK , s. 31 vd.
57. Nitekim, KKTC Muhaceret Dairesi Müdürlüğü'nün 18.10.1996 tarih ve 41598/89 sayılı yazısıyla KKTC Hukuk Dairesi'nden istemiş olduğu mütalâayı cevaplandıran Hukuk Dairesi, 28.10.1996 tarihli mütalâasında, evlilik nedeniyle kazanılan yurttaşlıkla ilgili kurallar, genel olarak yurttaşlığa alınmayla ilgili kurallar ve istisnai yurttaşlığa alınmayla ilgili kuralları birbirinden ayırdıktan sonra "Yasada genel olarak yurttaşlığa alınma kuralları ile evlilik dolayısıyla kazanılan yurttaşlık kuralları arasında farklılık vardır. Genel olarak yurttaşlığa alınma, bazı şartların mevcudiyetine bağlıdır" demek suretiyle, Yasanın 7. maddesinin (2) fıkrasıyla getirilen düzenlemenin, genel ve istisnai vatandaşlığa alınmadan farklı olduğunu açıkca vurgulamıştır. (Yayınlanmamıştır).
58. Bkz. yukarıda s. 8 vd.

59. E. GÖĞER, s. 59 vd.
60. A. SAKMAR, s. 128.
61. a.e. 125; R. AYBAY, s. 58-59
62. E. GÖĞER, s.60.
63. R. AYBAY, s. 17-18.
64. E. GÖĞER, s. 60.
65. Nitekim 13. madde "Türklerle evlenen ecnebi kadınlar Türk vatandaşı olurlar. Ecnebilerle evlenen Türk kadınları Türk kalırlar" şeklinde idi.

Kaynaklar

AYBAY, R. (1980). *Kadının Uyrukluğu Üzerinde Evlenmenin Etkisi*, Ankara

BERKİ, O.F. (1972). Türk hukukunda evlenmenin tâbiiyete tesiri, *H.C. OĞUZOĞLU'na Armağan*, Ankara, s. 89 –100

DOĞAN, V. (1999). *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Ankara.

FERİDUN, K.F. (1998). General Population Census (15 Decembre 1996) and Some of the Important Government Decisions and Legislation Pertaining to Population in the TRNC *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, 4* s.377-390.

FERİDUN, K.F. (1998). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Demografik Yapısı", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, 4*, s. 1-32.

GÖĞER, E. (1979). *Türk Tâbiiyet Hukuku*, 4.bs., Ankara.

HALAÇOĞLU, Y. (1993). Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Siyaseti, *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, s. 57-61.

İSMAİL, S. (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yurttaşlık Yasası (25/1993), *Resmi Gazete*, 27.5.1993

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi Hukuku ve Siyasi İşler Komitesinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yurttaşlık Yasa Tasarısına (Y.T. No: 188/2/92) İlişkin Rapor.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yurttaşlık Yasa Tasarısı Gerekçesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Aile (Evlenme ve Boşanma) Yasası (1/1998).

NOMER, E. (1997). *Vatandaşlık Hukuku*, 11. bs., İstanbul.

OĞUZMAN, K. & DURAL, M. (1998). *Aile Hukuku*, 2.bs., İstanbul.

ÖZTÜRK, A. (1996). Kıbrıs Meselesinin Nüfus Faktörü, *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, 2*, s. 363-369

PAZARCI, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Ankara.

SAKMAR, A. (1978). Kadınla Erkek Arasındaki Hukuk Eşitlik İlkesi ve Vatandaşlık Hukuku, *İÜHFM*. 1978, s. 123-133.

TEKİNAY, S.S. (1982). *Türk Aile Hukuku*, İstanbul.

Türk Vatandaşlığı Kanunu, (403) Sayılı Kanun, *Resmi Gazete 11638*, 22.2.1964,

ULUOCAK, N. (1984). *Türk Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul.

Summary

The rules developed by states related to their nationality laws are closely connected with population policies that they apply. It is possible to see this interaction in TRNC Nationality Code as well. That is why, the Nationality Code included the principle that a foreign woman who marries to a citizen of TRNC, automatically acquires TRNC citizenship. The assent of the woman is not one of the conditions required while she obtains TRNC citizenship. However, the Code, again as a result of the population policy, included a provision that a woman who is a citizen of TRNC preserves her citizenship after she marries to a foreign man even if it causes double nationality.

It is obvious that, this provision included in the TRNC Nationality Code is a breach of the equality principle against woman accepted by the nationality law. However, it should be noted that, this is not a reflection of the real intention of the TRNC lawmakers. This is because lawmakers preferred the population policy applied by the state contrary to the man-woman equality in nationality law. On the other hand, it should not be forgotten that there is also a provision in this Code, which gives the opportunity to a man that marries to a TRNC woman to acquire TRNC citizenship. It should be emphasized that this is a very important step towards the ideal of man and woman equality in nationality law.

Received March 21, 2000
Accepted April 25, 2000

Kadın / Woman 2000, *1* (1), 61 - 77

Turkish Cypriot Women and Cedaw[1]

Gönül ERÖNEN*
Justice of the Supreme Court
Turkish Republic of Northern Cyprus

Summary

The current paper was delivered at the "Judicial Colloquium on the Implementation of International Human Rights Law at the Domestic Level" sponsored by the UN Division for the Advancement of Women in Vienna, Austria on 27-29 October 1999. The aim of the paper is to give a brief historical, educational, social, cultural development of the Turkish Cypriot woman from the Ottoman Empire period up to the present day. It covers the difficulty and hardships she faced in the years of Turkish Cypriot struggle against ethnic cleansing by the Greek Cypriots and her right to self-determination. It deals with aspects that have enabled the contemporary Turkish Cypriot woman to take her place in the working life of the patriarchal society in which she lives. Emphasis is put on the difficulties she faces in the family home and in her working life as she tries to get into decision-making positions, and includes the lives of women in rural areas. Statistical information is given on working women as they rise to meet the challenges of modern day demands. It covers the problems she faces not only from within herself but for the male dominated society. While comparing the principles of CEDAW the paper goes into the relevant domestic registration on women's rights, which today governs her professional and private life, and the roles, and duties she is expected to perform as mother, wife, working woman and daughter. There is a brief case study on the new Family Law which came into force at the beginning of 1998, giving the women matrimonial property rights. Finally, the paper notes recommendations for the improvement of women's rights and status.

* Correspondence address: Mrs. Gönül Erönen, Justice, Supreme Court, Lefkoşa, TRNC, Mersin 10- Turkey.

© 2000 EMU - Centre For Woman Studies

"...the full and complete development of a country, the welfare of the world and the cause of peace require the maximum participation of women on equal terms with men in all fields."

M. K. Atatürk

1. Historical Introduction to Turkish Cypriot Women: The Reforms of Atatürk[2]

The right to education for the Turkish Muslim woman materialised in 1839. In Cyprus, Turkish Cypriot women were able to take part in some form of education since 1892. Before that time not much interest or enthusiasm was evident regarding to the education of the Turkish Cypriot women. Her main function, especially during the period between 1571-1878 was to marry and have plenty of children. She had very few privileges and her cultural upbringing was limited to reading the Holy Koran. Her only limited avenue of profession was teaching.

From 1878 to 1902 the education of females was limited to a four-to-five-year period of primary school education. Since females were expected to marry between the ages of 11-15, a further need for education was not even considered. In 1902 the Victoria High School for Girls was established. This School was devoted mainly to hand-work studies, but such a school did not have many pupils in the early years, with only 20-30 students during the First World War period. In 1925 this figure rose to 100.

The founder of modern Turkey was Mustafa Kemal Atatürk. He was one of the first man of the century to respect the dignity and equal rights of women as human beings. The reforms he initiated within the framework of the Muslim faith reflected this respect for equality.

In the following years, social reforms took place in Turkey to modernise the Turkish way of life, while still maintaining the Muslim tradition and culture. The reforms regarding the use of the Latin alphabet and the wearing of western clothes were quickly adopted and incorporated into the Turkish Cypriot society and way of life. This was done through the influx of school- teachers, headmasters and headmistresses who had come from Turkey to teach at Turkish Cypriot schools. The English Colonial administration in Cyprus at that time readily gave support to such reforms.

This was followed by other reforms, which gave women the opportunity for equality with men. In Turkey, Mustafa Kemal Atatürk removed the veil in 1926, introduced a new Family Law giving women more rights in marriage. The Law established a code for divorce, equality in marriage, gave inheritance rights, and legalised monogamous marriages. In 1934, he passed legislation through the Parliament that gave Turkish women the right to be elected to public office.

As mentioned, the reforms in Turkey were adopted into the Turkish Cypriot way of life. However, it was in 1950's that really saw the beginning of the period of modernisation and the acquirement of rights for the Turkish Cypriot women. In Cyprus, The Turkish Family Law was passed in 1953. The family structure began to allow education for both boys and girls. Although there were conservative reservations, women were allowed to join the civil service, take part in social, cultural and sportive events. Professionals like dressmaking, nursing and pharmaceutical workers came into fashion, the most important of these being teaching.

After 1953, women were able to go on to university education in Turkey and the first graduates returned to the island in 1958. This opened the way for the Turkish Cypriot women to take their place in the Turkish Cypriot society as doctors, lawyers, literates and the like.

International treaties helped to form the Greek and Turkish Cypriot Republic of Cyprus in 1960, ending years of English colonial rule. The Republic's Constitution granted women the right to be elected to public office and the right to become judges. However, the partnership Republic did not last long and in 1963 the government collapsed due to the bloody struggle by the Greek Cypriots to unite the island of Cyprus with mainland Greece. This resulted in many years of bloodshed and struggle for Turkish Cypriot men and women. The Greek and Turkish Cypriot administrations had to separate and function separately. In 1974, there were attempts instigated by the military junta from Greece to unite Cyprus with Greece; this necessitated a military intervention on 20 July 1974 by the Turkish army, exercised under the rights given to Turkey by the international treaties which set up the 1960 Republic, and done in order to protect the Turkish Cypriots from Greek onslaught. In 1975, the Turkish Cypriots formed the Turkish Federated State of Cyprus, which later evolved into the Turkish Republic of Northern Cyprus in 1983. By a referendum in 1985, the Turkish Cypriot people accepted the TRNC Constitution. The 1985 Constitution guaranteed the equality of women with men and modified their political, social, cultural, educational and economic rights.

Only Turkey recognises the existence of the TRNC as a state. Because of this fact one must emphasis that the politically motivated restrictive embargoes imposed by the international community on the Turkish Cypriot people today, make it difficult for the Turkish Cypriot men and women to exert implementation of basic human rights that are guaranteed under the international human rights conventions. These basic human rights include such freedoms as freedom of travel, freedom of association, communication, trade and commerce.

2. The Contemporary Turkish Cypriot Women: Education for Turkish Cypriot Women Today

There is no discrimination in schools and legislation in this respect is in conformity with Article 10 of CEDAW.

With the exception of private kindergartens (day nurseries), the training School for Nursing and Midwifery to the Ministry of Health, School for Hotel Catering attached to the Ministry of Tourism, all the schools and educational institutions come under the supervision of the Ministry of National Education and Culture.

There is no segregation in the schools and education is organised and carried out through the following forms:

a. Primary education is compulsory and lasts for five years.
b. Secondary education is provided in two stages:

i. The first stage for the 12-14 year age group is free and compulsory.
ii. The second stage, the 15-17 age group, has a three-year programme of instruction. It is provided by high schools known as lycée and vocational schools. The technical and vocational schools are comprised of commer cial Lycée, technical training schools, agricultural training, the school of nursing and midwifery.

c. Higher Education: five universities provide university education in the North Univer sity education can also be pursued abroad. Most students receive higher education in Turkey.

In some school textbooks, there are still references and views that promote gender differences. Even though there are more female teachers than male teachers, female teachers are not in decision-making posts. Female teachers are more prevalent in primary schools than male teachers, where a "motherly" presence for the pupils is considered more appropriate.

Today there is a university which has a sector dealing with women's study and research. This is a new research centre and is a promising beginning for the study of women's issues and problems and is used to encourage study or research on projects dealing with the effect of education on gender roles. The research centre works very closely with women's organisations.

One can note further that there are no special educational programmes directed towards women to help women in getting promotion in their work; however there is additional training, open to both sexes in accordance with the provisions of the Public Servants' Law which is available to those who wish to further themselves and an employee may take leave with or without pay to advance his/her skills and receive specialized training.

According to the 1996 population count, out of a population of 200,587, 94,609 are women. There are 184,451 people at education level out of these 97,676 are male and 86,775 are female.[3] Those in the educational age 96.8% are male and 89.7% are female. Within their own categories, it can be seen that generally 10.4% of males would remain at non-graduating levels while this figure for females is higher being 12.1%. Women graduating from educational institutions are 38.9% for primary schools (36.5 for men) and in secondary schools and for the universities this figure drops within their own gender category to 10.8 male and 7% female.

Today, despite the fact that women comprise 50% of the world population only approximately 10% of women worldwide occupy important administrative positions. In the Asian and African countries, the percentage of women who hold important decision making posts is much less when compared with the European and western countries.

In world studies, it seems that men prefer to keep women away from the economical, political, and defence related posts and allow women mostly into the cultural, educational, social and women's rights ministries.

When one considers the underlying factors for this, it is easy to see that in many parts of the world the reason for women taking a much less active part in public life is basically the same, and is founded on the fact that a large percentage of women do not always appear as interested as the male to take an active role. This is partly due to childbearing responsibilities and the roles connected

with it, which, in turn limits time for interest and prevents active participation in public life. It is also partly as a result of the dominant attitude of the male, who considers the woman in the more traditional role of housewife, mother and daughter. The male thus feels that women are biologically not capable of taking very important decisions. These are the main obstacles that women need to overcome in a mainly patriarchal society as is found in the North of Cyprus.

Those above the age of 12, 77.838 are female. Out of the whole popula tion 41.93% males and 28% female have never married. 58.36% of male and 61.62% female are married. 1.46% of women's and 8.21% of men's spouses are deceased. Divorces for male is 1.08% for female it is 2.17%. In the latest population count the average household is estimated to be 3.88 while the average birth giving age for women is 28.22.

3. Women's Rights Under Domestic Law [4]

In North Cyprus, the commitment towards achieving and maintaining women's rights reflected, first and foremost in the legal system and can be examined within the framework of the following laws[5]:

The Constitution
The Criminal Code
The Turkish Family Law
Public Servants Law
Teachers' Law
Social Security Law
Nationality Law
Retirement Law

The Constitution

The Preamble of the 1985 Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus states that the Muslim Turkish-Cypriots in remembrance of all that they have suffered in the past, are:

> ...Establishing a democratic and secular state with a plural party system based on social justice aiming to protect human rights and liberties the rule of law and the peace and welfare of the individual and community...

According to *Article 8* of the Constitution of North Cyprus everyone is equal before the law with no discrimination. No privilege is granted to any individual, family, group or class. This principle of equality in the constitution is in conformity with Article 2 of CEDAW.

Every person whether male or female is entitled, under the constitution, to an education and educational institutions are accessible to both genders and provide equal study conditions. Elementary education is compulsory and free of charge. There is no differentiation between sexes, and males and females have access not only to identical school curriculum and identical exams but also to equally qualified teaching staff.

The Turkish Cypriot woman, though given equality under the 1985 Constitution, needs to exert more effort, courage and determination to have this equality implemented, for it is not freely given in a male dominated society. Even today, the traditional, cultural, and social norms which women are expected to conform to, are ingrained in the minds of both genders, and create difficulties for women to advance professionally or to take an active and leading role in the public life of the Turkish Cypriot society. Some women see the expectancies of their society as an excuse not to be more involved in the public arena, and in reality, women have not been able to assert themselves as much as they should do or are able to do so.

Article 48 of the Constitution of Northern Cyprus allows anyone to work in any field of employment they wish. Without discrimination, both men and women are allowed to take part in the civil service and to form trade unions and receive equal pay for equal work. However *Article 50* provides that

> "no person shall be employed in any work which is incompatible with his age, capability and sex; that children, young persons, women and persons who are physically and mentally handicapped shall be accorded special protection in respect of conditions of work."

This basic provision in the Constitution paves the way for women to initiate changes and amendments in the legislative process that will lighten their daily load as working women.

The Criminal Law[6]

The Criminal Code, Cap 154, sections 144 to 176, sets out offences committed against children and females. In a patriarchal society here the female is again seen in need of protection by society against 'evil designs'. Hence, in an indirect way the inferiority and weakness associated with females is enhanced in contravention to Article 5 of CEDAW. Crimes such as rape and abduction and offences especially against males & females under the age of 13, unnatural offences including sodomy, carry severe penalties, including life sentences. Aiding and procuring prostitution is considered as a minor crime, a misdemeanour.

One of the significant amendments to the Criminal Law in 1989 has been to Section 169. The change legalises abortion under certain circumstances. Section 169A is as follows:-

(1) A miscarriage procured by a duly registered Obstetrician & Gynaecologist under the following circumstances is not considered unlawful: Within the first 10 weeks of pregnancy
   (i) With the written consent of the married couple
   (ii) Where woman is unmarried and above the age of 18 and with the written consent of the unmarried woman
   (iii) Where woman is under the age of 18, with the written permission of the mother and father or legal guardian.
   (iv) Where woman is mentally incapacitated, written permission of mother or father or legal guardian or if none is available, by a medical report of two specialists in the field obtained without the woman's consent,

(2) After completion of the 10th week of pregnancy: Submitting to the Director of Health prior to the miscarriage operation of a report and documents by a specialist Obstetrician and Gynaecologist and a specialist in the relevant field have established that one of the following conditions:
   (i) Pregnancy is a threat to the life of the mother or
   (ii) Risk of physical or mental incapacity to the baby or
   (iii) Risk of the baby having permanent incurable hereditary or contagious disease.

(3) In case of emergency: Where the specialist obstetrician and gynaecologist who has concluded that unless immediate action is taken there is imminent risk to life or to a vital organ determines the pregnancy.

In such a case the Director of Health must be given within 24 hours notice of the identity of the woman, the action taken and the reason for taking such action

Without prejudice to other proceedings by virtue of any other law any person who procures, or condones or permits a miscarriage is guilty of an offence punishable by a fine and or up to 3 years imprisonment.

The new Turkish Family Law gives the court very wide powers in dealing with domestic violence incidents and is dealt with below.

Turkish Family Law [7]

Gender equality is reflected in three major international documents: The UN Universal Declaration of Human Rights, the CEDAW and Peking Action Platform.

In 1996 the TRNC Assembly ratified the CEDAW convention and in 1998 after exhaustive efforts by women's organizations, the new Family Law, Law 1/98, was passed which made provision for rights within the family unit and rights to matrimonial property. Under North Cyprus laws there is no discrimination between male or female children.

Under the Courts Law 32/76 (Section 32) every Family Court, composed of a single judge hears and determines actions and proceedings relating to personal status and religious matters and the judge also has jurisdiction in respect of the matrimonial matters of foreigners. The Family Court deals, *inter alia* with divorce, annulment of marriage, adoption of children and legitimatisation of children and guardianship of infants' issues. Every Family Court has jurisdiction to hear and determine proceedings instituted by persons residing within the geographical area of the courts jurisdiction. The decisions of the family courts are subject to appeal to the Supreme Court sitting as the Court of Appeal.

Based on Moslem Religious Law, the old Turkish Family Law, Chapter 339 came into force in 1954, and provisions pertaining to marriage were codified into the civil law. Chapter 339 in essence reiterated the notion of the superiority of the Muslim male as the breadwinner and provider of income, with the woman put in third place, after the children. This law, in force until 1998, was the essence of gender discrimination and inequality in every form, for instance, under the old law the husband choose the place of residence for the family and was considered the head of the matrimonial home. This is no longer the case

under the new law. The new law stipulates that the equality of the sexes in the maintenance of a union is based on equality and mutual respect towards the sanctity of marriage and to the raising of children.

The main provisions in the new law, Law 1/98, on gender related issues, are set out below:

i. Under sect. 6 of the Family Law, the age of marriage is 18 for both males and females. There is freedom of choice in choosing the marriage partner. Under the old law, a women under the age of 18 but above 16 had to have her fathers consent to marry. The new law gives judges the right to give permission for a girl between the ages of 17-18 to marry.
ii. Under the old law the bans for marriage had to be hung for 15 days within the district where the male lived under the new law this has been changed to 5 days and the bans can be hung in the district of where either party may live.
iii. Under section 35 with the consent of the parties the surname of either can be used as the family surname. If there is no consent the surname of the husband is used as the family surname, but the wife may carry her own maiden name before her family name.
iv. A divorced woman may, with the consent of her ex-husband, in certain cases, retain the surname of the husband. This may be important for marriages in which the woman has acquired her reputation using her husband's name and to change it would cause detriment to her profession.
v. In the event of a divorced based on fault of one party, the party not at fault may claim compensation/maintenance from the party at fault. The new law prevents any possible economic deprivation by the wife by granting her property rights as well as compensation and maintenance. Maintenance ends on the re-marriage of the woman.
vi. The major difference in Law 1/98 is the right of the woman to a share of the matrimonial property. In the event of divorce, a court has the jurisdiction to distribute between the parties a minimum of 1/3 and a maximum of 2/3 of any movable or immovable property acquired throughout the marriage. Gifts are excluded. Since the law is merely two years old, there is not much case law or precedents on the subject. However, the matrimonial distribution provisions have been contested.[8] Two wives in two different cases filed petition for divorce and property distribution. The husbands took the case to the Constitutional Court asking for a ruling that the provisions in the Family Law dealing with matrimonial property distribution (Consolidated Const. Case No 8/98 & 9/98) [9] were against the Constitution. The two wives, both women who had not worked outside the home, claimed a right to distribution of assets and shares in the limited company, which their husbands had set up. They instituted the two separate cases at different times in the Family Court, and claimed divorce and matrimonial property distribution under section 26 of Law 1/98. The other pertinent sections were sections 30 and 48. The defendant husbands, claimed that the company had been formed before they were married and that since it was a limited company, it was not property as defined in the law or belonging to them, feeling their wives had not made the contribution to the marriage as they suggested and that they did not deserve the share they claimed in the firms assets.

The Constitutional Court held in its decision of April, 1999 that:

i. Property acquired before the marriage and what the law referred to as "personal property" was not in the category of matrimonial property divisible upon divorce.
ii. The act was not retrospective as it applied to divorces after it came into force.
iii. Therefore, even though the parties married before the coming into operation of the act, property acquired during the marriage could not be treated as an invested right by either party.
iv. Since property acquired throughout the marriage is not acquired merely by the effort of one of the spouses, it cannot be considered to belong to only one of the parties.
v. The family court has discretion within the criteria set out to divide the property according to "principles of equity". The legislative assembly is able to pass laws regulating such distribution since there are no obligatory restrictions in the Constitution to the contrary.
vi. The 2/3 limit on division of property given to judges allows distribution where the judge feels that one of the spouses has given more contribution to the marriage, this cannot be said to go against the "principles of justice or fairness".
vii. The law does not discriminate between the sexes on this point therefore, it is not contrary to the 1985 constitution of TRNC.

Under Section 36 in cases of domestic violence or attempts at violence in any shape or form before or after divorce, the judge of the family court has wide discretionary powers to protect the victimized spouse. The judge can issue interim injunctions and protection orders preventing disturbance, threats or injury in any way to the wife and can also order that the husband should not come within a 100 metre radius of the wife. The judge can order the husband to leave the matrimonial home, and fine or send him to prison if he persists.

In the event of a divorce even a party who has custody of her child cannot take the child out of the county without the other party's consent. If no consent is given, the party with custody can apply to court for leave *ex parte*. If the court decides to allow the child to leave the country with the parent who has custody and, if it is proved to the satisfaction of the court that such refusal was not in good faith, consent in the future is dispensed with. The court is bound to complete such proceeding within two weeks of the filing of the application.

In divorce cases, the main difficulties faced by the family court judges in North Cyprus, who in some cases act like marriage counsellors and psychiatrists, is the lack of specialist psychiatrists and professional counsellors who would have direct contact with the parties and children concerned and in turn would aid the court in the determination of issues before it. The Social Services system is not adequate to meet such needs and only give reports of a superficial nature to the court.

Public Servants' Law

In general, The Public Servants' Law makes provisions for pregnancy and maternity leave and a two hour of breast feeding leave a day for a six month period (sect. 108), it provides for unpaid leave to spouses who have to join their spouses who are abroad on a grant or a training programme (Sect.110-5), gives up to 15 days child care leave to the mother if her children are ill. This is in addition to her 42 days a year sickness and yearly leave (maximum of 84 days in total) (Sect. 106 and 111).

To secure further active participation in public life, more legislative and social measures are needed to relieve those who wish to work but are unable to because of their household and motherly duties, for instance better paid leaves and more day-nurseries (crèches).

In the public sector, the working woman is allowed 40 days pre-natal and 40-day post-natal maternity leave. In the private sector this is reduced to 15 days and is more than likely unpaid leave than paid. In the private sector, sometimes no leave exists at all.

There are no state crèches, only private ones that are very expensive and the state only provides for the education of children from the age of five.

Teachers' Law

The Teachers Law provides village woman with training courses to be held throughout the educational year, thus enabling women of all ages in the villages to improve their education and their handicraft skills (Sect 40). Free medical treatment is provided to the spouse mother, father, child unmarried daughter or handicapped relative of the teacher. (Sect.52) Sickness leave is 15 days in each educational year but can be increased to another 15 (Sect 80).

Social Security Law

"The Social Security Law" in addition to other forms of social security payments provides three forms of social security to the woman. These payments are a social security payment to the working woman, her husband and social security to the housewife.

This law provides payments to pre-natal examinations, maternity, and payments to the wife in the event of her husband's death at his work or profession.

Nationality Law

Law 25/93 Nationality Act. (Sect 7) with similar rights conferred to both sexes, a Turkish Cypriot woman has the right to give TRNC nationality to her husband she lives with after at least one year of marriage

Any child born in the TRNC to parents anyone of whom is a Turkish Cypriot is automatically a citizen, (sect 4) unless within three years after reaching the age of 18 the child decides to revoke his or her citizenship.

Retirement Law

Under The Retirement Law, if a woman retires due to marriage or giving birth but has not yet acquired her retirement rights, she is given one-eighth gratuity payment for every completed month of service. Since 1987 the retirement age from public service is 25 years of service. A woman is allowed the right if she so wishes to have monthly deduction from her pay to provide for retirement pay to her husband or children in the event of her death.

Inheritance

Under Cap. 195[10] The Wills and Succession Law, if there are children the widowed wife gets only 1/6 and the children get 5/6. If they have no children and there are no relations of the husband to the third degree of kindred she get ½, if there are no relations to the fourth degree of kindred she get ¾. The husband can by testamentary disposition give the wife ½. If there are no children he can will all of it to his wife. The Ottoman influence can be seen here. The idea that all of the husbands property should be left to the wife upon his death were contrary to Ottoman held beliefs about the rights of the wife. Hence there is a contradiction for if a husband pre-deceases the wife she only gets 1/6 of his estate, but under the Family Law if a wife divorces her husband she gets ½ of his property.

Illegitimacy of Children

Cap 278 is the relevant law. Under this law there is no discrimination between children because of sex. The law dealing with inheritance rights does not give illegitimate children the right to inherit even if the father accepts paternity. The legitimacy of a child can only take place if the mother or the wife consents to legitimation. However, a provision in 16/76 Social Security Law Section 69(1)(c)(ii) stipulates that an illegitimate child is placed on an equal footing with legitimate children and can claim 50% social security pay of his deceased parent.

4. The Family

The last few centuries has clearly shown that mankind has regarded a woman's place to be exclusively in the home. This is the difficult psychological background of many societies, against which women have struggled for development in the sphere of actively taking their share of responsibility in the society in which they live.

There have been developments in social, economic, and labour conditions in many countries that have made it easier for the woman to be freed from being totally homebound and enabled her to take her place in running public affairs together with men.

Simply because of her sex, and the expectancies that are associated with her gender, the work that a woman does at home is neither income earning or

statistically definable. Because there are not enough old peoples' homes, elderly parents stay with their children. They look after grandchildren and contribute immensely to the housework; however their efforts to keep the family together are not considered as statistical figures. The extended family acts as a social service, so just as women are supported by parents in the home by taking care of children so too many family incidents and acts of abuse or violence are not publicly revealed.

Some old people suffer from violence, as is so in other countries. In Cyprus however, the different forms of domestic violence be it physical, economic, sexual, psychological, verbal and directed towards women, children and old people should be dealt with openly and not be considered a taboo subject as it is today.

There are no family advice bureaux or institutions to especially help the low earning families who cannot cope with their family's problems.

5. Work and Work Related Rights

The women's main field of employment is the secretarial, teaching, nursing and pharmaceutical fields. There are also many women in the civil service and police force.

For entry into managerial and responsible places, even though she has the same educational qualifications as a male, very often employers do not think it economical to train or promote a woman, who sooner or later is going to get married, and then it is not going to depend only on her, whether she is going to continue in her job. She is going to start bearing children and she is going also to have domestic cares, which will take her mind off the central point, the job.

Because of the gender role models they are expected to conform, women are finding it difficult to work and raise a family at the same time, since raising a family is expected of them more than taking an active part in public life.

Therefore most women choose one or the other, either to work or to stay at home. Some find or create a part-time occupation to help them fill the time left over from their housework and the caring of children. Some struggle and continue to do both.

The situation of those women already in employment in the private sector is similar: the woman is faced with losing her job in case of pregnancy or birth. There is no legislative protection for the woman even though she has the same educational and professional qualifications as the male; she more often then not gets fewer wages than her male counterpart.

As mentioned above, in the public service, there are legislative safeguards favourable to the Turkish Cypriot woman in the form of maternity and child-care leaves. It really depends on the extent to which a woman is capable, with all the facilities available to her, to organise her home life simultaneously and her domestic life so that she is able to free herself for activity outside the home and make a good job of both.

Many women do hold important position in government and non-governmental posts; for instance, the Ministry of Finance was once held by a woman; but women have not tried hard enough to become equally successful as their male counterparts in the decision making process of the North.

Even where she does reach great heights of public achievement and standing, she must in every case do better than her male counterpart who could reach that standing and position.

One sees the percentage of working Turkish Cypriot women go much lower as she is promoted to higher, responsible posts and to executive, administrative, decision-making positions. Today out of 32 judges in the independent judiciary seven are women, one of which is a Supreme Court Judge. Out of a 50 member Legislative Assembly there are four female MPs.

The low percentage is true for undersecretary and directorate posts. Out of 23 Public Prosecutors, five are women. In the 1998 Police Statistics out of 1604 police officers 69 are female. In recent years, female police officers have risen to decision making positions. Teaching is the profession where women surpass men; 1143 male to 1562 female, however in contrast, the number of female schoolmistresses and deputies are lower. It appears that the world population estimate of 10% of females in decision-making positions is also true for Turkish Cypriot women.

The number of women in political party grassroots is also low. Women do not hold positions in the decision-making mechanisms of the party to which they belong. This shows the women's lack of representation in politics. The lack of social incentives for women to enter decision-making positions and politics is one of the main obstacles in this respect.

The official figures today show the working population to be 68.667, 50.033 male and 18.634 female. This means that out of the working population 72.9% are male and 27.1% are female This does not include work of housewives.

Within the male working population 2.720 males, that is 5.4%, are employers, while this figure is only 2.2% of working women.

Out of the male working population 3.35% are in Senior Administrative positions whereas there are only 1.87% females in the same posts. It is interesting to note that in the general administrative personnel sector it is the reverse, where the male percentage is 7.77% and the female percentage is 30.58%. The low percentages listed above, can be attributed to the male-dominated perception of women and to the attitude of some women who still consider themselves second-class and subservient to men. Some women seem to have accepted this inferior role and the centuries of subservience to the male, still prevents some women from asserting their place in the public, social and political life of the North.

These principal factors alone make it difficult for women to be accepted in what appear to be the more important male-dominated fields of decision-making.

Unless the psychological background and along with it the prevailing mentality is changed, the advancement towards equal political, economic, social rights for women will always be limited and mediocre. The psychological background being that women should be regarded as natural and normal partners and not, if she has been able to rise to a position of leadership or importance, be regarded as something strange or abnormal.

6. Women in Rural Areas

Women in rural areas today, despite gaining some degree of emancipation after the 1974 period, including a small number of women going on to higher education, still mainly confine themselves to working in the home, fields or citrus groves, and factories. The village women manage to conduct their lives with much less income and social environment than the urban woman. Those who are able to do so, take on secretarial jobs in the urban areas. The effects of a patriarchal society are much more obvious and dominant in village life than elsewhere, where a woman is still expected, even if she has an education, to take part in household chores and be a housewife. However, with her functions in public life and her contribution to the economy of the state, the traditional, social position of women in villages is changing. This influence allows more participation in taking decisions affecting the family and this in turn reflects the development and modernisation of family relations and the liberation of the village woman from set cultural norms of Turkish Cypriot society.

Though CEDAW was ratified in March 1996, there has been no specific endeavours to date to implement the Convention up to day. Research and statistics into the plight of women (as well as children) are not wide or developed enough to outline the status of women. The new Family Law alone is not enough to meet and implement the equal status of women with their male counterparts.

For gender equality, State effort should be made to help women develop and progress in every sphere of life through private and public systems.

With this regard, a legal and organisational basis should be given to the Woman and "Family Problem Unit", to research to bring to light the female status in society.

7. Recommendations [11]

The following points are noted as recommendations to improve equality rights and the status of women:

TRNC Assembly should form a Women's Commission.
A Women and Family Unit should be set up.
5 year development plan should be prepared for the Unit and followed up in the Assembly
TRNC Assembly should form the Watch Committee as stated in the CEDAW Convention to deal with discrimination in administrative social economic and political arena
Laws should be studied in accordance with CEDAW and discriminatory sections pinpointed and statutory amendments changes made accordingly.

Education

Removal of discriminatory school materials.
Men and women should be educated in sharing of family duties so to enable wife to be more socially and culturally active.
Role of media should be used to enhance awareness of gender equality through educational programmes.

Family

State should teach sharing roles rather than hierarchal roles to family members.
Domestic violence and sexual abuse issues should be publicly dealt with.
State should take on the leading role in promoting human values instead of maintaining gender discrimination, so as to be able to encourage, sharing in family.
No tolerance should be shown towards any form of domestic violence.
Statutory definitions be given to "violence" in the home.
Mediation Centres.
Family Advice Bureaux.
Women's Shelters.
"Hello Violence" telephone line. Supplied with staff of physiatrist/lawyers.
Sharing of family duties between spouses to be encouraged.
Necessary changes to Family law should be initiated with women's groups.
Law 6/96, ratifying the Convention on the Rights of the Child should be implemented.
Establishment of Children Courts
Children Centres
Money should be put aside for sufficient children's homes, day- nurseries and old peoples' homes.

Women in Rural Areas

Research and study in to sociological, economic, cultural, political, and health problems of women.
More provisions for vocational education/training.
Try to eliminate the false and traditional beliefs about women.
Create awareness of equality of men and women.
Education should be given on family problem sharing.
Social services should support women by supplying institutions to take care of children and elderly and infirm.
Post-natal leave should be adapted to meet the development of the child. First 6 months leave with pay, second six-month leave with half pay. A period of 3 years leave without pay should be given.

Notes

1. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women. The Legislative Assembly of the Turkish Republic of Northern Cyprus ratified CEDAW under Law 5/96 on 12 March 1996. On the same day the Assembly also ratified the Convention on the Rights of the Child under Law 6/9.
2. Data included under this heading was obtained by the writer from the research done by Ms. Hatice Tahsin (deceased) at the National Archives in Girne,TRNC
3. 1997 TRNC Statistical Year Book, State Planning Organisation
4. These are the laws of the TRNC that are in force at the time of writing.
5. For the sake of brevity only main statutory provisions have been included.
6. Article 5 CEDAW. The Criminal Law of North Cyprus was passed in 1949 and though necessary amendments have been made to meet modern day needs and concerns, the basic sections still apply.
7. Article 9 CEDAW
8. Since there is no other case precedent, details of the case follows, to allow the reader to understand the issues involved.
9. Consolidated Constitutional Case No. 8/98 & 9/98 D.2/99 –the case of Neriman F. Karagözlü & the case of Muazzez Toros
10. The Wills and Succession Law Cap 195 was passed in 1946 with successive amendments
11. These recommendations have been formulated in a working paper of the North Cyprus Social Planning Department based on a report of a special women's commission, in preparation for the 4th 5 Year Development Plan of North Cyprus.

Özet

"Kıbrıs Türk Kadını ve Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleyen Konvansiyonu"

Bu makale Viyana-Avusturya'da 27-29 Ekim 1999 tarihinde Birleşmiş Milletler Kadın Geliştirme Bölümü'nün sponsörlüğünde "Yerel Seviyede Uluslararası İnsan Hakları Uygulamaları Hukuk Kollogyumu" konusunda sunulmuştur.

Makale, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze Kıbrıs Türk kadını tarihi, eğitimsel, sosyal ve kültürel gelişimini içermektedir. Kıbrıs Rumları'nın uyguladıkları etnik temizlik sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve Kıbrıs Türkleri'nin kendi kaderlerini belirleme çabalarına kısaca değinilmektedir. Çağdaş Kıbrıs Türk Kadını'nın bugünkü çalışma hayatındaki yer alma çaba ve şartlarının nasıl geliştiğini anlatmaktadır. Altı çizilien husus: karar verme mekanizmaları ve siyasi alanlardaki yerini alma çabalarında, çalışma hayatı ve aile ocağında karşılaşılan zorluklardır. Kırsal bölge kadınlarının modern ihtiyaçlarını karşılama çabalarında karşılaştıkları engelleri ve içinde bulundukları iş alanlarını da içeren istatistiki bilgiler verilmiştir. Sadece kendi içindekileri değil, erkek egemen toplumun zorluk ve problemlerini içermektedir. Makale "Kadına Karşı Hertürlü Ayrımcılığı Önleyen Konvansiyon"(CEDAW) prensipleriyle yerel yasaların kadın haklarını nasıl koruduğunu kıyaslarken, onların özel ve mesleki hayatları, görevleri, anne,eş, çalışan kadın ve kız rolleri incelenmektedir. Bu kapsamda 1998 başlarında yürürlüğe giren yeni Aile Yasası, kadına boşanma halinde evlilikte kazanılan mal hakkı getirmesi konusu bir davanın incelenmesiyle dile getirilmektedir. Sonuçta, kadın hak ve statülerinin iyileştirilmesini öngören özel kadın komisyonu önerileri bu makale kapsamına alınmıştır.

Received March 6, 2000
Accepted April 18, 2000

Kadın / Woman 2000, *1* (1), 79 - 116

Kıbrıs'ta Tarih Öncesinden Günümüze Kadın

Netice YILDIZ*
Doğu Akdeniz Üniversitesi

Özet

Bu makalede Kıbrıs'ta çağlar boyu yaşayan kadının evrimi Ada'nın kültür mirası kapsamında bilinen bulgular ışığında ele alınacak ve sosyal yaşamına ait ilginç yönleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Kıbrıs'ta 9000 yıldan beri süregelen insan yaşamında kadının toplumdaki paylaşımcı yeri inkâr edilemez. Ancak bir tarih yazılacak olsa, yazılı kaynakların azlığı nedeniyle isimleri sır gibi kalmış kadınların yaşamı irdelendiğinde neredeyse 7000 yıllık bir kesiti sadece arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkan bulgulara dayandığı görülmektedir. Diğer 2000 yıllık bir süreç ise yazılı bilgi kırıntıları yanında etnografik eserlere ve halkbilimi çalışmalarına dayanmaktadır.

Bu çalışmada Türk kadınının özellikle bugünkü çağdaş yaşama hangi aşamalardan geçerek geldiği irdelenmesi hedeflenmişse de, daha yararlı olacağı düşüncesiyle evrensel kültür mirası kapsamında genelde Kıbrıs kadını ele alınmıştır. Hatta gerçekte Orta Doğu ülkelerindeki kadının ve dolayısı ile evrensel boyutta kadının evriminden hiç de farklı olmadığı yansıtılmıştır.

Kadının incelenmesinde sanat eserleri örnek alınmış, seyahatnameler taranmıştır. Kıbrıs kadını ile ilgili sanat eserlerinin kimileri KKTC müzelerinde, ancak çoğunluğu ise başka ülkelerdeki müzelerde yer almaktadır. Bu sanat eserleri ışığında özellikle antik dönemlerde yaşayan Kıbrıslı kadının fiziki yapısı, dini inançları, toplum ve aile içindeki yeri ve önemi, ekonomiye katkısı ile kısmen giysileri, takıları, süslenmesi[1] ile ilgili yorumlar getirilmeye çalışılmıştır. Yazılı kaynaklar ve seyahatnamelerdeki bilgilerden ise daha geç dönemlere ait kadın yaşamı, dolayısı ile de aile yaşamı ile bilgiler yanında, yabancı gözü ile nasıl görüldüğü ve düşünüldüğü yansıtılmıştır.

* Yazışma adresi: Doç. Dr. Netice Yıldız, Sanat Tarihçisi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Öğretim Üyesi. Gazi Mağusa, KKTC,

© 2000 DAÜ - Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

Osmanlı Dönem'ine ait arşiv kayıtları, özellikle de Şeriye Sicilleri kadınların hukuksal açıdan erkeklerden daha kısıtlı haklara sahip olduğu, ancak gerektiğinde haklarını arayabildikleri, ancak gerekli bilgiden ve cesaretden yoksun oldukları için bu haklarını yeterince kullanamadıkları yansıtılmaya çalışılmıştır. Kıbrıs'ta yaşayan çağdaş kadının ise bilgisi arttıkça başarısı, toplumdaki yeri de daha bir ön plana çıkmış, haklarına sahip çıkmaya başlamıştır.

Kıbrıs'a Sandalla Gelen Kadınlar

Geçmişe baktığımızda Kıbrıs adası üzerinde kadın yaşamının var olma tarihini, insanoğlunun Ada'ya yeni bir yurt arayışı ile topluluklar halinde erkeği, kadını, çocukları ve evcil hayvanları ile gelip yerleşmesi ve yaşamaya başlaması ile aynı zamanda olduğu görülür. Zaten bunun başka türlü düşünülmesi imkansızdır. Yaşamın devam ettiği yerde her iki cinsin gerekliliği kaçınılmazdır. Aksi halde yaşam sadece bir süre için olur ve köklerini sürdüremeyen bir toplum olarak sönüp gider. Bir süre önce bir dergide karşılaştığım. "Eğer tanrı erkek ise, o zaman bir yarısı eksiktir" sözü bunu doğrulamaktadır. Bu çalışmada Kıbrıs kadınının 9000 yıllık bir geçmişi irdelenmeye çalışılmıştır. Ele alınan zaman diliminin genişliği nedeniyle çalışma dört ana başlıkta ele alınmıştır. Birinci kısımda tarih öncesi ve tarih dönemlerinin ilk evrelerinde yaşayan Kıbrıs kadını Antik Çağlar kapsamında anlatılmış, daha çok sanat eserleri yardımı ile yorumlar getirilmiştir. İkinci bölümde ise, Ada'da yaşayan Orta Çağ kadını ele alınmış, bunu takiben de geniş bir şekilde Osmanlı Dönem'i, özellikle Anadolu kökenli Türk kadını anlatılmıştır. Son bölümde ise çağdaş Türk kadını kısaca makaleye bir sonuç şeklinde verilmiştir.

Kadın Araştırmaları için Kaynaklar ve Kıbrıs Kadını

Birçok toplumun tarihlerinde ortak bir kaderleri vardır. Kadınlar için her nedense yazılı fazla kaynak günümüze erişememiştir. Kadınlarla ilgili tarih çalışmalarında karşılaşılan ortak bir sorun hemen hemen tüm yazılı kaynakların çoğunun erkekler tarafından yazılmış olmasıdır. Genellikle de bu yazılı dökümanlar günlük yaşamdan çok, olağanüstü olayları ele almış ve bunların da aralarında sadece bir kaçı kadın olan, daha çok varlıklı küçük zümreleri veya olağanüstü nitelikteki insanları anlatmıştır. Bunun yanısıra kadınların çoğunluğuna ait günlük yaşam ile ilgili olayların anlatımı geçmişte ele almaya değer görülmemiştir.[2] Yine de günümüzde yapılan çalışmalarla kadın yaşamı, dolayısı ile toplum yaşamı değişik yöntemlerle elde edilen bilgiler ışığında açığa çıkartılmaya çalışılmaktadır.

Tarih öncesi kadın yaşamından günümüze bazı açıklıklar getirmeyi amaçlayan bu çalışmada sanat eserleri ve diğer bulgular yanında yazılı kaynaklar da ele alınmıştır. Tarih öncesi Kıbrıs kadını ile bilgiler şüphesiz arkeolojik bulgulardır. Daha sonraki dönemler için de yazılı kaynaklar yanında sanat eserleri önemli bir yer tutar. Türk kadınının Ada'ya ilk yerleştiği Osmanlı Dönem'i ile ilgili bilgi ise yabancı seyyahların anlattıklarının yanısıra toplum yaşamı ile ilgili önemli bilgiler sunan Şeriye Mahkemesi kayıtlarından elde edilebilir. Bunun yanısıra yakın tarihe ait etnografik malzeme de kadın yaşamına açıklık vermektedir.

Avrupalı gezginlerin yazdığı Kıbrıs ile ilgili çok sayıda seyahatname ve tarih ile ilgili batılı kaynaklar olsa da, bunların çok azında kadın ve aile yaşamı ile ilgili bilgiler vermiştir. Bunlardan biri 17. yüzyıl Doğu bilimcisi olarak nitelenen Corneille le Bruyn'dır. Bruy'unle gezi anılarında[3] Kıbrıs Türk kadınının gelenek, görenek ve giysilerini anlatması yanında, kitabındaki bir gravürle resimlemeyi de ihmal etmemişti. 18. yüzyılda Kıbrıs'ı dolaşan Giovanni Mariti Kıbrıs ile ilgili seyahatnamesinde[4] Kıbrıs Türk kadınının giyimi ile detaylı tasvirler vermesi yanında evlenmesi, boşanması ile ilgili bilgiler de vermektedir. Yine 18. yüzyılın son yıllarında ve 19. yüzyılın başında Ortadoğu'yu dolaşan Edward Daniel Clarke da yayınladığı gezi anılarında[5] Kıbrıs Türk kadını ile Rum kadınını özellikle ahlaki yönleri ile karşılaştırmış, Rumlar arasında fahişeliğin yaygın olmasına karşın Türk kadınının iffetinden, güzelliğinden söz etmiştir. O yılların giysileri ile ilgili bilgiler de Clarke'ın anılarında anlatılmıştır.

Avrupalı gezginlerin anılarını anlatan kitaplar arasında kadınlar ile ilgili en iyi bilgileri son dönem kaynaklarında, özellikle kadın seyyahların yazılarından öğreniyoruz. Mrs. Brassey, Mrs Lewis gibi kadın seyyahlar da yine Kıbrıs Türk kadınının giyimi, yemekleri, evi ile adet ve görenekleri konusunda bilgiler vermektedirler.

Ancak özellikle Avrupalı seyyahların Türkçe veya Rumca bilmemesi nedeniyle Ada halkı ile fazla bir temasta bulunmadıkları, verdikleri bilgilerin yine kendi aralarında kulaktan kulağa geçen bilgilere dayandığı sanılmaktadır. Yine de bu tür bilgiler Anadolu kadını ile ilgili bilinen bilgilerle karşılaştırıldığı zaman doğruluk derecesi ortaya çıkmaktadır.

Türk dönemi ile ilgili bilgi veren kaynaklar arasında Avrupa kaynaklarının kısmen güvenilirliğine karşın Şeriye Mahkemeleri kayıtları daha güvenilir bazı bilgilerle doludur. Şeriye Mahkemelerinin baktığı hukuki davalara, vakıf işleri ve benzeri konulara ait vakaların kaydedildiği defterler olan Lefkoşa Şeriye Sicillerinden[6] 1, 2, 3 ve 4 numaralı ilk dördü üzerinde araştırmalar yapan tarihçi Ronald C. Jennings'in çalışmasının sonucunda[7] 1571-1640 yılları arasında Kıbrıs'ta yaşayan Osmanlı tebalarının sosyo ekonomik ve yönetim sistemi ile ilgili orijinal bilgiler yanında özellikle kadınlar ile ilgili detaylı bilgiler ortaya çıkmıştır.

Antik Çağlarda Kadın

Kıbrıs'ta kadın yaşamı hiç şüphesiz ilk insanların buraya Suriye veya Anadolu sahillerinden gelip yerleştiği bilinen Cilalı Taş Devri'nde başlar. Bu bulgular "Khirokitia", "Kalavassos", "Petra tou Limniti" (Yeşilköy Kayalığı), "Kythrea" (Değirmenlik), "Ayios Epiktitos" (Çatalköy), "Lapitos" (Lapta) ve "Cape Andreas Kastros" (Karpas Burnu) yörelerinde yapılan kazılarda ortaya çıkar. Bu erken yerleşim yerlerinde özellikle mezarlardan çıkan kadınlara ait çok sayıda eşya, kadın yaşamı ile ilgili bazı bilgiler vermiştir. Bunların içinde taşlardan yontulmuş kadın heykelcikleri kısmen kadınların fiziksel özellikleri yanında inançları hakkında da az da olsa bilgi vermektedir.

Tarih Öncesi Kadın Betimlemeleri

Bu bulguların arkeolojik yönden fazla detayına girmemiz bu makalenin sınırları dahilinde mümkün değildir. Ancak Neolitik Dönem bulguları içinde bir kaç kadın heykelciğini ele almak iyi bir başlangıç olacaktır. Bilim adamları Kıbrıs sanatında ilk kadın betimlemelerinin genellikle mezarlarda küçük heykelcikler olarak bulunduğunu, bunların ise, Ana Tanrıça'yı betimlediklerini anlatırlar. Bunların genellikle cinsellik ve anneliği çağrıştıran şişman vücutlu kadın hatlarını betimlemeleri bu düşüncenin oluşmasına neden olmuştur. Taş Devri toplumlarının hepsinde olduğu gibi insan oğlunun ilk yarattığı bu heykelcikler dünyanın farklı yörelerinde de bulunmuşsa da üslup yönünden az farklılıklar göstermektedir. Bu ana tanrıçalar, bireyden çok bir toplumun yaşamındaki sonsuzluğun sorumlusu olan büyük Toprak Ana'yı simgelemektedir. Toprak Ana kadının, evcil hayvanların ve ürünlerin verimliliğini, kutsal koruyucu olarak kucaklayarak bağrına basarak yönlendirip korurdu.[8] Bereket sembolleri veya tanrıçaları olmak dışında,[9] bu heykelcikler ayrıca kadının toplumda önemli bir yeri olduğunu yansıtmaları bakımından da önemlidir.[10]

Günümüze kadar bulunanların en eskisi olduğu sanılan kadın heykelcikleri Neolitik (Cilalı Taş) Çağ'a aittir. Bunlar kolları, bacakları, hatta kimisinin başı dahi olmayan taştan yontulmuş heykelcikler olup, sadece insan bedenini yuvarlak hatlarla betimlemektedirler. Bir ihtimalle bu yuvarlak vücut hatları hamileliğin simgesidir. Bu tür heykelciklerin hepsi Khirokitia'daki kazılarda ortaya çıkmıştır.[11]

Kol ve bacakları topak şeklinde sonlanan, el ve ayakları olmayan Neolitik Çağ heykelcikleri genellikle yuvarlak hatlı olup, başları ise, adeta erkek üreme organını andırmaktadır. Bunların bazılarının kolları katlanmış, kimilerinin ise, dışa doğru taşan kolları vardır. Genellikle baş, göğüs ve kolların yuvarlak bir şekil içinde toplandığı hatlardan oluşan şekillerdir.[12] Bu da hamileliğin görsel olarak simgesidir. Baş ve bacakların belirgin olarak görüldüğü örnekler de, az sayıda da olsa vardır. Bunların bazıları ise şişkin vücutları ile kadını, erkek üreme organı şeklinde betimlenen boyun ve baş kısmı ile de erkeği birleştirmektedir.

Bu heykelcikler gerçekte oldukça ufak ebatta olup, genellikle ortalama 20 cm. yüksekliğindedirler. Bunların kadınlar tarafından bereket ve üretkenlik amacı ile muska olarak vücutlarında taşındığı veya saklandığı düşünülmektedir.[13] Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar kendilerini temsilen hamile olarak betimledikleri bu heykelcikleri yanlarında taşırlar veya bunlarla uyurlar, ya da ayinlerde kullanırlardı. İstekleri gerçekleştiğinde ise, bazen bunları atarlar, bazen de çocuğunun sağlıklı büyümesi için saklarlardı.[14]

Bu tür heykelcikler içinde en iyi bilineni Baf yöresinde bulunan Lemba Hanım heykelciği olup, bu boyut olarak da 36 cm. yüksekliği ile diğerlerinden daha iridir.[15] Lemba Hanım gerçekte Anadolu'da Ege yöresinde bulunan Ana Tanrıçalar ile büyük benzerlik göstermektedir.[16] Bunun yanısıra, Kıbrıs'ta bulunan keman vücutlu idoller de Anadolu'nun bazı yörelerinde özellikle Tarsus ve Mersin civarında Yumuktepe'de bulunan keman vücutlu Ana Tanrıça heykelcikleri ile benzerlik göstermektedir.[17]

Tarih öncesi bulgular içinde Kıbrıs'a özgü olan Kalkolitik (Bakır-Taş) Çağı'na ait haç formlu taştan yontulmuş genellikle oturur vaziyetteki kadın heykelcikleri bu dönem insanlarının hem inançları, hem de adet ve göreneklerine ait bazı ipuçları vermeleri yönünden ilginçtir. Cinsiyetleri açıkça gösterilmemekle beraber, bazılarında göğüsler kabartma olarak belirginleştirilmiştir. Haç şeklinde hayli

stilize edilmiş kadın figürleri ilk kez yüksek bir yerde oturur vaziyette yapılmıştır. Oldukça belirgin bir şekilde kıvrılmış dizleri ve zayıf vücutları ile Anadolu Ana Tanrıçalar'ı ve Cilalı Taş Devri Kıbrıs Ana Tanrıçalar'ı ile farklılık göstermektedir. Bunlar küçük boylardaki heykelcikler yanında, boyuna asılabilecek şekilde delikli yapılmış minyatür pandantifler olarak da bulunmuştur. İnce hatları ile kadınlar adeta başarılı bir doğum sonrasında yeniden zarif vücutlarına kavuşmuş gibi yansıtılmıştır.[18] Mısır ve Meksika'da bulunan kadını oturur vaziyette doğum yaparken gösteren duvar resimleri[19] göz önüne alındığında Kıbrıs'ta bulunan bu kadın heykelciklerinin de doğum yapan kadını simgelediği, belki de bereket tanrıçası olmaktan çok, kadına doğum sırasında yardımcı olması için yapılan muskalar olabileceğini anımsatır. Bir tabure üzerinde oturan hamile bir kadını doğum yapmak üzere iken gösteren bir grup heykelcik de bu tür doğum yapma şeklini desteklemiştir.[20] Yine Lemba mezarlarında bulunan ve bir doğum sandalyesinin modeli olduğu düşünülen bir tabure modeli de bu düşünceyi desteklemiştir.[21] Kadınların oturur vaziyette doğum yapması Arkaik Dönem heykelciklerinde iyice açık bir şekilde görülmüştür. Görüldüğü gibi, bu heykelciklerin dikkatli incelenmesi adet ve göreneklere de açıklık getirmektedir.

Çok farklı şekillerde betimlenen bu haç şekilli kadın figürleri tek oldukları kadar, kucaklarında çocuk tutar vaziyette de gösterilmiştir. Bunlar görsel olarak dengesiz orantıları ile adeta izleyeni güldürmektedir. Haç şeklinde yanlara uzanan kollar bu kez boylu boyuna kucakta taşınan bir ikinci figür olarak betimlenmiştir. Büyüklüğü hemen hemen esas figürün büyüklüğüne yakındır. Desmond Morris, bunların da büyü amaçlı olduğunu ve yeni bir doğuma anneyi teşvik edeceği inancı ile bunların da vücutlarında taşındığı inancındadır.[22]

İlginç bir grup ise, göğüslerinden bir kaba süt sağan pişmiş topraktan yapılmış kadın heykelciklerdir.[23] Bunlar ölülerin ruhuna süt adayan kadınlar olarak algılanabilir.[24] Görüldüğü gibi, Neolitik ve Kalkolitik Dönemler'e ait tüm bu heykelcikler, bereketi simgeleyen ve hatta isteklerini gerçekleştireceğine inanılan muskalar veya idoller olarak yaratılmıştır. Kadının üretkenliği, doğurganlığı yanısıra tabiatın yeşermesi, bol ürün vermesi, dolayısı ile neslini sürdürebilme mücadelesi içinde her zaman bu toplum yaşamında önemli bir yer almıştır. Böylece kadının hala daha yaşamında en önemli misyonu olan anneliği ve anne olma arzularını adeta bir büyü gibi yerine getireceğine inandıkları bu heykelciklerle ifade etmektedir. Bu heykelcikler de daha öncekiler gibi Ana Tanrıça'yı simgelemekte ve dolayısı ile insanoğlunun inançlarını da yansıtmaktadır.

Bu üç boyutlu heykelciklerden sonra, her nedense düz hatlı, yassı, iki boyutlu Tunç Çağı'nın heykelcikleri gelir. Tunç Çağı'nda oldukça fazla sayıda kadın figürleri ile karşılaşılmıştır. Bunlar Kalkoltik Dönem heykelciklerinden oldukça farklı olup, pişmiş topraktan yapılmış yassı idollerdir. Bunların dışında bu dönemlere ait seramik kapların formları da genellikle kadın vücudunu simgelemektedir. Bu kadın betimlemeleri kadının Tunç Çağı'ndaki konumunun hala güçlü olduğunu anımsatmaktadır.

Erken Tunç Çağı'nda oldukça yassı figürler olarak karşılaşılan bu heykelcikler Orta ve Geç Tunç Çağları'nda yuvarlak üç boyutluluğa doğru bir gelişme göstermiştir. Pişmiş topraktan yapılan bu heykelcikler farklı farklı yapılmıştır. Geniş kalçaları yana doğru açılan, sivri göğüslü, pubis bölgesi (cinsel organı) üçgen şeklinde ve hatta kıllı olarak betimlenmiş, eli göğüslerinin altında ve ayaklarının parmak uçlarında duran kadınlar yanında kucağında bebek veya beşik taşıyan, bebeğini göğsünde emziren kadınları betimlemektedir. Bu

heykelciklerin bazıları boyunları kısa, omuza doğru meyillenen bir vücut hattına sahip olup, gözleri boncuk şeklinde ve halka çizgilerle çevrelenmiş, keskin bir şekilde uzanan bir burun ve yine dışa sarkan kulakları vardır.[25] Erken Tunç Çağı'nın yassı heykelcikleri bazen minyatür olarak da yapılmış ve seramik kapların üzerine eklenmiştir. İlginç bir grup ise, yüksek bir tapınak üstünde dururken betimlenmiştir.

Bu kadın idolleri Orta Tunç Çağı'nda anatomik yönden daha gelişmiş insan figürlerine dönüşür ve baş, bacak ve kolları belirgin hale gelir. Bunların bir kısmında baş, uzun bir boyun üzerinde yükselen dikdörtgen formlu, delikli küçük kulaklı olarak betimlenmiştir. Bazıları ise, iri kulaklı, kimisi de birden fazla halka küpeler takılı ve kuş şeklinde stilize edilmiş yüz hatları ile betimlenmiştir. Kimisi ellerini göğsünün altında tutmakta ancak çoğunluğunda kucaklarında bebek veya içinde bazen bebek olan, bazen de boş olan bir beşik tutan kadınlar olarak yansıtılmıştır. Beşikli figürlerin ölen bebeği için yas tutan anneleri sembolize ettiği sanılmaktadır.[26]

Bu dönemde kullanılan beşikler hakkında oldukça ilginç birer döküman olmaları yanısıra yine dönemin modasını yansıtmaları açısından bu heykelcikler ilginçtir. Bunların yanında bir başka yöreye ait olduğu sanılan bir türü de alnı sıkıca bağlayarak kulakları açıkta bırakan bir baş örtüsü kullanan kadınları betimleyen heykelcikler Ada'nın farklı yörelerinde farklı giyim kuşam stilini ve hatta inanışlarını yansıtır. Bir yörede Ana Tanrıça normal bir insan görüntüsünde iken, diğer yörede ise adeta bir Kuş Tanrıçası'dır. Güzelyurt Müzesi'nde bir kulağı kırık, diğer kulağında ise iki iri halka küpesi olan, geniş kalçalı, kollarını göğsünün altında tutan Ana Tanrıça idolü KKTC müzelerinde bulunan bu döneme ait tek idoldür. (Resim 1)

Geç Tunç Çağı'nın sonlarına doğru olduğu sanılan Enkomi'de açık bir tapınakta yan yana bulunan *ingot* denilen öküz derisi şeklinde yapılan bakır levhası üzerinde duran kadın heykelciği ile boynuzları olan ve yine bakır levhası üzerinde duran erkek heykelciği de o yılların bakır madeninin koruyucu tanrı ve tanrıçaları olarak yorumlanabilir.[27] Bu da Enkomi yöresinde bakır madeninin işlenmesi ve önemli bir ihraç maddesi olmasını ve bunun işlenmesinde kadın ve erkeğin eşit rolü olduğunu düşündürür.

Değişik boyutlarda yapılan bu heykelcikler yanında seramik kapların da yuvarlak şekilleri, baş kısımları hatta delikli kulak şeklinde olan kulpları incelendiğinde kadın figürlerini simgeledikleri açıklıkla anlaşılır. Sévres Müzesinde sergilenen bir Kıbrıs seramiği bunun en tipik örneğidir. Elleri, yuvarlak şişkin karnının altında durur vaziyette bir kadını anımsatan formu ile doğum yapmak üzere olan bir kadını simgelemektedir.[28] Yine kadın vücudunu andıran yuvarlak formlu bu kapların ebeliği sembolize ettiği ve ebelerin doğumda kullandıkları aletlerini taşımak amacı ile kullanıldıklarını düşündürmektedir.[29]

Çömlekçi çarkının keşfi ile seramik kaplar ve pişmiş heykelcikler Tunç Çağı sonlarında artık çark üzerinde yapılmaya başlanır. Büyük bir olasılıkla da bu sanatla artık erkekler uğraşmaya başlar. Bu nedenle de Demir Çağı'nın ilk dönemleri olan Geometrik ve Arkaik Dönemler'de yapılan heykelciklerin konusu erkeklerle ilgilidir. Ancak yine de hem küçük heykelciklerde, hem de büyük boyutlardaki heykeller arasında kadını betimleyenler vardır.

Çömlekçi çarkında döndürülerek yapılan çan şeklindeki heykelcikler arasında kolları dua eder gibi havaya kalkmış, başlarında dik ve yüksek başlıkları olan Ana Tanrıçalar, müzisyenler, bir veya iki ebe yardımı ile ya da yalnız başına

1. Geç Tunç Çağı Ana Tanrıça İdolü, Güzelyurt Arkeoloji Müzesi. (Foto. Netice Yıldız)

doğum yapan kadını betimleyen heykelcikler Demir Çağı'na ait kadın yansımaları olan zengin bulgulardır. St. Barnabas Müzesinde bu döneme ait çok sayıda heykelcik görülmeye değer objelerdir. Ancak çokça bulunmuş olmasına karşın, doğum yapan kadın figürinlerinden KKTC müzelerinde sergilenen hiç bir örnek yoktur.

Demir Çağı'nın ikinci yarısı olan Arkaik Dönem, Kıbrıs kültüründe yüksek bir malzeme zenginliği olan bir dönem olup, aralarında kadın da olan çok sayıda büyük boy heykelin yapıldığı bir dönemdir. Kuzeyde Akdeniz (Ayia Irini) bölgesinde bir tapınakta bulunan Finike, Asur, Mısır, Ege ve Roma etkilerini yansıtan büyüklü küçüklü çok sayıda sadece birkaçı kadın figürü olan heykel arasında aralarında Astarte, Artemis ve Afrodit'i de betimleyen heykeller vardı. Astarte, Finikeliler tarafından Kıbrıslılar'a tanıtılan kutsal bir tanrıça idi. Kadınlar, genellikle hamile olarak betimlenen ve kendilerini temsil ettiğine inanılan kadın figürlerini Astarte tapınağına adarlardı.[30] Ancak bu, genellikle Akdeniz'de savaşların olduğu, korsanlığın arttığı bir dönem olmasından ötürü, artık erkek egemen bir toplum olmaya başladığı yine bu döneme ait bulunan çok sayıda savaşçı figüründen anlaşılır. Özellikle de Aya İrini tapınağında ortaya çıkan iki bin üzerindeki heykelin büyük bir çoğunluğunun erkek figürleri olması bu düşünceyi desteklemektedir. Ancak yine de kadının bereket sembolü olduğu ortadadır. Güzelyurt Müzesi'nde sergilenen Artemis heykeli de Anadolu'da olduğu gibi bu bereket tanrıçalarına olan inacın bir simgesidir. Salamis'de denizde bulunan ve Efes Artemisi'ni andıran bu heykelin 2. yüzyıla ait olduğu sanılır.[31] Ancak, Salamis Artemisi'nin yüzünün siyah olarak yapılması bunun Ptolemy dönemi veya Mısır ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Klasik Dönem heykel ve seramik sanatı da kadın figürleri ile bezenmiştir. Seramik kaplar üzerinde uzanmış veya oturur vaziyette ve ellerinde bir testi tutan zarif kadın figürleri kabartma olarak yapılmış veya aplike edilmiştir. Ayrca pişmiş toprak heykelciklerde kanatlı bir tanrı yanında tasvir edilen kadın figürleri oldukça yaygındı. Bunların "Eros" ve "Psyche"i tasvir ettikleri sanılmaktadır.[32]

Helenistik Dönem kandilleri de kadın figürleri ile bezenmiş olup, bunların bazıları ise oldukça erotik sahneler yansıtmaktadır.[33] Homer'in *Odyssey* destanında Baf yakınlarında denizin dalgaları arasında doğduğu anlatılan Afrodit, erken dönem Kıbrıs ozanlarına ölümsüz aşk ve güzellik unsuru olarak esin kaynağı olur.[34] Afrodit kültürünün getirdiği bir gelenek de Eski Baf'ta Afrodit tapınağında, Kition'da ise Astarte tapınağında fahişeliğin kutsal ve normal sayılması idi. Bunlara ait kayıtlar bir çok yazılı kaynakta da kaydedilmişti.[35]

Roma Dönemi'nde Hristiyanlığın gelmesi ile Ana Tanrıça veya aşk tanrıçası figürleri yerini İncil'de yer alan Bakire Meryem ve diğer azizelere bırakır. Bunlardan bazıları kiliselerin duvarlarını süsleyen freskler ve ikonlar yanında kilise veya özel kullanım için yapılan küçük objeler olarak yapılmıştır. Orta Çağ'a ait çok renkli seramikler de kadın figürleri ile bezenmiştir. Bu seramiklerdeki kadınların giysileri ve başlıkları Anadolu giysileri ile paralellik göstermektedir.

Kadının Tarih Öncesi Çağlar'da Ekonomik ve Politik Statüsü

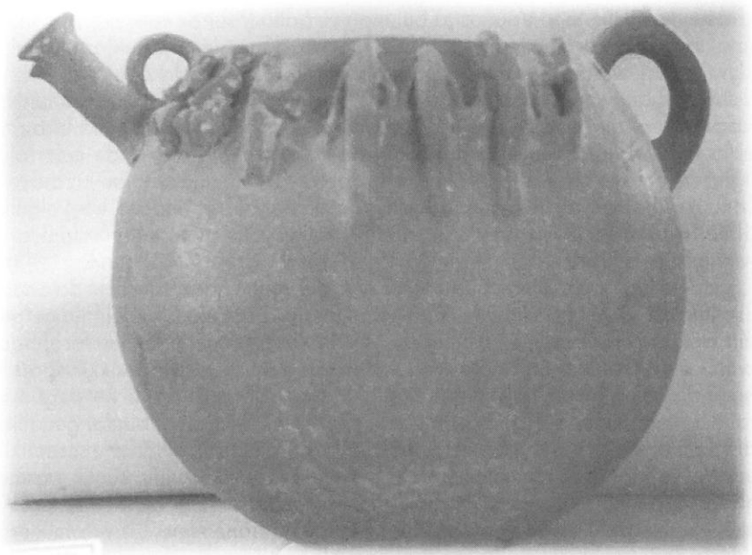
Kadının yaşamında, aile ve doğurganlık her zaman ön planda gelmiştir. Neolitik Dönem'den itibaren incelediğimiz tüm idollerin hemen hemen çoğu, doğurganlığı ve tabiatın bereketini sembolize ettiğini ve bunların onlara doğumda şans getiren Ana Tanrıça'yı veya Toprak Ana'yı simgelediği belirtildi. Toplum yapısının

özellikle endüstrinin ilerlemesi ve savaşların artması ile bu Ana Tanrıça figürünün cinselliğin simgesi haline geldiği, Astarte, Afrodit veya Venüs diye adlandırıldığı ve Kıbrıs kadınının yaşamında bunun önemli olduğu yansıtılmaya çalışıldı.

Dini inaçları yansıtan bu sanat eserleri yanında, kadının ekonomik yaşama olan katkısını yansıtan belgeler ne yazık ki azdır. Ancak kadının daha bir söz sahibi olduğunu sandığımız Erken Tunç Çağı'na ait bazı seramikler üzerinde betimlenen günlük yaşam sahneleri kadının ekonomik yaşama katkısını yansıtan belki de çok az dökümandan bazılarıdır. Bir örneğini St. Barnabas Müzesi'nde gördüğümüz Vounos (Ozanköy) mezarlarında bulunan bir dizi seramik, (Resim 2) kadınları özellikle günlük yaşamları sırasında, ekmek yaparken, çamaşır yıkarken, buğday öğütürken veya bebeğini emzirirken göstermektedir. Bunların arasında belki de en ilginç olanı kadınları bir sandalda, kimisi erkeklerle sarmaş dolaş, kimisi de çok şuh ve mutlu olarak betimleyen pişmiş topraktan yapılmış model heykelciktir. Yine Vounos'ta bulunan ve hatta Vounos kabı denilen ve bir tapınaktaki insanları betimleyen model kap o dönemin tapınakları, ayinleri hakkında bilgi vermesi yanında, kadın erkek hep bir arada ayin yaptıklarını yansıtması yönüyle ilginçtir. Tapınaktaki insanlar incelendiğinde, bunun bir evlenme töreni olabileceği düşüncesini ortaya atabiliriz. Hatta, belki biraz da romans eklenebilir. Tapınağın dışardan duvarına tırmanarak içerde neler olup bittiğini anlamaya çalışan bir yabancı kişi belki de evlenmekte olan kıza aşıktır ve onu kaybetmenin hüznü içindedir. Özellikle bu tür model heykelcikler kadınların erkeklerle bir arada eğlendiklerini veya dini törenler yaptıklarını yansıtmaları yönünden ilginçtir.

Şimdiye kadar ele alınan bu sanat eserlerinin üretiminde kadınların da önemli bir rolü olabileceği düşünülmektedir. Makalenin başında da belirtildiği gibi yazılı dökümanların hemen hemen büyük bir çoğunluğu erkekler tarafından yapılmış olup, bunlar günlük olaylardan çok, olağanüstü olaylar hakkındadır.[36] Desmond Morris'in de ileri sürdüğü gibi Kıbrıs sanatı ile ilgili en özgün ve yaratıcılığı olanlar Erken Tunç Çağı'na ait olan seramikler olup, bunlar genellikle kadın betimlemeleri olup, kadınlar tarafından üretilmiştir.[37] Erken seramikler üzerinde yapılan X-ray incelemeleri sonucu yüzeyler üzerinde küçük parmak izlerine rastlanması bunların kadınlar tarafından üretilmiş olma düşüncesini desteklemektedir.[38] Bu durumda doğal olarak bu dönemlere ait seramiklerde kadın ile ilgili konuların daha fazla olması olağandır.

Seramik yapımı yanında kadınların dokumacılık ve sepet yapımı gibi ev yaşamının temel ihtiyacı olan işleri de daha Neolitik Çağ'dan itibaren yaptıkları sanılır. Yakın Doğu'da aynı yıllarda yaşayan uygarlıklarda görülen daha çok erkek yaşamına ait avcılık, savaş ve politik egemenlik duygularını yansıtan kompozisyonlara karşın, Kıbrıs'ta üretilen taş veya seramikten yapılan sanat eserlerinde konu genellikle kadın yaşamından kesitlerdi. Kadının ekmek yaparken, buğday öğütürken, kare şeklinde fırınlarda ekmek pişirirken, doğum yaparken, bebeğini emzirirken ve hayvanlarını güderken betimlenmiş olduğu çok sayıda seramik eser, bu dönemde ekonomik ve sosyal yaşamdaki aktif rolünü açılıkla yansıtabilmiştir.[39] Khirokitia'da evlerin temellerinde bulunan taştan yapılmış aletler, buralarda yünün dokunma veya örgü işlerinde kullanılmak üzere nasıl hazırlandığı ve eğirildiğini bildiklerini ve giysi yaptıklarını yansıtmıştır.[40]

2.Erken Tunç Çağı Kadın Figürlü Seramik Kap. St. Barnabas Arkeoloji Müzesi. (Foto. Netice Yıldız)

Antik Dönem'de Kıbrıs'ta Politik Yönden Güçlü Kadınlar

Kadının politik yönden gücü de yine bu heykelciklerde açıkladığımız gibi, özellikle Ana Tanrıça olarak betimlenmiş olmaları Demir Çağı'na kadar gerçekte kadının daha saygın bir yeri olduğunu yansıtmıştır. Yazılı belgeler ışığında Kıbrıs ile ilgili ilk kadın ismine bir Mısır dökümanında rastlanmıştır. Bu Alasya (Enkomi) kraliçesi Hathaba (veya Hatiba)'dır. Amon baş rahibi Hrihor, tahta geçtiği zaman Wenamon adlı elçisini Lübnan'dan kereste alması için Finike'ye göndermişti. Wenamon, yolculuğu sırasında Byblos korsanları tarafından yakalanmak üzere iken kaçmayı başarmış ve Alasya'ya sığınmıştı. Ancak çok kısa bir süre önce buraya da gelen korsan gemilerin saldırısına uğramış olan köy halkı Wenamon'un gemisini hiç de hoş karşılamamıştı. Wenamon, neredeyse linç edilmek üzere iken kentin kraliçesi Hathaba (Hatiba)'nın sarayına götürülmüş ve burada Mısır dilini bilen birisi aracılığı ile kraliçe ile görüşebilmişti. Wenamon sarayın avlusuna girdiğinde Hathaba bir evinden çıkmış, diğerine girmek üzere imiş. Kraliçe ona geceyi orada geçirebileceğini söylemişse de ne yazık ki metnin bu kısmından sonra papirüs kesik olduğu için gerisi öğrenilemedi. Papirüs üstüne yazılı olan ve gerçekte seyahatname türünün ilk metinlerinden sayılan bu belge ne yazık ki yarısı koptuğu ve gerisi olmadığı için nasıl sonuçlandığı bilinmemekte, ancak bu belgeyi yazdığına göre ülkesine geri dönme şansını bulduğu tahmin edilmektedir.[41] Yazılı olarak günümüze gelen en eski seyahat metinlerinden biri olması yanında Alasya kraliçesinden de bahsetmesi yönüyle ilginç olan bu metinde Wenamon'un "Kral'ın sarayı" yerine "Kraliçe'nin sarayı"na gittiğini söylemesi bu kentin yönetiminde kraliçenin önemli olduğunu yansıtması açısıdan önemli bir dökümandır.

Kıbrıs kadınları arasında diğer ilginç bir bilgi de Salamis kralı Nicocreon'un eşi kraliçe Axiothea ile ilgili olan olaydır. Ptolemy, kendisine ihanet eden Nicocreon'u öldürmek üzere adamlarını göndermişti. Savunmasının kabul edilmemesi sonucunda Nicocreon intihar ederek yaşamına son vermişti. Nicocreon'un eşi Axiothea ise bekâr olan kızlarının düşmanın eline düşmemesi için onları öldürtmüş, daha sonra kayın biraderlerinin eşlerini de razı ederek birlikte intihar etmişlerdi.[42] Değişik belgelerde farklı farklı anlatılan bu olayda Polyaenus'un anlattıklarına göre Nicocreon yerine aynı dönemde Baf kralı olan Nicocles'in öyküsü olarak yanlış anlatılmıştı. Buna göre kralın intihar etmesinden sonra bütün erkek kardeşleri de intihar etmiş, eşi Axiothea, tüm kızkardeşlerini, annelerini, kızlarını ve kayınbiraderlerinin eşlerini bir araya toplayıp, onurlu bir şekilde ölmeye razı etmişti. Sarayın kapıları kapanmış ve saray ateşe verilmişti. Önce kucaklarındaki çocukları öldürmüşler, sonra kimisi kılıçlarının üstüne düşerek, kimisi de alevlerin arasına atılarak yaşamlarına son vermişler, en son da Axiothea kendini alevler arasına atarak ölmüştü.[43]

Kıbrıslı olmasalar da hem antik dönemlerde, hem de modern çağlarda Kıbrıs'ın kaderini değiştiren kadınlar da tarihte çoktur. Bunlardan biri Cleopatra'dır. Ptolemy döneminin sona ermesi ve Ada'nın Roma İmparatoluğu'na geçmesine rağmen Doğu Roma İmparatorluğu'nu yöneten Mark Antony ile yaşadığı gönül ilişkisi sonucu, Antony Cleopatra'ya Kıbrıs ve Mısır idaresini geri vermeyi başarmışsa da Antony'nin boşadığı eski karısının kardeşi olan Octavinus'un, Antony ve Cleopatra'yı yenilgiye uğratması sonucu, her ikisi de Mısır'a geri dönüp orada intihar edince Ada tam anlamı ile M.Ö. 30 yılında Roma idaresine geçer. Kıbrıs sikkeleri içinde VII. Cleopatra'yı Afrodit olarak kucağında Julius Ceasar'dan olan oğlu Ptolemy Ceasear ile birlikte yarım portre

olarak gösteren sikke, Cleopatra'nın Kıbrıs için bastırdığı sikkedir.[44] Kıbrıs, Büyük İskender'in ölümünden sonra Mısır'a bağlı olarak Ptolemyler tarafından yönetilmiştir. Gerçekte Kıbrıs'a ilk gelen Cleopatra II. Cleopatra'nın oğlu Phycon ile birlikte Ada'ya gelen, ayni zamanda kuzeni de olan eşi III. Cleopatra'dır. Romanlara konu olan Cleopatra ise önce Julius Ceasar, daha sonra da Mark Antony ile gönül ilişkisine giren VII. Cleopatra'dır. Ana Kraliçe III. Cleopatra oğlu Lathyrus'u kral olabilmesi için evli olduğu ve gerçekte kız kardeşi olan IV. Cleopatra'dan boşanmaya zorlamış, daha küçük olan kızkardeşi Cleopatra Selene ile evlendirmişti. Bunun üzerine IV. Cleopatra Kıbrıs'a gelip, burada bir ordu toplamış ve Mısır'ı istila etmeyi planlamıştı. Ancak Mısır yerine Suriye'ye giderek, Antiochus IX ile evlenmiş, Kıbrıs'tan götürdüğü ordu ise çeyiz olarak Suriye'ye verilmişti. [45]

Orta Çağ'da Kıbrıs'ta Kadın

Kıbrıs'ta Orta Çağ'da yaşayan kadınlarla ilgili bilgiye ikon ve bazı seramik kaplarda görülen resimler dışında artık sanat eserlerinde değil, yazılı kaynaklarda rastlanır. Bu bilgiler genellikle o dönemde Kıbrıs'ı gezen gezginlerin kitaplarında görülür. Ancak bu gezginlerin anlattıkları kadınların yerli Kıbrıslılar mı, yoksa Ada'da yaşayan Latin kökenli soylular mı olduğu çoğu kez belirtilmemiştir. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethine kadar Ada'da feodal toplum düzenine dayalı bir idare vardı. Feodal toplumu oluşturan başta kral, kraliçe, diğer soylular ve onların maiyetlerinde olanlar kendi aralarında bir birlik kurmuşlar ve köle olarak çalışan yerli halktan tamamı ile kopuk yaşıyorlardı. Yerli halk genellikle Latin ve Frenk baronlar hakkında hiç bir şey bilmiyorlardı. Guy de Lusignan zamanından itibaren Filistin ve Suriye'de Arap istilalarından kaçan şövalye ve soylulara Kıbrıs'ta toprak verilmiş, bu topraklar üzerinde yaşayan yerli halk ise, köle durumunda kalmıştı.

Haçlı Seferleri'ne katılan baron ve şövalyelerin dul eşleri ve çocukları da Guy de Lusignan'ın açık davetinden yararlanıp buraya yerleşmiş ve kendilerine yönetecekleri bir eyelet ve toprak verilmişti.[46] Lusignan ve Venedikli soyluların evlenmeleri de Avrupalı soylu aileler arasında olması için çaba sarfedilirdi. Özellikle toprak sahibi dul kadınlar krallığın onayı dışında evlenemezlerdi. Bunun aksi bir davranış topraklarını kaybetmelerine neden olurdu. Buna örnek olan bir olay Kraliçe catherina Cornaro zamanında olmuştu. Kral II James'in ölümünden sonra 28 Nisan 1477'de Yüce Divan kraliçe Catherina Cornaro başkanlığında beş zengin soylu dul kadının evlenmeleri konusunda bir karar almak için toplanmıştı. Bu kadınlar kraliçenin izni olmadan evlenemeyecekti. Bu da onların ancak Kraliçe'nin kendileri için seçeceği kişilerle evlenebilecekleri anlamında idi.[47]

Orta Çağ'da Yaşayan Ünlü Kadınlar

Kıbrıs'ta Hristiyanlığın başlamasından Orta Çağ'ın sona ermesine kadar yaşadığı bilinen ve dünya tarihinde de önemli bir yer almış kadınlar vardır. Bunlar, St. Helene, İmparatoriçe Theodora, Ümm-ü Haram bint Sultan diğer ismi ile Hala Sultan, Kraliçe Berengeria, İsveçli S. Bridget, Aragonlu Eleanor, Helena Palaelog, Kraliçe Charlotte ve Catherina Cornaro'dur.[48]

Hristiyanlar için kutsal hacın parçalarını Ada'ya getiren St. Helen[49] Hristiyanlar için ne derece önemli ise kabri Kıbrıs'ta olan Hala Sultan da Ada'da yaşayan Müslümanlar yanında tüm İslam alemi için de o denli kutsal sayılmaktadır ve Kıbrıs ile ilişkili tarihi kişilerden biridir.

647 yılında Suriye emiri Muavviye, sefere çıkmasına izin vermesi için Halife Osman'ı ikna ederek izin alır. Emir Muavviye donanması ile önce Akra'ya gider. Beraberinde eşi Fakhita ile Ubadar ibn- as Samit ve eşi, Milhan ile eşi Ümm-ü Haram ile Peygamber'in yakın bir akrabası vardı. Constantia (Salamis)'yı istila edip, Ada'nın diğer kısımlarına kadar ilerlemeye devam etmişler, Larnaka'da Ümm-ü Haram atından düşüp, burada şehit olmuştu.[50] İslam seferlerinde kadınların da eşleri yanında savaşa gitmeleri olağandı. İlk İslam şehitlerinden biri olarak kutsal sayılan Ümm-ü Haram, Hala Sultan diye anılmakta olup, düşüp öldüğü sanılan bu yer yüzyıllardan beri Müslümanlar için önemli bir haç yeri olmuştur.

Tarihçi Gibbon, İmparatoriçe Theodora'nın tarihte ilk kez düşkün kadınların korunması amacı ile bir kadınlar evi kurduğunu ve gerçekte Theodora'nın ününü ve başarısını gençliğinde fahişelik yapmasına borçlu olduğunu anlatır.[51] Bunun gibi Kıbrıs krallıkları sırasında otorite kurabilen ve hatta yönetimi ele alan kadınlar da vardı. Porracchi'ye göre Lusingnan kralı Jean'ın ikinci eşi Helena Palaelogo, son derece zeki ve uyanık bir kadındı. Mora adasının zalim kraliçesi Theodore'un kızı olan Helena, kocasının yönetici yeteneğinin zayıf, davranışları ile de kadınsı bir yaratık olduğunu farkedince Ada'yı kendi kurallarına göre yönetmişti.[52]

Helena Palaelogo'nun kızı olan Kraliçe Charlotte da Kıbrıs tarihinde anılmaya değer ender kadınlardan biridir. 1458'de babasının ölümünden sonra baronlar tarafından babasının varisi olarak kabul edilmiş ve kraliçe olmuştur. Ancak babasının oğlu James tarafından defalarca tahtını bırakmaya zorlanmış, en sonunda Mısır kralının da James'e yardım etmesi sonucu ünvanını korumak koşulu ile tahtını bırakmak zorunda kalmıştı. On dört yaşında evlenip kısa sürede boşanan, ancak tekrar on altı yaşında kocası ile birleşen Charlotte, zayıf ruhlu yeteneksiz olan kocasından fazla bir destek görmemiş, buna karşın üvey kardeşine karşı zorlu bir mücadele vermişti. Eşinin akrabası olan Savoy kralı yanında sırası ile Pious II, Sixtus IV ve Innocent VIII adlı Papalar ile Naples kralı tarafından desteklenmesi ne derece yorulup usanmayan ve mücadeleci bir kadın olduğunu yansıtır. Yirmi dört yaşında iken Roma'ya ilk kez gidişinde ziyaret ettiği Papa Pious II Charlotte'u yirmi dört yaşlarında, orta boylu, parlak gözlü, buğday ve soluk benizli, düzgün ve Rumlar gibi sel gibi akıcı konuşan, Fransız giysileri içinde ve davranışlarının kraliyet soyuna yakışır bir eda içinde olduğunu anlatır. Kraliçe Charlotte'un bu taht mücadelesi ile dolu yaşamını detayları ile anlatan tarihçi George Hill bu mücadeleci kadının acıklı hikayesine benzer daha başka kimsenin Kıbrıs tarih sahnesinden geçmediğini belirtir. [53]

Orta Çağ Geleneklerinde Kadın

Tarihçiler Kıbrıs'ta her dönemde bir önceki bazı değerlerin bir çok adet ve görenekleri silip süpürdüğüne inanırlar. Talbot Rice ve Tamara Rice adlı sanat tarihçiler Kıbrıs ikonları üzerinde kronolojik olarak yaptıkları çalışmalar sonucunda bu değişimlerin bazılarını ortaya koydular. Uzmanlar 14. yüzyıla kadar etkin olan Bizans modasının bu yüzyıldan sonra yerini Fransız modasına bıraktığı görüşündedirler. Bu sanat tarihçilerine göre ikonlar yanısıra 1365 yılında

bir Luzinyan kralının eşine övgü olarak yazılan bir şarkının sözleri 14. yüzyılda bir güzelde aranan nitelikleri anlatması yönüyle de incelemeye değer bir dökümandı. Buna göre güzel ve kusursuz bir kadın küçük ve dik göğüslü ve çok uzun boyunlu, küçük belli, dar kalçalı ve karnı öne doğru çıkmış olmalıydı. Kol ve elleri de uzun olmalıydı. Gözleri uzun, göz kapakları yüksek, kaşları yay gibi düzgün, hatta alınmış, alnı yüksek ve dahası saçlarının bir kısmı kazınmış, hatta saçlarının da açık renkli olması makbuldü. Genellikle genç kızlara sokakta giderken Avrupalı hemcinsleri gibi sağa sola bakmamaları ve gözlerini sürekli olarak yere eğik olarak durmaları tavsiye edilirdi.[54] Ancak Orta Çağ'a ait olan seramik kaplar üzerindeki kadın betimlemelerine bakılırsa, bunlar daha çok Anadolu giysileri ile paralellik gösterir. (Resim 3)

Orta Çağ Kadın Yaşamından Kesitler

1335 yılı Mayıs'ında Kıbrıs'a yaptığı kısa ziyaretinde ilginç bulduğu olaylara anılarında yer vermişti. Yolda gördüğü bir düğün alayı, gelin giysisi yanısıra, kadınlarıdan oluşan gelin alayını tasvir etmesi yönüyle ilginçtir. Buna göre gelin, refekatçiler arasında evlendikten sonra yaşayacağı eve götürülüyordu. Kaşları ve alnı boyanmış olan gelin, tümü kadınlardan oluşan alayın ortasında, bir at üstünde gitmekteydi; alayın ön tarafında yirmi, arkada ise, yine yirmi tane büyük mum taşıyan kadın yürümekte idi. Bunların arkasında ise kırk veya daha fazla sayıda kadın takip etmekteydi. Kadınların hepsi de başlarından ayaklarına kadar inen ve sadece gözlerini ortada bırakan siyah çarşaflar giyiyorlardı. Kıbrıs'ta kadınlar sokağa çıkarken her zaman baştan aşağı kapanıyorlar ve sadece gözleri görünüyordu. Kadınların bu şekilde örtünmeleri 1291 yılında Akra veya Ptolemais'in kaybından sonra yas tutmaları sonucu başlamıştı.[55]

Kadın giysileri ile ilgili anlattıkları yanında Martoni'den ayrıca kadınlara yapılan davranışlar hakkında da bilgi ediniyoruz. Mağusa kentinde kadınların kent dışına çıkmaları kent komutanının iznine tabii idi. Bu da tamamı ile ekonomik nedenlere dayalı idi. Kentin en önemli üretimi olan camlet endüstrisinde kadınların yün eğirmeleri, dokumaya hazırlamalarında rolü önemli idi. Bu nedenle de kentlerde yerli erkeklerin yaşaması izin verilmemekle birlikte bu endüstri de çalışan ve yarı köle durumunda olan kadınlar için bu durum tam tersi idi. bu endüstride çalışan ve yarı köle durumunda olan yerli kadınların kentlerde yerli erkeklerin yaşamasına izin verilmemekle birlikte kadınlar için bu durum tam tersi idi.[56]

1475 yılında Kıbrıs'ı gezen F. Suriano Kıbrıs kadınının oldukça şuh olduğunu anlatır. Bunun nedenini ise buranın bir ada olmasına ve sıcak iklimine bağlar. Genellikle kadınların fahişeliğe düşkün oldukları ve yaşamlarında önemli bir yer tuttuğunu belirtir.[57]

1549 yılında Kudüs'e haç ziyaretine giderken Kıbrıs'a da uğrayan La Seige, salgın bir hastalıktan dolayı ölen bir kadının cenaze törenini ilginç bulur. La Seige'in anılarına göre Larnaka'da cenazeyi taşıyan ve hem ağlayan, hem de ilahi söyleyen insanlar görmüş ve bunlar hakkında bilgi edinmeye çalışmıştı. Cenazede dört veya beş kadın ağlıyordu. Ölü kadının yüzüne güzel bir kadın yüzü şeklinde boyanmış bir mask takmışlar ve vücuduna çok şık siyah bir giysi giydirmişlerdi.[58]

Benedetto Bordone adlı astronomi ve coğrafya ilimi ile uğraşan ve elyazmalarını resimlemekle ünlü bilim adamının yazdığı ve ilk kez 1528 yılında

3. Orta Çağ'a ait kadın figürlü seramik çok renkli sırlı kap. Güzelyurt Arkeoloji Müzesi. (Foto. Netice Yıldız)

yayınlanan *Isolaria* adlı kitapta Kıbrıs kadınlarından söz ederken Kıbrıs'a atfedilen mitolojik aşk tanrıçası Venüs'e de değinir ve oldukça ilginç bir öyküyü aktarır. Buna göre, Baf'ta bir zamanlar Venüs'e adanmak üzere yapılan ve efsaneye göre üzerine hiç yağmur düşmeyen bir tapınak olduğu, Venüs'ün de Cypria diye anıldığı ve ilk kez vücudunu para karşılığı satan kadın olduğunu anlatır.[59] Kıbrıs'ı 1566 yılında gezen Fürer adlı bir başka yazar da bu geleneğin devam ettiğini ve Ada'da genç kızların bakireliklerini bu tapınağa giderek para karşılığı yitirdiklerini, ayrıca bunun Kıbrıslılar arasında bir gelenek olarak devam ettiğini, genellikle ailelerin kızlarını evlenmeden önce çeyiz paralarını tamamlamaları için Hristiyanlık döneminde de kutsal sayılan bu tapınağa Venüs'e bakireliklerini adamak üzere gönderdiğini anlatır.[60]

Lilio adlı bir coğrafya bilgini de eski kaynaklara da dayanarak Kıbrıslı kadınlar hakkında çok iyi sözler etmez. Justin'in yazdıklarına göre, Kıbrıs kadınının çok şuh olduğunu, evlenmeden önce kendilerini Kıbrıs'a gemileri ile uğrayan yabancıların kutsal olmayan eğlencelerine sunmalarının adet olduğunu, bu gelenek ile de atalarımızın da dediği gibi bu Ada'nın Venüs' e adanan kutsal ada olduğunu söylemelerini haklı çıkartmakta idi.[61]

Hristiyanlık döneminde Kıbrıs kadınlarının durumu diğer Orta Doğu ülkeleri ve hatta İslam gelenekleri ile paralellik gösterir. Kudüs'e yaptığı haç ziyaretinde Kıbrıs'a da uğrayan John Locke'a göre, Hristiyan kadınlar kilisede erkekler ile aynı yerde oturamaz, hatta kilesenin arka kısımlarında alçak bir yerde otururlardı.[62]

Pesaro'lu Elias'ın 1563 yılına ait gezi anılarında da Ada'da yaşayan Hristiyanların kadınlarını gündüzleri sokaklarda dolaşmalarına izin vermedikleri, sadece geceleri akrabalarını ziyaret edebildikleri ve kiliseye gidebildiklerini anlatır. Bu mütevazi yaşam tarzı ile sık sık rastlanan zina olaylarını önlemiş de oluyorlardı.[63]

Kıbrıs Kadınının Kökeni ve Anadolu Bağlantısı[64]

On yedinci yüzyılın son çeyreğinde Türkler doğu'da baskın güç haline geldiklerinde Kıbrıs da, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir çok komşuları gibi, bu İmparatorluğ'un egemenliğine girer.

1571'de Ada'nın Türkler tarafından fethi ile Anadolu kökenli insanın Kıbıs'ta temelli yerleşmesi gerçekleşmiş, tüm kurumları, dili, dini ve kültürü ile günümüze kadar gelmiştir. Günümüz Kıbrıs Türk toplumunda çağdaş Türk kadınının geçirdiği evreler burada ele alınıp irdelenmeye çalışılacaktır.

Kıbrıs'ta yaşayan Türk kadını Anadolu kökenli kadındır. Bir çok yönü ile Anadolu kadını ile benzerlik göstermesi Ada'da 1571'den itibaren kurulan Türk uygarlığının belgesidir. Ama gerçekte Anadolu Kıbrıs bağlantısı daha erken dönemlerde Cilalı Taş Devri'nin ikinci devrelerine kadar gider. Kıbrıs'ta bulunan kadın figürlü taştan yontulmuş veya pişmiş toprak kadın heykelcikleri, Ana Tanrıça idolleri Kıbrıs ile Anadolu bağlantısını yansıtan en güzel emarelerdir.

Kıbrıs'ta Türk Kadını

Kıbrıs ve Anadolu arasında her zaman kız alıp verme olmuştur. Bunu Osmanlı Dönem'i ile kısıtlamak mümkün değildir. Konunun başında da bahsedilen Ada'nın

ilk sakinlerinin büyük bir çoğunluğu Anadolu'dan göçüp gelen kavimlerdir. Bunların zaman zaman birbirleri ile haberleşmesi, görüşmesi, hatta ziyaret etmeleri doğaldır. Değirmenlik (Kythrea) Baş Pınarı'nın Anadolu topraklarından geldiğini anlatan bir efsane bize Kıbrıs Anadolu arasında kız alıp vermenin olduğunu da anımsatan bir efsanedir. Efsaneye göre Anadolu'dan Kıbrıs'a gelin gelen kızını görmek üzere yaşlı bir kadın Kıbrıs'ın Değirmenlik kentine gelmiş ve burada kızı ile bir gün Baş Pınar'da çamaşır yıkarken birden önüne gümüş bir tas çıkmıştı; kadıncağız kendi memleketinde iken kaybettiği gümüş tasını karşısında görünce gözlerine inanamamıştı.[65]

Ancak Anadolu kökenli Türk kadınının Ada'ya yerleşmesi ise, Kıbrıs'ın 1571'de tamamlanan fethinden hemen sonra başladı. Sürgün fermanı ile Ada'ya Anadolu'dan insan transferleri başlamadan önce, Kıbrıs'ta kalmış olan bu askerlerin ailelerini de getirmelerine izin verilmiş, bunlar için Ada'da yerleşip kalmak isteyenlere çeşitli kolaylıklar gösterilmişti. Askerler dışında Ada'da görev almış defterdar, kadı, tezkereci vs. gibi bir takım memurlar da görevleri dolayısı ile Ada'da aileleri ile birlikte bulunmakta idiler.[66]

Ada'nın fethinden hemen sonra buranın Türkler tarafından iskanı için girişimlerde bulunulmuş ve planlı bir şekilde yapılması amacı ile öncelikle Ada'da kalan yeniçeri askerlerinden bekâr olanlardan evlenmek isteyenlere Anadolu'dan bakire kızlar getirtilmesi için fermanlar gönderilmiş, bunlardan isteyenlerin ailelerinin yerleşimi için de kolaylıklar gösterilmişti. H. 979 yılı Muharrem ayının sonlarında veya Miladi tarih 1571 yılı Temmuz'unda Canik Beyi Memiş'e üç hüküm gönderilmiş ve Canik'ten daha önceki bir fermanda da belirtildiği gibi, Kıbrıs'a muzaffer Türk askerleri ile evlendirilmek üzere bakire kızlar gönderilmesi istenmiş ve bunlara nikah akcesi verileceği konusunda söz verilmişti.[67] Bu yıllarda Ada'ya özellikle İstanbul'dan yeni iş imkanları arayan zengin ailelerin de gelip yerleştiği sanılmaktadır.

21 Eylül 1572 tarihli göç emri ile Ada'nın gelişmesini, tamirini ve imarını sağlamak amacı ile Ada iskan edilmeye zorlanmış ve her meslek dalından ailelerin ilk aşamada yerleşmesi sağlanmıştı. Bu aileler, Aksaray, Beyşehir, Seydişehir, Endigi, Develihisar, Ürgüp, Koçhisar, Niğde, Bor, Ilgın, İshaklı, Akşehir'den gelen toplam 1689 kişi idi.[68]

Bazı Avrupalı gezginlerin verdikleri bilgiler ışığında Ada'da kalan yeniçerilerin bazılarının Hristiyan kızları ile evlendikleri belirtilir. Bu çok yaygın değilse de yine de zaman zaman olagelmişti. Örneğin Pococke, bu kadınların Müslümanlığı kabul edip, eşleri gibi Ramazan ayında oruç tuttuklarını anlatır.[69] Şeriye Sicillerin'deki kayıtlardan da bu tür evliliklerin az da olsa gerçekleştiği anlaşılmaktadır[70]

Osmanlı Dönem'inde Kıbrıs Kadınının Aile Yaşamı, Hukuki ve Sosyal Durumu

Kıbrıs'ta Türk kadınının sosyal yaşamı, hukuki hakları ve ekonomik düzeyi gerçekte Anadolu kadınından pek farklı değildir. Tarih öncesi çağlarda güçlü bir kişiliğe sahip olan kadın, daha sonraki çağlarda üretkenliği ve cinselliği ile önemli olmuştur. Osmanlı Dönem'inde ise, kadın saygı gören bir kişiliğe sahipse de her zaman onun yerine karar veren babası, erkek kardeşi veya kocası olmuş,

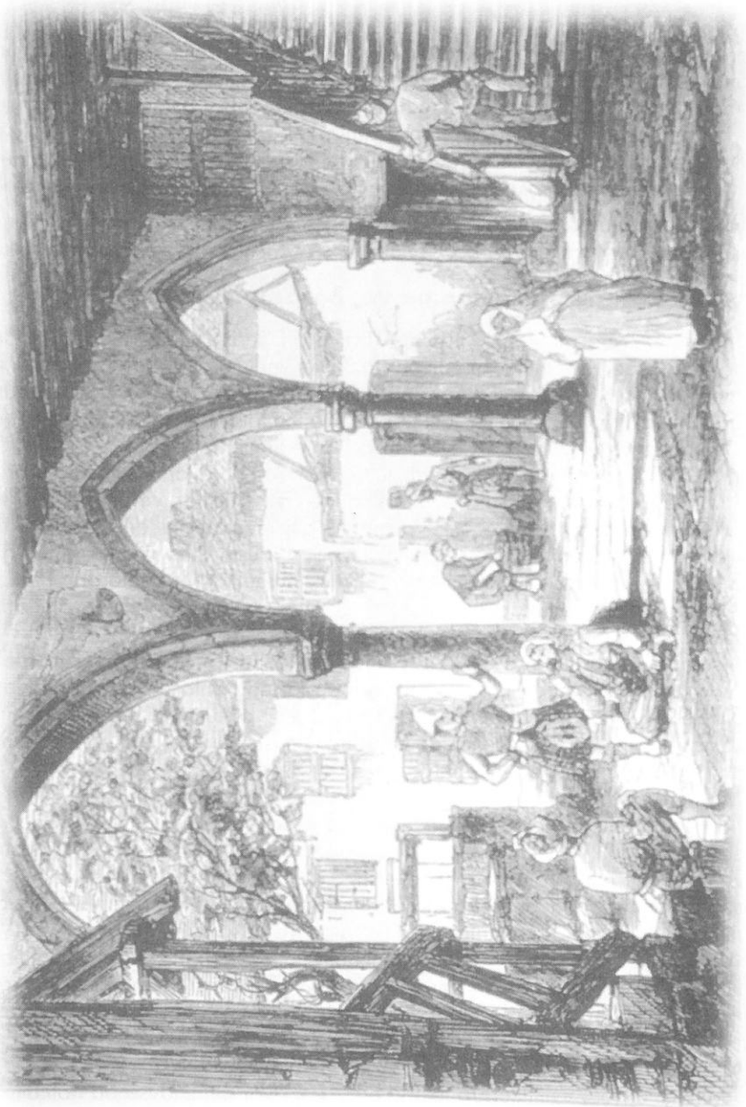
ancak yaşlandıktan sonra çocukları üzerinde otorite kurma şansını elde edebilmiştir. Bu çağlar boyu devam etmiş, eğitim düzeyinin düşük olması nedeniyle kaderine razı olmuştur.

Tarihçi Ronald Jennings'in özellikle Şeriye Sicilleri'nden yaptığı çalışmalar Kıbrıs kadınının toplumdaki yeri konusunda bazı görüşler ortaya çıkarmıştır. Jennings'e göre Şeriye kanunları kadınları koruyordu. Eşinden şikayetçi olan kadınlar, rahatlıkla Kadı'ya gelip eşlerini şikayet edebiliyor, haklarını arayabiliyordu. Şeriye mahkemelerinden sadece Türk kadınları değil, Rum kadınları da, kilisede sorunlarını çözümleme hakkına sahip olmalarına karşın, zaman zaman yararlanmayı tercih etmişlerdi.[71]

Kıbrıs ile ilgili bugün bilinen 1571-1640 yılları arasına ait Şeriye Mahkemesi'nin kayıtlarını içeren ilk dört sicil üzerinde yaptığı çalışma sonucunda Jennings'e göre Kıbrıslı kadınların evlenme ve boşanma davaları dışında kişisel mülkiyet hakları, uğradıkları fiziki saldırılar ve geçim kaynakları gibi konularda da Şeriat mahkemelerine başvurdukları görülmüştür.[72] Anadolu'nun bir çok kentine ait Şeriye Sicilleri'nde de görülen bu tür davalar, özellikle ailevi durumlarla ilgili sorunlarının çözümlenmesinde veya evliliklerin resmi olarak düzenlenmesinde Şeriye Mahkemeleri'nin tercih edilmesini İslamiyet'in Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayr-ı müslimlerin aile yaşamları üzerindeki etkileri olarak da yansıtmaktadır.[73] Yine eldeki kayıtlara bakılırsa kadınların cinayet davaları dışında mahkemede vekil kullanma hakları vardı. Bu da tercih ettikleri bir yöntemdi. Genellikle çok az kadın mahkeme huzurunda şahsen bulunur, bunun yerine erkek bir akrabası tarafından temsil edilmeyi tercih ederdi. Bunun nedeni ise yine sosyal baskılardı. Mahkemede tüm görevliler erkekti. Mahkeme çevresinde olanlar, buraya girip çıkanları gözleyenler de erkeklerdi. Kadınlar her türlü dedikodudan uzak durmak için mahkemede fazla kalamazlardı.[74] Bunun yanısıra kadınlar, mahkemede tanıklık yapabilirdi. Ancak, bu erkeğin yaptığı tanıklığın yarısı sayılırdı. Aynı kural miras davalarında geçerli olup, kadınlar, erkek kardeşlerinin yarı oranında miras hakkı elde edebiliyordu.[75] Ancak eğitim durumları, yetiştirilişleri ve sosyal baskılar, kadınların her zaman yasal haklarını aramasını engellemişti. Jennings, H.1045 (M.1635) yılında olan bir olayı biraz hayretle karşılamıştı. Fatma Hatun adında bir kadın gece evinden çıkarak mahkemeye gelmiş ve kocasının evde bir başka erkekle içki içtiğini ihbar etmişti. Bunun üzerine mahkeme katibi yanında görevlilerle eve denetlemeye gönderilmiş ve yaptıkları baskın sonucunda evde içki içildiği belirlenip kocası ve diğer arkadaşları mahkemeye çağrılmıştı.[76] 1878 İngiliz Dönemi'nin başlarına ait bir gravürde (Resim 4) hükümet konağında bir kadın çarşafına sarınmış olarak görülmektedir.

Mülkiyet sahibi kadınların sayısı Osmanlı idaresinin ilk elli yılında %30'a çıkmışsa da, genellikle bu mal varlığı miras yolu ile edinilirdi. Gerçekte kadınlar paralarını toprak alımı yatırımında kullanmazlardı. Kız çocuklarına aileleri çeyiz veya miras olarak toprak yerine para, mücevher veya giysi verirlerdi. Toprak satımında ise kadınlar çoğunlukta idi. Bu da miras yolu ile elde edindikleri toprağı paraya çevirmeyi tercih ettiklerini yansıtmaktadır.[77]

Hem Şeriye Sicilleri, hem de vakıf belgeleri incelendiğinde Kıbrıs'ta yaşayan ekonomik yönden güçlü Türk kadınları ile de karşılaşılır. Bunlar hayır işleri ile de ilgilenmiş, vakıflar kurmuşlardır. Ancak, bu oran İstanbul, Ankara gibi kentlerdeki kadar çok fazla değildir.[78] 1571-1640 yılları arasıdaki Şeriye Sicilleri incelendiğinde bir kaç kadının küçük çapta olan bir kaç vakfın mütevellisi olarak görev yaptıkları da görülmüşse de bu çok fazla değildir. Bunun esas nedeni de

4. Hükümet Konağı ve Kadın, Gravür. The Illustrated London News, 1878.

vakıf yapan kişilerin mütevelli üyelerinin aile üyelerinden oluşmasını tercih etmeleri idi.[79] Kadınlar bu tür görevlerde de yine vekilleri aracılığı ile görevlerini yapmışlardı.[80] Genellikle de eğitim alanında vakıf yapmışlardı. Menteşzade veya diğer ünvanları ile Farahzade ailesinden Belkıs Hanım, Sultan Medresesi'ne her yıl 1000 akçe olmak üzere bir para vakfetmişti.[81] Bu gün Türk Etnografya Müzesi olarak kullanılan ve 1960 yıllarına kadar Mevlevi Tekkesi olarak faaliyet gösteren, kubbeleri ile Türk devrinin tipik bir eseri olan yapının yer aldığı alanın da Emine Hatun adında bir kadın tarafından vakfedildiği söylenir. Eşlerinin vefatında küçük çocuklarının vekilliğini üstlenen kadınlar, evlenmeleri halinde bunu kaybediyor, yerine çocuğun en yakın erkek akrabası, özellikle amcası vasi tayin ediliyordu. Ancak madur durumda olan dul kadınlara ve yetimlere baş vurmaları halinde *nafaka ve kisve* denen geçim ve giyim kuşamını kaşılayacak bir maaş bağlanırdı.[82]

Kıbrıs Türk Kadınının Evlenme ve Boşanması

Evlenme konularına ait kayıtlara hem Kıbrıs'a ait Şeriye Sicillerinde, hem de Anadolu'nun diğer kentlerindekilerde pek fazla yer verilmemiş olması bu konuların tamamı ile ailelerin kendi aralarında sözlü olarak anlaşmalara dayandığını düşündürmektedir.[83] Bu konu ile ilgili detaylı bilgileri folklor araştırmaları yanısıra Avrupalı gezginlerin yazdıkları kitaplardan da edinmekteyiz.

1760-1767 yılları arasında Kıbrıs'ta yaşayan Giovanni Mariti, Kıbrıs kadınının evlenmesi konusunda oldukça detaylı bilgiler verir. Erkeklerin evlenmeden önce kadınlarla aşk yaşamına giremediklerini anlatan Mariti, erkeklerin evlenmeden önce evleneceği kız ile görüşmesine izin verilmediği, ancak yine de aşklarını ifade etmenin yollarını bulduklarını, bunlardan birinin de ellerinde kınsız bir hançer taşıyarak sevdiği kızın penceresinin altından geçerek aşk türküleri söylemek olduğunu sözlerine ekler.[84]

Alexander Drummond, 1754 yılında yayınladığı seyahatnamesinde yukarıda da belirtildiği gibi, ailelerin kendi aralarında anlaşarak ayarladıkları bu evliliklerde eşlerin hep birbirine yabancı kaldığını ,bununla birlikte Türk kadını her zaman sonsuz bir mutluluk içinde imiş gibi tüm isteklerinin karşılanmışcasına hoşnut bir tablo çizmekte olduğunu anlatır.[85]

Mariti'nin işittiklerine göre, Türkler, üç tür eş alırlardı: birisi, resmi olarak evlendikleri, diğeri *kebin* adını verdikleri ve kiraladıkları kadınlar, bir üçüncüsü ise, satın aldıkları kölelerdi.[86] Gerçekte bunların hepsi eş olarak değil, bir kısmı da zengin evlerinde çalıştırılan kölelerdi. Erkekler resmi olarak evlendikleri kadınları evlenecekleri güne kadar göremezlerdi. Bunlar dört taneye kadar olabilirdi. Ancak şeriat kanunlarında yer alan ve yasal sayılan bu çok eşlilik yine de Kıbrıs'ta çok yaygın değildi.[87] Jennings, incelediği 1571-1640 yılları arasındaki kayıtlarda sadece dört eşli bir vakaya rastlamış, bir miktar da iki eşli evlilik vakaları belirlemiştir.[88] Çok eşli olan kişiler genellikle toplumun üst düzey idarecileri veya zengin tüccarlar idi. Erkekler bu kadınların hepsi ile beraber aynıı evde yaşarlardı.

Jennings'e göre evlilikleri, ailelerin erkekleri ayarlamaktaysa da halkbilimi araştırmaları sonucu gerçekte annelerin veya ailedeki yaşlı kadınların ayarladıkları, hatta verilecek nikah akçesi veya çeyiz konusunu dahi kadınların kendi aralarında anlaştıkları, karşılıklı verilen hediyeleri ve söz veya nikahın sona ermesi durumunda geri verilecek hediye veya nikah akçesinin de ailenin

yaşlı kadınları arasında halledildiği bilinir. Mariti, bu evliliklerin Kadı tarafından, geline verilen nikah akçesi ve getirdiği genellikle çok az bir eşyadan oluşan, hatta bazen hiç bir şey de içermeyen çeyizi ile birlikte kayda geçirilip, resmen onaylandığını anlatır.[89] Gerçekte Anadolu'da da olduğu gibi dünürcülük sırasında kız tarafına ödenecek ağırlık veya başlık parası belirlenir, *mehr-i muaccel* diye isimlendirilen yarısı nikahdan önce ödenir, *mehr-i mueccel* denen diğer yarısı ise nikahtan sonra verilir ya da boşanma veya erkeğin vefatı halinde kadına verilirdi.[90] Kadı'nın onayından sonra damat at üstünde, akrabaların oluşturduğu düğün alayı ile önce camiye dua etmeye götürülür ve burada İmam bu evliliği dualarla kutsardı. Bu dini törenden sonra gelin yüzü duvakla örtülü olarak damadın evine götürülürdü. Cami'iden dönen damat geline yüz görümlülüğünü takarak gelinin duvağını açar ve yüzünü görürdü. Bundan sonra gelin kadınlar kısmında, damat ise, erkekler kısmında eğlenirler ve sonunda kendi odalarına çekilirlerdi.[91] Ancak Jennings'in Sicillerden çıkarttığı belgeler evlilik akdi ile ilgili kayıtların sadece bir kaçının bu defterlerde işlendiğini belirtmekte idi.[92] Mariti'nin de anlattığı gibi nikah cami'ide yapılan dualarla gerçekleşirdi. Ancak cami'iye gitmeden önce nikahı kıyacak olan hoca kız evine gelip, bir odada kafesin arkasında iki kadınla birlikte duran kıza "Vekilin olayım, nikahını kıyayım mı?" diye üç defa sorar ve evet cevabını aldıktan sonra, camiye gidip nikahı orada kıyardı. Bu arada kız evde nikahın müjdesini beklerken Kur'an okur ya da kuracağı yuvanın mutluluğu için dua edermiş.[93]

1873 yılında Kıbrıs'ı dolaşan Avusturyalı Salvator Louis de, Türk düğünlerinin genellikle bir kaç gün devam ettiğini ve Pazartesi başlayıp Cuma akşamı bittiğini anlatır. Önce gelin hamama götürülür, daha sonra karanlık bir odada bekleyen gelin ve damadı evlendirmek için İmam gelir, dualarla nikahı kıyar ve onları yalnız bırakırdı. Nikah akdi şahitler huzurunda gelinin yüzü kapalı olarak yapılırdı. Damat, gelin için bir başlık parası öder, bu para kadının olurdu. Bu formalitelerden sonra gelin, elbiseleri ve çeyizi ile sokaklarda dolaştırılır, herkesin görmesi sağlanırdı. [94]

Mariti daha az formalitelerle yapılan *kebin* denilen ikinci tür bir evlilik şeklinden bahsetmektedir. Aynı tür evlenmeden Anadolu'yu gezen ve Türk adet ve göreneklerini anlatan Mösyö Thevenot da bahsetmektedir.[95] Her iki yazara göre, *kebin* şekli ile evlenmiş kadınlar için daha az formaliteler yapılırdı. Kadı huzurunda bir erkeğin kadını yanında tutmak istediği süreye göre bir akit yapılırdı. Burada sözü edilen *kebin* kelimesi gerçekte evlenme sırasında boşanma halinde ödenecek nafaka ile ilgili yapılan akid anlamında[96] ise de Bitlis, Kars, Gaziantep ve Iğdır yörelerinde halk ağzında nikah ve evlenme anlamında da kullanılırdı.[97] Mariti ve Thevenot'un sözünü ettiği *kebin* şekli gerçekte bu günkü kelimesi ile eve ikinci eş getirme anlamında kullanılan *kuma getirmek* idi. Bu da genellikle esas eşlerin pek hoşuna gitmeyen bir olaydı. Bu tür evlilikler gerçekte ilk evliliklerdeki görücü, söz kesme, nikâh hamamı, kına gecesi gibi formalitelerin yapılmadığı ve bir çok zaman da anlaşmaya dayalı nikah türü olmalı idi.

Kölelere gelince erkekler istedikleri sayıda alabilir ve satın alma formaliteleri dışında başka resmi bir işlem yapmazlardı. Cariye diye isimlendirilen bu kadın köleler ile erkek istediği zaman yatabilirdi. Doğan çocukları baba, himayesine alırdı. Ancak babanın ölümünden sonra bu çocukların hiç bir miras hakkı olmazdı. Bunun yanısıra özellikle çocukları olanların bazıları kölelikten azad edilirler, ancak bunlar yine de azad edilmiş köle diye anılırlardı. Kıbrıs'ta genellikle zengin Türkler'in köleleri olurdu. Bunlar da genellikle Müslüman zencilerdi.[98] Bunların arasında efendilerinin çok güvendikleri ve imtiyazlı olanlar

da vardı. H. 1002 (1594 M.) tarihli Şeriye Sicili'nde kayıtlı bir vaka Baf sancağı Mehmed Bey'in cariyesinin ayni zamanda hazinedarı olduğunu belirtmektedir. Mehmed Bey'in ölümü üzerine Cariye Rahime bint' Abdullah, Lefkoşa'ya gelerek dört yük mücevher, değerli eşyalar ve para getirmiş, ancak para ile ortadan kaybolmuştu. Sancak Bey'in kethüdası Ömer'in denetiminde getirilen paranın Sancak Bey'in kurduğu vakfa teslim edilmesi gerekirken cariye para ile sır olmuştu. Kethüda Ömer'e parayı ne yaptığı sorulduğunda bunu ancak Bey'in hazinedarı olan cariyenin bildiğini söylemişti. Sorgulama ilerleyince de bu parayı cariyenin yine Bey'in defter kethüdası Mehmed ile birlikte alıp kaçtığı öne sürülmüştü.[99] Osmanlı harem dairelerinde kıdemli cariyelerin kalfalık, ustalık gibi görevleri vardı. Kalfalıktan sonra gelen bir üst kademe ustalıktı. Ustalar arasında en kıdemlisi ise, *hazinedarbaşı* idi. Saray hareminde Valide Sultan'dan sonra, zengin evlerinin haremlerinde ise, evin hanımından sonra en yetkili kadın *hazinedar usta* idi. Haremde yaşayan tüm kalfa ve cariyelere hükmeden hazinedar ustaların en yetkilisi ise *hazinedar başı usta* idi. Harem'deki tüm hazinelerin anahtarı onda durur, törenleri düzenler ve harem yazlığa taşınırken göçleri organize ederdi.[100] Kıbrıs'ta görev yapan üst düzey yöneticilerin de bu sisteme uyduğu ve İstanbul ve Anadolu'nun diğer eyaletlerindeki harem sistemini burada da uyguladıklarını bu örnek açıklıkla gösterir.

Kıbrıs'ta gayr-i müslimlere ait köle olmazdı. Ancak evlerinde hizmetçi olarak çalıştırdıkları kadınlar olurdu. H.1018 (M.1609) yılında Lefkoşa'da Kadı'ya eve namahrem kadın getirdi diye subaşı (güvenlik görevlisi) Sadi Çavuş tarafından şikayet edilen Luyi v. Hiristodiye mahkemeye çağrıldığında, Mariya bint Hiristofı'nin kendisine hizmet etmesi için erkek kardeşleri tarafından verildiğini, ancak bunun için Şeriye Mahkemesi'nin iznini almayı ihmal ettiğini belirtmiş, bunun üzerine kadının kardeşleri de sorgulanmış ve bunun doğruluğunu onaylamışlardı.[101]

Tüm İslam toplumlarında olduğu gibi, aile yaşamı Kıbrıs'ta da kutsaldı ve saygı gösterilen bir kurumdu. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, evlenmelerle ilgili resmi kayıtların az olmasına karşın boşanmalarla ilgili Şeriye Sicilleri'nde pek çok vak'a kaydedilmiştir.

Resmi nikahında olan bir kadını bir erkek hiçbir neden göstermeden boşayabilirdi. Ancak bu şartlarda erkek kadına getirdiği çeyizini geri verir veya bunu öder, beraberinde getirdiği malını iade ederdi. Buna da *hul* denirdi. Boşanma için yeterli nedeni olması halinde erkek kadına hiç bir nafaka ödemez, çeyizini geri vermezdi. Boşanmalarda her halde çocuklar baba evinde kalırdı. Kadın boşandıktan sonra tekrar evlenmesi için dört ay beklemek zorunda idi. Buna ise *iddet* etmek denirdi.[102] Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin Fetvaları da bu *iddet* etmenin gerekliliğini belirtmiştir.[103]

Boşanmadan sonra çift yeniden bir araya gelmek istiyorsa, kadın önce başka bir erkek ile evlenip, boşanır, ancak ondan sonra eski kocası ile yeniden evlenebilirdi. Bunun için de erkek, bu rolü oynayacak bir arkadaşını bulur, evlenmeleri ancak bu formalitelerden sonra gerçekleşebilirdi.[104] Ancak bu, üç kez eşini boşayıp, her defasında pişman olanlar için geçerli idi.[105] Yukarıda Mariti'nin bahsettiği şekilde yeniden evlenme olayına *hulle* denirdi. Ancak Ebussuûd Efendi'nin fetvalarında da anlatılan bu olay, gerçekte bir hile şeklinde olmayıp zifaf olunması şarttı.[106]

Bir Türk kadını hiç bir neden olmadan kocasından boşanamazdı. Mariti'ye göre bu ancak kocasının ona yeterli yiyecek vermemesi veya en azından sekiz

günde bir onu yatağına almaması veya hamama gitmesi için yeterli para vermemesi durumunda mümkün olabilirdi. Bu şartlarda erkek onu bırakmak, çeyizini geri vermek, çocuklara bakmakla mükellefti. Kadın, ayni zamanda kocasının kötü alışkanlıkları olması halinde boşanma talebinde bulunabilirdi. Mariti, kocasından ayrılmak isteyen kadının Kadı'ya gidip, hiç bir açıklama yapmadan terliğinin veya çizmesinin birini çıkarıp, Kadı'nın önüne ters çevirerek koymasının yeterli olduğunu anlatır. Bu durumda dava edilen koca suçlu ise ayaklarının tabanlarına sopa çekilerek cezalandırılırdı.[107] Jennings'in incelediği sicil kayıtlarında da eşinin nikah akçesini ödememesi veya yatakta erkeklik görevini yapmaması nedeniyle boşanma talebinde bulunan kadınlar bile vardı.[108] Cariyeler ise, boşanma davası açamazlardı. Ancak yeterli yiyecek alamazlarsa, başka bir Türke satılmak için başvurabilirlerdi.[109]

Kadınların Ekonomiye Katkıları

Osmanlı Dönem'inde kadını her hangi bir meslekten men eden hiçbir kanun gerçekte yoktu. Ancak, yine de kadınların hangi meslekler ile ilgili olduğunu eldeki belgelere göre fazlaca öğrenmek mümkün değildir. Bununla birlikte, özellikle Mağusa bölgesinde özellikle bu kentin kalkınmasında çağlar boyu önemli bir yeri olan *camlet* denilen deve veya keçi yününden yapılan bir çeşit kumaş dokuma endüstrisinde kadınların önemli bir payı vardı. Kadınlar, dokunmak üzere yün eğirip, hazırlardı. Ancak, Osmanlı eyaletlerinde kadınların hiçbir loncaya bağlı olmadığı gibi[110] Kıbrıs'ta bu tür işlerde çalışan kadınlar da herhangi bir loncaya bağlı değillerdi. Yani diğer bir deyişle bu kadınlar isimsiz emekçilerdi. Genellikle kadınlar, aile sistemi ve ziraat işleri dışında meslekler edinmezlerdi. Pamuklu ve yünlü kumaş dokumacılığı bunun dışında idi.[111] Sadece erkek kardeşin olmaması durumunda miras olarak edindikleri toprakları sipahi ocağına timar vergisi ödemeleri şartı ile resmi olarak çalıştırma hakkını elde edebiliyorlardı.[112] Bu da Osmanlı toplumunun sosyo-ekonomisinden kaynaklanan bir olaydı.

Kıbrıs'ta pamuklu ve ipekli kumaşlar genellikle kadınlar tarafından dokunur ve bunlar hem yerel pazarlarda satılır, hem de ihraç edilirdi. Kıbrıs'ta dokunan kumaşlardan başlıcaları *Kıbrıs çatması, kız dimisi,*[113] *Kıbrisi kumaş, Makrama, tülbend*[114] *kutni, keremsud, kumaş, peşkir, yasdık, harir şal ve kuşak, dimi şal, peşimi, mizan-ı harir, penbe, damga-i akmeşe*[115] idi. Jennings'e göre Van der Nijenburg'un sıraladığı Kıbrıs ürünleri arasında Hint pamuklu ve ipeklilerine benzeyen ancak onlardan biraz daha az kaliteli olan çiçekli kumaşlar, hem iç, hem de dış ticarette önemli bir yer tutmaktaydı.[116] Ne yazık ki 1861 yılında Osmanlı ve İngilizler arasında yapılan ticaret anlaşması sonucunda gümrük vergilerinin düşürülmesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun bir çok yöresine olduğu gibi Kıbrıs'a da İngiliz kumaşlarının ithali artmış ve özellikle şehirli halk İngiliz kumaşlarını yerli kumaşlara tercih etmiş, böylece bu alandaki üretime de bir darbe vurulmuştu. Sadece köy kadınları evlerinin tüm kumaş ihtiyacını evdeki tezgahlarında karşılamaktaydılar. 19. yüzyıl ortalarında Ada'da üretilen ipek ve pamuklu kumaşlar sadece yöresel ihtiyacı karşılamaktaydı.[117]

Mrs. Lewis, ipeğin büyük bir miktarının Baf bölgesinde dokunduğunu ve evlerde yapıldığını ve bunların da Orta Doğu'nun diğer yörelerinde dokunan ipekten daha canlı renklerde ve kaliteli olduğunu anlatır. Mrs. Lewis, yine Kıbrıs'ta beyaz ipek iplikle yapılan zengin işlemeli Lefkara işi, renkli ipliklerle yapılan

işlemeler ve artık pek yapılmayan ama çok zengin renklerle ve büyük bir ihtimamla yapılan ipek işlemelerden de bahseder.[118]

Evlerde üretilen bu kumaşlar ve işlemeler pazar yerlerinde yine çoğunlukla kadınlar tarafından satılırdı. Lefkoşa'da İplik Pazarı cami'isi yanındaki bir meydanda ise, Türk kadınlarının çeşitli pamuklu dokumalar sattıklarını çeşitli gezginler anılarında anlatırlar.[119] Çiftçilik işleri değirmenlerde un öğütme gibi işlerde de Kıbrıs'ta kadınlar çalışmaktaydı.[120]

Türk Kadınının Güzelliği ve İffeti

Kıbrıs'ta yaşayan Türk kadını iffetine düşkündü. Genellikle evlerinde kapalı bir hayat sürerlerdi. Kadınlar genellikle evlerinden hamama gitmek için birlikte çıkarlar, topluca gidip gelirlerdi. Hiç bir erkek onları taciz edemez, onlarla konuşamazdı. H.1002 (1594 M.) tarihli bir vakaya göre kadınları hamam dönüşünde rahatsız eden Subaşı ve Hasan kethüda şikayet edilmeleri üzerine mahkemeye çağrılmış ve sorgulanmışlardı. Yine ayni yıl Benefşe bint Abdullah adlı bir kadın bir Ramazan gecesinde gayri müslim komşusu Gavrail'in eşini ziyarete gitmiş, subaşı Abdülkadir ise, onu namussuzlukla suçlaması üzerine Benefşe, kadıya başvurarak kendisine yapılan bu suçlamanın asılsız olduğunun ispatlanmasını istemiş, bunun üzerine çevreden erkekler sorgulanmış ve dinine sadık, iffetli bir kadın olduğu konusunda mahkemeden bir berat almıştı.[121]

Edward Daniel Clarke, Kıbrıs'ta seyahati sırasında gördüğü Lefkoşa dışına sürülen bir fahişe kafilesini anlattırken Türklerin fahişeliğe karşı olduğunu da sözlerine ekler.[122] Zaman zaman da iffetli bir yaşam sürmediği gerekçesi ile bazı kadınların mahalle dışına çıkarılması için mahalle sakinlerinin sorgulandığını yansıtan Şeriye Sicilleri'ndeki bazı vakalar da bunu doğrulamaktadır.[123]

Yine 1806 yıllarında Ada'yı dolaşan ve gerçekte bir İspanyol soylusu olup, Türk gibi giyinen ve kendini Ali Bey diye tanıtan Don D. Budia-y- Leyblich adlı gezgin de Türk kadınının çok güzel olduğunu anlatırken,[124] 1815 yılında yayınladığı gezi anılarında William Turner 21 Mart tarihli anısında Lefkoşa'da yaşayan Türk kadını ile ilgili sadece işittiklerini yazmakla yetinir. Turner, Türk kadınının genellikle çok hoş, ama yine de olağanüstü güzellikte olmadığını, güzelliğinin yarısını genellikle temizliğe olan düşkünlüklerinden dolayı sık sık hamamlara gitmeleri ve tembel bir yaşam tarzı sürmeleri nedeniyle kaybettiklerini anlatır. Ancak, İstanbul'a göre bu kadınların daha rahat evlerinin dışına çıktıklarını, yüzlerini yaşmak ve ferace ile kapatarak bir birlerinin evlerine ziyaretlere gittiklerini de bu sözlerine ekler.[125] 1878 yılında *Illustrated London News*'de çıkan bir gravür Türk kadınlarını Larnaka'da bir kapalıçarşıda alış verişte yaparken yansıtmaktadır. (Resim 5)

Kadınlar Anadolu'da olduğu gibi, cami'de ibadet ederken de yine kafesli bir bölmede otururlardı.[126] Hristiyan kadınların kilisedeki durumları da hemen hemen aynı idi. Daha önceden de bahsedildiği gibi John Locke'a göre Hristiyan kadınlar kilisede erkekler ile aynı yerde oturamaz, hatta kilesenin arka kısımlarında alçak bir yerde otururlardı.[127]

Anadolu'da tüm mezarlarda olduğu gibi kadının kimliği de mezar taşından anlaşılmakta idi. Kadın mezar taşları genellikle stilize edilmiş çiçekler, çiçek buketleri ile bezenmiş olurdu.[128]

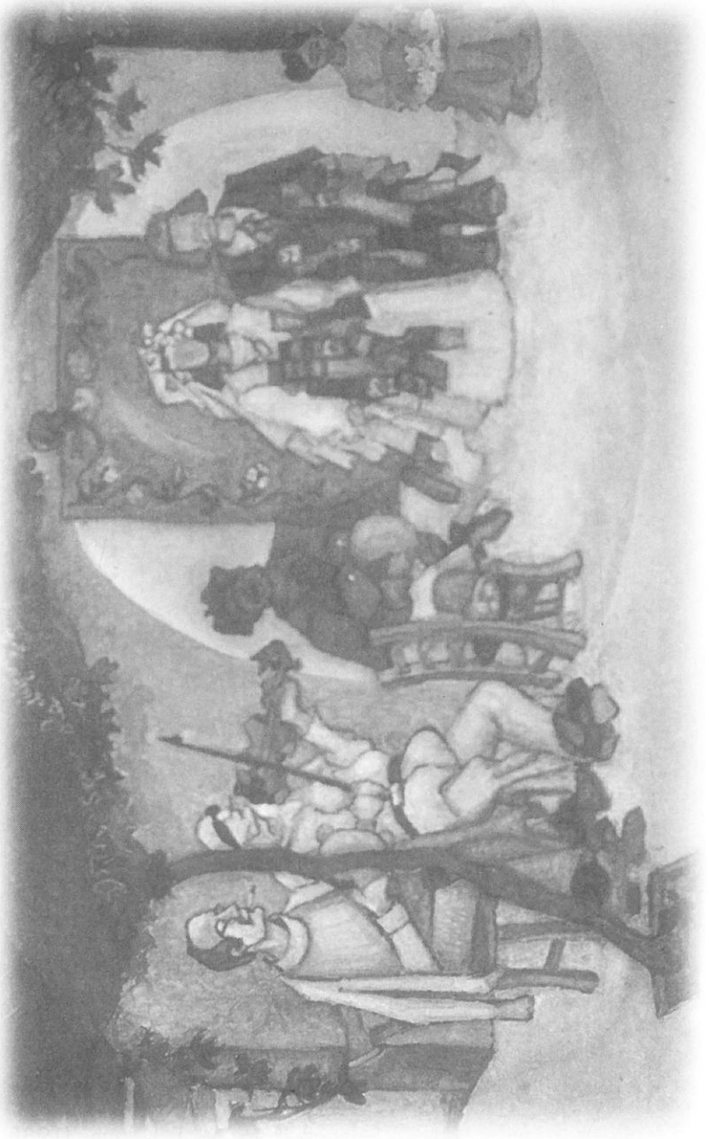
5. *Larnaka'da bir Kapalı Çarşı ve Kadınlar, Gravür. The Illustrated London News, 1878*

Çağdaş Kıbrıs Türk Kadını

Osmanlı Dönem'i için yapılan araştırmalar kadının eğitimi konusunda fazla bir bilgi ortaya çıkaramamıştır. 1900 yılında on dört Osmanlı ilkokulu bulunduğu ve bunlardan sadece birinin kız okulu olduğu bilinmektedir. Ancak 1902 yılında Viktorya Kız Mektebi'nin açılması ile kızlar için orta eğitim başlamıştı. Türkiye'de 1924 yılında ilk kez yüksek eğitim yapmaya giden kız öğrenci Melahat Hacıbulgur önceleri öğretmenlik yapmış, daha sonra sıtmaya karşı mücadelede kan testi yapması için kursa gönderilmiş, 1945'te ilk kez kurulan kan bankasına Rumlar'ın tüm itirazlarına karşın başkan olarak getirilmiş, 1963 yılına kadar da Lefkoşa Hastanesi'nde görevini sürdürmüştü. Hıfsiye Ziya Hacıbulgur, H. Kadriye Hacıbulgur, Hatice Necati, Siddika Ahmet Ersoy, Vecihe Hacıbulgur, Şaziye Rüstem Baybars, Havva Zihni Tatar Kıbrıslı Türk kadın öğretmenler arasında ilkler olarak isimlerini verebileceğimiz değerli kadınlarımızdandır.[129] Plastik sanatlar alanında Olga Rauf, Aylın Örek, Gönen Atakol, Göral Özkan, Filiz Ankaç, Emel Samioğlu, İnci Kansu, Özden Selenge, Ruzen Atakan, Nilgün Güney, İsmet Tatar ve Günay Güzelgün Kıbrıs Türk Sanat Tarihi'ne isimlerini yazdırmış kadın sanatçılardır. Bu sanatçılarımızdan Aylin Örek'in bu günlerde artık az rastlanan bir ev düğününü konu alan tablosu (Resim 6) Özden Selenge'nin harup toplayan köy kadınları konulu minyatür tekniğindeki tablosu[130] (Resim 7) ve İsmet Tatar'ın *Benim Adım Zeytin Ağacı* adlı tablosu (Resim 8) Kıbrıs kadın ressamlardan bir kesit olarak burada verilmiştir. Tiyatro alanında ise Vedia Barut ve Kamuran Aziz 1930 yılında sahneye çıkan ilk Kıbrıslı Türk kadın tiyatrocular olarak isimlerini tiyatro tarihine yazdıran kadınlardır. Türkiye'de Atatürk'ün devrimlerini yakından izleyen Kıbrıs halkı da anavatandan daha süratle gerçekleştirmiş olduğu özellikle Kıyafet Devrimi çerçevesinde Şapkacı Emete İrfan Aziz (Milyalızade)'nin katkıları yadsınamaz. 1930'lu yıllarda Kıbrıs'ta çarşaf ve fes bırakılmış ve şapka kullanılmaya başlanmıştır. Şapkacı Emete Hanım, Türklerin şapka ihtiyacını karşılayan ilk şapka yapımcısıdır.[131] Fevziye Hulusi de Bayrak Radyosu'nun kuruluşunda ilk görev yapmış kadındır. Dr. Servet Sami Dedeçay ve Dr. Latife Birgen de kendi bilim alanlarında ilk kez doktora yapmış Kıbrıs Türk kadınlarındandır.

Kıbrıs Cumhuriyeti ve daha sonraki Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ilk kez 1993 yılında bir kadın bakan olarak Onur Borman görev yapmıştır. Bu günlerde görev yapan Dr. Gülsen Bozkurt da ilk kadın Sağlık Bakanıdır. Yine Yüksek mahkeme yargıçlığına da ilk kez Gönül Erönen adlı bir hukukçu kadın atanmıştır. Perihan Aziz basın alanında "Kadın gazeteci olmaz!" sözlerine karşın yirmi beş yıldan beri yılmadan çalışan bir basın mensubudur. Üniversite ve daha bir çok kurumda Kıbrıs Türk kadını önemli görevler yapmakta, ancak bu görevlerini yaparken kendilerinden erkeklerden daha fazla üstün başarı ve özveri göstermesi istenmekte, ve üstün başarılı da olsalar ancak ihtiyaçlar doğrultusunda önemli görevlere getirilmektedirler.

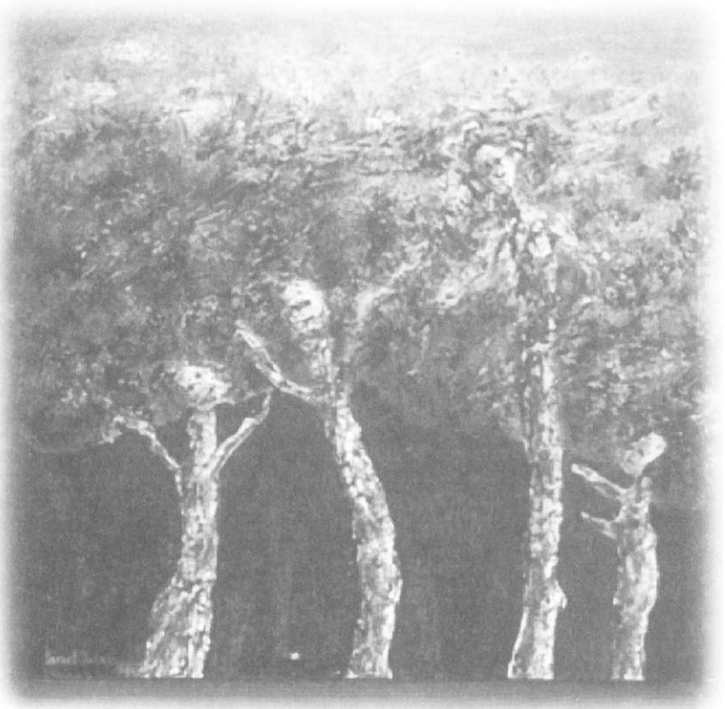
Geçmişte ikinci planda kalan, eğitimden mahrum, evde kapalı büyüyen, tek görevi çocuk doğurup, yetiştirmek ve evine bakmaktan ibaret olan Türk kadını son yüzyılda büyük bir aşama göstermiştir. Bugünkü Türk kadını çağdaş, kültürlü ve toplumun her kesiminde aktif olarak çalışan bir kadındır. Günümüzde çalışan kadın oranı çok yüksektir. Her meslek dalında kadın bulmak mümkündür. Yazarlar, ozanlar ve ressamlar arasında kadınlar önemli bir yer tutmaktadır. Sorumluluk sahibi, iyi bir eş, iyi bir annne ve iyi bir vatandaştır. Kıbrıs mücadelesinde de her zaman yerini almıştır.

6. *Düğün.* Aylın Örek, Tuval üzerine yağlı boya 51.5x 78 cm.) (Foto. M. E. Olgun, (1988). *Kıbrıs Türk Resminden Bir Kesit.*

7. Harup toplayan kadınlar, Özden Selenge (Foto. M. E. Olgun, (1988). *Kıbrıs Türk Resminden Bir Kesit.*

8. Benim Adım Zeytin Ağacı, İsmet Tatar, Karışık Teknik. (Foto. Hikmet Uluçam)

Notlar

1. Makalenin uzunluğu nedeniyle, oldukça kapsamlı bilgi içeren Kıbrıs kadınlarının gelenek, görenek ve giyim kuşamla ilgili kısım ayrı bir makale olarak gelecek sayımızda yayınlanacaktır.
2. Margaret Ehrenberg, (1989). *Women in Prehistory,* London, s.10.
3. M. Corneille le Bruyn, (1702). *A Voyage to the Levant: Travels in the Principle Parts of Asia Minor, the Islands of Scio, Rhodes, Cyprus etc.* London.
4. Giovanni Mariti, (1971). *Travels in the Island of Cyprus,* translated from the Italian of Giovanni Mariti by Claude Delaval Cobham, London.
5. Edward Daniel Clarke, (MDCCCXII [(1812]). *Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa, (Part the Second, Greece, Egypt, and the Holy Land,* Section 1st), London.
6. Bu siciller hakkında bilgi için bk. Vergi H. Bedevi, (1971). Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerinde Araştırmalar, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri,* Ankara, s.139-148.
7. bk. Ronald C. Jennings, (1993). *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640),* New York.
8. Desmond Morris, (1985). *The Art of Ancient Cyprus* (Phaidon Press), London, s. 116.
9. Veronica Tatton-Brown, (1987). *Ancient Cyprus,* (British Museum Publications), London, s.47.
10. Margaret Ehrenberg, *Women in Prehistory,* s.37.
11. Desmond Morris, *The Art of Ancient Cyprus,* s.117-118.
12. a.e., s.117; Veronica Tatton-Brown, *Ancient Cyprus,* s.34.
13. Desmond Morris, *The Art of Ancient Cyprus,* s.118.
14. Margaret Ehrenberg, *Women in Prehistory,* s.75.
15. Veronica Tatton-Brown, *Ancient Cyprus,* s.34.
16. F. G. Maier and Vassos Karageorghis, (1984). *Paphos, History and Archaeology,* Nicosia, s. 30.
17. John Garstang, (1953). *Prehistoric Mersin,* Oxford'dan naklen: Vergi Bedevi, (1978). *Tarih Boyunca Kıbrıs Anadolu İlişkilerine Genel Bir Bakış,* Lefkoşa, s. 6-7.
18. Desmond Morris, *The Art of Ancient Cyprus,* s.123.
19. *a.e.,* s.122.
20. *a.e.,* s.122, fig.123.
21. Edgar Peltenburg, (1991). *Lemba Archaeological Project,* Vol. II.2, Goteborg, (Paul Astroms Forlag), s.68
22. *a.e.,* s.122.
23. Bu heykelciklerin çizimleri için bk. Desmond Morris, *The Art of Ancient Cyprus,* s.133, fig. 173, 174.
24. *a.e.,* s.122.
25. *a.e.,* s.166.
26. *a.e.,* s.149.

27. Veronica Tatton-Brown, *Ancient Cyprus,* s. 47; A. C. Brown - H. W. Catling,(1987). *Ancient Cyprus,* Ashmolean Museum, London, s. 35, Pl. XIII.
28. Desmond Morris, *The Art of Ancient Cyprus,* s.162, 163 fig.260.
29. Edgar Peltenburg (Ed.), (1982). *Early Society in Cyprus,* Edinburgh, s.121
30. Veronica Tatton-Brown, *Ancient Cyprus,* s. 50.
31. Tuncer Bağışkan, (1993). Ana Tanrıça Kültünün Kıbrıs Folklorundaki İzleri Üzerine Bir Deneme, *Pygmalion,* sayı: *1, Kış,* s. 5, n.24.
32. Tony Spiteris, (1970). *The Art of Cyprus,* (Weidenfeld & Nicholson), London, s. 172.
33. Bu kandillerden örnekler St. Barnabas ve Güzelyurt Müzelerinde teşhir edilmektedir. Bu sahneler arasında bazen bir kadın ve bir kaç erkek görülürken, sadece erkelerin cinsel ilişki anında olanları da Ada'da erkekler arasında eşcinselliğin geçerliliğini vurgulamaları açısından ilginçtir.
34. Tony Spiteris, *The Art of Cyprus,* s. 28.
35. George Hill, *The History of Cyprus,* Vol.1, s.70; Veronica Tatton-Brown, *Ancient Cyprus,* s. 51.
36. bk. n. 2.
37. Desmond Morris, *The Art of Ancient Cyprus,* s. 16.
38. *a.e.* s.16.
39. Edgar Peltenburg (ed.) *Early Society in Cyprus,* s. 24.
40. Hans-Günter Buchholz - Vassos Karageorghis, (1973). *Prehistoric Greece and Cyprus,* New York, s. 124.
41. George Hill, (1949). *A History of Cyprus,* Cambridge, Cilt I, s. 44; Lionel Casson,([1974] 1994*). Travel in the Ancient World,* (John Hopkins University Press), London, s. 42-43.
42. *a.e.,* s. 160-161.
43. *a.e.,* s. 161 n.1.
44. George Hill, *A History of Cyprus,* Cilt I, s. 181.
45. bk. *a.e.,* Cilt I, s. 198- 200.
46. Miltiades B. Efthimiou, (1987). *Greeks and Latins on Cyprus in the Thirteenth Century,* Massachusettes, s. 66-67.
47. George Hill, (1972). *A History of Cyprus,* Cambridge, Vol.III, s. 722 ve n.2.
48. Sir Harry Luke, (1937 [1973]). *Cyprus, A Portrait and an Appreciation,* London, s. 166.
49. George Hill, *A History of Cyprus,* Cilt. I, s. 246.
50. *a.e.* s. 284.
51. Sir Harry Luke, *Cyprus, A Portrait and an Appreciation* s. 156.
52. C. D. Cobha (ed.), (1908,[1986]) *Excerpta Cypria, Materials for a History of Cyprus,* London, s. 169.
53. George Hill. *The History of Cyprus,* Vol. III, s. 551, 613-614.
54. Enlart, (1916). Manuel d'Archeologie Française, *III, Le Costume en France,* Paris, s. 90, 93'den naklen D. Talbot Rice, (1973). *The Icons of Cyprus,* London, s. 175.
55. C. D. Cobham (ed.) *Excerpta Cypria,* s. 17.
56. C. D. Cobham (Ed.), *Excerpta Cypria,* s. 22.

57. *a.e.*, s. 4 90.
58. *a.e.*, s. 60.
59. *a.e.*, s. 62.
60. *a.e.*, s. 77.
61. *a.e.*, s. 67.
62. *a.e.*, s. 69.
63. *a.e.*, s. 75.
64. Bu kısımda yer alan bilgilerin bir kısmı Yıldız, Netice (1997), Anadolu'dan Kıbrıs'a Göç Eden Kıbrıs Kadını, *Bir, (Hoca Ahmed Yasevi Vakfı), 7*, İstanbul, s. 179-200'de yayınlanmıştır.
65. Rupert Gunnis, (1936 [1973]). *Historic Cyprus*, Nicosia, s. 308.
66. Cengiz Orhonlu, (1971). Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580), *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi , Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara, s. 93.
67. Bş. B. Ar. (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, İstanbul), *Mühimme Defterleri no:17/9*; Cengiz Orhonlu, Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580), s. 93; Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s . 215.
68. Bş. B. Ar., *Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Defteri*, no: 2551; Cengiz Orhonlu, Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580), s. 94.
69. C. Cobham (Ed.), *Excerpta Cypria, Materials for a History of Cyprus*, s. 269.
70. bk. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 29.
71. *a.e.*, s. 31.
72. *a.e.*, s. 31.
73. Halil İnalcık (Ed.), (1994). *An Economic and Social History of the Ottoman Empire1300- 1914, (*Sureyya Farroqhi, Crisis and Change 1590-1699), (Cambridge University Press) Cambridge, s. 602.
74. *a.e.*, s. 599; Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 17.
75. *a.e.*, s. 31-33.
76. *a.e.*, s. 124-125.
77. *a.e.*, s. 18-19, 33. Halil İnalcık (Ed.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300- 1914,* s. 599.
78. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 64 n. 4.
79. *a.e.*, s. 63.
80. *a.e.*, s. 26, 34.
81. Hasan Behçet, (1969). *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi*, Lefkoşa, s. 32.
82. *a.e.*, s. 25, 26.
83. *a.e.*, s. 26; Halil İnalcık (Ed.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300- 1914*, s. 598.
84. Giovanni Mariti, *Travels in the Island of Cyprus*, s. 46.
85. Alexander Drummond, (1754). *Travels Through Different Cities etc.*, London, s. 143.
86. Giovanni Mariti, *Travels in the Island of Cyprus*, s. 46 ; Thevenot da Türk kadınının evlenmesi ile ilgili aynı bilgileri vermektedir. Bk. Meral Altındal,(1994). *Osmanlı'da Kadın*, İstanbul, s.127.
87. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 29.
88. bk. *a.e.*, s. 29.
89. Giovanni Mariti, *Travels in the Island of Cyprus* s. 46.
90. Ronald C. Jennings *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 27; Mehmet Zeki Pakalın, (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul (Milli Eğitim Basımevi) İstanbul, Cilt. II, s. 444.
91. Giovanni Mariti, *Travels in the Island of Cyprus*, s. 46.
92. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 27.
93. Hüray Mear, (1992). *Kıbrıs Türk Toplumunda Doğ um, Evlenme ve Ölüm İle İlgili Adet ve İnanışlar*, KKTC, s. 67.
94. Louise Salvator, ([1883]1983) *Levkosia*, London, s. 62.
95. bk. Meral Altındal, *Osmanlı'da Kadın*, s. 128
96. bk. *Kebin* ve *kabin* maddeleri: *Redhouse Sözlüğü, Türkçe - İngilizce*, (1974) İstanbul, s. 573, 628; Ejder Yılmaz, (1992). *Hukuk Sözlüğü*, Ankara, s. 457.
97. *Türkiye'de Halk Ağzında Derleme Sözlüğü*, (1993). VIII, Atatürk Dil Kurumu, Ankara, s. 2714.
98. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 244.
99. *a.e.*, s. 241.
100. Günsel Renda (Ed.), (1993). *Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadınının 9000 Yılı*, T.C. Kültür Bakanlığı, İstanbul, s. 205.
101. *a.e.*, s. 125-126.
102. Thevenot ve Busbeque de ayni bigileri vermektedir. Bk. Meral Altındal, *a.g.e.*, s. 45, 127.
103. M. Ertuğrul Düzdağ, (1983). *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul, (2.baskı), s. 49.
104. Giovanni Mariti, *Travels in the Island of Cyprus*, s. 47.
105. Fanny Davis, (1986). *The Ottoman Lady, A Social History from 1718 to 1918*, Connecticut (USA), s. 122.
106. M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, s. 49.
107. Giovanni Mariti, *Travels in the Island of Cyprus*, s. 48.
108. bk. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 28.
109. Giovanni Mariti, *Travels in the Island of Cyprus*, s. 47.
110. Halil İnalcık (Ed.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300- 1914*, s. 596.
111. Ronald. C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 26
112. *a.e.*, s. 33
113. Mübahat Kütükoğlu, *1983, Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul, 1983, s. 148.

114. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 286, 331.
115. Netice Yıldız, (1995) Osmanlı Dönemi Kıbrıs Türk Mimarisi ve Sanatı, *Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, Eylül, 1991*, Ankara, III. Cilt, s. 526.
116. *a.e.* s. 303
117. Sir Harry Luke, ([1921] 1989), *Cyprus Under the Turks 1571-1878*, Nicosia s. 234-235.
118. Mrs. Lewis, (1894). *A Lady's Impression of Cyprus in 1893, London*, s.180, 196, 197,. 202.
119. Louis Salvator, *Levkosia*, s. 56.
120. C. D. Cobham, *Excepta Cypria*, s. 385.
121. *a.e.*, s. 124, 125.
122. Edward Daniel Clarke, *Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa*, s. 337.
123. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, s. 128, 130.
124. C. D. Cobham, *Excerpta Cypria*, s. 405.
125. C. D. Cobham, *Excerpta Cypria*, s. 431.
126. Mrs. Lewis, *A Lady's Impression of Cyprus in 1893*, s. 209.
127. C. D. Cobham, *Excerpta Cypria*, s. 69.
128. Cevdet Çağdaş, Kıbrıs'ta Osmanlı Devri Mezarları, Mezar Taşları ve Bu Taşlardaki Sanat, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi 14- 19 Nisan 1969, Türk Heyeti Tebliğleri* s. 338.
129. Bk. Ali Nesim, *Batmayan Eğitim Güneşlerimiz*, Lefkoşa, 1987, s. 11, 15, 199, 203, 204, 206, 207, 210, 213, 229.
130. Her iki resimin dialarını Olgun, Mustafa Ergün (ed.) (1988). *Kıbrıs Türk Resim Sanatından Bir Kesit*, (Ergün & Co. Yayınları), Lefkoşa'dan kopyalamama müsaade eden M. Ergün Olgun'a teşekkürlerimi sunarım.
131. Bu bilgiyi veren Doç. Dr. Biran Mertan'a teşekkürlerimi sunarım.

Kaynaklar

Altındal, Meral (1994). *Osmanlı'da Kadın*, İstanbul.

Bağışkan, Tuncer (1993). Ana Tanrıça Kültünün Kıbrıs Folklorundaki İzleri Üzerine Bir Deneme, *Pygmalion, Sayı: 1, Kış, s. 4 - 27*

Bedevi, Vergi H. (1971). Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerinde Araştırmalar, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara, s. 139 - 148

Behçet, Hasan (1969). *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi*, Lefkoşa.

Brown, A. C. - Brown, H. W. Catling (1987). *Ancient Cyprus*, Ashmolean Museum, London.

Bş. B. Ar., (T.C. Başbakanlık Arşivleri. Osmanlı Arşivi), *Mühimme Defterleri no:17/9.*

Bş. B. Ar., *Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Defteri, no: 2551.*

Buchholz, Hans-Günter - Karageorghis,Vassos (1973). *Prehistoric Greece and Cyprus*, New York.

Casson, Lionel (1974 [1994]*). Travel in the Ancient World, London.* (John Hopkins University Press), London.

Clarke, Edward Daniel (1812). *Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa, (Part the Second, Greece, Egypt, and the Holy Land, Section 1st)*, London.

Cobham, C. D. (ed.) (1908 [1986]). *Excerpta Cypria, Materials for a History of Cyprus*, London.

Davis, Fanny (1986). *The Ottoman Lady, A Social History from 1718 to 1918*, Connecticut (USA).

Drummond, Alexander (1754). *Travels Through Different Cities etc.*, London.
Düzdağ, M. Ertuğrul (1983). *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul, (2.baskı).

Efthimiou, Miltiades B. (1987). *Greeks and Latins on Cyprus in the Thirteenth Century*, Massachusettes.

Ehrenberg, Margaret (1989). *Women in Prehistory*, London.

Gunnis, Rupert ([1936] 1973). *Historic Cyprus*, Nicosia.

Hill, George (1949). *A History of Cyprus*, Cambridge, Cilt I.

Hill, George (1972). *A History of Cyprus*, Cambridge, Cilt III.

İnalcık, Halil (Ed.), (1994). *An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300- 1914*, (Cambridge University Press), Cambridge.

Jennings, Ronald C. (1993). *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, (1571-1640)*, New York.

Kütükoğlu, Mübahat (1983). *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri,* İstanbul.

Le Bruyn M., Corneille (1702). *A Voyage to the Levant: Travels in the Principle Parts of Asia Minor, the Islands of Scio, Rhodes, Cyprus etc.* London.

Lewis, Mrs. (1894). *A Lady's Impression of Cyprus in 1893,* London.

Luke, Sir Harry (1921 [1989]). *Cyprus Under the Turks 1571-1878,* Nicosia.

Luke, Sir Harry (1937 [1973]). *Cyprus, A Portrait and an Appreciation,* London.

Maier, F. G. and Karageorghis, Vassos (1984). *Paphos, History and Archaeology,*Nicosia.

Mariti, Giovanni (1971). *Travels in the Island of Cyprus,* translated from the Italian of Giovanni Mariti by Claude Delaval Cobham, London.

Mear, Hüray (1992). *Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle İlgili Adet ve İnanışlar,* KKTC.

Morris, Desmond (1985). *The Art of Ancient Cyprus,* (Phaidon Press) London.

Olgun, Mustafa Ergün (ed.) (1988). *Kıbrıs Türk Resim Sanatından Bir Kesit,* (Ergün & Co. Yayınları), Lefkoşa.

Orhonlu, Cengiz (1971). Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580), *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi , Türk Heyeti Tebliğleri,* Ankara, s. 91- 97

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* İstanbul (Milli Eğitim Basımevi). İstanbul, III Cilt.

Peltenburg, Edgar (1991). *Lemba Archaeological Project,* Vol. II.2 , (Paul Astroms Forlag), Goteborg.

Redhouse Sözlüğü, Türkçe - İngilizce (1974), (Redhouse Yayınevi) İstanbul.

Renda, Günsel (Ed.) 1993. *Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadınının 9000 Yılı,* T.C. (Kültür Bakanlığı), İstanbul.

Rice, Talbot (Ed.) (1937). *The Icons of Cyprus,* (George Allen & Unwin Ltd.) London

Salvator, Louise (1883 [1983]). *Levkosia,* London.

Spiteris, Tony (1970). *The Art of Cyprus,* (Weidenfeld & Nicholson), London.

Tatton-Brown, Veronica (1987). *Ancient Cyprus,* (British Museum Publications), London.

The Illustrated London News, (1878), 73 (July - December 1878). London

Türkiye'de Halk Ağzında Derleme Sözlüğü (1993). VIII, Atatürk Dil Kurumu, Ankara.

Yıldız, Netice (1995). Osmanlı Dönem'i Kıbrıs Türk Mimarisi ve Sanatı, *Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, Eylül, 1991, Ankara, III. Cilt, s.521 - 532*

Yıldız, Netice (1997). Anadolu'dan Kıbrıs'a Göç Eden Kıbrıs Kadını, *Bir, (Hoca Ahmed Yasevi Vakfı), 7,* İstanbul, s. 179 - 200

Yılmaz, Ejder (1992). *Hukuk Sözlüğü,* Ankara.

Summary

Some aspects of women in Cyprus within the context of the island's cultural heritage through the centuries is presented in this article.

It is impossible to deny the part of the women in sharing the difficulties of the hardships of life when we consider the civilisation history of the island. An attempt to write the history of her past would not enable one to find enough written information concerning her life. However, the life of women for nearly 7000 years whose names are buried in the silent secrecy of the ages is only possible by the evaluations of the data came to sunlight through the archaeological excavation while the rest of a period of another 2000 years is based on the scanty knowledge recorded in the archival documents and some printed books such as travel books as well as etnographical and folklore studies. The written sources about the Turkish women in Cyprus is through some archival documents particularly kept in the National Archive, Vakıflar (Evkaf) Archive and also some documents kept at the Museum of Mevlevi Tekke today. These are revealing interesting information since they are the documents kept by the Court. Together with these original Ottoman Turkish sources, the travel books written by the European travellers give much more information about the social life of the women in Cyprus.

Although the main emphasis of the article was intended to be on a near past which is mainly the Ottoman Period of the island, the evolution of women from the Neolithic Age to the present day is surveyed for this article. Our study shows the fact that although woman held a more important position until the end Bronze Age, she would lose her power with the beginnig of political problems on the Island in the Iron Age. Then she would be only a silent worker without any title and her life will be limited to domestic works. For this reason she would be depicted as love goddess like Astarte or Aphrodite in art objects rather then being depicted as Mother Goddess. The Law Courts in Ottoman Cyprus seem to protect the woman's rights whenever they would appeal although she is given only one half inheritance rights that is normally given to a male. This was the same for her witness cases. The comtemporary Turkish Cypriot woman now is much more educated and is having important positions at business life and equal right in the society and family. But it could not be denied that still today she has to work harder then her male counterparts for her achievement.

The study is therefore presented in the chronological way and tried to explain her position as well as her contribution to the economy life in the family as well as in the society. It could be seen that the women in Cyprus is not much different than the women living in the neighboring countries in the whole Middle East.

Received April 11, 2000
Accepted May 16, 2000

Kadın / Woman 2000, *1* (1), 117 - 136

Kadın Duyarlığı Açısından Sevinç Çokum'un Hikâyeleri

Hülya ARGUNŞAH*
Doğu Akdeniz Üniversitesi

Özet

1970 sonrasında Türk edebiyatında kadın yazarların sayısının çoğalması dikkatlerin "kadın edebiyatı" ve "kadın yazar" olgusu etrafında toplanmasına sebep oldu. "Kadın edebiyatı diye ayrı bir edebiyat var mıdır? Kadın yazarlar daha çok nelerle ilgilenirler?" gibi sorular zihinleri meşgul etmeye başladı. Bir taraftan bu sorular etrafında tartışmalar yapılırken, diğer taraftan kadın yazarlar eserlerini yayımlamaya devam ettiler. Son dönem kadın yazarlarının büyük bir kısmı "kadın edebiyatı" ve "kadın yazar" kavramlarının dışına çıkarak genel edebiyatın kadın yazarı olma tercihlerini ortaya koydular. Eserlerinde yer alan kadın dünyasıyla ilgili unsurların ise hayat tecrübelerinden kaynaklandığını savundular. Bu sebeple ayrı bir "kadın edebiyatı" kavramı yerine "edebiyatta kadın duyarlığı" söylemini uygun görüldü.

Sevinç Çokum, Türk edebiyatının 1970'te tanıştığı bir kadın yazardır. Hikâyelerinde Türk sosyal yaşamı içerisinde kadının durumunu belirleyen unsurlar, kadın ve toplum birlikteliği içerisinde verilir. Çalışma hayatı içinde kadının durumu, evlilik ilişkileri, boşanmalar, yaşlılık ve zamanı sorgulama Çokum'un hikâyelerinde kadın dünyasıyla ilgili olarak yer almaktadır. Yazar bu konuların toplumsal sorunlarımız olduğunu düşünür ve bu toplumsal soruna kadının duyarlık dünyası üzerinden cevaplar verir.

* Yazışma adresi: Doç. Dr. Hülya Argunşah, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa - KKTC

© 2000 DAÜ - Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

Sevinç Çokum, kadının özgürlüğünü kazanabilmesi için ekonomik özgürlüğünü kazanması gerektiğini vurgular. Fakat Türk toplumunda kadının çalışma hayatına geçişi kolay olmayacaktır. Çünkü gelenekten gelen yaklaşımlar ve kadının kendi doğasından getirdikleri onun tezatlara düşmesine sebep olmaktadır.

Çokum, ailenin devamına da inanan bir yazardır. Bu sebeple hikâyelerde boşanma, önerilen bir durum olmadığı için sıkça kullanılmaz. Ama sıradanlaşan evlilikler ve aşkın tükenişi, onun kafasını dolayısıyla hayal dünyasını ve kalemini meşgul eder. Kadınların önemli korkularından birisi olan zamanın akışı ve yaşlanma Çokum'un hikâyelerinde daha çok değişen zaman ve kaybolan güzellikler olarak kendilerini bulurlar.

Yazarın bu temalar etrafında çizdiği kadın tipleri ise geleneksel Türk sosyal hayatı ve bunun içinde yaşayan kadına uygun olarak itaatkâr, sabırlı ve isyanı düşünmeyen kadınlardır.

Edebiyatta Kadın Duyarlığı

1970'li yıllardan itibaren Türk edebiyatı oldukça fazla sayıda kadın yazarla ve onların eserleriyle tanıştı. Edebiyatta kadın yazar sayısının bu yıllarda belirgin bir şekilde artışının sebebi kadın hareketlerinin kazandığı hızdır. Hâlbuki edebiyat, her dönemde kadın yazarların katkısına açık olmuştur. Türk edebiyatı söz konusu edildiğinde Tanzimat sonrasında gelişen ve sosyal hayatla birebir denilebilecek bir yakınlıkta devam eden edebiyatta da kadınlar olabildiğince yerlerini aldılar. Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı yıllarının olağanüstü şartları kadınları hayatın bütün çerçevesi içerisinde olduğu gibi edebiyatta da aktif bir katılıma zorladı. Üstelik bu yılların bizdeki feminist hareketlerin ilk adımları ile yan yana olduğu düşünülürse yapılan çalışmaların ve ortaya çıkan ürünlerin ne kadar anlamlı olduğu farkedilebilir. Ardından Cumhuriyet yıllarının Anadolusu ve Anadolu insanı için çırpınan, yeni devlete ve onun ilkelerine sahip çıkan idealist kadın yazarları yetişti. Fakat hiçbir zaman edebiyatımızda kadın yazar sayısı 1970 sonrasında olduğu gibi sayıca bir çokluğu göstermemiştir. Kadınlar bu tarihe kadar edebiyatın daha çok bir tüketicisi olarak düşünülür ve yazdıkları da bir 'iç dökme' gibi algılanarak ciddiye alınmazken, bu tarihten sonra edebiyat birdenbire kadınlardan da sorulmaya başlanır. Bununla birlikte edebiyatın özellikle hikâye, roman, deneme ve gezi yazısı türlerinde iyi eserler üretilir. Bu kadının sosyalleşme sürecinin vardığı çok önemli nokta ile izah edilebilir. Bu sosyalleşmeye paralel olarak kadınlar doğrudan doğruya feminist söylemlerin aracısı olmak, ya da pembe düşlerin, ince sızlanışların, kırık duyguların, zarif hayallerin sözcüsü olmaktan çoğu kez bilinçli olarak uzaklaşarak edebiyatı ciddî bir iş olarak kabul etmişlerdir. Kısacası bu, artık sosyalleşen, hayatın içerisinde önemli rolleri üstlenmiş ve durumunun da idrakinde olan kadının sanatta gelişmiş bir kafa ve kurgu dünyasıyla işe koyulmasıdır. Bu durum bir yandan kadınların ürettikleri edebî ürünlere bir seviyenin gelmesini sağlarken diğer yandan edebiyatta 'kadın yazar' olgusu üzerinde düşünmeyi de başlatmıştır.

1970 sonrasının kadın yazarları, önceki dönemlerde yazan birçok kadın yazardan bizzat kendi cinslerine bakış ve anlatışları bakımından ayrılırlar. Kadınlıklarını, kadın olmanın getirdiği farklı bir algılama ve yansıtma biçimini,

kadınlık tecrübelerini yazarlıkları için ayrı bir zenginlik dünyası olarak kabul ederler. Sadece kadın okuyucuları hedefleyen bir yazar olmanın ötesine geçerek genel bir edebiyat okuyucusuna seslenmeye çalışırlar. Bu sebeple de böyle bir algılamayı benimseyen kadın yazarlar, kadınlardan çok genel anlamda insanlığın meseleleriyle ilgilenirler. Fakat bunu bir kadın duyarlığının birlikteliğiyle yaparlar. Onların dış dünyayı seyrettikleri pencere, kadının iç dünyasının ve algılama alanının inceliklerine de sahiptir. Dolayısıyla sosyal hadise burada yaratılışı sayesinde farklı bir algılama biçimine sahip kadının duygu ve düşünce dünyası üzerinden geçerek zenginleşir. Bunun adını edebiyatta "kadın duyarlığı" olarak belirlemek gerekir.

Son dönemin kadın yazarları, edebiyattaki bu "kadın duyarlığı"söyleyişini benimseyerek kadın edebiyatı ve kadın yazar gibi kavramlardan uzak durmaktadırlar. Ana hedef toplumdur. Dolayısıyla da onun içinde yer alan insandır. Bu insan zaman zaman kadın olmakla birlikte insan olmayı kadın olmaya öncelemiş kadındır. Bu sebeple doğrudan doğruya kadının meseleleri yerine insanın ve içinde yaşadıkları toplumun meseleleri ilgi ve faaliyet alanlarını oluştursa da bir kadınlık tecrübesi -feminist bir yaklaşımla olmasa bile- eserlerde yerini bulur. Bu sadece anlatılanlarda değil anlatım biçimlerinde de kendini göstermektedir. Tasvirlerdeki ince dikkat; ev içine ve iç dünyaya yönelik ayrıntı bilgisi; seçilen kelimelerin ve kavramların dünyası; renk, koku ve biçimi farkediş ve bunları anlatışlarda beliren 'kadınca' bir çizgi kolayca ayırt edilebilmektedir. Birçok kadın yazar gibi Sevinç Çokum'un eserleri de bu özellikleri taşımaktadır.

Sevinç Çokum'un Eserleri

Sevinç Çokum, son dönem Türk edebiyatına hikâye, roman, senaryolarıyla katkılarda bulunmaktadır. Edebiyat dünyasında 1972'de *Eğik Ağaçlar* adlı ilk hikâye kitabı ile ismini duyuran Sevinç Çokum, hikâye yazmayı sürdürmesi yanında, romanda da başarılı örnekler vermiştir. Özellikle *Hilâl Görününce* adlı romanı ile Türk romancılığında haklı bir yerin sahibi olmuştur. Şimdiye kadar yazdığı hikâyelerini *Eğik Ağaçlar* (1972), *Bölüşmek* (1974), *Makina* (1976), *Derin Yara* (1984), *Onlardan Kalan* (1987) ve *Rozalya Ana* (1993) adlı kitaplarda toplamıştır.[1]

Yazarın romanları ise *Zor* (1977), *Bizim Diyar* (1978), *Hilâl Görününce* (1984), *Ağustos Başağı* (1989), *Çırpıntılar* (1991) ve *Karanlığa Direnen Yıldız* (1996) isimlerini taşımaktadır.

Sevinç Çokum'un Hikâyelerinde Kadın Duyarlığı

Sevinç Çokum'un eserlerinin bütünü, hem romanları hem de hikâyeleri kadın duyarlığı açısından değerlendirildiğinde, onun feminist söylemi paylaşarak kadın hakları mücadelesini eserine taşıyan bir yazar olmadığı görülür. Yakın zamanın birçok kadın yazarı gibi bundan özellikle kaçınan yazar, toplumun bir parçası olarak gördüğü kadını yine bu bütünlüğü içerisinde ele alır. Toplumda bir yara varsa bu anne, eş, sevgili ya da insan olarak kadını da etkilemektedir. O hâlde kadın toplumdan ayrı bir parça değil hatta belki de en duyarlı *parçadır*.

Sevinç Çokum, hızlı değişmenin insanlar üzerinde meydana getirdiği olumsuzlukları, kuşaklar arası kopuklukları, kalabalığın içerisinde fert olarak

var olma mücadelesi veren her yaşta ve cinsteki yalnız insanların dünyalarını, yozlaşmanın alıp götürdüklerini, sosyal hayatta meydana gelenlerin insan üzerindeki tahribatını kendine özgü bir duyarlık dünyasının içerisinden süzerek verir. Değişen dünya üzerinde değişmeden kalmak için direnenler baş döndürücü gidişe yazarın gözleriyle bakarlar. Etraflarında bin bir itina ile saklanmış hatıralar, hatıra yüklü eşyalar, mekânlar ve insanlar, eserin mesajını taşıyan semboller, değişmeye karşı koyamazlar hatta bu değişmeyi kabul ederler. Ama kaybolanlar karşısında da şikayetçidirler. Bu durumu pekiştirmek üzere arka plânda unutulmuş bir şarkı, yıllardır söylenmemiş bir türkü, ne zamandır kokusu farkedilmemiş bir çiçek varlığını hissettirir. Genel olarak bir yazar anlatıcının benimsendiği hikâyelerde doğrudan doğruya bir kadın hikâyesi olabileceklerin sayısı ise azdır. "Kadınca", "Yüreklere Uğramak", "Denizin Dalgası Saçların", "Yabancı Sokaklar", "Kaybolmuş Akşam Alacaları", "Tavus Kuşunun Dönüşü", "Beyaz Sessiz Bir Zambak", "Kocaman Akça Bir Ev", "Rozalya Ana", "Göç Sonrası", "Bölüşmek", "Evlerin Işıkları" gibi hikâyeler bu türdendirler. Buna karşılık toplumun ve ailenin önemli bir bireyi olarak her konum ve yaştaki kadınlar hayatlarıyla, meseleleriyle, duygularıyla hikâyelerin dünyasını tamamlayan önemli bir öge durumundadırlar. Yazar, bir kadın olarak bu farklı dünyaları yansıtmakta ustaca davranmaktadır. Bu yansıtma sırasında kullandığı üslûpla anlatılmak istenenler daha belirgin bir boyut kazanmaktadır.

Sevinç Çokum, romanlarının aksine hikâyelerinde dar bir şahıs kadrosuyla hareket eder. Bunlar sıradan, basit insanlardır. Ama, bütün bir sosyal hayatın boyutlarını hissettirebilecek zenginliğe sahiptirler. Zaten yazarın hedefi, insanın iç dünyasının zenginliklerini sergilemektir. Böylece yazar hikâyenin dünyasında fazla kabarık olmayan ancak duyuları gelişmiş insan kadrosuyla zengin bir âlemin anlatımını gerçekleştirir.

Sevinç Çokum'un eserlerinde toplumun her kesiminden ve her yaş grubundan kadınlar vardır. Genç kızlıktan yaşlılığa kadar bütün yaş dönemlerindeki kadınlar kendi meseleleriyle, duygu ve düşünce dünyalarıyla hikâyelerdeki yerlerini alırlar. Onların evlilik ve aşk anlayışları, beklentileri, kırgınlıkları, sancıları; çalışma hayatı içerisindeki durumları ve sıkıntıları; yaşlı kadınların geçmişi sorgulayışları ve çoğu zaman bir pencereden ibaret olan dünyaları yazarın yorumlarıyla zenginleşerek okuyucuya sunulmaktadır. Bu yorumlarda dikkati çeken, Çokum'un kadınlarının baş kaldırıyı düşünmeyen, sessiz, uysal ve itaatkâr kadınlar olmalarıdır. "Bir Eski Sokak Sesi" adlı hikâye hayata ve onun getirdiklerine karşı kadındaki sonsuz katlanışı aktarması bakımından çok anlamlı bir hikâyedir. Yazar anlatıcının kullanıldığı hikâyede, bir çocukluk hatırasına dönülür. Bitişik evin duvarında gazete kâğıtlarıyla kapatılmış bir soba borusunun deliği bu kâğıtların çıkarılmasıyla ayrı bir dünyaya giden yolun başlangıcı olur. "Meraktan büyüyen ve şeytanlaşan gözleri"yle içeriye bakan çocuk, hüzün sarısı bir oda ve hüzün sarısı bir kadınla karşılaşır:

> Dışarıda, ışıklı, renkli, koşan bir hayat var; içerde, sessizliğe boynunu bükmüş bir hasta kadın... O ne güzel kadındı... Yastığına dağılmış, buğday renkli saçlarında, hayatın ışıkları kıvrım kıvrım dolaşırken üzerine ölümün kanatları eğilmişti.
>
> Çocuktum ya, deli doluydum. İçimden 'hey!' diye seslenmek geldi birden. Seslendim. Sarı buğdaylar kımıldadı. Ağzının iki yanındaki katlanış çizgileri derinleşti. Yorgun gözleriyle etrafına bakındı. (...) Sonra, yine bir noktaya daldı gözleri.

> Acıya isyan ettirmeyen bu güç, ona nereden geliyordu? Neden solgun güzelliği, gülümser gibiydi? Bu insanüstü sabır, hayatı, o büyük yalanı kavradığı için miydi? Belki de, bir yerde gülenleri düşünerek gülümsüyordu. Üçüncü çocuğunu doğurduktan sonra hastalanmıştı. Kımıldamayan bacakları, çabasını ve mutluluğunu kemiriyordu. O hastanede yatarken, kocası bir başka kadınla beraberdi. Üç çocuğu neredeydi o zaman, hatırlamıyorum.[2]

Bu sessiz, sabırlı, itaatkâr tavır Sevinç Çokum'un sadece hikâyelerinin kadınlarında değil, romanlarının kadınlarında da hâkim bir davranış biçimidir. Hayatı, dünyayı ve onların meselelerini bu şekilde algılayış ve onu yaşayış biçimi yazarın kadına en çok yakıştırdığı ve kadınlarda en çok gözlemlediği hâl olmalıdır. Bu aslında, kadınların, dış dünyanın bütün müdahalelerine rağmen özel hayatın çekişmelerden, parçalanmalardan uzak tutulması, bazı değerlerin korunması ve devamı adına kendilerine uygun gördükleri davranış biçimidir. "Rozalya Ana" adlı hikâyede Asya'ya sürülen Kırım Türklerinin tekrar kendi topraklarını vatan tutmalarını anlatırken kadındaki bu engin itaat duygusu tarihe ve milletin yaşadığı meselelere doğru da genişletilir. Hikâyenin ana kahramanı Rozalya Ana yazarda şu duyguları uyandırır:

> Elceğizleri kızarık bükük, kalın kaba hırka veya yeleklerinin ceplerinde ısınmak için depreşip dururdu. Bazen de bu eller, kul görünüşünde göğüslerinin tam altında birleşip toplanmış olurdu. Bunlar hiç mi kadın olmadılar Tanrım? Hiç mi güzel kokuların, yumuşak yastıkların, inceliklerin, aşkın, sevdanın yanında bulunmadılar? diye sorası gelirdi insanın. Ama bu kadınları mutfaklarda, sıcak ocak başlarında çoluk çocuk içinde görmeliydiniz. Konuşkanlıkları duvar aralarına sığmaz taşar, yegâne zenginlikleri altın dişleri parlar, yalancı küpeleri şavklanırdı kulak uçlarında... Elleri, yüzleri, kokuları kadınlaşırdı velhasıl.[3]

Alıntıda yer alan Rozalya Ana'ya ait bu çözümlemeler, bir kadından başlar ama bütün bir kadınlığı içerisine alır. Kadınlar farklı zamanlarda ve mekânlarda aynı kadınlık tecrübelerini yaşamaktadırlar. Sevinç Çokum da Rozalya Ana'yla, hüzün sarısı kadınla, kaptanın kızı Bahar'la, Nahide gibi kadınlarıyla hep aynı insanlık tecrübesinin boyutlarına ulaşır. Onlar sırtlarında ve yüreklerinde taşıdıkları bütün insanlığın yükü altında kendi benliklerini yok etmeyi bilen kadınlardır. Hayatın kendilerine getirdikleri karşısında isyanı düşünmezler. Fakat iç dünyalarında derin bir şekilde bunun sıkıntısını yaşarlar. Toplumun baskısını omuzlarında hissederken aslında herhangi bir çıkış yolu da bulamazlar. Arzu, istek ve hayalleriyle gerçek dünyanın zorlayıcı şartları arasında kalmış bu kadınların en büyük çelişkileri, içlerinde devam eden kadınlık dünyasına karşılık dışlarında bütün çetin şartlarıyla devam eden gerçek dünyadır. Hikâyelerde bu çerçevenin dışına çıkabilmiş, bir şekilde hayatı kendisine çevirebilmiş olan kadınlar da vardır. Bunlar ekonomik özgürlüğünü elde edebilmiş kadınlardır. Sevinç Çokum, kadının çalışma hayatına girmesi gerektiğine inanan bir yazardır. Fakat toplum, bu isteği hatta zorunluğu onaylamakta geciktiği için kadının çalışma hayatına geçişi kolay değil, uzun ve sancılı olacaktır.

Hikâyelerde Kadın ve Çalışma Hayatı

Hikâyelerde kadının çalışma hayatına geçişi öncelikle aile ve yakın çevre tarafından şüpheyle bakılan bir durumu yansıtmaktadır. Diğer yandan bu hayata atılmış kadınlarda ise bir parçalanmışlık gözlenmektedir. Örneğin "Denizin Dalgası Saçların" hikâyesinin Nahide'si gibi güçlü görünen, çalışmayı seçmiş kadınların bile içlerinde bir yerde öldürülememiş evcillik duygusu sezilmektedir. Nahide âdeta genlerle kendisine aktarılan 'kadınlık görevleri'ni tartışmasız bir şefkat duygusunun arkasından düşünür. Bu, çalışmak için çeşitli engelleri aşmak zorunda kalan ya da çalışırken bir yığın olumsuzlukla karşılaşan kadınlarınkinden farklı bir duygulanıştır. Yazar, Nahide'nin içinde bulunduğu ruh hâlini şöyle çözümler:

> Sokak ve ev... Bu ikisi apayrı şeylerdi. İnsan sokakta daha yalnızdı. Evden kopup birdenbire kendisini iş hayatının içinde bulan bir kadın, bu yalnızlığı daha derinden duyardı. (...) Dükkânı açılalı epeyce zayıflamıştı. Aklı evdeydi. Ev bakım isterdi. Evsiz hayat olmazdı. Ev... Biriken çamaşırlar, tozlanan eşyalar... Bazen öğle vakti bir minibüse atlayıp evine gidiyor, ortalığı kolaçan ediyordu. Odaların ıssızlığı içini sızlatıyordu. Sanki bu ev canlıydı, nefes alıyordu; onların yokluğunda garipleşiyor, boynu bükülüyordu. Nahide geldi mi o saatlerde üzerlerine güneş vurmuş halılar, tozlu eşyalar, mutfak ve balkonlar, yıkayamadığı üç beş çay bardağı, hepsi seviniyorlardı. Ama bu ayrılığa alışmalıydı ev. Alışmalıydı.[4]

Bu itaat duygusu, evcil ruh hâli yazarın kadın hikâyelerinin tamamına hâkimdir. Bu tavır kadın hayatıyla ilgili olmayan hikâyelerde ve şahıs kadrosunun herhangi bir köşesinde yer alan kadınlarda bile kendini gösterir. Çünkü Sevinç Çokum hayatı, şefkatin hâkim olduğu bir pencereden seyrettirir. "Kadınca"da yer alan ve boşanarak kendine ait ve 'özgür' dediği bir hayatı kuran ressam Piraye, yazarın şahıs kadrosunda başka örneği olmayan bir kadın tiplemesi olarak görünür. Fakat yazar onun ağzından kadında ekonomik gücün gerekliliğinin savunmasını da yapar. Üstelik hiçbir sosyal güvencesi olmayan Nemide'nin karşısında olumsuz ama güçlü, benliği gelişmiş bir kadın olarak belirginleşir. Piraye bir sanatçıdır ve "sanatçı önde gider" savunmasıyla özgürlüğünü savunur. Bu özgürlük iki boyutludur. Ekonomik ve cinsel özgürlük:

> 'Bence kadın erkek arasındaki eşitsizlik, bir süre daha toplum kuralları çıkmazında sürüp gidecek. Ama, hep devingen, sancıyan, içeriğinde yadsınılmaz bir özgürlük yatan arayışlarımız, bu eşitsizlikten hız alacak.' diyordu Piraye. Elbette. Giyimden, modadan, çağın süs gereçlerinden kaçınılamaz. Bu, kadınlığı sağlamlaştıran özgün bir tutumdur. Erkek kadın eşitliği, daha çok ekonomik ve cinsel sorunlarda aranmalı. Tarihsel çıkarlar doğrultusunda kadının bugüne dek elde ettiği geniş kapsamlı bir özgürlük göremeyişimizin nedeni bu noktalarda yatmaktadır. Sen, kocandan çıkarların doğrultusunda birşeyler bekledin. Köleliğin o zaman başladı.[5]

Alıntıda yer alan Piraye'ye ait cümlelerden de anlaşılacağı gibi Piraye kadının bir köle olduğunu düşünmektedir. Tarihsel çıkarlar sonucunda oluşmuş ve süregelen bu köleliğin sebebi ona göre ekonomik ve cinsel konumlarda gizlidir. Sevinç Çokum, Türk Kadınlar Birliği'nde çalışan ve feminizm taraftarı olarak

görülen kahramanı Piraye vasıtasıyla tespit ettiği bu sebeplerden ekonomik olanı üzerinde durur. Yazar da kadının ekonomik özgürlüğünü kazanmasını, onun ruhsal özgürlüğünü kazanması bakımından gerekli bir şart olarak görmektedir. Fakat bu ekonomik özgürlüğü elde etmek uğrunda meydana gelebilecek tutsaklıklardan da ürkmektedir. Buna bağlı olarak yazarın kadınları sosyalleşmeye inanmış, ama aile ve çocuk bağını koparmış kadınlar değillerdir. Hikâyelerde bütün bağlarından kurtulmuş, erkekleşmiş bir kadından bilinçli olarak uzak durulur. Açıkçası bu iki hayat tarzı -evin içi ve evin dışı- arasında kalmışlığı da kadınlık tecrübesinin zenginliklerinden sayar.

Kadın tarihi içerisinde ekonomik özgürlük ve bunun kazanılması önemli bir yer almaktadır. Virginia Woolf, Kendine Ait Bir Oda adlı kitabında[6] , kadınların, özellikle kadın yazarların en büyük çıkmazlarından birini yazma işini kolayca devam ettirebilecek ve kendilerine ihtiyaçları olan güveni verebilecek yeterlilikte paraya sahip olamayışlarında bulur. Ekonomik özgürlük, kadına asıl özlediği büyük özgürlüğünü kazandıracaktır. Böylece ekonomik özgürlüğünü kazanmış kadın, evliliği, hayatın devamı için bir sigorta olarak görmek zorunluğundan kurtulabildiği ve evlilik ekonomik çıkarların ötesinde bir şekil kazandığı için daha sağlıklı bir aile hayatına ve daha sağlıklı bir kadına ulaşılabilecektir. Bu durumda kadınların çalışma hayatını bir ucundan yakalamaları gerekliliği, hatta zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Aslında çalışma hayatına katılma zorunluluğu kadının eğitilmesini de getirmektedir. Peki ya bunun dışında kalanlar? Toplumsal düzenin eğitim hakkını tanımadığı kadınlar, birdenbire eşin ölümü ya da boşanmaların arkasından hayatın bütün zorluklarıyla karşılaşan kadınlar?

Sevinç Çokum özellikle bu kadınların hikâyesiyle ilgilidir. Kişisel yetenekleriyle ayakta kalmayı bilen kadınlardan yanadır. Böylece topluma bir mesaj vermeyi de plânlayan yazar "Yüreklere Uğramak" adlı hikâyede kocasının ölümü üzerine bir kız çocuğuyla ortada kalan Safiye Hanım'ın direnişine yer verir. Hikâye aslında Safiye Hanım'ın kızı Şule'nin hikâyesidir. Şule Hanım, önce aldatılmış, sonra dul bir kadın ve çaresiz bir anne olarak kendini tanımak, hayat içerisindeki yerini bulmak ister. Kızı Leylâ'nın, maddî refahı ölçü olarak almış evliliğinin üzerinden kendisinin ve annesinin tecrübelerini gözden geçirir. Böylece eser, üç nesli, üç evlilik ve kadın hikâyesini içerisine alarak genişler. Kocasının 'Rose Mary' dediği Şule Hanım çocukluğunu hatırlarken "dumanlı bir zaman aralığından" annesinin dikiş makinasının sesini duyar:

> Kız makinanın gün gece alıp verdiği soluklarla yetişmişti. Bir ana ve bir kız...Sokak, onlara adamakıllı yabancıydı. Safiye Hanım, kocasının ölümünden sonra, gelecek günleri dikiş makinasının getirip götürdüğü ipliklerle örmeğe çalışıyordu. Öyle ki, o yıllarda Şule'nin anne diye tanıdığı şey, bu dikiş makinasıydı. Safiye Hanım sanki yok olmuş, yerine akıl almaz ustalıkta nakışlar işleyen bir makina gelmişti.[7]

Torun Leylâ, Safiye Hanım kadar şansız değildir. O, hayatını ve beklentilerini özetler. Para önemli bir ölçüdür: "Liseyi bitirdikten sonra fakültelerde oyalanmanın gereği yoktu. Çalışmak daha çekici bir şeydi. Bir bankaya girdim.(...) Evlenmek mi? Arabasız bir adamla evlenmem doğrusu. Çünkü babamın arabası var."[8] Leylâ, babasının arkadaşı ve babası yaşındaki Ayhan Abi'yle evlenerek hayatını daha geniş bir güvenlik alanının içerisine alır.

"Denizin Dalgası Saçların"adlı hikâyenin Nahide'si ise okuldan mezun olur olmaz eşi Feridun'la evlenmiştir. Birkaç yıl biyoloji öğretmenliği yaptıktan sonra çocukları doğunca öğretmenliği bırakmıştır. Şimdi ise hayatın değişik ihtiyaçları onu yeniden çalışmaya çağırmaktadır. Böylelikle bir çiçekçi dükkânı açar:

> Kız, ortayı bitirecek, oğlan üniversiteye gidiyor. Çalışmaya mecburum. Çocukların istikbali için. (...) Nahide eşe dosta bunları söylüyordu. Artık evine ve kendisine istediği gibi zaman ayıramayacaktı... bunu biliyordu. Evini düşündükçe içi sızlar gibi.[9]

Nahide çalışma hayatına girmiştir. Hem de kendi işini kurmuştur. Yazar hikâyede Nahide'yi ve eşini bir anneler gününün kalabalığı içerisinde, iş yerinde ve mutlu gösterir. Ama Nahide'nin aklı çocuklarının istikbalini hazırlarken bugünlerini ihmale takılmıştır. Artık o, parçalanmış bir hayatın fedakâr bir savaşçısıdır. Bu tür zamanlarda kendini kafesteki bir kanaryaya benzetir. "Şaşkın, şaşkın oradan oraya sıçrayan, tırnaklarıyla tellere tutunup başını durmadan sağa sola, arkaya, öne çeviren o ürkek, sapsarı, küçücük.[10] üzerine kapanmış bir kafesin içerisinde çırpınmalıdır. Hayat, kadını sosyal hayata kazandırmıştır, ama onun gücünden, zekâsından, kabiliyetlerinden yararlanırken üzerindeki yükleri buna oranla hafifletmemiştir. Üstelik, içindeki çelişkinin büyümesine yol açmıştır. Nahide kadın doğasından aldığı evcilliğiyle hayatın genişliği içerisinde devam edip giden bir mücadelenin resmini çizer. Savaşın kutupları bizzat kendi içindedir. Kendine karşı ve kendisiyle yan yana... Nahide bu durumuyla kadının iç dünyasındaki bölünmüşlüğün sadece bir örneğini verir. Üstelik Nahide, kendi düzenini kendisi kurmayı başarabilmiş bir tiplemedir. Yazar onun karşısına aynı hikâyede Füsun'u yerleştirir. Huzursuz ve mutsuz Füsun'un hayat hikâyesinde ise kocasının hayatını kolaylaştırmak için seçilmiş bir kadınla karşılaşırız:

> Bir ara o da bir terzi atölyesinde çalışmıştı. Temiz dikiş diker Füsun. Bir firmanın şoförlüğünü yapan kocası, onun dışarıda çalışmasına bir türlü alışamamıştı. Üstelik evdeki işlerin aksamasına da göz yumacak bir adam değildi. Sofra, önüne zamanında kurulmalıydı. Elbisesi, her gün gıcır gıcır ütülenmeliydi. Füsun, öyle azat edilmiş birinin rahatlığıyla kapıyı çekip gitmemeliydi. Dışarısı, bir kadına göre değil. Hele bu zamanda. Böyle düşünüyordu Samim. Evde geçimsizlik artınca, Füsun'u işten alıverdi. Kadın yeniden penceresinin önüne döndü.[11]

Füsun bundan sonra hayatının giderek anlamsızlaştığını gördükçe bezginleşir. Hareketsizlikten tombullaşmış vücudu, üzerinden hiç çıkarmadığı aynı etek ve bluzu, sigaradan bozulmuş sesi ile çoktan yaşlılığı üzerine kondurmuş olan Füsun, Nahide'ye gıpta eder. İçinde taşıdığı zararsız kıskançlık duygusuyla onun kazanılmış güvenini seyreder.

"Mavi Karanlık" ve "Yabancı Sokaklar" adlı hikâyelerle kadın ve çalışma hayatının başka bir gerçeği ile karşılaşılır: Almanya. Çalışmak üzere Almanya'ya giden erkekler ve onları bekleyen kadınlar, çocuklar. Bu durum aile hayatında daha başka yaralar açmıştır. *Çırpıntılar* isimli romanında da dış göçü anlatan Sevinç Çokum, iki toplumun kültürü arasında kalmak, yabancılaşmak gibi konuların yanı sıra devam etmesini ısrarla vurguladığı aile hayatının parçalanışı ve özellikle de bu durumun kadınlara yüklediklerini birçok hikâyesinde işler:

"Mavi Karanlık" adlı hikâyede fabrika işçisi Hatice, ameliyat öncesinde hastahane koridorlarında henüz tanıdığı insanlarla dertleşirken bir çırpıda bütün hayatını, emellerini ortaya döküverir:

> - Kaynanamlara yazdım ki, gelip beni aramasınlar. Ben çilemi yalnız başıma çekerim, dedim. İki sene oldu kocam Almanya'ya gideli; bunlar sen de öldün mü, hâlin nasıldır diye bir kere gelip sormadılar. Torunlarını da mı merak etmezler? (...) Cevizli'deyken neler çektim ben. Allah'tan, ispirtoya atladım da şimdi rahatım biraz. Çocuklar, yuvada. Bütün isteğim onları okutmak. Anacım, ben okuyamadım. Köy yerinde, küçük yaşta apar topar evlendik. Almanya'ya, el yerlerine babaları gibi düşmesin bu çocuklar. Okusunlar adam olsunlar. Bak, hâlâ, iki üç kuruşu bir araya getiremedi benimki. Ne yapar, ne eder oralarda bilemem. Hem para pul da yerin dibine batsın.[12]

"Yabancı Sokaklar"da ise yıllardır Almanya'da çalışan kocası Cemal'in yanına giden Neriman'ın hikâyesi anlatılır. Neriman, bir başka bölünmüşlüğün kadınıdır. Önce kocasından ayrıyken şimdi çocuklarından ayrı kalmıştır. Yazar onun her iki durumdaki hikâyesini ve ilişkilerini sergiler. Neriman Almanya'daki hikâyesinin başında düşünür:

> Cemal yıllardır 'Birgün seni de Almanya'ya götüreceğim.' derdi. Gençliğinin hayata en derin köklerini saldığı o yılları hep bu ümitle, hep 'Ne zaman?' sorusuyla geçirmiştin. Derken saçların ağarmıştı; üç çocuğun derdi omuzlarına bindikçe binmişti. Zaman zaman içinde yirmi beş yaşındaki bir kadının sesini duyuyor, sonra bir felâkete uğramış gibi sarsılarak kırk iki yaşında olduğunu anlıyordun. Yüzüne bakan, yalnızlığını, eksikliğini gözlerinden okurdu. Hatta daha derinlerde gelin olduğun zamanlardan kalma parıltılar da bulabilirdi. Yolculuğa hazırlanırken komşuna:
>
> "'İnsan neye alışmaz ki...' diyordun. Bu ayrılığa da alıştım. Şimdi Almanya'ya gitmek beni korkutuyor. Önümde aşamayacağım dağlar var gibi. Çocukları düşünüyorum."[13]

Yavaş yavaş Almanya'ya alışmaya başlayan Neriman bazı küçük işlerde çalışır. Ama yüreği, memleketinde bıraktıklarındadır:

> Yine de kendi pencereni özlüyordun işte. Güneşin serildiği balkonunu, sardunyalarını, karanfillerini. (...) O yabancı pencereden, sivri ve yüksek çatıların içine korku salan çizgilerine bakıp ağlıyorsun. Böylece günler geçiyor.[14]

Sevinç Çokum'a göre çalışma hayatına giriş de en az çalışma hayatı kadar sancılı bir dönemdir. Ailenin ve çevrenin kadının çalışmasını kabullenmesi oldukça zordur. "Beyaz Sessiz Bir Zambak" adlı hikâyede, Arzu adlı genç bir kız pazarlamacı olmanın arefesinde ve bu sıkıntılı çerçevede anlatılır. Yazarın hikâyede asıl meselesi çevredir. Bu sebeple Arzu'dan çok etrafıyla ilgileniriz. Babası:

> Çalışan kız yarın öbür gün onlara kafa tutmaya kalkar mı? Hele kendi parasıyla birşeyler almaya başlarsa...[15]

diye diretir. Kızının işe girmesine karşı çıkar:

> 'Olmaz!' demişti. Aç mıyız, açıkta mıyız? Hem kapı kapı dolaşmayı kolay mı sanırsınız? Kız bu işlere göre değil ki...'[16]

Anne Muhterem Hanım'ın endişeleri daha farklıdır. O Arzu'nun çalışmasını ve dışarıdaki hayatı tanımasını isterken diğer taraftan onun sadece kendisinin gördüğü çocuksu saflığını kaybetmesinden korkmaktadır.

"Bir Geminin Getirdikleri" adlı hikâyede kocasının ölümü üzerine İstanbul'a giderek çalışmak zorunda kalan kadın bu defa içinde yaşadığı Anadolu'nun kapalı dünyasının farklı çelişkilerini de omuzlamak zorunda kalır. Hikâyede, kadının çalışması bir namus meselesi olarak algılanır:

> Buranın çoğu kadınları gibi, Yusuf'un annesi de İstanbul'da bir eve hizmetçi olmuştu. Nine gelinini oralara göndermemek için çok uğraşmış, çok söylenmişti.(...) Nineye göre buradan İstanbul'a hizmetçi durmaya gidenin adı çıkardı.(...) O zamandan bu yana Yusuf annesinden söz açacak olsa yaşlı kadın başındaki ak örtüyle ağzını sıkıca kapatır, bir yerlere kaçardı.[17]

Çalışan kadının oğluna adı unutturulmaya çalışılır. Bu intibalara "Güz Esintileri" adlı hikâyede de rastlarız. Hüseyin Efendi kızı Gülten'i çalıştırmamak için direnir.[18]

"Edirne Edirne" adlı hikâyede ilerici bir cumhuriyet öğretmeni Atıfet Hanım'ın kadının çalışma hayatına girişiyle ilgili görüşlerini öğreniriz:

> (...) Çalışan kadınları ben pek takdir ederim efendim. Hem söyleyin kuzum, bir kadın hayat mücadelesinde kocasına niçün destek olmasın? Neden yararlı işler görmesin? Hangi çağdayız? Bazı erkekler var, eşlerini çalıştırmazlar. Niçün? (...) Ben zaman içindeki değişmelere gelişmelere inanırım. Elbette, elbette cumhuriyet öğretmenleriyiz. İlericiyiz.[19]

Kadınların sosyal hayata katılmaları ve çalışmaya başlamaları tamamen bir ihtiyacın sonucundadır. Kendisi için bir özgüveni sağlamak, çocuklara iyi bir gelecek hazırlamak endişesi, kadını evin sıcak ve güvenli ortamından dışarıya çıkarır.

Sevinç Çokum, kadının ekonomik özgürlüğünü kazanması gerektiğine inanan bir yazardır. Fakat Türk toplumunda bu sürecin çok da kolay olamayacağını ve sancılı bir geçiş döneminin kadını beklediğini görmektedir. Kadın, bu olumsuzluklar ve teşvikler arasında yolunu bulacaktır. Değişim tabiîdir ve kazandırdıkları yanında götürdükleri de olacaktır. "Göç Sonrası" adlı hikâye hayatın bu zorluklarını yansıtması bakımından önemlidir. Bir Karadeniz köylüsü olan Murat Usta, uzaklara dalmış gözleriyle yıllar önce evini terk eden karısı Bahar'ı beklerken kente göçün artık bomboş bıraktığı köyü üzerinde düşünür. Murat Usta'ya göre bütün bunlar, boşalan köyler, terk edilen evler insanların özellikle de kadınların paraya olan tutkularından kaynaklanmıştır:

> Kadınlar para için yandılar tutuştular, çocuk sevgisi silindi içlerinden. Çocukları sokaklara saldılar. Ana olmak istemediler bir daha... Bebelerini kazıtıp kazıtıp küvetlere attılar. İçlerinin kanı hiç durmadı. Kâğıt gibi sarardılar. El kapılarında durup yer sildiler, çöp döktüler, kömür taşıdılar. Memleketten çıkarken yüzleri güz elmasıydı, soldu, buruştu. Çirkinleştiler. Daha otuz beşine varmadan gıdasızlıktan dişleri döküldü. Saçları döküldü, deterjandan elleri el olmaktan çıktı. Ciğerlerine toz hastalığı girdi halı vurmaktan. Kimisi işi orospuluğa döktü. Önce çekinerek korkularla yaptı bu işi, sonra alıştı ayıbına. Böylece bir ev sahibi olundu.[20]

"Güz Esintileri" ve Murat Usta'nın hikâyesiyle meslek eğitimi almamış kadının çalışma hayatına girişinin getirdiği başka bir boyutla karşılaşılır. Vasıfsız işçi olarak çalışan kadınların günden güne bedenlerinde meydana gelen değişime işaret edilir. Bu arada değinilen başka bir konu da çalışan kadınların dünyasının diğer gerçekleridir: İhmal edilen çocuklar ve kürtaj. Özelikle kürtajla iki hikâyede karşılaşılır: "Dönme Dolap" ve "Gözden Uzak". Her iki hikâyede de kürtaj yazar tarafından onaylanmaz.

Hikâyelerde Evlilik ve Kadın

Sevinç Çokum'un hikâyelerinde evlilik kurumu ve evlilik hayatı içerisinde kadının durumu oldukça geniş bir şekilde yer alır. Aşk, evlilikte aranılanların bulunamayışı, aşkın yok oluşu üzerinde özellikle durulur. Eşlerin ilişkileri, evlilikte çocuk meselesi, boşanma ve dulluk bu başlığın diğer boyutlarıdır. Fakat burada belirtilmesi gereken Sevinç Çokum'un aileye ve ailenin devamına inanan bir yazar oluşudur. Bu sebeple boşanma, hikâyelerde az rastlanılan bir durumken, sıradanlaşan evlilikler, ancak çocukların bağladığı eşler sıkça örneklenirler. Bu gelecek nesillerin ne de olsa bir aile ortamında hayatlarını sürdürmeleri bakımından gereklidir. "Yüzyıl" adlı hikâyenin çocuk kahramanının duyguları bu sebeple anlamlıdır:

> Şehrin bir ucunda anne, bir ucunda baba... Geçen yıl ayrıldılar. İkisi de birer yabancı benim için. Ben buralardayım işte.[21]

Evlilikte mutluluğu çok çeşitli şartlarda arayan yazar, gerçek hayatta insanların mutluluğu tam olarak yakalamalarının imkânsızlığını vurgulamak ister gibi mutlu evlilik örnekleri vermez. Hikâyenin tezatlara dayalı ve meseleleri vermeye yatkın dünyası, yazarı hep eksik olanla ve yakalanamayanla meşgul eder.

"Sarsıntı" adlı hikâyede büyük şehrin boğucu hayatı kahramanları kendileri üzerinde düşündürürken aşk ve evlilik de bu düşünce akışında yerini alır:

> Evlendikten sonra aşk denilen şey günlük hayatın içine yerleşiveriyor. Bir eşya gibi. Bir gün ansızın telâşlanıyorsun. Neredeydi, diyorsun. Neredeydi? Arıyorsun. Hay Allah, herşeyin solduğunu, eskidiğini görüyorsun. İşte böyle. Düşünüyorum da 1960 yılları ne ki? Şu on dokuz yıl nasıl hızla geçiverdi. Daha dün. Ben incecik bir kızdım. Baban karlı günlerde bile bizim oralara gelirdi. Beni pencerede görebilmek için. Yürüye yürüye evine döndüğü de olmuştur. Kar kış kıyamet. Evleneceğimiz gün yağmur yağıyordu. Saçlarıma inci çiçekleri takılmıştı. Güzeldim doğrusu. Benim için 'Güzel bir gelindi'

dediler. Aşkı soruyorsun. Aşk şimdi çay bardaklarında ışıldıyor, tencerelerde isleniyor. Herşeyin yıprandığını görüyorum, çok kötü. Saçlarımın eskisi kadar parlak ve gür olmadığını. Tavanların karardığını, eşyaların eskidiğini görüyorum. Özlediğim şeyler bazen bir başağrısı olup çıkıveriyor. Sebepsiz bir başağrısı, eski günlere hasret demektir. Başka ne olabilir?[22]

Aşkın tükenişi, aranılanların bulunamayışı evliliğin sıradanlaşmasını getirir. Yaşanılanlar zevk vermemeye başlar. Çiftler, içinde yaşadıkları hayatın gerçeklerine bazen bu sıradanlaşmayı hissetmemek için kendilerini bilerek teslim ederler. Çocuklar bu durumda birlikteliğin içerisinde yegâne sığınak olurlar. "Evlerin Işıkları" adlı hikâyede Fehmi Bey ve eşi kendilerini hayatın akışına teslim etmiş, sıradanlaşmış bir evliliğin fertleri olarak çizilirler:

Kadın sobayı yakıyor... Elleri kömürden simsiyah, dudağının kenarında gene sigara... çocuklar büyüdüler, dertleri çoğaldı. Kocası (adı Fehmi olsun) nerelerde vakit öldüreceğini bilemiyor, yeni işler deniyor. Karı koca birbirlerinden kaçıyorlar, sıkılıyorlar birbirlerinden. Semiha, Macide, Sevim... Onlar da olmasa...[23]

Sevginin bitmesiyle birbirlerine karşı tahammüleri kalmayan kadın ve erkek çoğu zaman birbirlerini suçlamaya da başlarlar. Bu durum, kadını iç dünyasına kapanmaya yönlendirir. "Morlar ve Yeşiller"in kadın kahramanının içinde yaşadığı bu türden bir hâl yazar tarafından "...suçlanması için hergün yeni bir sebep, yeni bir sonuç doğuruyordu." cümlesiyle açıklanır. Aynı çatının altında ayrı ayrı hayatları yaşamaya başlayan çiftler bazen "Yüzyıl" adlı hikâyede olduğu gibi yataklarını ve odalarını da ayırırlar:

-Yanında horlayan biri olmadığına göre uyuman gerekir, dedi.
-Ayrı yatmamızı isteyen sendin dedi kadın. Yatakta kitap okuyorum, sigara içiyorum diye az söylenmedin.
-Kendin gittin öteki odaya. Yok sırtın açılıyormuş, yok horluyormuşum. İkide birde uykumun arasında yastığımı çekeşleyip durdun.[24]

Sevinç Çokum, "Kütahyalı Kız"adlı hikâyede evlilikte aradıklarını bulamayan insanları anlatır. Fakat bu defa kahramanımız bir erkektir. Seyfi öğretmen, yıllar sonra döndüğü Kütahya'nın sokaklarında dolaşırken bir taraftan da hayatını sorgular. Bu sorgulama, yolunda gitmeyen evlilik hayatının bir sonucudur. Şehrin kıyı mahallesinden bir kızla "gözü yüksekte olmaz" düşüncesiyle yaptığı evlilik, onun modaları benimsemeye yatkınlığıyla bir yanılgıya doğru değişir. Yazar, Seyfi'nin karısının filmlerden, televizyon reklamlarından meydana gelmiş sıradan ve aradığı derinliklerden uzak dünyasını mutsuzluğunun sebebi olarak gösterir. Bu durum tabiî olarak bir farklılık göstermektedir. Bir kadın yazar olarak kadın dünyasını yansıtmasını beklediğimiz Sevinç Çokum, bu defa bir erkek kahramanın üstelik kadın kaynaklı mutsuzluğunu okuyucuya iletmektedir. Bu sefer evlilikte aranılanlar bir kadın değil, bir erkek tarafından bulunamamıştır. Seyfi, Kütahya sokaklarında dolaşarak kaybettiği zamanı yakalamaya, çocukluğunu bulmaya çalışır. Bu vesileyle hikâyeye Kütahya'nın güzelikleri, çinilerin yanında bir çocukluk aşkının ışıkları da girer.

Sevinç Çokum, hikâyeleri yoluyla evlilik ve ailenin devamına olan inancını vurgulamaktadır. Bu sebeple herşeye rağmen boşanma ve ayrılıklar aile hayatından uzak tutulmaya çalışılır. Bu tür durumlarda yazar, fedakârlığı genel olarak yakıştırdığı kadından bekler. Sıradanlaşmış evlilikler, pişmanlık duygusu, aldatılma, sevgisizlik ortamları kadın hayatının trajedisini artırır. Çocukluk çağından itibaren susması, katlanması öğretilmiş kadın, birçok hikâyede bu karakter özelliğiyle karşımıza gelir. "Kadınca" adlı hikâye bu bakımdan ilgi çekicidir. Hikâyede farklı evlilik tecrübeleri, hatta aşk tecrübeleri yaşamış kadınlarla karşılaşırız. Yazar, bu kadın kalabalığı arasından seçtiği Nemide ve Piraye üzerinde yoğunlaşır. Hikâye aslında, Nemide'nin hikâyesidir. Onu ikinci evliliğinin mutsuzluğu içerisinde ve bir dönemeçte tanırız. Bu durumu onu geçmişine döndürür. Hikâye onun bu hatırlamalarından oluşmuştur:

Küçük, renkli dünyası nasıl da birdenbire değişmişti... O günleri hatırlamak bir bunalımı koyultmaktan öteye gidemiyordu. Geride, dar bir sokak, baskılar koyan bir kalabalık, gözü kapalı atıldığı ilk evliliği duruyor. Bunların arasında annesinin onu zorlayan, sert, katı varlığı... Niye dönüp dönüp baksın? Nikâh töreninde bile isteksiz, donuk ve yabancıydı. Bütün o gülümsemelere, kutlamalara yabancı... Gelinliğini, gelinlerin duyabileceği bir sevinçle giymemiş olduğunu seziyor. Elindeki çiçekler ne kadar anlamsız... Damat, giyimine özenmiş. Bir traş sabunu kokusu içini bulandırıyor. Bütün isteği annesinin darlaştırdığı bir dünyadan kurtulmak.[25]

Nemide'nin karşısında yer alan onunla çok farklı bir karakter ve hayat tecrübesine sahip Piraye'ye göre Nemide'nin bir kurtuluş ve zorunluluk olarak gördüğü evlilik gereksizdir. Çünkü Piraye kadınla erkek arasındaki beraberliğin cinsel kökenli olduğunu düşünmektedir:

Erkek kadın arasında cinsel kökenli bir bağlantıyı doğru görüyorum. Bunun için, evlilik gerekli değil. Duygusallık da, bozuk düzenden yapışan kırıntılardır.[26]

Bu iki kadınla birlikte esere, evlilik ve kadınla ilgili farklı bir yaklaşım gelir. Nemide, boşanarak özgürlüğünü seçmiş bu kadının söylediklerini anlayamaz. Yetişme tarzı, bu noktaya kadar edindiği hayat tecrübesi ve içinde yaşadığı şartları anlamasa da Piraye'den farklı olduğunu düşündürür ona. Bu aynı zamanda hayata boyun eğmedir. Hikâye Nemide'nin teslimiyetiyle tamamlanır.

Nemide'nin bu hikâyesine karşılık evlenmeyi bekleyen yaşı gelmiş, bazen de geçmiş kızlar, evlilik hayalleri içerisindedirler. "Güz Esintileri"nin Gülten'i artık uzak bir geçmişte kalmış genç kızlık hayallerini ve bu hayalleri süsleyen öğretmen Kadri Bey'e olan aşkını düşünür. Öğretmen Kadri Bey ve Gülten, hikâyede kaderin bir türlü birleştiremediği iki yalnız insan olarak çizilirler:

Gülten'in de yıldızlı bir göğü, enginlere açıldığı bir gemisi vardı. El ayak çekildikten sonra, karşı sıradaki evlerden birinin penceresinde öğretmen Kadri Bey'in gölgesini arardı. Sonra, pencereye dayalı başına uykunun kanatları değerdi.[27]

Gülten 'genç kızlığın ipek titreşimleri'nden uzaklaştığında hayat onun için zorlaşır. "Ne kadar iş görürse o kadar çabuk evlenir." diye düşünülerek evin

bütün işleri gördürülen Gülten, artık zenginlikle yoksulluğun içiçe olduğu dünyada bir otelin temizlik işçisidir.

Sevinç Çokum'un hikâyelerinde evlilikle ilgili olarak yer alan bir husus da aldatmadır. "Kadınca"da Nemide ilk evliliğinde, evlendikten üç ay sonra kocasının Boğaz Yolu'nda sevgilisiyle gezindiğini hatırlar. Bu kadının kafasında genel bir hüküm hâline gelir. Ona göre aldatma bütün erkeklerden beklenebilecek bir tavırdır. Aşk bile aldatmayı ortadan kaldırma gücüne sahip değildir. "Yüreklere Uğramak"ta ise Şule, kocası Vedat tarafından aldatılmıştır. Kadın kocasının ölümünden sonra hayatının bu safhasıyla ilgili olarak şunları hatırlar:

> Vedat, bir ara bana sokularak, 'Rose Mary' derdi. 'Bebek'teki kat senin üstüne olacak.' Nurhayat'ın varlığından haberim yoktu o sıralarda. Vedat, hani söz vermiştin bana? Yalnız beni sevecektin. Aramıza çocuklar bile girmeyecekti.[28]

Ardından kendisini rakibesi Nurhayat'la karşılaştırır. Bir ölümün arkasından yapıldığı için bu oldukça trajik bir karşılaştırmadır:

> Rose Mary derdi eskiden bana. Nurhayat'ı bir kez olsun görmek isterdim. Başımı yastığa gömer, gizli gizli ağlardım o zamanlar. Bütün zona olmuştu göğsüm. Üzüntüden... Sarışınmış Nurhayat, öyle söyledi görenler. 'Kıskanıyorum' tangosunu unutmuş muydun Vedat? Çok da içiyordun son günlerde. Nurhayat'ı neden sevdin? Saçlarım sarı değildi benim. İstesem boyardım. Haftada üç gün yıkanırım ben. Romeo kolonyaları sürünürüm hep. Ben seni hiç aldatmadım Vedat. Bak evlenmiyorum. Söz verdim sana. Evlenmeyeceğim.[29]

Nurhayat, Şule Hanım'la Vedat Bey'in hayatına refahın getirisi olarak gelip yapışır. Ekonomik anlamda belli bir seviyeyi tutturmuş erkekler eşlerini aldatmayı sıradan bir hadise olarak görürler. "Bölüşmek" adlı hikâyede Cemile Hanım'ı böyle bir safhada tanırız.

> (...)'Keşke o bolluk olmasaydı.' derdi Naime Hanım. Bir süre sonra Cemile Hanım'la Fehmi Bey'in arasına başka kadınlar girmişti. Cemile Hanım'ın hastalanmasının belli başlı sebebi, alıştığı bolluğun ve sevginin birdenbire ortadan kalkmasıydı. (...) Yalnızlık, gözyaşı ve hep susmak...[30]

"Nideyim" adlı hikâyede de kadın, eşinin kendisini aldattığını bildiği halde çocukları için buna katlanmaktadır.

Sevinç Çokum'un hikâyelerinde çocuk, evliliği kuvvetlendiren bir unsur olarak görülmektedir. Eşler, her ne kadar evlilikleri sıradanlaşsa da özellikle kadının gösterdiği fedakârlıklar sayesinde birlikte yaşamayı sürdürürler. Aslında çocuk bunun dışında da evliliğin her safhasında önemli olmuş, hatta, bütün hayatı etrafında toplayan önemli bir öge halini almıştır. "Morlar ve Yeşiller" adlı hikâyede, çocuklarının yanında ikinci plâna itilmiş ve unutulmuş kadınla karşılaşırız:

> - Çocuklarla hiç ilgilenmiyorsun Leman!
> Kadın, bulaşık tasındaki köpüklerde bir baş kaldırının kabardığını gördü.

> - Onları sen şımartıyorsun, dedi yavaşça. Bir yandan da bu sözleri söylediğine şaşırmıştı. Çünkü baştan beri kendisine susmayı yakıştırmıştı.
> - Şımartmıyorum. Onlar, çocuklarım benim, sevgi ve ilgi bekliyorlar. Sense yalnızca kendini ve hastalıklarını düşünüyorsun.[31]

Çocuğun yaşamı, anne ve babanın ortak sorumluluğunda gibi görünmesine rağmen, çocuklarla ilgilenmek doğası gereği kadına yüklenmiştir. Kadın çoğu zaman geçmişine baktığında bunları sevginin ötesinde bir sömürülmüşlük duygusuyla hatırlar. "Evlerinin Önü" adlı hikâyede bu tür bir vak'a ile karşılaşırız:

> Hatice, salıncağa bağlı ipi geceleri çocuk ağladıkça çeker dururdu. Bazen de derin uykulara dalar, ağlamasını işitmezdi. O zaman Musa, kadını sarsarak uyandırır, 'Kalk!' derdi. 'Çocuğa süt ver.' Hatice solgun bir zanbağa benzemişti. Üç dişi hemen çürüyüvermişti. 'Hadi kalk, oğluma süt ver!' [32]

Buna benzer bir durumla "Göç Sonrası" adlı hikâyede de karşılaşırız. Tahir, bir köylü delikanlısı olmasına rağmen daima ütülü gömlekleri, cilâlı ayakkabıları, taralı saçlarıyla, bir şehirli gibidir. Karısı zavallı Hasibe, onun yanında oldukça yaşlı görünmektedir. Yazarın, köy kadınlarının şehirli kadınlardan daha çok ve farklı zorluklara göğüs germek zorunda olduklarını da anlattığı bu hikâyede Hasibe şöyle tasvir edilir:

> Bu tabanları çatlak, ön dişlerinin ikisi doğumlarla dökülmüş, beş çocuğu emzirmekten kemikleri ufalanmış, bükülmüş, sarı solgun, iki kaşı arasına bir derin elif çizilmiş kadına kim daha yirmi beşinde diyebilirdi?[33]

"Tavus Kuşunun Dönüşü" adlı hikâyede olduğu gibi çocuk sahibi olmak büyük fedakârlıkları getirebilir. Hikâye bir dramı anlatması bakımından da ilgi çekicidir. Baştan sona çocuk özlemi ve çocuksuzluk temasının yürüttüğü hikâye, kadının vefa ve fedakârlık duygusunu anlatması bakımından güzel bir örnek oluşturmaktadır. Kadın yazarın elinden çıktığı çok belli olan eser bir halk hikâyesinin efsanelerle birleşen yapısını göstermektedir. Hikâye, Zübeyde adlı kadının etrafında kurulmuştur. Tek çocuğunun bir kaza sonucu ölümü üzerine çocuksuz kalan ve bir daha da çocuğu olmayan Zübeyde, büyük bir fedakârlıkta bulunur. Evine kuma gelmesini teklif eder:

> Efendi, dedi, çok düşündüm... Ben sana evlat verememe artık. En iyisi boşa beni, sana evlat verecek, neslini devam ettirecek birini al.(...) Sen erkeksin. Yarınların olmalı... Senin bir dalın sürüp yeşil kalmalı, öyle değil mi? Bir çocuğu sevmenin ne olduğunu biliyorsun artık... Sen de ben de biliyoruz. Düşün Ferhat, senin neslinin yanında bir Zübeyde'nin hükmü mü olur?[34]

Bu kabullenişiyle âdeta bir efsane kahramanı kimliğini kazanan Zübeyde'nin kuması Şafak Hanım'la ilişkileri de hikâyede geniş bir yer alır.Şafak Hanım'la aynı evde ortak bir hayatı sürdüren Zübeyde Hanım, kumasının doğurduğu çocuklara, hatta Şafak Hanım'a karşı bir ana şefkati taşır. Ferhat'i paylaşmaktan çok, onu kaybetmek endişesi taşımaktadır. Sürekli olarak köşesinde sessizce gözler ve bekler. Ferhat ise evin içindeki yumuşak, isyansız sükûnetten memnundur. Zübeyde'yi efsane kahramanı yapan boyutlarından biri sessizliği,

görünmezliği başardığı sırada kendisine yapışır. Zübeyde görünmez olmak isterken görmez olur. Bütün bu unsurlar, yazarın muhtemelen hazır bir hikâyeden, belki bir efsaneden yola çıktığı intibaını uyandırırken birçok ailenin hayatı içerisinde çocuğa verilen önemi de göstermektedir.

Hikâyelerde Yaşlanma, Geçmişe Özlem ve Zamanı Sorgulama

Zaman, Sevinç Çokum'un önemli meselelerinden biridir. Çünkü Sevinç Çokum, zamanın akışının ve bu paralelde meydana gelen hızlı değişimin insan ve toplum hayatında birtakım kopukluklar meydana getireceğine inanmaktadır. Bu sebeple de zamanla ilgili endişeler taşır. Bu endişe onun eserlerine zamanın akışına direnen, akıştan şikâyetçi olan insanları ve onların uyum çabalarını getirir. Diğer yandan zaman karşısında taşınan bu endişe, eserlerde zamanın teknik olarak farklı kullanımlarına da yol açar. Sık sık geriye doğru işleyen zaman, yaşanan zamana ustaca geçişlerle bağlanır. Hikâyeler, bu uygulamalar dolayısıyla birkaç zamanın üstüste kullanıldığı renkli bir iklime dönüşürler. Farklı zamanların insanları aynı hikâye içerisinde yan yana yer alarak kendi çağlarının dünyaya, insana bakış tarzlarını taşırlar. Bazen bu farklılıklar değişen şartlar karşısında ürkütücü bir boyut kazanırken okuyucunun zihninde kaybolan ve kaybolmak üzere olana karşı bir dikkat gelişir. Yazarın zaman karşısındaki bu seçimleri ve hikâyelerde bu paralelde yer alan uygulamaları, pasif bir psikolojiyi ortaya çıkarır. Genellikle yaşlı kadınlar geriye dönerek yaşadıkları zamanı sorgularlar, geçmişin hatıralarla yüklü dünyasını hikâyeye taşırlar. Pencereler onların dış dünya ile hatta yaşanılan zamanla bağlarını kuran aracılardır. Bu anlamda *pencere*nin Sevinç Çokum'un hikâyelerinde bir *leit motiv* değerini taşıdığını söyleyebiliriz. Yaşlı ya da yaşlılığı seçmiş kadınların hepsi bazen sardunyaların, karanfillerin arkasında yer alan pencerelerinde akan zamanı yakalamaya çalışırlar. Pencere, iç mekânla dış mekânın arasında geçişi sağlayan bir koridor görevini üstlendiği gibi aslında yaşanmış ama kapanmamış zamanla yaşanmakta olan zaman arasında da geçişi sağlar. Evin sıcak, gizemli hatta korumacı dünyasıyla dışarısının buna tezat teşkil eden dünyası burada birleşirler. Bu *leit motiv*, Sevinç Çokum'un çizdiği kadınların karakterlerine de son derece uygundur."Denizin Dalgası Saçların"da Füsun, işten alındıktan sonra penceresinin önüne döner, üzerine bir yaşlılık çökmüştür. "Yüreklere Uğramak" hikâyesi aslında Emine Hanım'ın karanfilli penceresinden dışarıda gördükleridir. Yine "Yokuş Aşağı", Dilber Hanım'ın duvarlarla çevrili yapayalnız dünyasının pencere önünde diğer insanlarla birleşmesidir. Hikâyelerde bunun örneklerini çoğaltmak mümkündür.

Pencere önlerini kendileri için mekân tutmuş kadınlar, yaşadıkları zamanı sorgularlar. Bu yolla okuyucu karşısında son derece hareketli devam eden şimdiki zamanın hemen kıyısında uzanan bir geçmişle karşılaşır. "Güz Esintileri"nde Binnaz Hanım'ın ağıza atılan akide şekeri tadında geçici bir lezzeti getiren gençlik günlerini hatırlayışını okuruz:

> (...) Arada bir, cumartesi pazarında bir baharatçıdan aldığı rastıkla kaşlarını, kirpiklerini, benlerini koyulturdu. Dışarıda olup bitenleri, tül perdenin ardından gözetleyerek, pencereyi açıp, eli zembilli bir kadınla konuşarak öğrenirdi.

> Kimi zaman, ağzına bir akide şekeri atar, eski günleri düşünür, Çerkes giyimiyle çektirdiği gençlik resimlerine bakardı. Arada bir komşuların, konukların istekleri üzerine gençliğinde yazdığı bir 'manzume'yi okur, hıçkıra hıçkıra ağlardı. Acıklı filmlere yüreği hiç dayanmazdı.(...) Ya pencereler?.. Pencereler, Binnaz Hanım'ı nasıl unutur? Saatleri izlediği, insanları gözlediği pencere, açıldığı anda sınırladığı hayatını gösteriyordu ona.[35]

Akıp giden yılların kendinden de birşeyler alıp götürdüğünü artık fark eden kadın yaşlılığı kabullense de gençliğini, hatta çocukluğunu hatırlamak ister. "Çocuk Gülüşleri"nin yaşlı kadını, kendi çocukluğunu o kadar uzakta hisseder ki:

> Kadın, serçelerin uçuştuğu bahçede şimdi yapayalnızdı. Salıncaklar hafiften gıcırdıyordu. Birden kendi çocukluğunu düşündü. Hatırlayamadı. Sanki böyle bir çağ yaşamamıştı. Sanki başka birinin çocukluğunu hatırlıyordu.[36]

"Sarsıntı"da geçmiş zaman, sebepsiz baş ağrılarını da getirir. "Yeniden Bahar Olsa" da yaşlı kadının pencere önünde geçen hareketsiz hayatına bir doğum müjdesi, kıpırtılar getirir. Ve o:

> Yeniden bahar olsa... Komşuların sıcak gülüşüyle aydınlansa odalar. Arka bahçede çiçeklerin arasında bir türkü söylese. İsmail Efendi, domatesleri, biberleri, gülleri gözden geçirse, ortancaların yanına bir iskemle atıp, gölgeli serinlikler içinde sabah kahvesini içse...[37]

diye geçmişi yeniden getirmek ister. Hâlbuki Rozalya Ana için gençlik, peşinden koşulacak bir şey değildir:

> Hele Rozalya Ana için zaman neydi ki... Yetişeceği bir şey değildi artık zaman... Gençliği ötede kalmıştı. Bir trenden el ediyordu, arkadan sıkma başörtüsü, duru yüzü, çekme gözleri, hüzünle bükülü dudaklarıyla... Tren sarsılarak pamuk tarlalarının arasından geçiyordu... Ve sarı toprağın ötesinde bir yerde kara bir nokta olarak kayboluyordu. Gençliği buydu ne zaman hatırlasa...[38]

Yaşlılık zor da olsa kabullenilirken geçmişe olan özlem tükenmez. Zaman yavaşlar. Günler daha ağır akmaya ve zevk vermemeye başlarlar. Bazen geçen zamanın nasıl biriktiği kahramanda hayret uyandırır. "Alacaklı" adlı hikâyede bu duygu şöyle anlatılır:

> Ne zaman doğuyor, ne zaman yaşlanıyordu çocuklar? Kızı Esma'nın çocukluğu Tophane sokaklarında çok eski zamanlarda kalmıştı. Ya Hülya? Esma Hanım saçlarında bir kırmızı kurdele, solgun yüzünde bir sevinç, yanı başında Hülya'yı daha dün seyretmiyor muydu? Sımsıkı kundaklanmıştı Hülya. Yaşama sevinci ile birden şımarmasın diye belki. Yok. Kemikleri düzene ü girsin diye. Hayır tutsaklığı da bilsin diye. Ne zaman büyümüştü Hülya? Ne zaman doğmuştu Bahadır?[39]

Yaşlı kadın, her ne kadar yılların onu değiştirmesine ve bir köşede unutturmasına izin vermek istemese de, kapanan her yılın yüzüne çizgiler olarak yerleştiğinin farkındadır. Fiziksel değişme, ruhsal çöküntüyle birleşir. Eskiden zevk veren şeylerin artık zevk vermediği fark edilir. Bu durum, onun köşesine çekilmesiyle sonuçlanır. Varlığı unutulmaya, dünya üzerindeki izleri bile silinmeye başlamıştır. Hâlbuki diğer insanlara daha çok ihtiyacının olduğu günler başlamıştır. "Güneşin Son Saatleri" adlı hikâyede yaşlı kadının bu türden duyguları şöyle anlatılmaktadır:

> Eğer yaşarsam yirmi beş sene sonra kimlerin nerede oturduğunudaha iyi bileceğim. Çünkü insanlara daha çok ihtiyacım olacak. Ve bastonumun tok tok diye döşemeyi döven sesi benim sağ olduğumu haber verecek işitenlere. Duvarlarda bir sürü parmak izim varlığımın işaretleri... Çünkü bastonum yokken duvarlara tutunarak yürüyeceğim, mutfak, helâ ve odalar arasındaki mesafe bana bir sokak ötesi gibi göründüğünde iyice yaşlandığımı anlayacağım.[40]

Sonuç

Sevinç Çokum, son dönemin hikâye ve romanlar yazan bir kadın yazarıdır. Ancak Sevinç Çokum'un hikâyeleri 'kadın yazar' olgusunun düşündürdükleri etrafında değerlendirildiğinde onun feminist idealler taşıyan bir 'kadın edebiyatı'nın dışında tutulması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü yazar, genel anlamda edebiyatın bir kadın yazarı olmayı tercih etmiştir. Bu tercihle insan, toplum ve dünya etrafında düşünür. İlgisi hızla akan zamanın ezip geçtiği dünyalar ve bunlardan arta kalanlar üzerinde yoğunlaşır. Fakat yazar, dünyayı ve insanı bütün genişliği içerisinde kavramaya çalışırken kadın olmanın kendisine verdiği tecrübelerden de uzaklaşmaz. Kadına özgü duyarlık dünyasının arkasından gözlediklerini eserine bir zenginlik olarak katar. Bu esnada eser hiçbir zaman sıradanlaşmaz. Popülist nitelikli eserler yazan kadın yazarların edebiyatı 'içini dökme' hâline getirdiği noktaya inmez. Bunun sebebi yazarın, bir kadın olarak kadınla değil insanla ilgilenmesidir. Eserin bu sağlamlığı, hikâyenin dünyası üzerinde ısrarlı duruşuyla da pekiştirilmektedir. Orijinal kurgu teknikleri ve anlatım vasıtalarını cesaretle deneyen yazarın konusuna en yakışan kurgu ve anlatım şeklini kolaylıkla bulduğu görülmektedir. Özellikle zamanla ilgili olarak taşınan endişeler de hikâyelerin kurgu dünyasına orijinal boyutlar katmaktadır.

Notlar

1. Sevinç Çokum, 1993 tarihinde *Eğik Ağaçlar, Bölüşmek, Makina* ve *Derin Yara*'da yer alan hikâyelerinin büyük bir kısmını *Bir Eski Sokak Sesi* ve *Evlerinin Önü* adlı iki kitapta toplamıştır.
2. Bir Eski Sokak Sesi, *Bir Eski Sokak Sesi*, (1993), İstanbul, s. 11-12.
3. Rozalya Ana, *Rozalya Ana*, (1993) İstanbul, s .7-8.
4. Denizin Dalgası Saçların, *Onlardan Kalan*, (1993) İstanbul, s. 142, 147.
5. Kadınca, *Evlerinin Önü*, (1993) İstanbul, s. 67-68.
6. Virginia Woolf, (Çev. Suğra Öncü) (1992) *Kendine Ait Bir Oda* , İstanbul.
7. Yüreklere Uğramak, *Bir Eski Sokak Sesi*, s. 147.
8. a.e., s. 154-155.

9. Denizin Dalgası Saçların, *Onlardan Kalan*, s. 144.
10. a. e., s. 147.
11. a.e., s. 145.
12. Mavi Karanlık, *Bir Eski Sokak Sesi*, s. 29.
13. Yabancı Sokaklar, *Onlardan Kalan*, s. 175.
14. a.e., s. 183-184.
15. Beyaz Sessiz Bir Zambak, *Onlardan Kalan*, s. 54.
16. a. e., s. 55.
17. Bir Geminin Getirdikleri, *Bir Eski Sokak Sesi*, s. 93.
18. Güz Esintileri, *Bir Eski Sokak Sesi*, s. 68.
19. Edirne Edirne, *Evlerinin Önü*, s. 14-15.
20. Göç Sonrası, *Rozalya Ana*, s. 82.
21. Yüzyıl, *Bölüşmek*, (1974) İstanbul, s. 95.
22. Sarsıntı, *Evlerinin Önü*, s. 224.
23. Evlerin Işıkları, *Onlardan Kalan*, s. 21.
24. Yüzyıl, *Bölüşmek*, s. 96.
25. Kadınca, *Evlerinin Önü*, s. 65.
26. a.e., s. 68.
27. Güz Esintileri, *Bir Eski Sokak Sesi*, s. 68.
28. Yüreklere Uğramak, *Bir Eski Sokak Sesi*, s. 154.
29. a.e., s. 155.
30. Bölüşmek, *Bir Eski Sokak Sesi*, s. 116.
31. Morlar ve Yeşiller, *Bölüşmek*, s. 123.
32. Evlerinin Önü, *Evlerinin Önü*, s. 154.
33. Göç Sonrası, *Rozalya Ana*, s. 85.
34. Tavus Kuşunun Dönüşü, *Rozalya Ana*, s. 55.
35. Güz Esintileri, *Bir Eski Sokak Sesi*, s. 67-68.
36. Çocuk Gülüşleri, *Onlardan Kalan*, s. 34.
37. Yeniden Bahar Olsa, *Bir Eski Sokak Sesi*, s. 161.
38. Rozalya Ana, *Rozalya Ana*, s. 10.
39. Alacaklı, *Evlerinin Önü*, s. 100.
40. Güneşin Son Saatleri, *Rozalya Ana*, s. 33.

Kaynaklar

Çokum, Sevinç (1974). *Bölüşmek*, İstanbul.

Çokum, Sevinç (1993).*Bir Eski Sokak Sesi*, İstanbul.

Çokum, Sevinç (1993). *Evlerinin Önü* İstanbul.

Çokum, Sevinç (1993). *Onlardan Kalan* İstanbul.

Çokum, Sevinç (1993). *Rozalya Ana*, İstanbul.

Woolf, Virginia (Çev.Suğra Öncü), (1992). *Kendine Ait Bir Oda*, İstanbul.

Summary

The increasing number of women authors in Turkish literature after 1970 introduced new concepts as "women literature" and "women authors" in Turkish contemporary literature studies. These brought some new discussions whether there could be a distinct topic such as women literature and led the critics to make inquiries about the main interest of the women authors. Meanwhile discussions on these topics were carried on by critiques, women authors continued to publish their works in increasing numbers. The recent women authors claim to be considered as women authors of the Turkish literature rather then being members of the women literature. They also defended the existence of feminine motifs in their works merely deriving from life experiences. It is for this reason that a new concept as the "women's sensitivity in literature" was preferred to the concept of "women literature" by the majority of these authors.

Sevinç Çokum, who is an author defending these criteria, made her debut to the Turkish literature in 1970. The motifs revealing the women's position in the Turkish social life is reflected as a combination of woman and society. The position of women in the working environment, marriage relations, divorces and questioning the time past at old age, are taking place as part of the women's life cycle. The author thinks that these problems are in fact their own social problems and she tries to answer these through the sensitivity of a woman.

Sevinç Çokum believes that a woman had to gain her financial independence so as to get her own personal independence. But it is clearly reflected in her works that the transition of woman from domestic life to working life is not an easy task. This will cause her to be in conflicting mind mainly because of her unconscious behaviors merely based on her traditional growth and her own nature.

Received March 27, 2000
AcceptedApril 27, 2000

Kadın / Woman 2000, *1* (1), 137 - 141

Kitap Tanıtımı

Aysel AZİZ*
Doğu Akdeniz Üniversitesi

Bahire Uzman İnan ve Mürüvvet Atalay (1998). Kıbrıs Türk'ünün Değişim ve Gelişiminde Kıbrıs Türk Kadın Dernekleri, 2 cilt. Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, DAÜ Basımevi, Gazimağusa, KKTC.

Bahire Uzman İnan ve Mürüvvet Atalay'ın birlikte hazırladıkları *Kıbrıs Türk'ünün Değişim ve Gelişiminde Kıbrıs Türk Kadını* adlı çalışma 1998 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'nce iki cilt olarak yayımlandı. Çalışmanın birinci cildi 171 sayfası ana metin, 38 sayfası ekler olmak üzere 209 sayfadan oluşmaktadır. Araştırması ve yayına hazırlanması Bahire Uzman İnan tarafından yapılmıştır. İkinci cilt ise 137 sayfası ana metin olmak üzere, toplam 171 sayfadır. Araştırılması ve yayına hazırlanması Bahire Uzman İnan ve Mürüvvet Atalay tarafından birlikte yapılmıştır. Her iki ciltte de araştırmacıların araştırdıkları konular, kendi imzaları altında ayrı ayrı yer almıştır. Araştırmacılar aralarında işbölümü yaparak, uzun bir çalışmanın ürünü olarak kronolojik bir sıralama ile Kıbrıs'daki Türk kadın örgütlenmelerini 1994 yılına kadar derinlemesine anlatmakta; basım tarihi olan, 1998 yılına kadar geçen olguları kısaca özetlemektedirler.

Araştırma, 1930'lardan başlayarak Kıbrıs Türk kadınının bağımsızlık savaşımında, önce İngiliz sömürge yönetimine karşı, daha sonra ise Rum yönetimlerine karşı, sivil toplum örgütleri olarak neler yaptıklarını, nasıl örgütlendiklerini; siyasal ve askeri mücadelelerde, Kıbrıs Türk toplumunun diğer kurum ve kuruluşları ile nasıl işbirliği içerisinde çalıştıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

* Yazışma Adresi: Prof. Dr. Aysel Aziz, KAEM Başkanı ve İletişim Fakültesi Dekanı. İletişim Fakültesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, KKTC,

© 2000 DAÜ - Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

Kıbrıs'taki İngiliz yönetimindeki kadın örgütlenmelerini anlatan 1. ciltte, ilk kadın örgütlenmesi olarak *"Lefkoşa Türk Kadınları Cemiyet-i Hayriyyesi"*, *"Lapta Şefkat Yurdu"*, *"Yardımcı Analar Kurumu"*, *"Viktorya Kız Mektebi Mezunları Kurumu"*, *"Mağusa Türk Bayanlar Yardım Cemiyeti"* adlı örgütler anlatılmaktadır. Kulüpler olarak; *"Türk Bayanlar Klübü"*, *"Varlık Klübü"*, *"Mağusa Bayanlar Klübü"*, *"Larnaka Türk Bayanlar Klübü"* incelenmiştir. Kadın derneklerinin 1952-60 yılları arasındaki incelenmesinde ise, *"Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği"* ve ona bağlı olarak *"Baf"*, *"Güzelyurt"*, *"Mağusa"*, *"Larnaka"* ve *"Limasol"* şubeleri incelenmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş ve sonaeriş yılları olan 1960 ve 1963 yılları arasında ise, *"Limasol Yardım Sevenler Derneği"* araştırılmıştır.
Bahire Uzman İnan ve Mürüvvet Atalay tarafından yayına hazırlanan çalışmanın ikinci cildinde ise, Kıbrıs Türkü'nün öz yönetim dönemleri olarak adlandırılan 1963'den günümüze kadar geçen süre, üç dönem altında toplanarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu dönemler, *"1963-1974 Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi Dönemi"*, *"1974-1983 Kıbrıs Türk Federe Devleti Dönemi"* ile *"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dönemi 1983-1994"* dönemleridir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1960 yılından sona erdiği 1963 yılına ve ondan sonra gelen geçici Türk Yönetimi döneminde kadın sivil toplum örgütlenmeleri açısında fazla hareketlilik görülmemektedir. Bu dönemde yalnızca 1969 yılında, *"Beyarmudu Türk Kadınlar Birliği"* kurulmuştur. Bu örgüt, kırsal kesimde yapılan ilk kadın örgütlenmesidir. O günün koşullarına göre oldukça gelişmiş bir yerleşim yeri olan Beyarmudu, Türkiye'deki köy enstitülerine benzer bir oluşum içerisinde, sosyal yardımlaşma amaçlı da olsa, kadın konusunda örgütlenen ilk köy olarak Kıbrıs Türk kadın örgütlenmeleri içerisinde önemli bir yere sahiptir·

1969 yılında kurulan bir diğer kadın örgütü, kız çocuklarına izcilik ruhu aşılamayı amaçlayan *"Kıbrıs Kız İzci Örgütü"*dür. Bu örgüt 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile örgütlenmeye başlanmış ancak daha sonraki siyasal olaylar nedeni ile çalışmaları durdurulmuş, 1969 yılında ise yeni bir yapılanma ile tekrar kurulmuştur.

Kıbrıs Türk kadın örgütlenmelerinin oldukça yoğun olduğu dönem, Kıbrıs Türk toplumunun, güvenlik ve ekonomik açılardan sorunlarının kısmen de olsa giderildiği 1974 Barış Harekatı'dan sonraki dönemdir. 1983 yılına kadar geçen dönemde ve ondan sonra gelen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti dönemlerinde de kurulan dernek ve kulüpler *"Kuzey Kıbrıs Türk Anneler Derneği"*, *"Kıbrıs Türk Kadınlar Derneği"*, *"Yurtsever Kadınlar Birliği"*, *"Lapta-Alsancak ve Karşıyaka Kadınlar Birliği"*, *"Yeni Boğaziçi Kadınlar Derneği"* ile *"Beyarmudu Kadınlar Spor Klübü"* dür. Bu örgütlerden ilk üçü tüm Kuzey Kıbrıs'ı kapsarken, diğerleri bu derneklerin yerel örgütlenmeleri şeklindedir. Ancak burada dikkatimize getirilen bir farklı örgütlenme, belki de ilk kez yapılan bir örgütlenme lan Beyarmudu'nda kurulan *"Beyarmudu Kadınlar Spor Klübü"*dür. Yukarıda da açıklandığı üzere, aynı köyde daha önce de ilk kadın birliği kurulmuştu.

Kadın derneklerinin kurulmasının hızlandığı dönem ise, KKTC'nin kurulmasını izleyen yıllardır. Bu dönemde araştırmacılar, *"Kıbrıs Türk Çalışan Kadınlar Birliği"*, *"Kıbrıs Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği"*, *"Mormenekşe Kadınlar Birliği"* *"Kuzey Kıbrıs Üniversiteli Kadınlar Birliği"*, *"Gönendere Kadınlar Birliği"*, *"Lefke ve Çevresi Öncü Kadınlar Derneği"* ile *"Görneç Kadınlar Birliği"* ni incelemişlerdir.

Bu derneklerden dördü kırsal kesimde yapılan örgütlenmeleri kapsamaktadır. Kuşkusuz burada önemli bir olgunun üzerinde durmak gerekir. Beyarmudu örneğinden sonra, KKTC'nin kurulması ile kırsal kesimde de kadın örgütlenmeleri giderek artmaya başlamıştır.

Araştırmacı İnan ve Atalay'ın 1994 sonrası olarak çok kısa üzerinde durdukları örgütlenmeler ise, çalışmanın ikinci cildinde, *"1994-1997 Yılları Arasında K.K.T. Kadın Derneklerine Genel Bir Bakış"* altında kısaca incelenmiştir. Bu derneklerin çok kısa olan tanıtımları yanında, bir devlet kuruluşu olan *"Kadın ve Aile Sorunları Birimi"* ile *"Kadın Platformu"* adı altında ortak çalışma yapan kadın derneklerinin çalışmaları da anlatılmaktadır.

Kıbrıs Türk kadını, bağımsız devlet statüsünün kazanıldığı 1984 yılından günümüze kadar geçen süre içerisinde gerek siyasal alanda, gerekse toplumsal alanda pek çok savaşımın içine girmiş, pek çok kazanımlar elde etmiştir. Bu hareketlerde de yine kendisine önderlik eden ilkeler, Atütürk ilkeleri ile KKTC'nin varlığının tüm dünyada kabul edilmesine yönelik düşünce ve ilkeler olmuştur.

Araştırma, Kıbrıs Türk kadınlarının kurduğu, görev aldığı derneklerin monografik çalışmaları şeklindedir. Bu bakımdan araştırma, yöntem açısından ele alındığında, durum saptayan, zaman zaman neden-sonuç ilişkisini araştıran görgül (ampirik) bir *"kuruluş monografi"* çalışması olarak adlandırılabilir. Monografik çalışmaların başarısı, konu ile ilgili kaynaklara inilmesi ve araştırmacının o kuruluşu yakından izlemesi ile olanaklıdır. Şu anda yaşamayan, tarihteki yerini alan kadın kuruluşlarının incelenmesinde ise tarihsel dökümanların incelenmesi ve o günü doğrudan, ya da dolaylı olarak yaşayanların anılarına dayanılması, verecekleri yazı, belge, resim gibi bilgilerin değerlendirilmesi zorunludur. Her iki araştırmacı, veri toplama aşamasında bu tür bir çalışma yöntemini izlemişlerdir. Araştırmanın yöntembilim açısından değerlendirilmesinde göze çarpan önemli husus, araştırmanın iki kişi tarafından yapılmış olmasına karşın, ortak bir çalışma olarak okuyucuya sunulamamasıdır. Her dernek, kimin tarafından araştırılmış ise, onun adı ile kaleme alınmış ve bu durum okuyucuya her defasında bildirilmiştir. Bu nedenle de çalışmanın bütününde, yöntem açısından bir birliktelik görülmemektedir. Bir diğer deyişle, çalışma ortak, makale türü bir çalışma olmaktan çok, iki ayrı kişinin çalışmalarının bir araya getirildiği "örnek olay" türü bir çalışma niteliğindedir. Çalışmanın, bu farklı veri toplama ve yazma yöntemlerine dayanmasının bir doğal sonucu olarak da, derneklerle ilgili verilerin aktarılmasında aynı tür bilgilere her zaman rastlanamamıştır. Bu tür çalışmalarda olması gereken, farklı araştırmacıların yapmış olduğu çalışmaların titiz bir redaksiyonunun yapılmasıdır. Çalışmada toplanan verilerle sınırlı kalınmış ve bu nedenle de bazı derneklerle ilgili bilgiler çok özet kalırken, bazı derneklerle, örneğin *"Kıbrıs Türk Kadınlar Derneği"* ile ilgili bilgiler, 18 sayfada yer alacak kadar oldukça uzun, ya da KKTC'deki üniversite ve üniversiteli kadınlarla ilgili örgütlenmeler çok daha ayrıntılı olarak yer alabilmiştir.

Çalışma her ne kadar genel olarak kadın kuruluşlarını araştıran bir çalışma ise de o günün siyasal, sosyal, ekonomik, hukuki durumlarını da zaman zaman açık olarak, zaman zaman satır aralarında okuyucuya aktarmaktadır. Derneklerin hemen hemen hepsinin görünürdeki kuruluş amaçları, kadınlara daha çok sosyal yardım yapma ve onlarla dayanışmadır. Ancak asıl amacın, Kıbrıs'ta Kıbrıs Türk kadınının sosyal, ekonomik yönden güçlendirilerek Kıbrıs Türk'ünün

bağımsızlık savaşımına katkısının sağlanmasıdır. Tüm derneklerin ya da daha geniş deyimi ile sivil toplum örgütlerinin kuruluşlarında ve çalışmalarında egemen olan düşünce ve izlenen yol ise, açık olarak söylenmese de, Anavatan Türkiye'deki Atatürk'ün başlattığı reformların, Kıbrıs Türk kadınları için de ilke olarak benimsenmiş olmasıdır. Osmanlı toplum yapısından İngiliz sömürge yönetimine geçen Kıbrıs Türk kadınının, sınırlı olanaklar içerisinde örgütlenmeleri ve giderek kendi özbenliğini, Türklük kimliğini yitirmeden yaşamlarını sürdürme savaşımı vermeleri, o günün koşullarında daha çok bu tür dernekleşmelerle olanaklı olmuştur.

Bahire Uzman İnan ve Mürüvvet Atalay'ın uzun ve yorucu bir araştırma sonrası ortaya koydukları bu çalışma, Kıbrıs Türk kadınının tarihine bir ışık tutmaktadır. Yaşandığı zamanda önemsenmeyen pek çok çaba, hem tarihteki yerine konmakta, hem de o günü yaşamayan ya da yaşasa bile olguların önemini kavrayamayan pek çok kişiye çok değerli bilgiler aktarmaktadır. Kitaplar, yalnızca kadın konusu ile ilgilenenlerin değil, aynı zamanda Kıbrıs tarihinde Türklerin yerini, yaptıklarını öğrenmek isteyenlerin okumaları, okutmaları gereken bir çalışma niteliğindedir. Çünkü, kadın örgütlenmeleri, toplumun diğer kesimlerinden, olaylarından soyutlanarak verilemez. İnan ve Atalay da öyle yapmışlar. Satır aralarında, Kıbrıs Türkünün ne yaptığını, neler yapamadığını anlatırken, aynı zamanda önce İngiliz yönetiminin, daha sonra ise Rum yönetimi toplumunun Türk toplumuna ve özellikle de Türk kadınlarına bakışlarını da sorgulamışlardır. Araştırmacıların kitap, gazete, dergi, ansiklopedi, anayasa, yasa ve tüzük gibi yasal düzenlemeler, kurum ve kuruluşların raporları, yıllıkları, istatistikleri, derneklerin mektup ve bildirileri gibi yazılı kaynakları taramalarının yanı sıra, insan kaynağına inerek doğrudan bilgi toplamaları ve bunları dipnot ve referans olarak da göstermeleri, var olan tüm kaynakların titizlikle araştırıldığının bir göstergesidir.

Araştırma 1994 yılında bitirilmiş, ancak basımi 1998 yılında olanak bulmuştur. Aradan geçen dört yıl gibi azımsanamayacak bir sürede meydana gelen olaylar derinlemesine araştırılıp değerlendirilememiştir. Oysa 1994'lerden günümüze kadar geçen sürede Kuzey Kıbrıs' ta kadın hareketleri, özellikle sivil toplum örgütleri açısından, oldukça hızlı gelişme göstermiş; ya iç politika ile ama daha çok KKTC'nin varlığı, tanınması ya da Kıbrıs konusunun çözülmesi politikaları ile içiçe girmiş, bütünleşmiştir. Bu konuların araştırılması, Kıbrıs Türk toplumunda kadın hakları konusunda önemli gelişmelerin olduğu yılların anılar, olaylar, olgular ve belgeler kaybolmadan, azalmadan derinlemesine yapılacak çalışmalarla araştırılması, incelenmesi ve yazılması gerekir kanısındayız. Hızla gelişen Dünyamızda, onun ufak bir parçası olan Kıbrıs adasında ve Kıbrıs Türk toplumunda kadınlar, kendi bağımsız devlet sınırları içerisinde, oldukça yoğun bir toplumsal değişim geçirmektedir. İnan ve Atalay'ın yaptığı bu çalışmaları destekleyici, derinleştirici başka araştırmaların, zaman geçirmeden yapılması, dünü aydınlatması yanında geleceğe de ışık tutacaktır.

Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kıbrıs Araştırmaları Merkezi (DAÜ-KAM)' ni, bu tür araştırmaları değerlendirerek, yayın yaşamına kazandırdıkları için de kutluyoruz. Bugünü daha etkili ve verimli kullanabilmek, yeni araştırmalar yapabilmek, ancak dünün olgularından, deneyimlerinden yararlanmakla olanaklıdır. Bahire Uzman İnan ve Mürüvvet Atalay tarafından hazırlanan ve iki

cilt olarak okuyucuya sunulan bu çalışma, konu ile ilgilenen ve yakın tarihin Kıbrıs Türk kadınını öğrenmek isteyenlerin okumaları gereken bir çalışma olduğu açıklıkla söylenebilir.

Beyarmudu köyünde tarıma dayalı olarak kurulan orta ve kolej düzeyindeki tarım eğitimi veren okullarda okuyan kız öğrencilerin yaşamlarının araştırılması, Kıbrıs Türk kadınları açısından önemli bir tarih kesitinin aydınlatılmasını sağlayacaktır

KADIN / WOMAN 2000
KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ - KADIN ARAŞTIRMALARI VE EĞİTİMİ MERKEZİ

YAYIN İLKELERİ

Genel İlkeler

1. Yazarlar, KADIN / WOMAN 2000'de yayınlanmasını istedikleri bilimsel çalışmalarını 28 Şubat veya 30 Eylül'e kadar aşağıdaki adrese göndermeleri gerekir:

   Dergi Yayın Yönetmeni
   KADIN / WOMAN 2000 Dergisi
   DAÜ - Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi
   Doğu Akdeniz Üniversitesi
   Gazimağusa – Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

2. KADIN / WOMAN 2000, Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın yapar.
3. KADIN /WOMAN 2000'e gönderilen yazılar, başka bir yerde yayınlanmamış olmalıdır. KAEM Yayın Kurulu tarafından yayınlanmak üzere kabul edilen yazılarda, KAEM bütün yayın haklarına sahiptir. Ancak yazarlar kendilerine ait olan makalede yayınlanan çalışmalarını kısmen KADIN / WOMAN 2000'ne atıfta bulunmak üzere başka yayınlarında kullanabilir. Yazılardaki düşünce, görüş, varsayım, tez ya da savlar yazarlarına aittir. Doğu Akdeniz Üniversitesi veya Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi'ni bağlamaz.
4. Tüm yazılar konu ile ilgili iki akademik danışman tarafından incelenir.
5. Yayın Kurulu yayına gönderilen yazılarda düzeltme yapabilir. Bunlar yayından önce yazarın bilgisine sunulur.
6. Dergiye kabul edilen yazıların yayın hakkı, başka türlü belirtilmedikçe KADIN / WOMAN 2000 dergisine aittir.

Yazım Kuralları

1. Yazılar üç nüsha olmak üzere eklenmesi istenilen yayına uygun olarak hazırlanmış figür ve tablolar ile birlikte gönderilmeli, ayrıca disket üzerinde Word 98, Windows formatında da verilmelidir.
2. Dergiye gönderilecek yazılar, A4 boyutlarında beyaz kağıda üst, alt, sağ ve sol boşluk 2,5cm bırakılarak çift aralıklı ve düz metin olarak tercihen New Roman Times fontu ile 12 punto olarak yazılmalıdır. Yazıların uzunluğu makalelerde 25-30 sayfayı aşmamalı, kitap tanıtımlarında ise 1-7 sayfa arasında olmalıdır.
3. Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumu'nun yazım kılavuzu örnek alınmalı, yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır. Türkçe'de pek alışılmamış sözcükler yazıda kullanılırken ilk geçtiği yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde Türkçe ve İngilizce olarak verilmelidir. İnglizce yazılarda ise "Oxford English Dictionary" örnek alınmalıdır.
4. Yazılar başlık sayfası, hem Türkçe, hem de İngilizce özet, ana metin, kaynaklar, ekler, tablolar, şekil başlıkları, şekiller, yazar notları ve yazışma adresi ile yazı Türkçe yazılmış ise İngilizce, İngilizce yazılmış ise Türkçe olarak genişletilmiş uzun özet (summary) bölümlerini içermelidir.
   a. Başlık sayfası en fazla 10-12 kelimeden oluşan makale başlığı, (kelimeler arasındaki boşluklar ile beraber en fazla 50 karakter), yazarların adı ve soyadı, ünvanı ve çalıştığı kurumu içermelidir.
   b. Özet kısmında Türkçe ve İngilizce olmak üzere her iki dilde 'Özet' ve "Summary" başlıkları altında 200 kelimeyi geçmeyecek şekilde yer almalıdır. Türkçe ve İngilizce özetin her biri yeni bir sayfadan başlamalıdır.
   c. Ana metin yeni bir sayfadan başlamalıdır.
   d. Metin içinde atıfta bulunulan kaynak ve şahıslar ile metinle ilgili ek bilgiler üst numaralarla verilmeli, metin altında veya metin sonunda yazar soyadı ve adı, kitap veya makale ismi ve sayfası belirtilmelidir.
   e. Şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde yer almalı, kaynaklar ve şekillerle ilgili notlar ise altta yazılmalıdır.
   f. Tablolar metin içine konmayıp, her biri ayrı bir sayfaya yazılmalı, metin içindeki yeri marjin içinde belirtilmelidir.
   g. Makalede yer alması istenen resimler veya çizimler yayınlanacak şekilde gönderilmelidir. Makalede yer alış sırasına göre numaralanıp, metin içinde Resim 1, Resim 2 şeklinde parantez içinde gösterilecek, resimlerin arkasına ise resim sayıları, yazarın soyadı ve kısaca makale ismi yazılıp, bunlara ait açıklamalar ise ayrı bir sayfada sıra ile yazılacaktır.
   h. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere verilmek üzere türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada gösterilmelidir.
   i. Metinde yararlanılan tüm kaynaklar alfabetik sırada 'Kaynaklar' başlığı altında şu sıraya göre verilmelidir: yazar soyadı, adı, kitap ismi veya makale ismi, basım tarihi, dergi adı, cilt ve sayı numarası, basım yeri, ve referans verilen sayfa numarası yazılmalıdır. Kitap isimleri *Italic* harflerle, makale isimleri düz harflerle, dergi adı cilt ve sayı numarası *İtalic* olarak yazılmalıdır. Ayrıca yayınlanmamış kaynaklardan yapılan alıntılar da nereden alındığını tam anlamıyla belirtilecek şekilde kullanılmalıdır.
5. Bu duyuruda belirtilen kurallara uymayan yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazarlara geri gönderilir. Yayın Kurulu tarafından uygun bulunmayan yazılar bir nüsha olarak varsa orijinal tablo ve şekiller ile birlikte yazara iade edilir.

KADIN / WOMAN 2000
JOURNAL FOR WOMAN STUDIES
EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY
CENTRE FOR WOMAN STUDIES

NOTES FOR CONTRIBUTORS

General Principles

1. Manuscripts should be sent to the follow'ng address by 30 September or 28 February

   The Editor,
   KADIN / WOMAN 2000
   EMU
   Centre for Woman Studies
   Eastern Mediterranean University,
   Gazimağusa, Turkish Republic of Northern Cyprus,
   Mersin 10 – Turkey.

2. KADIN / WOMAN 2000 publishes in Turkish and English.
3. Manuscripts submitted to KADIN / WOMAN 2000 will be expected to contain original work and should not have been published in an abridged or other form elsewhere. Acceptance of a paper will imply assignment of copyright by its author to KADIN / WOMAN 2000; but the author will be free to use his material in subsequent publications written or edited by the author provided that acknowledgment is made of KADIN / WOMAN 2000 as the place of the original publication.
4. All ideas, views, hypothesis or theories published in the KADIN / WOMAN 2000 are the sole responsibility of the authors and they do not reflect the ideas, views or policies of Eastern Mediterranean University or the Centre for Woman Studies.
5. All manuscripts will be assessed by two academic referees.
6. The publisher and editors reserve the right to copyedit and proofread all the articles accepted for the publication. Copy of edited manuscripts will be sent to authors.
7. Papers accepted become the copyright of the KADIN / WOMAN 2000, unless otherwise specifically agreed.

Instructions to Authors

1. Contributors must submit three copies of their manuscripts including the original figures and tables to the editor. In addition to the hard copy, the author should submit the work on a computer disk in Word 98, Windows format.
2. Manuscripts must be typed on A4 white paper, double-spaced, with New Roman Times 12 font, and leaving a 2.5 cm. margin on each side as well as the top and bottom part of the paper. The length of the articles should not exceed 25-30 pages and the book reviews may be around 1-7 pages.
3. The spelling guidelines of The Foundation of Turkish Language for the Turkish manuscripts must be taken as standard for the spelling of loan words in Turkish. Loanwords accepted in English usage should be spelled in accordance with the Oxford English Dictionary and its supplements. Other foreign words must be written in *Italics* and explained in parenthesis or at deep notes if necessary.
4. Manuscripts must consist of the title page, the abstract pages both in Turkish and in English, the main article, appendix, tables, figure captions, figures, deep notes or end notes, the correspondence address of the author, and extended abstract in English for the Turkish articles and Turkish for the English articles. All these must be written on separate pages.
   a. A title page should be prepared carrying the article title consisting of not more than 10-12 words (maximum 50 characters including the spaces), author's full name (in the form preferred for publication), and author's affiliation including mailing address.
   b. Abstracts, not exceeding 200 words both in Turkish and English must begin from new pages.
   c. The article must begin from a fresh page.
   d. References should be numbered consecutively and appear as foot notes (or end notes). They should contain name of the author, full title of book or article, place and year of publication, and page reference. Quoted unpublished material should have full location reference.
   e. Tables and figures should have captions and numbers. The captions of the tables and figures must be written on the top, and references and explanations related to the figures must be written below the table.
   f. Each table must be typed on a separate sheet and the approximate position in the text must be indicated by a marginal note.
   g. Original drawings or pictures must be submitted in a form ready for the printer. Each illustration should bear on the back a number, the author's name and the title of the paper. Captions should be presented separately on a sheet at the end of the manuscript and should be identified by number.
   h. Equations should be numbered consequently. Equation numbers should appear in parentheses at the right margin. In cases where the derivation of formulae has been abbreviated, it is of great help

to the referees if the full derivation can be presented on a separate sheet (not to be published).

i. The sources quoted or referred in the text must be listed alphabetically in the Sources. They should contain surname and name of the author, full title of the book in *italic* or full title of the article in regular font and the name of the journal in *italic*, the place and date of the publication. Quoted unpublished material should have full location reference.

5. Articles do not obey to these rules will be sent to the author for the necessary changes. Papers not accepted by the editorial board will be sent back to the author together with the original figures and tables.

Bu Sayıya Katkıda Bulunan Yazarlar
(Authors in this Issue)

Hülya Argunşah (Doç. Dr.)
Türkolog
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Fen ve Edebiyat Fakültesi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimağusa - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Aysel Aziz (Prof. Dr.)
İletişimci
KAEM Başkanı
İletişim Fakültesi Dekanı
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimağusa - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Gönül Erönen
Yüksek Mahkeme Yargıcı
Anayasa Mahkemesi
Lefkoşa
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Tülin Günşen İçli (Prof. Dr)
Sosyolog
Sosyoloji Bölümü Başkanı
Edebiyat Fakültesi
Hacettepe Üniversitesi
Beytepe
Ankara - Türkiye

Biran Mertan (Doç. Dr.)
Gelişim Psikoloğu
KAEM Yönetim Kurulu Üyesi
PDRAM Başkanı
İngiliz Edebiyatı ve İnsani Bilimler Bölümü Öğretim Üyesi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimağusa - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Aslıhan Öğün (Yard. Doç. Dr.)
Sosyolog
Sosyoloji Bölümü
Edebiyat Fakültesi
Hacettepe Üniversitesi
Beytepe
Ankara - Türkiye

Turgut Turhan (Doç. Dr.)
Hukukçu
Hukuk Fakültesi Dekanı
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimağusa - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Netice Yıldız (Doç. Dr.)
Sanat Tarihçisi
KAEM Yönetim Kurulu Üyesi
Mimarlık Fakültesi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimağusa - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY
CENTRE FOR WOMAN STUDIES
KADIN / WOMAN 2000

Name of the Journal
KADIN / WOMAN 2000

On behalf of EMU-CWS
Prof. Dr. Özay Oral (Rector)

EMU-CWS Executive Board
Prof. Dr. Aysel Aziz (Chair)
Asst. Prof. Dr. Şule Lokmanoğlu Aker (Vice Chair)
Assoc. Prof. Dr. Sevda Kural
Assoc. Prof. Dr. Biran Mertan
Assoc. Prof. Dr. Netice Yıldız

EMU-CWS Editorial Board
Assoc. Prof. Dr. Netice Yıldız (Chief Editor)
Assoc. Prof. Dr. Sevda Kural (Associate Editor)
Assoc. Prof. Dr. Biran Mertan (Associate Editor)
Assoc. Prof. Dr. Carol Rowe (Associate Editor)

Academic Advisory Board
Prof. Dr. Feride Acar; Prof. Dr. Nejla Arat; Prof. Dr. Rüveyde Bayraktar; Prof. Dr. Nilgün Çelebi; Prof. Dr. Ülker Gürkan; Assoc. Dr. Yıldız Ecevit; Prof. Dr. Yakın Ertürk; Prof. Dr. Tülin Günşen İçli; Prof. Dr. Çiğdem Kağıtcıbaşı; Prof. Dr. Meryem Koray; Prof. Dr. Ayla Neusel; Prof. Dr. Mine Tan; Prof. Dr. Nermin Abadan Unat.

Editorial Assistants
Res. Asst. Gülhan Alp
Res. Asst. Leyla Önal

The Aim of the Journal
The Centre for Woman Studies (CWS) was established on 17th November 1998 by a group of women academics under the leadership of Prof. Dr. Aysel Aziz. The aim of the centre is to promote research into women's issues. The Centre organizes seminars, conferences and teaching. The KADIN / WOMAN 2000 is the publication of the EMU- CWS and it is published twice yearly. It is a multi-disciplinary bilingual journal in both Turkish and English, dedicated to the scholarly study of all aspects of women subjects. The articles published are primarily on topics concerning women rights, the socio-cultural aspects and the position of women in society, as well as their legal problems. Articles come from all disciplines such as sociology, psychology, law, political science, economics, medicine, cultural history, as well as reviews on recent publications

Language
Turkish / English

KADIN / WOMAN 2000
Eastern Mediterranean University
Gazimağusa, TRNC
Tel: (+90) 392 630 1546
Fax: (+90) 392 365 07 43
e-mail: kaemwoman@emu.edu.tr
© 2000 EMU - Centre For Woman Studies